

ELMÉLETEM

NEMZETÖNK EREDETÉRŐL

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

A SZÉKELYEKRE.

ÍRTA:

SZ. NAGY GERGELY.

Nyomatott a „Brassói Lapok“ nyomdájában.
Brassó, Kapu utca 60.

JELSZÓ: Azon nyelvészeti és bölcsészeti állítások, melyek egy észszerű történelemmel nem indokolhatók, nem érnek egy batkát sem, mert a szövegzéseket, eredményeket, ha okát nem tudjuk, nem is használhatjuk.

ELŐSZÓ.

Régen szót adtam arra, hogy én Hunfalvi Pálnak Magyarorsz. ethn. című művében a székelyekről tett állításait, minthogy azok a valóságnak nem felelnek meg, meg fogom cáfolni.

Ez mind maradt. Akadályok s különösen szegénységem gátolták azt, hogy én hónapokig írjak, de már tovább alig hagyhatom gyengeségem s betegségemnél fogva, ha azt akarom, hogy meggyőződésemet mások is megismerjék.

Midőn Magyarország 1000 éves fennállásának megünneplése szóba jött, én azt reményeltem, hogy eredetünk kérdése alkalmyszerűleg egyik másik által tisztázva lesz, s így vártam másoktól, hogy nézetemet helyettem mondják el.

Ez sem teljesült.

Így kényszerülve vagyok azt magam megírni, bárha az írás nem mesterségem és nem is volt soha.

Nem mondhatom azt, hogy időm bőven van, mert időmet a pénzcsinálás, a mire nagy szükségem van, igénybe veszi. Húsz forintért néha három vásárt is meg kell járnom, aztán a cselédfogadás is a nyakamon van.

Ma azonban mégis megkezdem ezen előszó írással, mert havazó lévén, úgy se tudok mit se csinálni, aztán folytatom a mint tudom.

Nem célom, hogy valami irány-gyakorlatot írjak és e miatt az irányra kevés gondot is fordítok. Nekem elég, ha megérti az olvasó azt, a mit kifejezni akarok. Azt pedig úgy hiszem elérem, mert a háromszéki népnyelvet e hazában mindenütt megértik, én pedig azt beszélem és írom.

Gondolkoztam többször ezen munkáról, de mindannyiszor visszariadtam tőle. Még sógorom néhai Incze György (kovásznai pap), ki ezen kérdéssel szintén sokat bajlódott, felhívott, hogy tegyem papírra, a mit tudok, sőt ajánlkozott, hogy ha hozzá megyek és hamondatolom, ő kész leírni az egész művet és ki is adni, de én arra nem érkeztem, hogy hetekig kerüljem a házamat.

Akadály az is, hogy állításaim alapja egyik másik munkában meg van, de én a forrást sem tudom idézni, minthogy az nekem nincs meg, és minthogy azt ezelőtt évtizedekkel kaptam átolvadás végett egyik-másik könyvtárból, hova azt ugyanakkor vissza is adtam, azt ma nem tehetem, legfennebb utalhatok rá.

Jegyzetet rég nem csináltam, mert a jegyzeteim is úgy felszaporodtak, hogy azokkal se bírok. Bár egyes dolgokról határozottan tudom, hogy jegyzetet készítettem, most azt a rendtelenségben meg sem találom.

Különbén is az én saját nézetem is többször változott addig, a míg a forrásokat megismertem; de miután azokat ismerve állapodtam meg nézetemben, ez nem változott.

Úgy vagyok most az elméletemmel, mint az asztalos, ki húsz éves száraz deszkából dolgozik és nem félti a készítményét, hogy a napsütés vagy a tűz melege meghányja és bízik benne, hogy az sehogy sem fog megrepedezni.

Ezen bizalmamat neveli az is, hogy én a tiszta szent igazat akartam tudatni és azt is kerestem. Azon közmondást, hogy; a hazug embert könnyebb utolérni, mint a sánta nyulat, — jól tudom és ez okon is csalfaságban nem jártam.

Az igazság keresésében tekintély, hatalom, vonzalom, előítélet stb. előttem semmi befolyással sem bírt és bárha az én elméletem szerint én egyet mást másképp intéztem volna, a mint azt a források mutatják, én mindig a nekem nyújtott példányt, a forrást, fogadtam el igaznak s ahöz alkalmaztam az elméletemet, nem a forrást az elméletemhez, a mint azt Hunfalvi Pál szokta volt tenni.

Csak egy forrást, egy állítást se tudok olyat, a mely az elméletemmel ellenkeznék. Voltak régebben ilyenek,

de ilyenkor én az elméletemet alkalmaztam a forrásodhoz mindig, s e miatt a jegyzeteimben is olyan fogalmak vannak, a miket én ma a világért sem osztok s így immár azokat sem használhatom. Ilyen többszöri változások miatt úgy felszaporodtak az írásaim, hogy forrás jegyzeteim sem kereshetők ki közülök, ha néha nagyon sok bajjal és kereséssel.

E miatt az egész ma gyehennára való.

Bárha a forrásul szolgáló munkák nincsenek birtoomban, arról becsületemmel jót állok, hogy én azokat úgy értettem, a mint azokra hivatkozom — és hogy azokból azon fogalom nyerhető, a melyet én is azokból szereztem. Külömben is utánnézhet mindenki az idézésemnek, utánna olvashat a kijelölt munkában, azt elbíráhatja, mert magát a forrást ma is idézhetem sok helyen vagy legalább is rá utálhatok.

Azon körülmény, hogy állításaim alapja könnyen megtekinthető, — kizárja legalább elvben, a szándékos ferdítést.

Ezen kérdéssel külömben is annyian foglalkoznak, kik a forrásokat épen úgy ismerik, mint én, hogy a ferdítést azonnal észre vennék.

Hogy ugyanazon forrásból én mást s egyebet merítettem, nem azt mit mások, azt a felfogás és a gondolkodás dönti el.

Az én gondolkozásom homlok-egyenest ellenkezik a Hunfalvi Páléval, a minek az okát abban találom, hogy ő a logikát az Aristoteles organumjából, vagv a *görög*, eredetiből tanulmányozta (1. Hunfalvi a székelyek) és ezt vagy nem értette meg, vagy félreértette, míg én egy hitvány két íves hitvány füzetkéből.

Egyébaránt egy egészséges ész a gondolkodás szabályait magától is felfedezi, minden logikai ismeret nélkül, de úgy látszik Hunfalvinál ez is hiányzott.

Csűrűssel és csavarással csak nyakatekert igazságokat lehet elé állítani, nekem pedig ilyen, czélomban sem volt.

Mínthogy előttem is csak azon forrás-munkák ismeretesek, mint mások előtt, az eredmény azonban külömb-

bözik, a mit abból nyertünk, ezt a gondolkodásnak tulajdonítom — azon gondolkodásnak, mely a szétszórva lévő anyagot össze állítja. Valamint az asztalos ugyanazon deszkából állíthat elé asztalt, vagy széket vagy ágyat, vagy szekrényt, a célja és akarata szerint, így ugyan azon forrásmunka a gondolkodás általi megmunkálás folytán, más-más eredményre vezetett minket is. Ilyenek a mostani építő-szekrények, a melyeknek a köveiből, igen sokféle épület emelhető,

Midőn az eredményt szembe állítom a Hunfalviéval, akkor felhívom a gondolkodót, hogy most már döntsön a kettő között saját esze, felfogása és belátása szerint — és válaszson az esze szerint. Én nem félek, egy egészséges eszű ember döntésétől is.

Ha netalán bárkinek ellenvéleménye van és ezt velem tudatja, én szívesen tárgyalhatom az ügy érdekében minden egyes állításomat külön és bármely lapban s ott az igazolásra szükséges bizonyítékokat e munkából felidézhetem, mert e munkában is a gondolkodásnak sok szabad tere lesz adva, mivel ugyanazon bizonyítékoknak gyakori ismétlését kerülnöm kell — ha igen hosszadalmas és unalmas lenni nem akarnék, másfelől pedig a munkát szükségtelenül megbövítené.

A rendezkedésnél (*dispositio*) arra törekedem, hogy azon állításokat, melyekre építeni akarok, előre bocsássam, hogy az olvasó az előzőkből az állítást maga kihámozhassa, ne csak megérthesse.

Nem tudom mikor végezhetem be e munkát, bárha erős akarattal fogtam hozzá, hogy rövid időn bevégezzem. Azt se tudom ki tudom-e adni, mert szegény ember szándékát boldog isten bírja, de erre törekedem, mert látom, hogy szükség van rá.

Nem csak a szükség, hanem az is, hogy annyi jó-akarattal, szándékkal és tehetséggel pocskoltatott és fordítatik ma is e kérdés megfejtésére, — az írásra ösztökél. Sajnálom azokat, kik ezen kérdéssel egy életet eltöltenek és annak végén, mint az alchimista, elkeseredve látják a csepp aranyat az olvasztó csésze alján.

VII

A kik pedig e munkámban sem nyugosznak meg, azoknak is csak hasznára leszek, mert azon nézponot, a melyre én egy élet fáradságos nyomozása után jutottam, nekik ezennel feltárom s így ők képesek lesznek hamarabb jutni.

Valamint az előttem élők, dolgozók és kutatók az én látkörömet tágították, így reménylem én is, hogy az utánam jövők látkörét, viszonyítva az eddigihez, én is tágítom e munkával, és sok állítással, a melyek egyebütt fel nem lelhettek, a gondolkodást e tárgyról megkönnyíteni, és sok kérdésre felhívom az olvasó gondolkodó tehetségét,

Nem hasztalan munka lesz talán az is, hogy népünk eredetének keresésénél nemcsak írott forrásokat használtam, hanem más bizonyítékokat is, és így a forrásoknak egyszerű letagadásával nem lehet majd e nézetet semmivé tenni — a mint Hunfalvi Pál tette, midőn az írott forrásokat hazugoknak bélyegezte és legkedvezőbb esetben is egy lehetséges nézetten felépíti az ő csalhatatlan állítását. Ily oktalansággal úgy hiszem többé boldogulni nem lesz lehetséges, mert az olvasó meg fogja különböztetni a kétségtelent (assertoricus) a lehetségestől (problematicus).

Bárhogy döntsenek állításaim felett, én úgy hiszem, hogy szükséges dolgot végeztem és ezen hiedelmem erő és kitartást ad e munkára s azon reményt táplálja bennem, hogy az olvasó annyit talál benne, mint a mennyit egy ily munkától mai időben józan ésszel várhat.

Jól tudom azt, hogy ha munkámat teljesen gyümölcsözővé akarnám tenni, akkor mind azt, a mit az újabb kor e kérdésben történelmileg, nyelvészetiileg, régészetiileg, és népismeii tekintetben termelt, le kellene rontanom, hogy azon anyagból elméletemet újból felépítem; de ily eljáráshoz sem időm, sem alkalmam, sem tehetségem nincs és ha volna is, akkor sem lenne az eljárás háládatos, mert bármely egyes szakot támadnék meg külön a rám tóduló szakemberek vágásainak, a védelme igénybe venné az időmet és .ez által a további munkát nehezíteném meg.

Ha pedig az egyes szakokat egyszerre és annyi munkában támadnám meg, mint a hányféle oszthatom az ellenérveket, akkor annak lennék kitéve, hogy az olvasó egyik-másik munkát nem olvasva, egy általános áttekin-téshez sem juthatna és ez okon megmaradna a szak-tudománya által szerzett meggyőződésénél és nem igye-keznék gondolkodás által az eszméi és észrevételei közt gondolkodás segítségével összefüggést, következetességet, észszerűséget és egyöntetű felfogást elé állítani, melyei pedig egyedül képes tiszta látkörbe jutni és a kérdésről a valónak megfelelő rajzot magának megalkotni.

A mostani szaktudományokkal úgy vagyunk, mintha az azonos szörnyszülöttek egy-egy társaságot alkotnának, a melyben minden fajta szörnyszülött a magához hason-lókkal lenne egy körben. Ha már a nagyfülüeket vesszük fel, azok azt találnák legszebbnek, a melyiknek a leg-nagyobb — tehát méteres füle van, a nagyszájnak azt, melyiknek a szája a füléig ér, a nagy orrnak azt, a melyiknek orra a térdéig ér stb. és bár mit mondanék én az ízlésnek és ebből merített meggyőződésnek ellen, bizonyára mind ellenem álllanának és már a megszerzett tekintélyükkel és a szakértelmükbe vétett hittel engem legyőznének — hjah, „sok lúd disznót győz“ tartja a köz-mondás — és ma már a szakértőségnek nagy tekintélye van, olyan időket élünk.

Ily okok vissza riasztanak attól, hogy azon küzdelem-ben, a melybe én most induló vagyok, szerre harcoljak meg a gyalogokkal, huszárokkal, tüzérekkel és vadászok-kal, de arra ösztökölnék, hogy az ellenfeleket egyszerre híva ki, őket egyenként, ha a saját fegyverzetükkel, a melyei gyakorlottabbak, mint én, legyőzni nem tudnám, más fegyverzettel legyőzhetem — és ez okból az általános és teljes harcot fogadjam el. Külömben is, ha én minden már eddig felhozott ellenérvet megcáfolni akarnék, akkor életemnek hátralevő része, a mely a családom eddig sok-szor kimutatott élettartama szerint, midőn már nincs messze a vég és nem tart sokáig, nem volna elég, hogy én azt folytonos írással is le tudnám írni.

Jelen munkám beosztásánál az a célom, hogy az olvasó megértsen és az olvasó is gondolkozzék a tárgy

felett. Én nem akarok szándékosan minden falatot meg-
rágva adni az olvasó szájába, hanem éppen arra akarom
kényszeríteni, hogy az olvasó is gondolkozzék a tárgyról
és csak azután döntsön az ítéletében. Én nem akarok
senkit befolyásolni arra, hogy félrevezetve vagy meg-
vakítva hozzon ítéletet és állapítsa meg a nézetét, hanem
higgadtan gondolkozva, és meghányva az ügynek több
oldalát, és így lehető terjedelmesebb felvilágosodást nyerve,
alkosson magának meggyőződést. Azt nem tűzöm ki
célul magam elé, hogy senki buta eszét meggyőzzem,
hanem azt, hogy a felvilágosult és bírálásra kényszerített
s tehát a józan eszét nyerjem meg. Én egy gondolkodó
eszes ember ítéletét elébb teszem százezer olyanénál,
a ki nem gondolkodva s nem tudva semmi mást, fogadja
el a nézetemet. Elöttem a hozandó ítéletben nem a több-
ség nyom, hanem az értelem, és én a hozandó ítéletben
a votumot nem numerálok, hanem ponderálok.

Tudom, hogy bármilyen ellentétes lesz is a nézetem,
az egész eddig nyilvánított meggyőződésekkel, még is
akad még olyan, a ki azt elfogadja és még ha szintén
levernek is, megmaradt mellette és ebben a nagy hazában
kapok én még olyan bolondot és vakot mint én, a miről
az életben sokszor szerezhetttem tapasztalást és épen azért
hiszem, hogy az itt felvetett eszméket sem meg nem látni,
sem átugorni, sem megkerülni nem lehet, hanem azokkal
meg kell másnak is birkózni. Én még élek talán és ha
támadnak, a mire készen vagyok és a mit várok is biz-
tosra, nem dugom a kezem a zsebembe, hanem meg-
kísértem álláspontomat megvédeni.

Terem nem engedi meg, hogy én czáfolgatásba és
bizonyítgatásba túlságosan belemerüljek, de midőn majd
az ellenfelek munkám gyengébb oldalait kikutatva, táma-
dásaikkal ostromolják, azt megerősíteni és a netalán hiá-
nyos érveket pótolni, nem mulasztandom el.

Munkámnak, a források lapszerinti idézésében lévő
hiányát azért nem veszem nagyra, mivel a szakértő azt
úgy is hamar megtalálja és a felfogásban lévő ellentétet,
úgy is csak az eredeti szöveg többszöri megvizsgálásával,
értheti át teljesen és hozhat az elméjében újabb ítéletet, az
újabb felfogás szerint, ha a nézetemet valónak fogja ismerni.

Annak, a ki nem szakértő, már is sok forrás lesz idézve a munkák neveiben is, a mi neki mind csak terhére lesz, de kétféleképpen lehetetlen ma még e kérdést, a mikor még csak egy nézet sincs megállapítva, tárgyalni és leírni, a forrást pedig, melyre nézetemet állapítottam, ki kellend jelölnöm, hogy a szakértő, a szöveget nézetével összevethesse. Ezért igyekezni fogok arra utalni mindenütt.

A jövőendő támadásokból kérek egy példányt utánvétellel nekem is megküldeni, hogy arra válaszolhassak,

Czímem:

Tek. Sz. Nagy Gergely.

Sepsi-Szentgyörgy
Gergelyfalva tanya

a szerző

BEVEZETÉS.

Eredetünk és őstörténelmünk ma nincs.

Már a múlt században Timon, Pray s majd Schlözer és Engel stb. kételkedésüket fejezték ki a székelyek hun-eredetúsége felett, mely tényükkel kaszát vetettek a nyomozás terén megindult szép mozgalomnak, mert tudósnak csak is azon gondolkodás és belátás nélküli egyént tüntették fel, a ki senkinek nem hisz és le tudja tagadni az Isten létét is,

Ha kétségeik alapját vizsgáljuk tiszta józan ésszel, oly semmit mondó nézeteket találunk, hogy azokat indokul maga az ők táborukban utánuk jövő író sem tartotta érdemesnek megcáfolni. Többen ezután is azon nyomon haladtak, melyet a krónika és történetírók hosszú láncolata előttük taposott.

Egyik sem jelezte, hogy eljárása hiten vagy meggyőződésen alapszik-e?

Újabb időben Hunfalvi Pál volt az első, a ki e kérdést bővebben tárgyalta Magyarország ethnographiája czimü művében 1876-ban, és kétségét úgy a hogy tudta, indokolta is.

Bárha csak tagadáson és bizonyítatlan állításokon alapszik e munka, még is egy oly akadályt képez sokak szemében, hogy azt a közhangulat nyomása alatt, számba kell venni annak, a ki e téren működik, és a székelyek hun eredetúségében hisz.

Nem mondom én, hogy Hunfalvi a székelyek eredetét másképen állította volna, vagy bizonyította volna, mert ő sem tudja, hogy ki, honnan és mikor telepítette ide őket, nem bizonyít semmit és a mit mond szent Lászlóról, abban maga is kételkedni látszik.

Nem szól ő a besenyőkről, jászokról, kunokról, csángókról, sarmákról, palóczokról, oroszokról, pedig nemzetünk ezekből alakult össze; nem mondja ő meg, hogy kitől és mikor tanulták el a nyelvüket és milyen volt azelőtt a nyelvük? Nem állít ő semmit, nem bizonyít semmit, nem épít semmit — hanem, mint az isteni mindenhatóság azt mondta: legyen — és lett; ennek ellentétékép, mint az ördögi mindenhatóság ő azt állította nem volt és tehát nincs is.

A rombolás ezzel hamar megvolna.

Pedig van, mert itt vagyunk mi székelyek, jászok, kunok, palócok, csángók ma is mind külön kimutatható és kijelölhető nemzetek, a kik bár magyaroknak tartjuk magunkat, nem az Árpád népéből valók vagyunk.

A bessenyők, sarmák és oroszok beolvadtak a magyarságba vagy más nemzetiségbe teljesen. Elenyészett nevük, külön eredetük emléke, külön állásuk, külön politikai állapotjuk; de a történelemmel foglalkozó szeme előtt felvillanna még többször, a mit a Hunfalvi szeme sem kerülhetett ki, ha a szemével látott; de én úgy veszem észre, hogy ő látni nem akart és úgy akarta, hogy más se lásson.

Hunfalvi, az oktalan, csak rombolni akart, de építeni semmit. Ő azt hitte, hogy ha sikerülne az eredetünkről szóló tudományt, szájhagyományt megsemmisíteni, az ő oktalanságai kerülnének a felszínre.

Ő számított a közmondás valóságára, mely így szól: a ki legjobban tud hazudni, az ül asztal före. Mi székelyekül azt mondjuk rá: a moslékos csebernek, ajtó megett a helye.

Hunfalvinak a nyelv azonossága okán felépített okoskodását, mely rá nézve legkedvezőbben véve is, csak lehetséges ledönteni, mint egy kártya várat, nem követel nagy erőt.

Úgy vagyunk a haladásnál egy borozdával, ha utunkba esik, hogy azt vagy át kell lépni, vagy belé lükkenni, vagy betömni, vagy ha az akadályt emelkedésnek vesszük, azt vagy átugorni, vagy megkerülni, vagy ledönteni.

Én ez utóbbit választom, hogy az utánnam jövők sima, egyenes utat találjanak, bárha Hunfalvi oktalanságai

ezen fáradságot sem érdemlik meg. Ez okon jelen munkám beosztását úgy kell rendeznem, hogy az némileg vita irat jellegének is megfeleljen.

Tudom, hogy bármilyen gyarló lesz ezen munkám, rokonaim, barátaim és ismerőseim közül többen olvasni fogják. Minthogy ők is, mint a nagy többség, a mai anyag-hajhászó korban eredetünkkel nem bíbelődnek és történelmünk ezen ágában járatlanok, szükségesnek látom, hogy az olvasót tárgyamba bevezessem.

Ezen hazában, melyet ma Magyarországnak nevezünk, már a történelem alig derengő világánál felfedezhetjük nemzetünket. A négy folyó melletti hont ősidóktól fogva nemzetünk részben, de egészben is bírta.

Hunfalvi Pálnál a nyelv a döntő, mert az a nemzet lelke. Fogadjuk el ennek döntő súlyát, és már akkor is megtaláljuk itt nemzetünket. Így:

a sarmak vagy jazygok, mert e kettőt egybekapcsolják a görög és római írók, 360-ban Kr. u., midőn Constantius római császárnak készek voltak szorultságukban hűséget fogadni, és adót és katonaszolgálatot ígétek, ez Acimincum (talán a mai Szlankemen) mellett, az alkalmat felhasználva, beszédet tartott. S midőn ebben őket földig alázva, hihetőleg önérzetüket durván megsértette, egy jazyg a császári szék felé rúgott marha! marha! szót kiáltván és erre a tömeg fegyverre kap stb, (Amm. Marcellinus XVII és XIX).

Már e szó elárulja a jazyg s annak nyelvét, mert ez a szó egy ilyen eljárásra, ma is közkeletű nyelvünkben.

A hunok nemzetiségét és a góthokét alább látandjuk. A szájhagyomány és még Írások is ezek utódinak tartanak minket székelyeket.

Azt Hunfalvi sem hiszi, hogy a nagy Fertő-tó név nélkül lett volna a magyarok bejöveteléig. Ezen szó ma is nyelvünk kifejezése, feredő, fertőzni, fertőtleníteni e szó alakjai.

Feltéve, hogy II. Eugén pápa 826 béli bullája hamis volna, akkor is a vetvári püspökségnek léteznie kellett a magyarok bejövetele előtt. Mit gondolnak a Hunfalvi követői, hogy ezen szó minő nyelven, és ki beszélhette azt itt?

A magyar lehet másnépnek is a nyelve, hisz e nép már a hunok között létezett. U. i. a magyart ma is ungur, ungar, hungarnak nevezik a szomszéd népek, már pedig ez Jordanesnél eléfordul, a ki pedig 540 Kr. u. körül irt. így eléfordul hungar, a mely elnevezés a hungurral azonos. Eléfordul ulszingur nép. Ha ez utóbbiból az első szót levágjuk, marad ingur, mely az ungur-ral azonos. E névvel más népet is neveztek, a mely azelőtt itt volt.

850 táján a ravennai presbiter egy földrajzot irt, melyben azt írja, hogy második Dáciában hunok és ezekkel avarok laknak. Kik voltak ezek és hova lettek? Talán a magyarok ették meg? Alább majd többet róla.

862-ben a franc. Hincmar évkönyvében ezt írja: Dani magnam regni ejus (Hludovici) partém caede et igne praedantur; sed et hostes antea illis populis inexperti, qui Ungri vocantur, regnum ejus popolarunt (Hincmari Remensis Annales ad 862 Pertz vol. I. Script. I. p. 453.) Ezen itt emiített ismeretlen népet ungroknak nevezik, de alig hiszem, hogy a Hunfalvi követői is az Árpád népének higyjék.

A térítő Constantinus, midőn a kozarokhoz ment 870 körül, a legenda szerint az ungrok királyához is element (rex Ungrorum — korolju ugrskomu. Dummler. Die pannonische Legende vom heiligen Methodius) — a latin fordítás Miklosichtól való, Válgjon ez az Árpád népe volt-e? Én nem hiszem.

836-ban az al-Dunánál ungr, hun és türk nemzetet említ Leo Gramaticus, ki 1013-ig ír. Mit gondolnak a Hunfalvi követői, hogy ezen nép az Árpád népe volt-e? Én tagadom stb.

Hunfalvi és követői nem ismerik a huri nyelvet. Hát mit ismernek? Azon nyelv, melyet mi ma beszélünk válgjon hun? avar? magyar? jász? kun? palóc? sarma? csángó? besenyő? orosz? székely? Vagy mi? Melyiktől tanulta el a többi? Alig hiszem, hogy a nagy Magyarságtól, melynek 200000 harczosa volt és csak egy csatában 55000 esett el a 200000-ből, így csak a mezei egér szaporodik neki kedvező időben,

hogy milyen a magyar nyelv, azt ma tudjuk; de hogy (milyen volt? azt nem tudjuk és nem tudhatjuk, mert azok nyelve, is változhatott, elenyészhetett, de hogy változott, azt alább látni fogjuk.

Hunfalvi a nagy nyelvtudományával oda jutott, mint Miklosich, talán tőle is tanulta el a magyar nyelvet, mert azt nem lehet az anyatejjel beszívni, az állítása szerint. Ha Hunfalvinak az összes nyelvészeti tudománya után csak egy okos állítást köszönhetnénk, én nagyon örülnék rajta; de én ilyen egyet se fedeztem fel és a mit állít, azt is megfogom czáfolni és kimutathatom, hogy bizony csak hurkametelés az, és látszik rajta, hogy a magyar nyelvet a muszkáktól tanulta és nem az anyatejjel szopta be.

De ha a nyelvből egyéb bizonyítékot nem tudott felhozni, mint azt, hogy a székely is tud magyarul és a két népnek egy törzsből kellett származnia, ennél fogva vagy nem is így, hanem a székelységnek a nagy magyarságból kellett kiszakadnia, a mit ugyan épen azon alapon elmondhat vala a jászról, kunról, palóczról, csángóról stb. akkor nem árt vala, ha más bizonyítékot is számba vészen.

De ezt nem tehetette, mert a széket kirúgta a lába alól, mint a ki felakasztja magát, akkor, midőn a krónika írókról általában kimondta, hogy azok egy mese világban élnek.

Pedig nemzeti krónikáink keletkezésének korát a 12-ik század végéig okvetetlen fel lehet vinni.

Már pedig ha a székelyeket más nemzetnek ismerték akkor, pedig feltéve, de meg nem engedve, hogy egy királyi jegyzőnek más tudomása nem lett volna róluk, mint a mit az öregektől hallott és tudott, akkor is a Világos tudomás 1100-ig vissza menne, hisz apám 1785-ben született és én még sokáig élhetek, ha az isten is úgy akarja. Sőt annyira bíztam életemben, hogy, bárha ezelőtt húsz évvel ezeket megírhattam volna, várhattam bátran másra. Az eszembe se jutott, hogy véghetetlen tudományom bennem rothadhat.

Sőt nemcsak 1100-ban volt a székely idegen, de az volt 1008-ban is, midőn Querfurti szt, Brúnó fekete

Magyarországot emlegeti, mert az más nem lehetett s nem is volt, a mint majd alább meglátjuk.

De idegenek voltak a 15-ik században is, a mi Turóczi művéből kitűnik, sőt idegenek a 16-ik században a mint Veráncz Antal és Oláh Miklós esztergomi érsekek művéből világosan kitűnik, melyekről szintén alább többet.

A magyarok előtt itt voltak a hunok maradványai.

Képtelenség is volna feltenni azt, hogy egy akkora nemzet, mely a roppant római birodalmat megrázta, nyom nélkül úgy el tudjon 400 év alatt enyészni, hogy abból hírmondó se maradjon.

Hisz itt vannak az örmények, három egymástól távol lévő községben mint Szamos-Újváron, Erzsébetvároson Ebesfalván és Gyergyó-Szentmiklóson, s itt is vegyesen magyarokkal, és még is egy pár száz év óta élnek és vannak és ma is léteznek.

Itt vannak a cigányok négy száz év óta be oszolva e nemzet közé úgy, hogy egy községük sincs és nem is volt soha és mégis léteznek máig. Csak a hun enyészett el úgy, hogy írmagul sem maradt Hunfalvi szerint és arról ostobaság is beszélni.

Hunfalvi szerint minden elenyészett, hun, avar stb. nem volt itt senki és semmi, mint Afrika belsejében, uralom semmi, és az üres föld, melyet a szlávok a 7-ik században úgy kerestek, hogy érette a Balkán félszigeten Herakliusnak adót, katonát és hűséget adtak, nem kellett senkinek.

A 9-ik században a kipusztult avarok helyére feltartóztatlanul nyomultak be a szlávok. Csak a magyar alföld és Erdély a fekete tengerig nem kellett senkinek Hunfalvinak és követőinek az orgánumból merített logikája szerint.

Ha itt valaki lakott volna azt tudták és meg is emlékeznek vala arról az idegen írók (Hunfalvi)! Szegény Aristoteles logikája.

A névtelen királyi jegyző volt, ott volt a királyi levéltár, mind ez nem tudott semmiről. Kézai Simon udvari pap volt, az se tudott semmiről, pedig előttük nyitva lehetett minden forrás.

A névtelen említ is évszerinti krónikákat, miből merített, de Hunfalvi tudja, hogy az nem volt.

A bécsi képes krónika még jóval régibb lehet.

Ezek ugyan írnak az őshazáról, melyről a forrásaik szerint egyik egyet-mást tud, írnak a vándorlásról, megemlékeznek több őshazáról, de mindez mese.

Ezeknek a tudományuk negatív és így csak mese, a Hunfalvié pozitív és így kétségbe vonhatatlan. Egy új csalhatatlan pápa.

Azt kell hogy higgyem, hogy a csalhatatlanság hitének miasmája fertőztette meg Hunfalvit is.

Tegyük fel, hogy ezek mind hazudtak szándékosan, bárha a névtelen megírja, hogy ő a hagyományt nem vette készpénz gyanánt, olyat akkor sem írtak, a mi a koruk tudományával ellenkezett.

Ha a székelyeket más eredetűeknek tudták akkor, mikor még az írásjegyeiket is oláhnak gondolták (Marci Chr. XVII.), az nem azt bizonyítja, hogy arról valami szájhagyomány bár tudna, hogy ők a magyarok közül telepítették ki, hanem azt, hogy nem ismerték, mivel nem tartoztak a magyar birodalomhoz, hanem külföld valának.

Már maguk az írásjegyek eléggé igazolják, hogy nem tartoztak a magyar néphez, mert a magyarokat egy magyar krónikás sem vádolta soha azzal, hogy Írásjegyeik voltak.

A székelyek és magyarok közötti viszony eléggé kitűnik a krónikák tudatlanságából, melyből láthatni, hogy ők a magyar koronához kapcsolt (pars adnexae) részek lehettek, de bekebelezett (pars incorporatae) nem. Bizonyítják ezt egyebek is, miről alább többet.

A magyar, király címében ma is meg van a kifejezés; székelyek ispánja — miért nincs meg: kozárok vagy palóczok káplárja? Egyszerűen azért, mivel azok bekebelezett részek voltak még Árpád idejében, míg a Székelyföld 1848-ig nem — a míg az egyesülést (unió) az erdélyi országgyűlés, melyben a székelyeknek már a taxalis helyek képviselőinél fogva is, tekintélyes szerep jutott, ki nem mondta.

Tatfal is helyek voltak az utóbbi időben a Székelyföldön: Ilyefalva, Sepsí-Szentszörgy, Kezdi-Vásárhely, Bereck, Oláhfalu és Tsik-Szereda, melyek 12 képviselőt küldöttek az erdélyi országgyűlésre, pedig alig volt több 6000 lakosnál bennük.

A székelységnek ily előjogai az utóbbi időben már meg voltak marva, mert az előtt még több volt. Az 1595-iki országgyűlés végzéseiben Keresztúr, Maros-Szereda és Tusnád is ilyenül említetik — sőt az Apr. Const. p. III. Tit. 78. Torját is ilyennek említi — sőt a Csik-Madarasi vashámornak is volt szabadságlevele — Benkő Józsefnek írásban maradt levelei közt az 1781-beli tudósítása az akkori főjegyzőnek igazolja, hogy 1775-ben a hámor protocolluma, a melyben ez is bizonyítva van, a szék levéltárába letétezt.

Maros-Vásárhelyt, mint szabad királyi várost és Székely-Udvarhelyt mint nemes mezővárost, ily jog természet szerint is megillettezt.

Az első 1616-ban Bethlen Gábor fejedelem emelte fel; az utóbbi ősidőktől fogva anya helye volt a székelységnek, hol a nemzeti gyűlések tartattak, törvények hoztattak és itt volt a perekben a legfőbb ítélőszék.

A székelység külön államszerkezete, közigazgatása, törvényei és törvénykezése, adózása és más szokásai igazolni fogják a fennebi állításokat bőven és így Hunfalvinnak csak a merev tagadás marad, mert a nyelvvel éppen úgy igazolhatná a jászokat, a kunokat és a palócokat a világos történelmi tudás ellenére, mert azoké is Ugyanaz, mint a magyar, tehát ugyanazon szláv és török hatásnak volt kitéve, miből következteti, hogy a teljes történelmi kifejlődés után szakadtak ki a magyarságból — már t. i. a nagy Magyarságból, mely a bíborban született Constantin kétségtelen tanúsítása szerint Nagy-Moraviában volt.

Ha a Hunfalvi fennebi tanúsítását elfogadjuk, akkor Magyarországot a térképen egyebütt kell keresni, de nem a négy folyó mellett,

Ezen fennebb Hunfalvival szemben idézett írók, írhattak mind mesét, legalább Hunfalvi azt állítja. A mese-

írónak is szokott valami célja lenni és magának a mesének is valami alapjának lenni kell.

De ezek különböző időben, különböző helyen egyöntetű állításokat írtak, vagy legalább is olyakat, miket össze lehet forrasztani, a mi azt igazolja, hogy ezek azonos logikát ismertek.

Hunfalvi egész egyebet állít. Az ő állítása nem talál sem a hazai, sem a külföldi írók állításaival, sem a hazai körülményekkel, sem az észszerű logikával, ez tehát nem mese.

Igazán a székelyeknek a telepítése nem mese, a melyet sem időre, sem helyre, sem alkalomra, sem körülményekre alkalmazni nem lehet, hanem egy ostobaság.

Hunfalvi azt hitte, hogy ügyes iránylyal, ravasz ügyvédi fogásokkal, az ellenfélt kigúnyoló élczelődéssel, a forrásoknak részint elhallgatásával, részint félremagyarázásával, részint kigúnyolásával az egész közönséget elaltathatja, a kérdést félreterelheti, az igazságot elnyomhatja és ezek által előidéz egy oly állapotot, melyet a rendes kerékvágásba zökkenteni képtelenség lesz.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy Hunfalvi szerint a nyelvazonosságból egy nép származását kétséget kizárólag be lehetne igazolni, vájjon akkor a hét magyar törzs alatt, a melyet a bíborban született megnevez, a hét magyar alatt, melyeket a névtelen emleget, kiket ért Hunfalvi? mert lehetnének azok Hunfalvi szerint a magyar székely, a magyar hun, a magyar jász, a magyar palócz, a magyar besenyő, a magyar csángó és a magyar orosz, hisz ezek mind ugyanazon nyelvet beszélnek, melyet a nagy magyarság, arról pedig egy krónikáíró sem tud, hogy ezek ezelőtt is magyarul ne tudtak volna, vagy épen más nyelvet beszélhettek volna.

Szinte elfeledem, hogy Hunfalvi a krónikáírókat Úgyis meseíróknak tekinti, hát mit mond erre az ő forrása, melyről nem tud senki, melyet nem látott senki, melyet nem ismer senki, csak Hunfalvi, és a mely csak úgy terem az ő fejében, mint a gomba esős időben, vagy az üszög a gabona között és megfertőzteti az ép szemeket is.

Ha Hunfalvi szerint a fennebb idézett magyarok nem a nagy magyarságból szakadtak ki, akkor honnan kerültek elé, miért van más nevük? mikor tanultak meg magyarul és kitől stb.?

Ezek alapján nem osztom én Hunfalvi nézeteit és nem osztja azokat sok hazánkfia. Minthogy ellentétes nézetemnek más források az előidézői, én az ellentétes nézetemet indokolom jelen művemben, hogy a szíves olvasó válasszon akkor a kettő közül esze, gondolkodása és belátása szerint. Én az ítéletét nyugodtan várom.

Nézetem indokolását, előterjesztését és kifejtését, hazafi kötelességemnek ismerem, azzal tartozom magamnak, azoknak, kiknek ezt megígértem és végül a nagy közönségnek is, mely a hiányokért bocsánatát nem vonja meg tőlem akkor, midőn kötelesség és jóindulat vezérel működésemben.

Történelmünk forrásairól.

Eredetünk és őskorunk annyira tisztára kinyomozható, a mint talán egy nemzeté sem a világon, mert őseink egy ritka harczias nép valának és az őskor krónikaírói a harczokat jegyezték fel inkább, sőt néha az összes írásuk nem egyéb, mint hadi-történelem.

Ez okon megtaláljuk őseinket minden külföldi író művében. A görög, a latin és arab írók megemlékeznek róluk elégszer, úgy hogy ha azokat a tudósításokat, melyeket nemzetünkről papírra vetették, észszerűleg feldolgozzuk, egy elég világos tiszta fogalmat alkothatunk őseinkről magunknak.

Bárha őseink sok néven szerepeinek a világtörténelem színpadán, nem is nehéz rájuk ismerni, mert lényeikben mindig található oly jellemzőt, a mi hovatarozásukat kétségtelenül ki mutatja.

Azt talán felesleges is *mondani*, hogy azon eljárással, melyet Hunfalvi követett, és mely szerint a krónikaírók egy mesevilágban élnek, tehát azokat a tűzbe kell dobni — úgy járnánk, mint a ki használható, jó csak kissé avult hazát akkor, midőn a tél közeledik, a feje

felül elégetné és kiszorulva a szabad ég alá, a téli nagy hidegben elfagyna.

Ezen ház oltalmat és hajlékot adott őseinknek sok sok nemzedéken által, őseink használták is és lakták és éltek benne, s jól találták magukat benne — és ha sok sok örömet nem értek is benne; de az a szentelt fájdalom, mely e őket hajlékhoz madzagolá, talán még kegyeltebbé tette az avult hajlékot,

Elöttem is azon nyilatkozatok, melyeket a régi és különösen hazai krónikáiróink tesznek, a kegyelet oltarán tűnnek fel, és én azokat még sokkal többre és kétségtelenebbre becsülöm, mint az idegen íróknak, kétségbe sem vonható nyilatkozatait, mert nemzetünk tagjai a nemzet nyelvét tudták, ismerték és mind az tehát, a mit nemzetünkről állítottak, sokkal biztosabbnak állítható, mint az idegen íróknak állításai, melyek jóhiszeműségén ugyan nem kételkedhetni, de félreértés gyakran történhetett' azokban a legtisztább akarat mellett is.

Az írott kútfők azonban *minden* körülmények között a biztonság tekintetéből első helyre teendők, mert az Írások mégis, bár azok is gyakran félremagyarázhatók, a legtöbb biztosítékot nyújtnak arra nézve, hogy azokat az író úgy értette, a mint azok le vannak írva. Ez okon az írott kútfők, úgy a külföldi, mint a hazai eredetűek igen-igen becses dolgok, és azokat mint a legtöbb bizonyosságot nyújtó forrásokat, nagyon-nagyon meg kell becsülnünk.

Egy ily kétségtelen kútfő a nyelvünk. Egy pár azon kiejtett szó előttünk feltétlen bizonyosságot nyújt a nemzetünk tagjainak megismerésére. Tudom már csak Olaszországban, hogy hadi lábón az ör kiáltására, mily kétségbe vonhatatlan tanúsítást tett egy szócska is pl. részeges stb.

Ez okon is a hazai kútfők első helyre tehetők a biztonság tekintetéből, melyek a nyelv alapján egy oly ismérvvvel bírnak, minőt az idegen író meg se szerezhethet.

Nyelvünk egy megbecsülhetetlen kincs nekünk.

Újabb időben egyik másik oktalan azt ajándékozgassa.

Hunfalvi szláv szókat és szláv hatást emleget és leír holmi csics és pics alapján egy tábor kétségbe sem

vonható magyar szót, mint szláv eredetűt. Ezek közül igen soknak azonnal kimutatható az eredete is, mint hazai vagy, de alig van csak egy is, mely kétségtelenül szlávnak volna mondható, egy pár egyházi kifejezéstől eltekintve, melyeket közösen a görögből vettünk és alkalmaztunk magyarosan, nem öt-hat mássalhangzót téve egymásután szlávosan.

Ha az idegen nyelvekkel azonos kifejezéseket tekintjük, akkor a gyökelemzés az egyedüli ismertető kútfő, már pedig ahhoz Hunfalvi nem értett, mert az nem hurkamentelés.

Az ilyen Hunfalvi-féle eljárás ellen csak tiltakozni tudok és nyelvünknek ily könnyelmű fecsérlését, hazárulásnak tekintem, a minőt a legnagyobb pusztító se tett életemben, hogy minden bizonyítás nélkül a sajátját másénak mondja. Minthogy azonban itt Hunfalviék nem a sajátjukat, hanem a nemzet vagyont és kincsét akarják elpocsékolni, ez egy megbocsáthatlan bűn, a nemzetnek egyenes megrablása.

Igen jó bizonyíték még az u. n. szájhagyomány, mert nyelvünk egyik közmondása már azt mondja, hogy szél zugatlan nem indul. Az ilyen hagyományt gondosan kell használni, és nem elcsavarni.

Hunfalvi a berni Detréről, Turóczi szerint a halhatatlan Detréről szóló hagyományt Theodorikra vonatkoztatja, a mi egy roszakarató ferdítés, mert Theodorik nem Veronában, hanem Ravennában lakott. Különben is csak egy kis észszel azonnal észreveszi bárki, hogy Detre alatt Theodemir, a Theodorik atyja, értendő, a berni szó pedig Berényi, mely község a Fertő-tó mellett ma is megtalálható, ott hol Theodemir lakott és végül a hunokkali barátságát igazolja az, hogy az Attila halála után Pannónia római uralom alá visszajutván, a hát Constantinápolyba kellé túsul adni, mert ő gyanús vala barátságánál fogva és a fekete könyvben nyilvántartották. Én eg^Tébaránt Theodemir lakhelyének a mai Sopront állítom, mely várost akkor Berénynek nevezték, hihetőleg épen Theodemirről, kinek az tiszti neve volt.

Hogy Sopront Herényinek nevezték, azt igazolja a soproni erdőség, melyet ma is Brenberg magyarul Berény-

hegynek neveznek, és egykor Brennerbergnek, magyarul berényi hegynek neveztek, mit igazol a Brennerberg-család Brassóban, melynek tagja közelebb épen Brassó megyében, árvaszéki elnök volt és mely család nevét csakis onnan vehette, nem lévén ma több német Berény s attól Brennberg hazánkban.

A következtetések által nyert bizonyítékok, ha az a következtetés bármily szépen rímel is, csak lehetségesek és ezokon a fennebb említetteknél kevésbé megbízhatók.

A fennebbiek alapján reménylem, hogy a szíves olvasó képes lesz a források között, annak bizonyító erejét és képességét tekintve, egy a valóságnak megfelelő vagy azt legalább megközelítő osztályzatot és sort csinálni és higgadt mérlegeléssel a különböző nézetek között a valót eltalálni.

Ne nézze az olvasó soha az én bírálatomat, hanem csak az én érveimet és azok szerint ítéljen maga. Igen sok kérdésnél éppen ezért én nem akarok ítéletet mondani, hanem azt a szíves olvasóra bízom, ha azonban mégis az eredményt levonom a mondottakból, ezzel csak figyelemztetni kívánom az olvasót ez állításaim számba vételére és mérlegelésére.

Ezek után reménylek higgadt és részrehajlás nélküli bírálatot és érveimnek komoly és nyugodt mérlegelését.

I. SZAKASZ.

1. Nyelvünknek némely sajátságai.

a) *Általánosak.*

Újabb időben a nyelvet akarják némely tudósok a népek eredetének megfejtésénél döntő erővel felruházni, sőt, mint Hunfalvi Pál, egyedül erre építi a magyar nemzet eredetét.

Nem állítom, hogy óvatosan és ezélszerűen használva, s más bizonyítékokkal megtámogatva, ezt tenni ne lehetne; de a mint az gyakorlatban van, nevetséges eredményeket szül,

Azon eljárással, milyennel az újabb nyelvészek eljárnak: mely szerint elővesznek két szótárt és felkeresik az ugyanazon fogalmat kifejező szót úgy az egyikben, mint a másikban és ha azon fogalom némileg rokon hangokkal van kifejezve, akkor megállapítják a világos kölcsönzést és ráfognak, hogy a kisebb népszámmal bíró nép kölcsönözte azon kifejezést a nagyobbtól, a nyelvészet minden állításait nevetségessé teszik.

Azon esetben, ha két nyelvben ugyan azon szó, ugyan azon fogalmat fejezi ki, érintkezést és kölcsönzést is lehet hihetőlegesen állítani, de hogy melyik a kölcsönző fél? annak megállapítása, ilyen eljárással lehetlenség.

Ilyen eljárást követ Miklosich (Slawische Elemente im ungarischen). Bárha a szláv és általában minden germán nyelvben a *sz* hangzó eredetileg nem volt meg, mit szükség esetén bizonyíthatók, és mit különben Schaffarik Pál József (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur)-ból is láthatni, Miklosich még is a sziszegős hangú szavakat is mind a szlávból kölcsönözteknek állítja és azokat mind a sajátjuknak állítja és eltulajdonítja,

Hunfalvi Miklosicht szentírásnak fogadja, sőt tovább megy és oly szókat is, melyek a szlávban meg sincsenek talán, vagv ha megvannak is, más értelemmel bírnak, szlávnak állítja, pl. pilis szót (Magv. ethn. 444 1.) Hunfalvi itt ezt mondja: „a pilis is akármit jelentsen szláv szó“.

Ilyen állítások után, akár honnan tanulta Hunfalvi nyelvünket, én vele egyet nem értek és nincs semmi hajlamom arra, hogy legföltettebb nemzeti kincsünket, nyelvünket, sem elpazaroljam sem elajándékozzassam, sőt az ilyen eljárásnak, ha tehetem, mindig kaszát vetek,

Ha a pilis szóban nem volna egy sziszegő hang, még akkor sem lenne benne semmi szlávias található, hisz az a szó nem öt mássalhangzóval kezdődik. Hunfalvi annyit tudhatott volna, mint nyelvész, hogy mi egy szláv szót kimondani se tudunk, és ezen okból, merőben haszontalant, nem is kölcsönözhattünk.

Ezekből látható, hogy Hunfalvi és társai az összehasonlító nyelvészettel csak hurkát metélnek. Ha lehet arra valamit építeni, az egészen más valami és épen ellenkezője annak, a minő eredményre abból Hunfalvi jut.

Ha tehát nyelvünket meg akarjuk ismerni, azt magát kell ismerni, és nem lehet azt sem a finn, sem a lapp, sem az osztják, sem a vogul nyelvből megismerni, legfennebb egyes szavak értelmét szabatosabban meghatározni, sőt ezt se mindig, mint alább látni fogjuk.

Ezért nyelvünknek a sajátságait abban ismerhetjük fel csak, a miben azok más népekéitől eltérnek és nem összehasonlítás útján, mikor a találkozások lesznek kimutatva, melyekből nem a mi saját nyelvünk, hanem más nyelveknek is sajátsága tűnik ki, már pedig közös sajátságokból a magunkéit kijelölni, nem oly könnyű dolog.

Hunfalvi tehát akkor, midőn a nyelvünket más nyelvekből akarja megismerni, oktalanul jár el és az ilyen eljárás nem mutat jó logikára, ha az Aristoteles orgánumját az eredetiben tanulmányozta is, hanem azt mutatja, hogy a logikát vagy nem értette meg, vagy félreértette.

Csak ilyen észjárással állíthatta Hunfalvi: „s valamint szlávot találtunk székely ispáni hivatalban, úgy találjuk abban Balk és Drágos máramarosi oláh vajdákat is.“ (Székelyek 51 1.)

Honnan veszi ez az oktalan ezeket az állításokat, arról fogalmam sincs? De hogy nem igazak — azt állítom — sőt állítom, hogy sem szláv, sem oláh székely ispán nem volt soha és még annál is kevésbé 1387—1388-ban vagy azelőtt, a mi már magában képtelenség (contra dictio in adjecto).

Az ilyen nyelvészet tisztán hurka-metélés csak.

Ilyen nyelvészet útján meghibbant agy szüli ez állításokat: „A mostani székelységnek egy része szláv eredetű“. (Székelyek 47 l.)

Majd: „kétségtelen tehát, hogy a mostani székelyeknek egy része besenyő“. (Székelyek 49 l.). Majd ismét: „Általában kétségtelennek tarthatjuk, hogy a mai székelységnek valamelyik része oláh eredetű“, (Székelyek 51 l.) ismét: „a székelyek magyar elődjei a nagy Magyarországból valók“ (Székelyek 49 l.)

Hunfalvi így eredezteti nyelvtudományával a székelyeket.

Ebből nemcsak az tűnik ki, hogy Hunfalvi nyelvtudománya egy fokhagymát sem ér, minthogy az egymás mellett ily ellentétes s egymást lerontó következtetéseknek szolgálhat alanyul, hanem legfőképen az, hogy Hunfalvinak, mikor munkáit írta, nem volt kiforrott és megtisztult nézete a tárgyról és így állított ő egyet és majd annak ellenkezőjét több helyen, és a saját maga által idézett forrásokkal is több helyen ellenkezésbe jött.

Hunfalvi összehasonlító nyelvtudománya, melynek alapján minden más forrást meghazudtol, lepiszkol stb. így eredezteti a székelyeket, de nemcsak a székelyekkel jár így el, hanem az oláhokkal is, kiknek állítása szerint eredetére és származására legcsalhatatlanabb bizonyíték a nyelv, mely tökéletes leánya vagy öcscse a latin nyelvnek, ennél fogva legdöntőbb bizonyosság, hogy az oláhok a romaiaktól származnak.

Hunfalvi, a ki nem gondolkozott talán soha, nem fontolta meg ezen állítást sem és így ferdén állítja fel ezen elméletet is. Ugyanis a latin nyelvben nincs cs, gy, ty, ly ny, zs, ö, ü stb. és ezek megvannak az oláh nyelvben. Hogy jutnak ezek oda, hiszen ezek képezik a nyelv alapját, Egy nemzeti viseletet ma nem az anyag

teszen, hanem az alak. Engem Nagy Gergelynek neveznek és ha én Olaszországba megyek, bármily tisztán ejtsem ki a nevemet, az olasz Lodi Gergi-nek fog nevezni.

Igazolja ezen eset és ha kívántatnék bővebben igazolnám, hogy egyes szavakat a népek könnyen kölcsönöznek, de aztán azokat saját nyelvük és hangjaik szerint alakítják át, A Georgiusból nem latin csinál György-et, hanem éppen magyar közember, írástudó pedig György-öt és ezen szavakból a latin csinál Georgiust és ezt ma is meg lehet kísérteni és az eljárás igazolja állításomat.

Ebből meggyőződhetni, hogy nem az oláhoktól eredünk mi, hanem megfordítva azok tőlünk.

Mínthogy én nyelvünkben a fennebbiek szerint egészen más eredményhez jutok, mint Hunfalvi; ezért abból holmit előre bocsátok, hogy ne kelljen a munka rendén a szöveget folytonosan zavarnom annak megértésére, a a mit akarok.

Tudom, hogy hézagos ezen eljárásom; de ha teljest akarnék nyújtani, akkor művelődésünk eredetéről egy egész nagy munkát kellene írnom, mire én kenyérekeregetem mellett a kellő idővel és anyagi tehetséggel ez idők szerint nem rendelkezem.

Azonban, ha valaki rá szánja magát, tessék az összehasonlító nyelvtudományt sutba dobni, és keresse a szók gyökeit és majd a hangok értelmére is rá jön nagy kereséssel, mire itt alább irányelvül és mutatóul bemutatom a szó képződést is. Igaz, hogy jól kék érteni nyelvünket és a csecsből nem a (Mikló)-sichből kell azt beszívni.

b) A magánhangzók értéktelensége nyelvünkben.

Dr. Nagy János a székelyek scytha-hun eredetűsége czimü iratában az állítja, hogy nyelvünkben a magánhangzók nem főszerepűek. Hunfalvi Pál a (Székelyek 64 1.) erre azon megjegyzést teszi: „Már erre nézve azt mutatja a mi tudósunk, hogy még az 1700-beli historikus és theologus rendhez tartozik, a mely a keleti nyelvek fogalmában csak a hébert és rokonait tudja vala.

Azóta több nyelvcsalád lett ismeretessé, jelesen az árja és az úgynevezett ural-altájai“.

Bárhogy igyekezzem ezt a czáfolatot megérteni, megvallom, hogy én nem vagyok rá képes. Hunfalvi Pál hihetőleg addig tanulta a nyelveket, míg a sok nyelvismerete a Babel tornyához juttatta és már-már nyelvünket sem ismeri.

Úgy hiszem azonban s a dolog rendén az is következék gúnyolódásából, hogy ezen állítást valótlannak találja, de ezt ily móddal megezáfolhatni sem lehet, mert Dr. Nagy János maga is hoz fel példákat és ráadásul hivatkozik Lugossi Józsefnek Debreczenben 1858 Hangrendi párhuzam ezer példában czim alatt megjelent művére.

Hunfalvinak azon eljárása, melyszerint ő krónikaíróinkat hazugoknak állítja és ilyen állításokat szóhányással s mellverdeséssel akar megezáfolni, csak nevetséges gondolkodó ember előtt.

Vagy azt gondolja Hunfalvi, hogy egy gyermekies fogással, az ellennézetet nevetségessé teheti és az elég czáfolatnak. Struc politica és észjárás,

csal csel pl. a nyúl csalt vetett vagy cselte vetett,

kavar ---- kever

csűr (csever) — csavar

lót fut

izeg (sürög) — forog stb.

már magukban eléggé igazolják azon állítást, de felhívom még e munkának egyik éppen alapját képező népet a békelyt. Találjuk ezt szék, szik, szak, szök tő alakban s így tehát az Zakul, Zekul, Sicui (latinul általánosan) Scecul s Zewkal alakokban fordul elé krónikásainknál, mely példából a pozsonyi krónikában előforduló Zewkal-t én Zökal-nak vélek.

Úgy hiszem, hogy ez is eléggé igazolja Dr. Nagy János állítását s Hunfalvi nagy mondásával csak is magát tehetette, tette nevetségessé.

Felhozhatom még a csik-szent-miklósi templom feliratot régi talán hús (Hunfalvi szerént oláh, sláv, magyar, besenyő] írásjegyekkel s nyelvünkön írva, melyben egy magánhangzó sincs, mi eléggé mutatja, hogy annak írása szükségtelen volt, mivel azok nem főszerepűek a mi

nyelvünkben, s ha ezen írást a mi nyelvünkkel megfejteni eddig nem tudták, az csak a tudományos ortographia miatt történt, mely abban nem található s ezért t gy g — tudjuknak lesz olvasandó, a *gvn* = meg van, mint-hogy a meg szót a 16. század körüli írásokban még általában csak g-vel irták, s a 17-ik századbeli Írásokból már ezt én is igazolhatom akár ma is.

Úgy hiszem eléggé igazolva van a magánhangzó mellékes szerepe nyelvünkön s ha nem volna, a következőkben elég példa található még.

c) A hasonlítás a szóképzésnél.

Szavaink közül igen sok hasonlítás útján keletkezett.

Ha például ez a szó fül megvolt és az alatt egy lebegő testet képzeltek, más lebegő testeket is, ha arra szavuk nem volt e szóval fejezték ki és így lett abból repül, a lebegés kifejezésére, majd keletkeztek

felhő

polyhe (a pehely későbbi változás, mit a képzések igazolnak, mint

polyhes, tárgyeset pelyhet)

polyva (a v ne hozzon senkit zavarba, mert ezen változás előfordul

más szóban is pl. a kohó-ból lett kovács stb.)

tollú (székelyes így is tullu s innen tol vas székely szó)

bolha,

pili (ezen szó alatt értjük: hópili = hópehely, pili kalán = pléh kalán, pilénkél = kavargat, pili a hamvadó szénen keletkező

gyenge hamu, pili a szalmának megégett s elrepült hamva.)

peléh = pléh; pili

pálha = az ing hona alatt nem egészen felvarrott 4 szögű

rongy.

szellő

kályha

kehely = a tárgy eset kelyhet s ezért ősz alakja kelyhe

golyva = mint a polyva

csaló és szajha úgy látszik szintén e szó alakjai

pilla és pille, (az első a szempillája) pillangó sőt a belhő is e szó alakjai. Ez utolsó azért, mivel abban csont nem lévén, az is egy lógó, lebegő test képzetével azonos.

Ezen szók mind azonosok voltak eredetileg s csak hosszú idő alatt jegecedett meg egyik-másik alak egyik-

másik tárgyon. Hunfalvi e szók közül a pilis és a bolhát szlávnak, a kehelyt németnek és a pléhet és a többit az Isten tudja minek állítja és vagyonunkat így akarja elprédálni.

A szíves olvasóra bízom az ítéletet sőt kimondom, hogy e szók nem is finek, nem osztják, nem vogul és nem lappok, hanem a miénk.

További bizonyításra felhozom a lyuk szavunkat, melynél a kölesönzéseket szintén inkább felismerhetni. Ez eléfordul

lak lakás és ablak szavunkban, melyből az ab szó értelmét

kissé alább látjuk meg.

lek telek, mi alatt szintén lak-ot érthetni így felek felső

vagy hegyi lakás

lék a jégen vágott lyuk, de meglékelik a folyadékot tartó

edényeket is, sőt a vízkóros embert is.

lik ez lyuk helyett általános használatban, így ravaszlik helyneveinkben: róka lyuk, kulcs likon benézett stb.

lok - egy völgy kitágulása, mint Csíkban a hol a vasutat éppen most végezték a Gyimss felé — hol található Felső-Lok,

Alsó-Lok, Gyimes-Lok. A Róbert Károly adománylevelében

Lokaszo vagy Lok-völgy, meg ez fordul elé.

luk = lyuk irodalmilag elfogadott szava az alapképzetnek

lök = lökő vagy hangcseréléssel bökő

lük ettől lükken és lüktet.

Bővebb felvilágosítással kijelentem, hogy e szavak nem gyök-szavak, mert azokban az l már képző.

A gyök ak vagy ek, így e szavak, melyek hasonlépzetet fejeznek ki:

agy = pl. kerék agy és a lyuk a kerékfejen, melybe a tengely jár.

ágy = lekvő hely, mely már területtel is bír.

ég = hogy ez is terület, innen égben, a helyraggali kapcsolat igazolja

agy = a koponyacsontban lévő úr — mit igazol e figyelmeztetés ezt szedd be az agyadba (vagy begyedbe).

E gyök bővebb értelmezésére hivatkozom helységnevekre pl.

Akna (Akna-Sugatag)

Vízakna s talán so akna is

mandsu föld, helylcrület; akkor az ak, ok tő jelentése lyuk, vagy bánya, tehát akna — bánya helység vagy bánya föld. Ezen na, mint helységrag csak Háromszék megyében többször fordul elé, így: Borosnyó, (Rozsnyó). Lisznyó, Karatna, Kraszna és Torja is eredetileg hihetőleg Torna volt stb.

Megye nevekben Tolna, Baranya, Torna. Kraszna stb.

Előfordul ezen ak vagy ek testrészekben pl.:

agy ez már fennebb fordult elé
vak a kinek a szeme kifolyt, szemben a világtalannal
tőgy a csecs húsos része, a Székelyföldön szertében
hasz-

nálva (tej üreg)

torok — ez a gyomorba átjáró — majd későbbben még
jobban

megismerjük

— az ak (üreg) nyilója — aj nyiló, innen ajtó

ajak

gége

vojnok

a válcsontnak üreges (kupás része). A
közbeszédben

elégyszer fordul elé pl. kendnek jo a kaszája, jól jára
a füvet — felelet: „Jó csak a vojnokom érzi“,
vesd össze e kifejezéssel: Kökös közepe, tehát kök
közép, el — helyrag, az ök — lyuk
alsó lyuk alag

székely szó, e helyett ököl — az ujjakból csinált ak-
ököl már igeképzővel van s aztán lett ebből öklel.

Ha ugyanezen gyök képzéseit a ruházati czikkek
közt megtekintjük a szóképzésnek újabb alakjai tűnnek
fel, pl.:

süveg azonos a sapka szóval s talán az is, csakhogy a
véghangzó elé ugrott

kalpag e szó elejét vesd össze kalappal

ing régebben ümeg

gagya a magyarországi gatya már német kiejtés

nadrág

rokk

innen rokolya — rokk alja

szok-

nya

zeke

kos bőrből készült hosszú ruha

kozsok

száríka a csángók fehér zekéje
szokmány zeke-féle felső öltöny
köppenyege
dugó a kis bundának szőrszövetből ujjja
bugyogó bő nadrág vagy gagya
sivak - az első szótag hihetőleg vas.

Ha üredényeket veszünk fel, e szót ott is megtaláljuk újabb szóképzésekkel pl.

akó

véka

fazék főző edény

csésze csögöcze a mongolban, üveg.

E szónak még igen sok képzéseit lehetne fel hozni, de úgy hiszem a szíves olvasó is megelégszik a fenniekkel. Még éppen csak azt akarom kijelenteni, hogy e szó képzései: a székely szék és a magyar megye szavak, melyeket törvényhatósági terület elnevezéseiül használunk, tehát azok is ür értelműek, különben is a székely szék előfordul a vaczok és fészek szavakban további képzéssel is; és előfordul ország szavunkban, sőt előfordul a Jászság, Kunság, Sarmaság helyneveinkben, mint helyet kifejező szó és értelme oly egyszerű, hogy a felett székely gondolkodóba se eshetik, míg a magyarban ezen szék, ság stb. nem hely, hanem a népség fogalmát fejezné ki, sőt a mint látom Hunfalvinál a közepe valaminek, mely értelemben azonban a székelyek közt soha semmi összekötésben elő nem fordul — s így mi Hunfalvit nem értjük, — mi a két nyelv közötti különbséget eléggé kifejezi, holott a magyarok Hunfalvi ezen értelmezését elfogadják és azt egy se támadta meg.

A fennebbiekből eléggé látható, hogy nyelvünkben a magánhangzónak értelmet döntő tulajdonságot nem lehet tulajdonítani, annak fő szerepe nincs,

Látható a szóképzés, mely szerint, ha két szó nem kötődik össze, a képző betű inkább elől tevődik a gyökhöz. Ezen előhangok leginkább ajak, torok és sziszegők valamelyike, ritkán más. Külömben, hogy ezen Utóbbi állításomat jobban igazoljam, például felhozok egy két tagú szót, mint erga, mely véghangzós alakjában elő-

fordul az eszterga	szavunkban. Később csaknem mindért
más szóban a vég	hangzót elő ugrotta, így vegyesen:
ireg	egyenlő a forog
forog	körben forog, de jelenti a párosodási is,
berreg	éppen így a juhokról mondjuk, ha párosodnak
kerék:	
sűrög	egyenlő az ireg és foroggal csak gyorsabb mozgást jelent
barka	a fennebbi körforgásokkal rokon, gömb alakú
bárka	szinte gömb alakjáról
berke	a juhnak göndör vagyis körivet képző gyapja
burrog v. dürrög	párosodás a vadpávánál
serke	gömbölyű alakjáról
firkó	a lennek összezúzott (berke) alja
zsurrog	zsurrogó a gyermekek fogas körfája, melylyel zsurogtnak
kéreg	a fa kérge, a fát köríti vagy övedzi.
kerkegeteges	a juh, midőn forgó betegségben van
ugorka	gömb alakú gyümölcséről (uborka is) és hihetőleg a szekér szavunk is c gyök képzése.

2. A színekről.

A népek eredetének keresésénél szükségem volt a színekre és hogy eljárásomat az olvasóval is megértessem a színek elnevezéseit jobban meg kell vizsgálnom és értetnem.

Már az írott történelem tud fehér, fekete és veres stb. népekről és tud ugyan ilyszínű helynevekről, sőt ezek ma is megvannak, mit alább látni fogunk már hazánkban is.

A színeket kifejező szavak nagyon régiek, azok a nyelv legelső fejlődési korszakában képződtek, mert azt a szem világgal látó ember már egy széttekintésnél látja a világosságot és látja a sötétséget.

Már ezek színek, mert a világosság a tökéletes fehérség, a sötétség a tökéletes feketeség; lát zöldet, lát kéket stb.

Minhogy az első nap e színek már láthatók, de a szó később jött, mert az nem fejlődött a testtel, hanem

csak a lélekkel, mint nem legszükségesebb képzet a kifejezését sem legelső kapta, hanem majd csak később, a mikor az ember azt elhasonlította. Ma is, ha a vad emberek valamit ki akarnak fejezni, mire szavuk nincs, azt hasonlítják; így keletkezett a

piros: mint a rózsza
 zöld: mint a föld
 kék: mint az ég
 feké: mint a hó
 fekete: mint a kökörcs stb.

Ebből tehát tudható, hogy a rózsza: piros, a föld: zöld, az ég: kék, a hó: fehér és a kökörcs: fekete. Ebből látható, hogy ezen kifejezés alatt olyan, mint a hó — fehér értendő, ez alatt olyan, mint a rózsza — piros értendő stb.

Ha a szín elnevezéseket leírjuk, egy más tulajdonság tűnik fel: pl.

piros
 veres
 fehér
 fekete
 barna
 fakó
 Vakisd. — hófehér, Vagyis szőke juh
 belicze — fehér juh, de a feje feketés, orra és szeme fekete
 Vacsora — szürkületi idő
 vecsernye — szintén a szürkületi idő kifejezése.

Ezen szín elnevezésekben az elől leírt előhang a szín elnevezésben szereppel nem bírhat, mivel az minden fennebb előfordult szín elnevezésben megvan, holott azoknak más színárnyalatot kell kifejezni, miből következik, hogy azok el is maradhatnak, mert azok értékkel nem bírnak és így maradna:

ros	csora
res	csumye
hér	
kete	
ama	
akó	
kisa	
icze	

a) *A fehér szín.*

Ha a fehér képzetet le akarom írni, akkor bele kell foglalnom a világosságot, a keselyt, a szökét, a fakót, a hókat és még a sárgát is, mennyiben az is fehér; sőt a tisztát is, a mennyiben ma is a változót néha tiszta és néha fehér szóval fejezzük ki.

Ma ezen elnevezésekben minden színárnyalatnak egy külön kifejezése van, de ez nem volt így kezdetben és úgy látszik, hogy a sárga (sár) és a szárcsi éppen a fehér (hér) egy-egy alakjai:

Előfordul nyelvünkben

árpa = a csángóknál érpa — a fehér — megcserélt szótagokkal

árva = fehér, innen árva csihány (csalán) és lézczsihány

ér egy világos, nyitott, földetlen csatorna

árok = a fennebbi szó — az ok rag vagy szó fennebb leíratott

érez = fényes test

ércze = jércze, a madarak nősténye, rendszeren a himnél világosabb

érdem = erény, erkölcs, kiváló, elismert szebb tulajdonság

eresz = az épületnek nyílt, szabad, világos része

ernyed = nyílik, széjjel megy, átlátszó, átvilágló lesz

virad = fehéredik, világosodik

ért = az elme előtt világos

érez = az érzékek előtt világos

áru = eladásra szánt, nyílt, hozzáférhető, világos dolog

hervad = sárgul, fonnyad, fehéredik

kér = nyíltan kivan valamit

kérd = világosítást, értesítést keres

gyertya = világosító

gyertyán = fehér fanem

gyér = átlátszó.

Előfordul Háromszéken a fehér: pér alakban is,, mely alak a fehér hálnak van lefoglalva, szemben a barna hallal, mely béka név alatt -szerepel. A pér hal alatt a havasi patakok fehér halát értik legtöbbször.

A szár és sárga szintén e kifejezés elágazásai:

szárcsi = fehér lábú ló.

A fennebb idézett szavak közül több sárgára is értendők és érthetők, a mi igazolja, hogy a sárga a fehérpek egy alakja.

h) *Fehér, mint a hó.*

Ma nyelvünkben a fehér szín kifejezésére ezen alak nincs meg, de megvolt még 900-ban is.

Minthogy hónap a töve hav és innen származik a havas, havaz és a hó tárgyesete havat, a hav nyelvünkben fehért tett.

Előfordul nyelvünkben most is, félremagyarázhatatlanul,

aba	hófehér, innen aba posztó
ablak	világos lyuk, a lak szót fennebb tárgyaltam
só	sav
apácza	— fehérben járó nő
avas	haván
avar	fakó, száraz fű
gabos	sárga rigó
kopasz	fehér, mesztelen és szörtelen fejű
kopár	sivár, sovány, mint elszáradt elhervadt hely
kappan	fehér, kiherélt kakas
kapu	nyílás, hol a telekre bejuthatni, Régen bab alakban is előfordult, így Babillon fényes, villogó kapu
hab	fehér, tajték, hab, agyag, hab vagy fehér pipa gyopár, gyapott, gyáva sáppadt, fehér, szappan, sáppadt — fehér, fehérítő
savós	fehér, csíkos
szabad	nyitva van, nyílt, világos, fehér
bab	fehér főzelék
zab	fehér gabona
szép,	fehér-fehéredik
szeppen	
eb	fehér a kutya ősi színétől, a törököknél agár, ezt a hérel vesd össze
nap	fényes világos, nappal világos időben
üveg	székelyesen eveg átlátszó,
ev, eves	világos üredény
epe	geny a sebből folyó világos színű folyadék
	fehéres, sárgás folyadék
ebéd	nappali, tehát világosságban étel
éber	világos, tiszta, öntudaton lévő
kova	ismeretes világos színű tűzkő
kefe	tisztító, a tisztaság pedig fehér.

Majd megtaláljuk még e szót a népnevekben, midőn tudni lógjuk, hogy az fehért jelent,

c) *Fakó, szőke, hóka,*

Ezen a fehér színnek több árnyalatára befoglalt szavak gyöke az agg — fehér, előfordul a faggyú szóban, mi kövérség, fehérséget jelent. Ektag vagy Aktag neve altai hegységnek is - fehér.

d) *Fekete.*

Ha ezen szín elnevezést megvizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a fe előhang elmaradhat, mint a többi színben és maradna kete a szín elnevezésére gyökképpen

A közmondás azt mondja: „olyan fekete, mint a kökörös“, Ha ezen szót vesszük alapul és a kökörös-öt helyezzük a fekete helyébe, a te utórag is elmarad és marad kö vagy kökörös. Azon körülményre, hogy a te vég-rag sem bír az értelemre lényeges fontossággal, idézhetem Kezai Simont, ki az őshazában Togara folyó nevet hoz fel, Ezen szóban a gara vagy törökösen kara a feketét teljesen kifejezi, mit alább nyelvünkéből is igazolni fogok, marad tehát ke.

Nyelvünknek kökörös kifejezésében az utó szó korcs, hihetőleg régebben görcs alakban volt meg és tett „bog“-ot, és ekkor a közmondás ily alakban jönne elő „olyan tekete mint a kő bog vagy kő darab, vagy mondjuk csak így: kő. Így mutatja ezen fogalmat a germán (német is), hol a kő szintén feketét tett, mert jóllehet a kő, Stein, ma nem használtatik a fekete kifejezésre, de régebben megvolt, mit a szén, bűn, ken, fene, csen, igazolnak. Udvarhely megyében a csúnya csúf helyett ma is használatban van és mivel szép ~ fehér, merem következtetni, hogy csúnya — fekete vagy rut Csúnya különben a Székelyföldön a földi mandulának is a neve, midőn a fekete értelme egészen alapos, mert a csúnya héjjá csakugyan fekete.

A német Stein-ban a kezdő S sziszegő lévén és így a germánban nem gyakorolt tein maradna, mi dinte és dunkel szavakban ma is él.

Ha üzen közmondást lvsjnalom, „ol^fan süket, mint a fekete föld“, akkor a süket kifejezéssel csakugyan a fekete szó azonos; mert a sü oly előrag, mint a fe, a mint fennebb a sűrög-forog-mál igazoltam, a vég t pedig a fekete utó tagjának felel meg. Minthogy azonban a föld zöld és nem fekete, ez zavarna: azonban csak addig míg megtaláljuk a föld kő elnevezését is.

Föld lehet zöld, mert e föl szóban a felszín, a rf-ben a helyrag lévén nyelvünkön is kifejezve, föld csakugyan = zöld és föld németül Boden, Ha azonban a német firde-t keressük nyelvünkön azt ma tő alakjában nem találjuk meg. de megtaláljuk kei ülvé.

A német Erde és Herd (tűzhely) ugyanazon szavak, Herd pedig megvan nyelvünkben is a gócz szóban, szertében használva a Székelyföldön a kohó kicsinyítésével. Ha az er-t, mely kicsinyítő, elhagyjuk, marad a tűzhely és föld elnevezésére a gó, mi a ko-vel nzor.os hangtanilag,

Ezen közmondást — hasonlat alapján gyökére elemezve — használva, marad: olyan fekete, mint a föld vagy olyan süket, mint a fekete föld. Láttuk pedig, hogy a fekete gyöke ke, a süket szó-é ke és a földé gó, mely kifejezések a hasonlatot és így a szó átvételt igazolják.,

Hogy a föld süket és titoktartó a miatt is; ezt igazolják e közmondások: „a föld elnyelte“, „a földbe vitte a titkát“, „a föld alá bujt szégyenében“, „körmét legyen mondva“. Ezen utolsó közmondás egészen így hangzanék „kőhöz mérten legyen mondva“ (sub rosa dictum). Ezek a föld, a kő, a fekete, süket stb. kifejezések azonosságát eléggé kifejezik.

Annak igazolására, hogy gó vagy ke, a fekete gyök-szavai földet tesznek és tettek legalább egy időben, felhozhatom:

kenyér azon gabona mennyiség, mely a vető magon felül

terem, vagyis az, mit a föld nyer. A közszólásmód:

gödör „A kenyérem sem termett meg“ ezt igazolja egy föld üreg, vagy a kettős kifejezése kikerülése végett — föld úr, az eg szó tárgyalva lévén

gátör a pincze bejárója. Minthogy pincze csak a földben állítható, tehát ga = föld; mert tor = átjáró, innen

torok — az ak átjárója, sikátor = sík átjáró, a

hegyi átjárón az ember törtet, az tehát tör. A tor helyneveinkben — út vagy átjáró hely. A hegyi átjárók tör alakban fordulnak elő, így: Tördsyár, Besztercze stb.

goromba	vájjon nem a míveletlen földhöz hasonló-e? Különben, ha a romba gyöke a rom, romlás és ront, akkor az kötőrő volna
guggol	a földön ül
gyökér	a földbe nyúló rész
győz	a földig lever
karó	dorong, melyet a földbe vernek
kapa	
kapar	a föld szóval összekötetésben képzelhetők
kalongya	
gyehenna,	föld üreg, A henna szó értelmére vesd össze ezt; hiány, anya, banya, bánya, pincze, berbencze, edény, medencze, tanya, szín stb. szavaink alakjává ¹ ? anyagával és értelmével.

A görög nyelvben $\gamma\eta\text{-}\gamma\epsilon\acute{\alpha}$ alakban ma is megvan és földet jelent, mely szó azonban tőlünk lett kölcsönözve, de nálunk már rég elhalt, ha magja nem veszett is.

A fennebbiek szerint érthető lesz a hasonlói kifejezés e mondásokban: olyan fekete, mint a kökörös, olyan süket, mint a fekete föld.

Ebből látható, hogy a fekete alatt, őseink fogalmai szerint, a föld, a kő, a süketség voltak értendők, melyek a közmondások szerint nem látnak, nem halinak és nem beszélnek.

Ezek után előfordul helyneveinken kívül, a fete az alábbi kifejezésekkel:

Bikk = ezen fa nem fekete ugyan, de elég sötét. Bikfalva Háromszéken közel a Feketeügyhöz, régen talán éppen mellette volt, hol most a Bikfalvához tartozó Bácsstelek fekszik. A Háromszékhez tartozó Bodzán van a Fekete-bércz, melyet az oláhok ott Gyáló bikk-nek neveznek, mely név a fekete és a bikk azonosságát eléggé igazolja. Innen jönnek többhelyen Háromszéken, Szatmárban a Bikszád helynevek

bika ma is az ősi szarvasmarha fajta hímje úgyszólván fekete

béka — a sötét hal, szemben a fehér vagy pér hallal
 süket — már az általánosokban a színnél előfordult
 sötét — hihetőleg az ősi alakja sötét volt _ süket.

A sötét a fekete jelölésére Süte alakban is fordul elő, így Háromszéken az Illyefalvi határon van Süteháti határ, Háromszéken Bodokon van Sütő nevű erdőterület, a Bodzán Háromszéken van Szita-Bodza.

e) *Barna szín.*

Ezen szint, ha a nyelvünkön és helyneveinken végig tekintünk, találjuk csoró, moró, bara, kara, csere, csernye stb, alakokban,

Ezen alakok közül kettőben u. m. a barna és csernye alakokban egy n hang is van becsempészve, de ez nyelvünkben értelmi változást nem idéz elő, a mint azt egy néhány példával igazolhatom:

bara	barna
vacsora	vecsemye
kis	kicsiny
piczi	picziny
pára	parányi, pirinkó kicsinyítései
váz	vézna stb.

Ezen szín nevezés alakjai azon észrevételt hívják magukra, hogy az előhangok azután csatolódtak a tőhöz és eredetében csak ar v. or volt a gyök és abból lett aztán: csoró, moró, bara, kara, csere és talán .szürke is, miből az n becsempészésével lett aztán két alaknál: barna és csernye; nyelvünkben e szók egy része alig maradt fel, de helyneveinkben többször fordulnak elő és a népnevek közt is igen és éppen e miatt hoztam fel, mert alig hiszem, hogy azok értelme más nyelven megfejthető volna.

csoró	ezen néven nevezzük a cigányt és úgy hiszem, hogy annak barna jelentésén senki meg nem ütközik
moró	szintén a cigányok elnevezése
mór	Afrika északi szélén lakó sötét színű népfaj, a görög nyelven is
mord	sötét kedélyű, komor, mogorva

morog	haragszik
komor	mord összetételekben
szomorú	bánatos, sötét, magába zárkózott
szemerke	fekete fenyő
szamár	sötét szinti állat
rozmár	név szerint verhenyeges barna, de nem tudom
bara	annyi mint barna s talán varjú is
boai	sötétedés
varas	pl. varas bóka, szemben a kecske (kesely) békával — bara
varangy	sötét színű béka
borza	bodza helyett népies szó, talán a gyümölcseről
baraboly	bürok stb.
korom	fekete a kara alakja és talán kárhozat is
karácson	sötét, midőn a magyarok őshazájában a nap fel se jött
koraesin	fekete (lásd Wolfgangi Betlen História de rebus Transylvanius *)
karácson —	fekete (lásd szintén Wolfgangi Betlen idézett mun- káját **)
csere	sötét színű fa, a csóró és szürke szóval azonos élőhangú
vacsora	szürkületi idő
pecsora	folyó név a magyarok őshazájában a Togora-val, mely azonos értelmű, felcserélve
vecsernye	dél-esti isteni tisztelet, szürkületi idő, a vacsora szóval
szürkével	azonos értelmű

Helynevekben ezen szavak több alakban fordulnak elő, de azokat majd ott fogom idézni és e helyre akkor hivatkozni fogok, mikor kérem aztán a fennebbieket is számba venni.

f) A piros szín.

A piros szín elnevezését, a mint láttuk, hasonlítás útján a rózsától nyerte és azután vette fel a pi előhangot.

*) Előfordul a 4-5 liberben. midőn Ūobóék, mint vajdák ilyen színű lovon lovagoltak. Magmagyarázva, hogy fekete színűek.

**) Előfordul a 9 — 10 liberben, midőn ez a Szilágységban apostoloskodni kezd, megmagyarázva, bogy — fekete,

Az kétségtelen, hogy úgy a rózsa, mint a piros és hangja sz-nek hangzott, mit nemcsak a német rose, hanem az orosz, porosz népvégek és a réz szavunk is igazol, melyek még az éles sziszegő idején keletkeztek. A réztől a veres már a sziszegő hang megvastagodása után nyerte nevét, Nyelvünkben előfordul több szóban még előhang nélkül, de előfordul előhanggal is, így;

rózsa

réz ettől aztán a veres, deres

ris talán a rózsa színű héjjától

ros a keléskor van *egy rózsa szín* árnyalatú kinézése

roska vereses ember, talán a róka is innen származik, riska

rozszda

rozsmár már fennebb a már-nál tárgyalva; piros-barna

rest és rószt, alighanem dologkerülő, magát hizlalót és így pirosat jelent előhanggal

berzsen — veres forgács

berzene a kender közt a lesült apróság

psrsz perzsel, gyújt vagy éget v. ő, meglátod a veres kakast

persenés apró piros szökések

boroszlán piros (máj) színű virágáról

párás égő vagy izzó, tehát szén

pristaldos veres vagy vértáltos

haricska a hajdina vagy tatárka székely elnevezése, mibő

leszámítva a ha előhangot, veres-fekete maradna

ribizke ezen gyümölcs a biriszke elváltozott alakja

cseresznye a veres színű nevének megfelel.

Hogy persa a veres szavunkkal azonos, azt a Persa-öböl latin maré rubrum neve kétségtelenül igazolja.

g) *A kesely szín.*

Ez a fehér színnek egy árnyalata. E szó gyöke kes, mert az el igeképző, mint például Ábel férfi névben, hol Ab fehér, Ábel = fehéréi. Ezen kesely szónak egy alakja a mész is, sőt a bessz népnév is, de leginkább kéz-alakban fordul, mint nép-, vagy helynév, elő.

ősz	midőn szárad a fű és fekö lesz s hóharmat esik
kecske	hihetőleg ezen állat eredeti színe, kecskebéka, sárgabéka
kása	sárga színéről így nevezve
vakisa,	az egészen szőke juh

h) A lécz szín.

Ezen szín elnevezés ma nincs gyakorlatban, de valaha volt nyelvünkön, mit e szín nevezések, melyek egy-egy szóban máig fennmaradtak igazolnak; így:

lécz csihán	szemben az árva csihánnal, sötét vereses
lucz fenyő	vereses fenyő
liszt	midőn a liszt megpergelve sóörlőn őrltetett, mint most a kávé
belicze	fehér, de barnás fejű juh
tömlucz	sötétes hely
köles	szintén barna színű
vérlucz	a s.-szentgyörgyi határon egy dülő szántó neve

Itt fel kívánom hozni, hogy Háromszéken Léczfalva és Lisznyó községek a Feketeügy mellett fekszenek. örlucz székely nemzetiség név

belezná

szavakban a lécz szintén előfordul

giliszta

Úgy hiszem, hogy ezek után a lécz szóban barna értendő, egy olyan szín, az én fogalmam szerint, mint a lenmag ilyen a köles közt is van,

3. A szók megfordítva.

Nyelvünkben találunk most is még több oly szót, melyek megfordítva is ugyanazon értelemmel bírnak. A nyelvünkben és a sinai nyelvben azonos szavak nagyobb része ilyen.

Ezen tulajdonsága a nyelvnek oly régi az én hiedelem szerint, miszerint annak idejéhez még hozzá vetni sem tudok, minthogy e szavak nagyobb része még az egytagú szók idejéből való.

Ilyenre például felhozom:

sir — ri, innen rikolt

ír	ró. Azon közmondás: „ezt ródd fel az orrodra“ még a rovás írás idejéből való, minthogy az újabb írás még nem volt megnevezve, csak így tudták kifejezni
lő	ül. Ezen szavakat ma is megfordítva található egyes más szavakban mint lócza - ülőhely, kabola vesd össze a sinai cserkabola — ülőhely, palota fő ülőhely, viszont üllő = ló, mire a vasat ültetik stb
esz (étel)	czipó = fiú vagy puja - gyermek, czipó - kenyér-fiú vagy gyermek, mint ládafia
bot	E szó nem egész gyök, mert az üt vagy ut a gyök.

Innen „ott az út a hol a kerékvágás“, „járj a verésen“. Tehát üt — verés, ez pedig út és ettől bot. Ezen bot szóból hasonlítás útján lett buta: de ezen szót megfordítva is használjuk vastag sziszegővel, így: ostoba, sőt, hogy e fejlődés kétség alá se jusson, használjuk így is: „olyan ostoba, mint egy bot“. Már most döntsön a szíves olvasó a felett, hogy az ostoba szót, minthogy a görög stob, latin stupidus, német stáb stb. honnan kölcsönöztük.

4. Kölcsönzések.

Az előzőekben láthatott az olvasó sok oly szót, melyeket más nyelvekben is megtalálhat. Ilyenek a színek is.

A szíves olvasó kedvéért, minthogy mégis nálunk a német nyelvet legtöbben tudják, a színeinket a némettel hasonlítom össze és találok;

piros	v. ö	roth. A németnek nem volt sziszegoje
barna	„ „	— braun. A németben az n nem kicsinyítő

pedig a schvvarz

bara	„ „	— schvvarz-ot kicsinyíteni kellene
------	-----	------------------------------------

kéz (kesely)	„ „	— weisz.
--------------	-----	----------

Ebből látható a szóegyezés, a kölcsönzöt állapotba illeg az olvasó maga, Nyelvünk szavai egyeznek talán a Világ minden nyelvének szavaival s ez fel lett már dolgozva csaknem teljesen

a sinai	400	a szó hasonlat	Fodhőrszky	a feldolgozó
mongol	1000	„ „	„	Bálint Gábor
héber chald	1000	„ „	„	Kis Bálint
török	1000	„ „	„	Vámberci Ármin

finn-ugor	1000	a szó hasonlat,	ájajnovics,	tiyarmathi,	Budenza	feldolg.
görög	1000,	„ „ „	Szabó István			„
szláv	1000	„ „ „	Miklosich			„

Hogy ily mennyiség van a németnél, a latinnál, azt állítom én.

A nyelvekben átlag véve van egyben-egyben 2400 gyökszó. Már a fennebbiek szerint az általunk kölcsönvett szók száma meghaladja a 8000-t.

Ebből láthatja a tisztelt olvasó, hogy mi annak, a mi van 3—4-szeresét kölcsön nem vehettük, de tőlünk a 2400-ból 1000-t kölcsönözhetett 100 nyelv is; s ezen körülmény csak így megérthető, mert ha tőlünk 1000 szót kölcsönöz bármely nép, azért a miénk mind megmarad, hogy kölcsönözhesünk másoknak is.

Így érthető, ha felveszem Pest szót. Hunfalvi nyelv-tudós volt és azt állítja, hogy az szláv szó. A latin népek-nél megvolt, mert a vesta szüzek léteztek, mikor a szláv még nem ember, hanem csak sár volt. Keleten pedig létezett e szó a zend a vesta tanúsága szerint, mikor a latin nem is sár, hanem csak levegő volt.

Felhozhatom a hervad szót, melyet nyelvünk szerint sáppad, fehéredik értelemmel ruháztam fel. A németben sterben = meghalni, a latinban morbus = betegség. E szónak azonos alapja látszik, ki itt a kölcsönző?

De ha nem szókat, hanem egész fogalmakat és fogalmi kapcsolatot vészek fel akkor látom: E közmondás „nehéz, mint az ón“-ban, hogy a nehéz szó az ón szó megfordítva és nyelvünk rendes szabályai szerint melléknévvé képezve — tehát a nehéz előállít az ónból, a hasonlat alapján kezdetben képezve. Ezen közmondást megtalálom két felé szakítva két népnél, pl. a németnél plump = nehéz, a latinban plumbum = ón; ki itt a kölcsönző?

De hozzak fel nagyobb fogalmi kapcsolatot, mely nem is azonos szavakkal van kifejezve, hanem más szavakkal a külön nyelveken:

A nyelvünkben a férj, váf és here (tok) közt egy fogalmi kapcsolat létezik értelmileg és kifejezésileg is — Ugyanezen kapcsolat létezik a germán nyelvben e szavak ezt kifejezésileg és hihetőleg értelmileg is, mert

Mann férfi, Mann vár; például Akkermann = fehér vár, mely szóból a germántöröknél akker talán ma is fehér, végül Man = here, nálunk e szóban mony. A német a monyot Ei szóval fejezi ki és ugyanazzal a tojást, minthogy pedig a csángónál mony tojás, így tik-mony — tyúktojás, a mony értelme is a kapcsolat alapján meg van fejtve.

A csángó ma nemzetünk tagja, nyelvünket beszéli, de hogy ki volt, azt a munkarendén ki fogom mutatni majd alább.

Munkámnak kerekdedsége nem engedi, hogy e tárgynál tovább időzzek. Különben is úgy hiszem, hogy azokban, a mikre hivatkozni fogok a munka rendén, útbaigazítást adtam.

Ha műkedvelő nyelvészkedésem, higgadt elbírálás után, követőkre talál, majd tovább fejtik e kérdéseket.

Ha elvetésre érett lesz, hadd pusztuljon e munka is.

Igyekeztem állításaimat példákkal igazolni. Ha a példák idézésében hibáztam, vagy állításom nincs eléggé beigazolva, kérem nyilatkozzanak őszintén, mert akár hány állítást jobban is tudok igazolni, csak néhol a hely, néhol a restség akadályozta a bővebb utánjárást.

Magamnak, ki nyelvész nem vagyok, kit csak az elkerülhetetlen kényszerűség szorított e térre is, csalhatatlan nézeteim nincsenek. Nézeteimhez azonban mind addig ragaszkodom, míg azoknak rosszaságáról, téveségeiről meggyőzve nem leszek.

Mind azt a mit írok. én többször, mondjuk sokszor átgondoltam. Állításaim nem könnyelműen, a vita rendén oda lökött állítások; hanem megérett nézetek, melyekhez mint nem szakértő, én sokkal, de sokkal több fáradtsággal jutottam, mint egy szakértő, ki már működése kezdetén többet tud, mint én ma,

Én szerettem volna több bölcseséggel feldolgozni e kérdést, de én nyelv bölcseséget még sehol nem láttam, hem olvastam, és e kérdésben, mint úttörő sokra nem Vihettem magam is,

Ezt azonban nem azért mondom, hogy az olvasó fájtam könyörüljön, Üssön mindenki, a ki üthet. Elég erős a hátam, elbírom.

Előttem a tárgy tisztázása a kérdés, melyért mindért személyeskedés a függő kérdésekben helyén van.

Kegyelmet nem adok és nem kérek senki ember fiától.

Ha, a miket állítottam, ellenbizonyítékok lerontják, szíveskedjenek azt velem tudatni, mert én állításaimba túlságosan belé nem szerettem, és azok közül egygyel sem esküdtem meg, így tehát könnyen el is vállhatok tőlük, csak meggyőződést szerezhessenek arról, hogy azok a valóságnak nem felelnek meg, és én azonnal elhagyom magam is. Gombház és ha kiszakad lesz más, tartja a közmondás és így én is más meggyőződést szerezhetek bármikor.

Magam is kereső vagyok azt, és ha az alábbiakat előadom, azt nem azon célból teszem, hogy azt szentírásnak tekintse senki, hanem azért, hogy az én eszem, látköröm és felvilágosodásom szerint a valóság így van; de ha bárki több világosságot, több fényt vett a kérdésre és akkor az másként mutatkozik: bizonyára akkor én is másként fogom látni a valót és a szerint változik a meggyőződésem.

Üdvözlök minden világosságot, bár honnan és kitől is jöjjön az, s ha ellenkezik a meggyőződésemmel, mint-hogy én az igazai keresem, a meggyőződésemet nem restellem falba rúgni és a jobbhoz, a valóhoz átpártolni.

II. SZAKASZ.

Őskori népek.

Az első emberen nem tudom kezdeni nemzetem eredetét, bárha kétségtelenül attól származunk, ha az emberiség csakugyan egy pártól vette volna eredetét, mert az első emberről én se tudok semmit, minthogy az írni nem tudott és talán, mondjuk ki; beszélni sem és így róla semmi emlékezés, még szájhagyomány se maradhatott.

Ügyetlen vagyok és így Hunfalvi Pált nem követhetem a múzeumba, hol a nyers, majd csiszolt kőkorszak, réz-, bronz- és vaskor látnivalói vannak kitérve, mert én nemzetemről ott se világosodom fel, minthogy nem tudom, hogy az ott látható tárgyak, ki tulajdonai voltak, azokat hogy hívták, ki mely nemzet tagja volt és minő nyelven beszéltek stb., sőt nem az egyes tulajdonost és annak nemzetiségét, hanem még csak a nemzet nevét se tudom, mely azon tárgyakat használta.

Végül nem értek egyet Hunfalvival abban sem, a mint ő Európában a nemzeteket megtelepíti és helyezi legnyugatabbra a keltákat, utána a germánokat, finneket, szlávokat stb., mert én ezen telepedés törvényeit nem ismerem, sem a telepítő Schultheisről, vagy Kenézzől nem olvastam, ki ezeket a népeket és nemzeteket szállította volna, sőt még azt se tudom, hogy melyiket, mily célból helyezte egyik-másik helyre; szóval én beismerem nagy tudatlanságom; pedig én szerény vagyok, én kapva-kapok egy régi rongyos krónikán, habár hazudoz is; és nem teszek úgy a krónikásokkal, mint Hunfalvi, ki őket, mint a gazdasszony a pókhálót, a seprűvel irgalmatlanul szét-pallja, tisztaságot (Carta Blanka szerző) csinál, s akkor a fejéből kirakja a kétségtelen tanúsításokat.

Én mindezekben Hunfalvinak éppen ellentétje vagyok. Én éppen úgy, mint az a nyomorult pók, mely szálankint szövegei a hálóját, én is igazán vékony szálakból raktam össze emlékemben egy életen át azon csekély munkát, mit ime most az olvasó elé tárok, ha szintén egy másik Hunfalvi a seprűvel a hátam mégett jön is,

Én azokkal a hazug krónikásokkal is úgy vagyok, mint itt mindenki, ki az őseitől egy vén, dohos házat örökölt és azt szerény tehetsége szerint javítja, toldja-foldja, tapasztja, meszeli, sikárolja, de boldog benne és örül, hogy az is van.

Az olyan embert, mint Hunfalvi, ki a dohos házat széthányja vagy üszköt tesz belé, hogy aztán a párénteljen: itt minálunk megkötozik irgalom nélkül, akárhogy dicséri is a jó, friss levegőt és Szebenbe, vagy mondjuk, a Lipótmezőre viszik, ha tehetik.

Ha Hunfalvinak minden állítását nemcsak Magyarország, hanem az egész világ magáénak vallja, dicséri és a jövőt arra építi is, én megvallom, hogy nem a magam, de a köz érdekében, akkor is megtámadom azt, mert én azt sem igaznak, sem jónak, sem indokolhatónak nem ismerem.

A fennebbiek szerint én nem mehetek Hunfalvival vissza a régi korokra, de visszamegyek addig, míg csekély eszem homályos világánál némít látok és megkülönböztetni tudok, de itt már kész, ismert és írásba foglalt, s ma is létező nemzeteket találok, kik az uralom felett harcolnak, birkóznak, Ilyenek a

I. Szkíthák, szakák és persák,

Ezen nemzeteket egymástól megkülönböztetni le«z ezen szakasz főczélja.

Ezen nemzeteket találok a legrégebb korban, hova csak alig vet valami homályos fényt csekély ismeretem derengő világa, melynél a népeket egymástól megkülönböztetni lehet.

Itt írom le azon ismertető jelt, melynek alapján köztük különbséget tehetni, s ha az ismertető jelt a szíves olvasó

is valónak fogadja és azon ismertető jelt rajtunk is felismeri, már akkor nagyot haladtunk származásunk megfejtése kérdésének megközelítésére.

E czélra egyedüli eszközül én a népek színeit találtam.

A népeknek színei voltak még a ruházat előtt, mert az embert határtalan bírvágya, embertársaival szemben is arra ösztönözte, hogy a máséért, a másénak elvétele és birhatásáért mindenét, még életét is kockára tegye.

Ezen élet-halál viaskodásokban a népek közt, kik mindig szomszédok és minthogy a természetben ugrás nincs, egymáshoz nagyon hasonlóak voltak; egy oly ismertető jel, mely őket testületenként egymástól megkülönböztesse, elkerülhetetlen volt.

Ruházat nem lévén, a fegyverzet pedig hasonló, vagy legalább utánzott lévén, ahoz folyamodtak, hogy testüket megfessék.

Ezen testfesték megvolt már a kő-korban. Az iramszarvas-korban a Lessevölgyben, a Frontal-barlangban, az eltemetett hullák között a vizsgálók piros és sárga színű festőanyagot találtak, melyből csak azt lehet következtetni, hogy az iramszarvas-kor népei éppen úgy festették bőrüket, mint Tacitus korában a germánok egy része, sőt ma is a vad népek (Tacitus germ. 43 fejt. Tineta corporu).

Már fennebb a színeknél megjegyeztem, hogy a színeknél a népek eredeztetési kérdésénél szükségem van,

A színeket a népektől megkapták az ország, hegy, folyó, város és község nevek,

Ha ezen színeket vizsgálom, máf hazánkban találok Sgy fekete és barna, két fehér és három veres elnevezést,

Ha széttekintek Európában, itt is csak e színeket találok, mert van;

Fekete

Fehér tenger

Veresmart

Feketehalom

Széphalom, vágy a vele azonos értelmű Bábahalma; van

Veresegyház

Fehértemplom stb.

Egyáltalában Európában, sőt Ázsiában is, ezen színere Vannak a hegyek, népek stb. nevezve.

Azon kérdésre, hogy a Veres-tenger veresebb-e, mint a mások? vagy a Fehér-tenger fehérebb-e, mint a mások? vagy végre a Fekete-tenger feketébb-e, mint a mások? Bátran felelhetni, hogy nem, mert azok színe mindegy; így vagyunk a népekkel, folyókkal, hegyekkel, országokkal és még egyes helységekkel is. Sőt még egyes személyt is ismerek, kinek a neve fehér és maga olyan, mint az üst oldala.

Találunk ugyan még a történelem előtt ismert népeken kívül kék és sárga elnevezésekre is, pl.: Sinában van sárga és kék folyó, de ezen elnevezések egyebütt nem találhatók, legfennebb csak hazánkban, mi mutatja, hogy őseink és a sinaiak között valaha közelebbi érintkezés és elegyedés is történt.

Ezen elnevezések közül a sárga elnevezést hazánkban fehérnek kell vennünk, minthogy tudjuk, hogy — bárha a sár alatt sárga értendő — e szavakban: sárarany, sárhaju Ilona stb., de szárcsi alatt fehér lábú lovat értünk és így a sár az eredzetetésben tévútra vezethet. Ilyen más népeknél is fordul elő, pl.: a Volgamelléki kozároknál, kiknél Sár kel — Fehérvár értelemmel bírt.*) A bíborban született még biztosabb magyarázatért görögül is leírja: *ἄσπρον ὀσπίτιον*, mely fehér szállást jelent.

Ezen várat görög építómesterek építették Petfonás főpallér alatt, kiket Theophilus császár küldött a kozár khagán és bég kérelmére.

A kék elnevezések azonban, mint Küküllő, Kökos, Kékes, Geges stb, teljesen számításba vehetők. Ilyent én csak Sinában és hazánkban találtam, s így ebből én a két nép közötti érintkezést feltétlenül megállapítom,

Ha sikerül nekem a népek között, ezen színek alapján a közös eredetet és származást ezek szerint osztályozni, akkor megtaláltam azon kulcsot, melynek alapján igen sok népnek eredetét és származását kimutatni lehet és melynek alapján a nemzetek között a rokonság, — eltekintve minden egyébtől — a testalkat, agyméret, nyelv és társadalmi szerkezet kipuhatólása nélkül, ezeknek egészbeni mellőzése által is, ki lesz mutatható,

*) Constantinus porphyrogenitus (bíborban született) 840 körül építve.

Fennebb megemlítettem, hogy a nyelvének szerint nemzetünk 3-4-szer annyi szót kölcsönzött, mint a mivel bír. már csak a kimutatott kölcsönzések szerint is; ha pedig a világ nyelveit átkutatnók, bizonyára a kölcsönzés 40-50-szerese volna annak, a mivel ma bírunk. Magam is megjegyeztem, miszerint nem hiszem azt, hogy lehessen egy oly nyelv a világon, melynek igen sok szava a miénkkel ne találjon. Én ugyan okul azt adtam, hogy mások mind a mi nyelvünkől kölcsönöztek, miből az következne, hogy a mi nyelvünk az emberiség ősnelve, a mi népünk az emberiség ősnépe, melyből évezredek át nemzetek szakadoztak ki, kik aztán külön és önállóan az elvitt nyelvet, fejlődésük szerint, tovább fejtették.

Azon kérdésre, hogy mely módon juthatott nyelvünk a sumir-akad nyelvbe, az indiaiakba, a héber-chaldba stb, én más feleletet nem adhatok.

Ha hun származásunk alapján, kétségtelennek tartva, hogy a hunok a hiungnuk utódai, nyelvünknek találkozását a sinai, mongol és más északi népek nyelvével megmagyarázni lehetne is, még akkor is több oly találkozás kimutatható, melynek más úton a létrejöttét én legalább kieszelni nem tudom.

Feltéve, hogy igazam lenne, akkor a szkiihák, szakák és persák nevének értelmét csakis a mi nyelvünkön lehetne megfejteni, az lévén az alap-nyelv.

Ezen kísérletre jogot ad nekem az esztana szavunk. Ezen szó gyöke fennebb a fekete színnél ana alakban megvan, mi azonos volna a hiánynyal, innen anya, banya, bánya, pincze stb., — de tanya is. Tanya alatt legyen szabad fődött üreget vagy helyet értenem, mert a t. hang véd, főd, fed stb. szavak szerint ezt jelentené:

Ilyen alakban már az őshonban előfordul, pl.: Ekbatana, mi fehér főszállást jelent más szavakkal a mi nyelvünkén.

Szavaink közül sok sz előhangot vett fel, a mint már az előzményekben látható volt, így tanya is, és lett belőle Sztana. Előfordul a Királyhágónál a vasút mellett, nevezetes az ottani nagy töltésről; de lett esztana, isztina is, a hogy most is használatban van.

Ha én Ázsiában szétekintek és látom e szavunkat ma alkalmazva és elgondolom, hogy még sok helyt le*hetett ezelőtt, jogot nyerek, hogy e szavakat megfejt*hessem. Előfordul Hindosztán, Afganisztán, Beludsisztán, Turkisztán, Sackisztán (Sigistan, Segesten is), Kurdisztan, Sorisztan, Palesztina stb, akkor látom, hogy e borzasztó terület mind nyelvünk behatása alatt állott egykor és e nyelvvel a szkiitha, szaka és persa elnevezés értelmét alaposan meg lehet magyarázni, minthogy e nevek ezen isztinás területben bennfoglaltatnak.

Igaz, hogy egyik Hunfalvista nyelvészünk szerint az isztina szavunkat az oláhból kölcsönöztük, de a fennebbiek legyenek elég annak ellenkezője bebizonyítására,

Fennebb érintettem, hogy nyelvünk eredeti ősfelldósébői már gyenge magam is sokat tudnék felhozni, most e három népnév megfejtése ezen állításom bemutatására kényszerít.

») *A Szkiithák.*

Többen és még Vámbéri Ármin úr is a szkiithákat azonosoknak ítélik; legalább a magyarok eredetéről írt munkában ez így van feltüntetve.

Nem tudom, hogy e nézetet mire alapítják. Herodotnak ilyest jelentő kifejezését nem tudom és után nézni sem tudok, mivel azon munka nincs kezemnél; de ha szintén valami volna is abban, azt tagadom, hogy a kettő azonos volna. Egy olyan kifejezés: „a szakák szkiithák“ lehet; de ez nem az azonosságot igazolja, hanem azon körülményt, hogy a szkiithák uralma alatt voltak a szakák.

Én ezen nézetet ismerve nem fogadom el, ha valaki azt, hogy a szkiithák és szakák azonosak, állítja, kérem szépen tudasson arról, hogy ezen állítását mire alapítja.

Már a fennebbiekből látható, hogy én a szkiitha népnév alatt feketét értek és ezen szót süket szavunkkal anyagára is, értelmére is azonosnak tartom.

Hogy ismételjem, a mit a fekete színnél mondtam, a kü vagy kő fekete szavunk alapkifejezése. Ez máimagában is feketét tesz. Kővár, ma vidékével Szatmármegebe van kebelevezve, fekete várat tesz és így is

értendő, különben érthetetlen vagy nevetséges volna, mert várat kolbászból csak a János pap országában raktak.

Kolbászból vagy puliszkából ezelőtt sem építettek várat, a kásahegy is csak a János pap országában fordul elő. A szkiitha szó kezdő sz-iszegője a fe előhangnak felel meg és nyelvünknek gyakori előhangja, mi a már idézett példából kitűnik és a süket szóban is így van; a végtha azon értelem nélküli rag, mely fekete szavunk végtagja, togara nevű szavunk kezdő ragja.

Szkiitha népek ma is vannak, vannak olyanok, melyek nevén az azonosság azonnal felismerhető, s vannak olyanok melyek ma más név alatt élnek, de beigazolható, hogy egykor e néven nevezettek.

1. A szkiid-ek Kaukázusban. Hogy ezen nép fekete, én ugyan ruháját és annak színét nem ismerem, de azt igazolja náluk a kara kojszun, mely a mi nyelvünkén fekete patakot tesz. Egyébiránt a kara a színéknél a barnánál már tárgyalatott, (Említve a gr, Zichy Jenő utleírásában.)

2. A Skótok Brittonia északi részén. Azon körülményt, hogy feketék a skótok, a görög; *moraj* homály, árnyék és oxoxaro; — sötét, nem igazolja ugyan teljesen, de igazol annyit, hogy a skót-ra változott szkiitha is feketét jelent, s a skót népet, változott alakja mellett is, a szkiithákhoz számíthattam, sőt régen ezen alak is teljes használatban lehetett nyelvünkben, melyben a magánhangzónak, a mint fennebb igazoltam, nem volt értéke vagy ha éppen valami volt is, nagyon alárendelt szerepelt birt.

Én a skótoknak az itt szükséges sötét ruha viselését sem állithatom, mert én azt nem ismerem, de főhelyük Edinburg alatt fekete várat értek, a mint azt a fekete szónál Dinte, dunkel, Sünde stb. előadtam.

Igaz ugyan, hogy ezen elnevezés szerintem is germán (fehér emberé), de az csak azt igazolja, hogy a skótok által meghódított területen azelőtt germánok (fehérek) laktak és a régi fehér, de általuk meghódított lakosság oly számban maradt meg, hogy a főhely elnevezése az ők nyelvükön maradt fenn, mi egyébiránt azt is mutatja, hogy ott a skót nyelvet ne keressük.

Találunk ott Roxbyrg — a németnél Rotburg volna, — van ott Longholm; ebben az utolsó szótag a halom, holmu alakban meg fekete halom is fordul elő. Tovább nem is keresek és idézek,

3, A székelyek hazánk keleti szélén. A székelyek ma más név alatt szerepelnek a világ előtt, melyről majd alább, de hogy szkiithák és a szomszéd népek is azoknak ismerték, az bebizonyítható; u, i,:

Háromszéken a havasalföldi határszélén, benn a havasok között van egy község, melyet ma is Szita« Bodzának neveznek. Ezen községben sem most, sem ez« előtt soha szitakötés nem folyt és nem is folyhatott ott semmi ipar ezelőtt sem, már a község fekvésénél fogva, minthogy távol más községektől, az újabb időig járhatatlan helyen feküdt és lakosai száma oly csekély volt, hogy az ott elterülő terjedelmes nagy havas területen még marha őrizni sem volt jeleni időig elég ember.

A szita nevet a székelyek nem adták, mert nem kellett azt több Bodza nevű községtől megkülönböztetni, minthogy Bodzaforduló, — mely nevét a Bodza vizének az északi irányból a déli irányba való átfordulásával kapta — még e század elején is lakatlan volt, mikor Szita-Bodza már község volt egyházzal, holott ilyen Bodzafordulón ma sincs, a Bodza vár pedig csak e század derekán kezdett községgé gyarapodni.

Minthogy azonban Havasalföldön is van Bodza nevű község (Bnzeo) város, hihetőleg ezen korban bolgár Bodza, ezek megkülönböztetésül a maguk Bodzájától, mint szomszédok, kik tudták a lakók és ország különbségét, a lakók és ország nemzetiségét, ezt fekvése és lakói alapján Szita-Bodzának nevezték. Megütközést ne keltsen, hogy a Szita elnevezésben a fő alkatrésze a szónak a *ke* elmaradt, mert ez a sötét szavunkból is hiányzik, pedig értelme és a szó hangzása eredetét igazolja.

Ezen név adást azért tartom a bolgárookra, mivel Havasalföld felől még van egy telep: Kraszna, melyet a mint már neve mutatja, csakis ők adhattak, nem lévén több ily törökfajú lakos ezen a területen.

Kraszna, a mint nevéből látható, kara — bara vagy barna, lásd fennebb a barna színnél, a melléknév képző . . barnás; — na pedig a mandsuhelység rag. Hunfalvi ezt

is szláv szónak állítja, de én, midőn morva, cseh és muszkától kérdeztem, hogy milyen helyet értenek Kraszna alatt mind azt felelték, hogy Kraszna helyre, területre nem, csak nőszemélyre vonatkoztathatni. Hunfalvi itt is olyat állít, mint a Riká-val, midőn azt szlávnak állítja patak értelemmel, holott itt hegységről van szó,

Vájjon, hogy képzelik Krasznahorká-t, mely messze Kelet-Szibériában krasznojárszk alakban megvan, mikor hozták ide a szlávok, vagy mikor vitték oda innen, minthogy mindkét helységnek századokkal ezelőtt a léteztét be lehet igazolni? Mondják meg a Hunfalvisták, mert én tőle, ha élne se tudhatnám meg, úgy megharagudott egyszer rám Kovásznán.

Továbbá van, Udvarhely széken a Székelyföld szélén egy Keresztúr nevű város, melyet most irodalmilag Székely* Keresztturnak neveznek, de melyet nagy területen körülötte ma is mindenki Szitás-Keresztturnak nevez, Én a név-változtatás okát, idejét nem tudom, nem is helyeslem, de így van,

Keresztúr nevű község több van hazánkban,

Hazánkban az egyenlő nevű községek, ha különböző nemzetek által lakatnak, mindig a fakói nemzeti-ségével vannak megjelölve, vagy a terület folyóitól stb., de oly községet széles e hazában egyet sem tudok, melyet a hason nevűtől ipara alapján különböztetnének meg, még Körös községet (Háromszék) sem hívják Szitás-Körösnek, annál kevésbé Szita-Körösnek, pedig ott minkenki, talán még a pap is szitakötésből él. Jóllehet mindenki félti tőlük a lova farkát, és arról szólások járnak, a szitás jelzővel nem nevezik, pedig szükséges lesz vala, mert Körös nevű község több van a hazában, sőt magában Háromszéken is itt van Köröspatak.

Egyenlő nevű község az erdélyi részekben is több van, így:

Székely- és Oláh-Udvarhely

Magyar- és Oláh-Fráta

Szász- és Oláh-Buda

Magyar- és Oláh-Lápos stb.

Ezen irodalmilag székely, de valósággal Szitás-Keresztturnak nevezett városban folyhat ugyan szitakötés, de

azért ez lenne az egyetlen község, mely az iparáról nevezetnék, jóllehet egy városban másféle iparoknak is kell létezniök és a szitakötés egy város nagy népessége között fő iparcsikk nem is lehet.

Köztudomású, hogy a szitakötésben feszükség és elkerülhetetlen nyersanyag a szitakéreg, melynek előállításához havasi fenyőerdőnek közelléte megkívántatik, melynek csap nélküli fenyőfája tetszés szerint hasítható, Már pedig Szitás-Keresztur környékén ma nincs ilyen, nem is volt századok óta és talán soha, minthogy a magasabb havasok, mind távol esnek tőle, miből következtethetni, hogy a mostani utakat csak 50 esztendővel megelőzött korszakban is ott a szitakötő-ipar nem virágozhatott és talán nem is sindelődött már a fő nyersanyag hiánya, annak távolléte és nehéz szállítása miatt is, Szitás-Keresztur tehát a jelzőjét nem a szitakötéstől hanem a szkiitha néptől kapta és kaphatta csak.

Ezen jelzöt a szász székek lakói, vagy még az azelőtt ott a szomszédban lakó népek adhatták, kik ismerték az ott lakó népet, ismerték Keresztúri és népét, és mint-hogy ők más népnek valának tagjai, miután Szitás-Keresztur ma is a Székelyföld nyugati széléhez nagyon közel esik, azt lakosairól Szitás-Kereszturnak nevezték és ezen jelzöt, mely rá ragadt, a székelyek is megtartották, bárha a Székelyföldön több Keresztúr nincs, hogy a megkülönböztetés náluk indokolva lehetne, a míg a szomszédságában ott van Szász-Keresztur.

Felelhetem, hogy e jelzöt hihetőleg a szászok adták e városnak, mert, bárha ők csak a 12-ik század derekán költöztek Erdélybe, a Keresztúr név azután jól keletkezhetett, minthogy a Székelyföldön ezen időben és még a 13-ik században is a keresztények között pogányok szertiben voltak.

Így a Keresztúr fiúszékben, hozza közelfekvő Héjjasfalvát (talán has) a szászok ma is Heidendorfnak nevezik. Brassó vidéken az úgynevezett Barczán a német lovagrend területén kívül eső egyik községet a szászok Xeu-stadt, — a mi újvárosnak felel meg magyarul, nevezik, holott annak a magyar neve Keresztényfalva.

Úgy latszik, hogy a Barczán, a róna területen csakugyan meg volt apadva a székely lakosság, minthogy új község is keletkezett, de több község akkor is állott — így Feketehalom.

Ezen nagy szász községet a szászok Zeiden-nek nevezik. A ki csak egy keveset hall szászul, az már tudja, hogy a szásznál e szó a német Scythen szászos alakja, minthogy, kevés jellegző sajátságtól eltekintve, a szász nyelv úgy szólván csak a magánhangzók el cseréléséből és egy más, a némettől eltérő, de régibb alakú hangsúlyozásból áll. A szász a németet megérti, ha az viszont a szászt nem mindenkor is.

A szászokat megelőzőleg a 13-ik század elején ezen községet az ispotályos német lovagrend bírta 1211-1225 II. András magyar király adományéiból, ki ekkor őket elkergette,

Az 1211-ben kelt adomány levélben így fordul elő s *Primo vero meta hujus terrae incipit de indaginibus castrum almage et procedit . . . stb.* (Szék. okl. I. köt. 2. 1.)

Ez mutatja, hogy ezen község azelőtt is fennállott a mai nevén, különben kevés időközzel már e nevén, mint vár fordul elő és pedig azon vár egy hegyen volt, holott a német lovagrend várait és a körül helységeit a rónán helyezte el.

Szabó Károly ezen Almaga alatt Halmágyot akarja érteni, de e felfogása nagyon elüt a valóságtól, mert arra felé csak Földvárig ment a határa (Castrum Nikolai). Ezen Földvár, akkor Miklósvár, egy székely széknek vala a központja, melynek egy része a székelylyel együtt erőszakosan elszakasztván, a maradék része tovább az Olt melltett egy új Miklósvárat alapított, a maradék központján és ezen név alatt ma Háromszék ez, mint negyedik van kapcsolva, minthogy törvényesen egyesültek. Ma nincs meg a Földvár és Háromszék közt fekvő terület a székelyek birtokában, mert ezután nemsokára 1252-ben IV. Béla harapta ezt ki, minthogy már egyáltalában a tatárfutás által kipusztítván, lakosok nélkül volt, egy Fulkun nevű szász is bírván azelőtt azon res nulliust.

Feketehalom lakosai a német lovagrendet megelőző korban csakis székelyek lehettek, mert Feketehalom, Törcs-

vár és a Székelyföld között fekszik, Töröcsvárt pedig sokáig a székely alcomes bírta tiszteletből. Az képtelenség, hogy a székely alcomes külföldön lakott volna és külföldi birtokkal fizették volna, hanem lakott Töröcsváron a havasok alatt egy nevezetes szorosban, mely akkor leginkább lehetett használva és éppen annak védelme miatt e helyet bírta is.

A német lovagrendnek adományozott Feketehalom már az adománylevél szerint e névvel bírt az adományozáskor, már akkor vár volt, a Székelyföldön feküdt, ebből világosan látszik, hogy a megadományozott új jövevények a régi székely lakosokat nevezték Zeiden — szkiitháknak.

Különben is annyi észrevételem van Feketehalom mai lakosai viseletére *nézve* is, hogy az ma is sötétebb, mint a szász helységek legnagyobb részéé, mi szkiitha eredetüket eléggé igazolja,

Vannak még szkiitha nevű községek, mint például Csíkban Zsögöd éppen Szereda mellett. Ha Szereda szláv eredetű község volna, s pedig lehet, mert ott székely községnek helye nem igen volt és csak úgy csentek a királyok a városi szabadalommal felruházott területnek bármi csekély terjedelmet, akkor ezen városi szlávok a szomszéd székelyeket természet szerint Zsögöd = szkiitha nevezték.

Udvarhelyszéken ott van Süke. Sokan ismerik híréből, melyet messze széthordott az egyik kalálkás nóta, mélyben, midőn szót adnak a táncznak, kétszer is előfordul pl.:

Ez a bocskor disznóbőr
Apám hozta Siikéből,

megint:

A sükei mesternek
Bocskora van szegénynek stb.

A fennebiek szerint, úgy hiszem, igazolva van, hogy szkiithák ma is vannak, igazolva van, hogy a székelyek szkiithák, igazolva már azelőtt volt, hogy a szkiitha, minthogy egyenlő a sükettel, feketét tesz, most igazolni akarom, hogy a székelyek feketék és Székelyország Feketeország.

Hogy a székelyek feketék, azt könnyű igazolni. Jöjjön ide, a ki kételkedik és nézze meg, mert talál fekete kalapot, fekete báránybőr sapkát, szederjes (sötét kék) vagy barna ruhát a férfiakon. Asszonyokon fekete főkötő, fekete kürti, fekete karincza és fekete vagy legalább sötét szoknya látható,

Erdők, hegyek:	
Feketebércz	= a Bodzán (Háromszék) oláhul Gyáló bükk
Feketerecz	= Maros és Udvarhelyszék között
Bekecs	= Marosszéken
Folyók:	
Feketeügy	= Háromszék
Feketeviz	= Háromszék határfolyója
Barót vize	= Miklósvárszék bara ut = barna víz
Kormos langos	= Udvarhelyszék Rákosnál
Homoród	= Udvarhelyszék v. ö. barnánál = mar, moro
Maros	= Marosszék " " "
Mára-Maros	= Máramaros " " "
Fekete-Tisza	= " " " "

Területek:

Marosszék	
Máramaros	
Feketék területe	= Marosszéken Madaras, Mező-Bánd és Sámsond egy része

Községek:

Háromszék	Bikfalva	v. ö.	Bik a feketénél
	Lisznyó	" "	lécz a színnél
	Léczfalva	" "	" " "
	Kraszna	" "	barna "
	Karatna	" "	" kara
	Csernáton	" "	cserna a barnánál
Udvarhely	Bikafalva	" "	Bika feketénél
	Bögöz	" "	fekete színnel
	Karácsonfalva	" "	bara, kara
	Petek	" "	feteke nép-szójárás
	Kede	" "	" színnél
Marosszék	Süketfalva	" "	" "
Csik	Zsögöd	" "	" "

Ezekből már látható, hogy Székelyország, Feketeország.

Ha már a szkiiitha nyelvet keressük, úgy hiszem, hogy a skótoktól eltekinthetünk, mert azok kevesen telepedtek germán népek közé, mit Edinburg is igazol, mely ok miatt könnyen beolvadtak a germánok közé.

A szkiiidők szintén kevesen voltak mindig, önállóknálán soha sem és idegenek között okvetetlen elvesztették nemzetiségüket.

A székelyeknek a hazája ősidőktől fogva nagy havasok között, kikutathatatlan völgyekben mentve volt nagyobb pusztításoktól és még a gonosz ember szándékától is, — A nagy hun birodalom eleste után az üldözött s kóborló, hazátlan roncsalékoknak tudott helyet adni, kik a fellegvárban testvéri fogadást és biztos menhelyet kaphattak, Irodalma, mert Írástudók voltak, megvédte nyelvüket, hazájukat pedig katonai szervezetükkel maguk megtudták védeni minden néptől, mely itt szerencsét próbálhatott, E népnek nem megvetendő száma, szaporasága, havasok közt fekvő laka, az országnak államszerkezete, katonai kormánya, s védművei oly biztos létet adtak, hogy nemcsak magát, hanem az országukból kiűzött magyar testvéreket is véd-szárnyai alá tudta fogni és őket minden észak és kelet felől jövő ellenség ellen biztosítani.

E nép, mely minden oldalról idegen nemzetiségek között kisebb és gyengébb népek által vala körülvéve, kik minden tekintetben nálánál hátrább állottak, nemzetiségét elveszteni se tudta és talán, ha a nyelvét elhagyni akarta volna is, azt nem tehetete.

Ezek alapján azon nyelv, melyet mi ma beszélünk a szkiiitha vagy fekete népek nyelve.

Ennek igazolására felhozhatom még az általam ismert szkiiitha szavakat, melyből ezen állításom Valódisága még jobban kitűnik;

Sziciliai Diodor említi, hogy a skiitha király fiait Pákra és Nap-i'a kereszteltette, Ezen két egyenrangú királyi fi neveikben a nap ma is élőszó, németül = Sonne, a Pál Ugyanaz a keleti vallások szerint, mert Bál eln n = fényesen sütő nap vagy élő világos nap. A Bál előfordul ma is pl, e jós szavakban: Pál lordul köddel, ember pusztul döggel — Pálfordulása a naptárban, úgy hiszem, hogy ezen Pálok alatt a szíves olvasó sem Pityi Pált érti, mert

annak ekkora hatalmat csak nem tulajdonít, hanem azonnal látja a világosság, a villogós és csillogós gyökét a szóban, valamint a napban v. ö. fehér, mint a hó, a színeknél, el a fehérség, tehát a világosság kifejezését. De a Pál keresztelést a punoknál is megtaláljuk, mert Belus király volt az apja Didónak, ki Kárhágót alapítja.

Az egyik vallásfelekezetenél fennmaradt szerencsére napjainkig e kifejezés: „az örök világosság fényeskedjék neki“ már t. i. a meghaltnak, — egy másban, mely közmondás: „az ur magához vette, mert szerette“, a bál eln Isten (walhalla a kölcsönzőknél), úgy hiszem, eléggé érthetővé teszik hosszabb magyarázat nélkül is, a nap és bál jelentését, a vallásban elfoglalt helyeiket, a qoldogok túlvilági életét és azoknak hazáját, melyekből meggyőződhetik, hogy ezek nyelvünkön vannak, bárki. Mikor tehát komolyabb viadaloknál az egyik a másiknak ma is az élő Istenét emlegeti, ezt nem nehéz a fennebbiek után érteni, mert az a napnak a fényességét, a világosságát, szóval a legmagasztosabb (örök világosság) tulajdonosságát emlegeti.

Herodotnál előfordul a kabola, melyet ugyan sokan szlávnaK gondolnak. Lássuk e szót gyökére elemezve. E szó 3 utolsó hangja a ló és ül, melyek, mint fennebb kimutattam, bármelyik használható alapul. A három hang együtt ülő, egy vaságy, melyre a kovács a feldolgozás alatt levő vasat ülteti. A 4 utolsó hang villa alakban van meg nyelvünkben, egy kézi eszköz, a melyre takar* mányt felültetve, tovább száilitunk. Az egész szó kebel alakban az emberi testnek azon része, a melyre mást rá tehet. v. is a mell a kai okkal együtt. Ez már a németnél is megvan Gabel = villa alakban. Kabola van = ló Udvarhelyszéken, cke-kabola = eke-ló, melyre a szántó* ekét szállítás közben ültetik, csel-kabola = egy játék, melyen két személy egy fára, melynek közepe egy czövek agyára van fektetve és ahoz egy tengelyivel van fogva, ül és akkor őket körben hajtják.

A német ezt Ringspiel-nek nevezi és csinosan készítve, Sokadalmainkra elhordozza. Ezen cser-kabola első tagja a cser, Sinában azon hordszék, melyen nagy urak magukat négy ember által a vállukon hordoztatják, mely jelző a

szó eredetére nézve kétségtelenül haszontalanná tesz, a gyökelemzéssel minden oly szándékot, mely azt elcsenni akarná; kancza = a lónak a nőneműje. Ezen szó gyöke fenn a fekete színnél, a hiány, anya, bánya, banya, szín, tanya, gyehenna már említettett; a sza kicsinyítő, Méth, ezen szó ma ugyan nincsen meg nyelvünkben, vagyis, nem használjuk. Alatta a tudósok valami tejnemű italt értenek — összetételben előfordul Kecskemét város nevében, miből látszik, hogy a miénk. Cserga ez egy fürdőféle v. ö. Csurgó, csorgó vagy „Lent a völgyben lassú patak csergedez“ népdallal, Régebben Háromszéken Csabai László ur barátom Czofalván a telkén a kut mellett csináltatott egy árnyékszékot, melynek a fedele egy kád vala. Ezt ő megmérte a cselédekkel és midőn fürdeni akart, a kád fenekén kihúzta a dugót a feje felett és zuhanyoztatta magát a míg a kádban tartott a víz. Én ezen zuhanyt látva, mindig emlékeztem a cserga fürdőre, mely egy faalkotmányban volt. Or *ioq* = úr vagy férj, erről szükségtelen többet szólni: kád = kád ghó a mongolban is gödör — de maga a gödör, a gócz, ezen tőnek, mely helyragozóval el van látva, különféle változatai; gois *γός*-gyó gyavas vagy javas, jós asszony. Strabonál fordul elő. A jós, gy alakban ma is használtatik, de gyógyszerárt; tovább gyógyít eléggé-is igazolják e szót. A görög a gyos-t nem tudta leírni. Atilla apja Mundzsuk is ilyen gyos vala, innen Bendegúz tisztí név, vagy bendő jós (latinul háruspex).

Úgy hiszem az is igazolva van, hogy mi székelyekül azt a nyelvet beszéljük, melyet a szkiithák. Én — most több szó nem jut eszembe, különben megfejteném őket mind — kész vagyok esetleges szkiitha szók megfejtésére. Ilyen az amazon, egy hadakozó asszony nemzet a szkiiták között, melyben az asszony szó ma is nyelvünk sajtája, az am is érthető és ma hím alakban él.

A szkiithák és azok nyelve ismerve van már a fennebbieken, sötét a ruhájuk is, miért a székelyek között mindenütt bőven van fekete juh is. Lássuk még a

b) Szákákat.

A szaka nép, a mint már fennebb a színekben láthattuk, azonos az agg, szőke, lakó és hóka szín elnevezésekkel és jelent fehérét. Ezen elnevezések, bárha más-más clőhangot vettek is fel alapjaikban, a mint az életben használtatnak, nyelvünk szóképzési törvényeinek teljesen megfelelnek.

Már az ázsiai őshazában a szákák nevében több változást vehetünk észre, mert előfordul Sakistan, Sigistan, Segestan, melyek nyelvünknek azon szakaszát, hogy a magánhangzót döntő erővel nem ruházza fel, határozottan feltüntetik; de ha látjuk Ekbatana. Ektag és AkUtg elnevezéseket, egészen előhangzó nélkül, már ezen elnevezésekből nyelvünk behatását tagadni vagy csak kétségbe vonni is alig lehet.

A mint fennebb is jeleztem, az képtelenség, hogy a szakák és hunok ugyanazonosok volnának, vagy valaha lehettek volna, hanem azt csakis a nyugati népek képzelődése vagy félreértése szülte. Éppen egy ilyen zavart idéztek elő újabban a nyelvészek az indó-germán névvel, melyben az in vagy ind - hun és ez feltétlenül csakis a fekete hunokra vonatkozhatik, germán pedig annyi, mint fehér ember; mert her (a fehér szó gyöke) vagy élesebb torokhanggal ger sőt ager, agir és eger is; maiin pedig a germán népeknél férfi. Ez így együtt fa-vaskarika volna, mert fekete fő fehér embert jelentene, a mi pedig képtelen eszme.

Alább nemsokára a hun szó érteimét is meg fogom fejteni. Igaz ugyan, hogy voltak fehér hunok is az abde» laiak vagy efthaliták; de ezekre ugyanvalóst nem vonatkozhatik az indo germán elnevezés, mert ha ezekre vonatkoztatnák, még egy nagyobb Hunfalvi-féle székely jönne létre.

Maga Hunfalvi is Germán-hun korról ír „Magy. Ethnographiájá“-ban, hol a fehér hunokról szó sem lehet, de ezen kifejezés alatt is csak valami nyelvészeti ostobaságot kell érteni, mert jóllehet fehérék bőven voltak a hun jogar alatt, viszont feketék is voltak sok helyen a léhérek jogara alatt, de a népek keveredése nem szüli az utódokat

bizonyos és megállapítható törvények szerint, mint mikor a szeszt a vízzel összekeverjük és az eredmény mindig pálinka lesz, hanem a keveredésnél egy rész beolvad, más elenyészik, vagy az elegedésnek oly számtalan válfaja áll elő, hogy azt kimondani sem lehet és melyre tehát mint fajra hivatkozni nem lehet.

Ha, ez ügyet tovább tekintem, látok Hunfalvinál valami törekvést arra, mintha a hunokat germánokká akarnák változtatni, már a nevezésben vet egy bogot a kutya-lelkű és így írja Germán-hun kor. Honnan veszi ezt, ha nem a csavaros rossz lelkéből? Miért nem írja indo-germán, mint más ostobák, kik oly kifejezéseket használnak, melyet maguk sem értenek, vagy olyat akarnak megnevezni, a melyet maguk sem ismernek? Ki az, mi az, ez a germán-hun vagy indo-germán? Én tőle sokat nem kérdezhettem meg, mert engem gyűlölt és került. Mondják meg az örökösei, kiből sokan rá esküsznek?

Azt mondja másutt, a magyaroknak nincs szájhagyományuk a hunokról, azt mind a németektől tanulták Külön czáfolatokba nem bocsátkozhatom, mert akkor egy könyvtárt kell írnom, hejh pedig még ezt is bajjal írom.

A fehér hunok Ázsiában a fekete hunok kiköltözése után állottak elő, szabaddá levén, nagy birodalmat alakítottak a gazdátlanra vált országokon és hogy semmi se maradjon ki a hun dicsőségből, felvették a hun nevet, melyet nem is értettek, s mely egy germán nyelvben se bír értelemmel és mely olybá tűnik fel, mint a számar az oroszlan bőrben.

A fehér hunok abdelai-ak vagy eftaliták Európába soha át nem jöttek. Nevüket nekünk,— kiknek hihetőleg nsei nevezték el őket, — könnyű érteni, mert ab vagy ef fehér (lásd a színeknél; fehér mint a hó 37 l.) delai thati-ta pedig ma is él népünknel a szájhagyományban, midőn mondják: „Én bizony még a dalai lámának sem“, a ki Zoraszter volt, a lelnek tanításait a fehér hunok nem, de őseink a fekete hunok elfogadták és követték. Itt is beteljesedett a közmondás: „a hazájában senki sem lesz jós“.

A fennebb idézett tagadás eléggé igazolja, hogy mekkora tiszteletben állott Zoraszter őseink előtt. Csak éppen a vallását a Zend a vestát vagyis a Pestet velük

a szlávoktól már ezután 1000 évvel vagy többel. Milyen nyelvtudomány az ilyen Hunfalvi et consortes-féle!!! Hova lyukad ki egy-egy állítás.

Minthogy fehér, vagy szaka vagy germán népek hazánkban is laktak és laknak, ezen népet nekünk több kiadásban is könnyű megismerni.

Szaka szaksz - szász szeg - szék, seg stb. alakja e nép nevének már hazánkban is fennmaradt. Egyik régi alak Segesvár Erdélyben. Ez nevét ugyan nem a mostani szászoktól kapta, mert azok azt Szakszburgnak nevezték volna, mi pedig Szászvár-nak, ha ők alapítják vala. De minthogy a szászok azt Schaessburg-nak nevezik, mi kétségtelen a Segesvár rontott alakja, ez nevét mm a szászoktól kapta, hanem a on szaka (fehér) néptől melytől Felső-Fehér, Alsó-Fehér stb. megyék és községek a.nevüket kapták és melyet a történelem a színéről avarnak (av fehér) nevez. Ezen avar nemzetről majd alább. Ezen szász nép a latin íróknál Chanci alakban is fordul elő, mely alatt határozottan ők, t. r a germánok értendők.

Ezen avar nép után több helyen a szék is előfordul, mint hely, terület vagy község név. Egy ily Zek területről, melyről már szólottam és mely jelenleg Háromszékhez van csatolva, de időnkig Felső-Fehérmegyéhez tartozott, ass alábbit meg mondandó vagyok.

Ezen Zék terület magában foglalta Ilid vég, Kyálospatak és Lügetet és az újonnan épült Élőpatak fürdőhelynek a pataktól észak-nyugatra fekvő részét. Ezen Zék földét IV. Béla 1252 augusztus 20-án (Szék. Okit. I. 9 1.) kelt adomány levelében sepsi Székely Akadás fia Vinczének, ki ispán, hihetőleg székely ispán vala, adományozta.

Ezen Zék népe csakugyan fehér, mi székelyek őket csángó-nak nevezzük, mely szó a mongolban (czang) szintén fehéret jelent. Fehérségéből még ma is láthatunk annyit, hogy viselete a nagyobb résznek, bár kezdenek újabb időben a székelyek viseletéhez simulni, csakugyan fehér. így viselnek fehér sapkát, fehér iszákot (zeke), fehér harisnyát (nadrág) és fehér ujjost. A harisnyára nézve megjegyzem, hogy a székelyek között is a köznépnek, mely ezelőtt nem tartozott a székely néphez, hanem, mint rab-szolga idegen földről hozatott és aztán mint jobbágy

(úrbéres) vagy zsellér felhasználtatott, melynek azonban, minthogy véradót nem fizetett, olyan állása volt, hogy a székelyek gyakran akarták az övéket azzal felcserélni s királyi rendeletekkel kellett őket ettől visszatartaná, éppen ilyen fehér harisnyája volt, csak azon különbséggel, hogy a székelyek a faron fel, s az ellenzőkön egy sötét zsinórt varrattak, holott a csángó ezt nem tette. A székelyek között és különösen Csíkban és Udvarhelyszéken is Oroszhegyen veres zsinórt is varrnak be, az összevarráskor. Háromszéken nagyobb részint egy összehajtott posztót, melynek színe szederjes és melyet gombolyag zsinór-nak neveznek, varrnak be a két varrás közé. Udvarhelyszéken sok helyen lapos fekete zsinórt. Ezen fehér ruhaviselet meglátszik itt is a juhtartáson. Csángók között nem láthatni egy fekete juhot se.

Nyelvünk ma a mienk, de egyes szavakat még lehet tudni és találni, melyek náluk keletkeztek.

A szakák nyelve nem maradt -így fenn, mint a szkiitháké, mert a szkiitháknak már Ázsiában egy szinte 1500 éves uralkodás, melyben kifejlődött a nemzeti állam-élet, az uralkodás, a hadviselés, a földmivelés, ipar- és kereskedelem, szóval egy egészen nemzeti állam-élet, a nemzetet egybeolvasztotta és az elért eredményeket egy a legújabb korig fennmaradt írás, melyen kétségtelenül irodalom is fejlődött, fenntartotta, miért már én vállalkoztam fennebb, hogy kész vagyok a szkiitha szavakat megfejteni; de a szakák az ősi hazában már igen sokszor szkiitha uralom alatt voltak, onnan sokszor nagyobb kiseb csapatokban leszakadoztak, majd századok múlva az új hazában a különböző rajok ismét elegyedtek, közbe szkiitha uralom alá jutottak, majd velük harezszövetségben állottak, szóval egymástól úgy eltávolodtak, hogy a gyököt, a törzstől, ágtól, galytól, rügytől és levéltől már megkülönböztetni nem lehet.

A szakáknak az újabb időkig írásjegyük sem volt, a mi volt azt is mind a szkiitháktól vették át, a mit mindenik alphabetán ma is meglehet mutatni. Így a számjegyekkel.

Ezen okok miatt a szakákat felismerni lehet már nevük, viseletük és nyelvük alapján, de azt, hogy melyiket lehetne törzsnek nevezni köztük, azt én megmondani nem tudom, mert mindenikben a szkiitha hunoknak oly kétségbe

Vonhatatlan hatását láthatni, hogy a sok nép közül én az alapot kiválasztani nem tudom.

A szakák egyik ismertető jele még, hogy ők az uralkodók székhelyét mindig fehérre jelezték, miről alább többet.

c) A persák.

Ezen népfajt is feltaláljuk sok helyen oly nevek alatt hogy a népek neve értelve gyanánt még kétségben sem lehetünk, mert azokban azonnal felismerhetjük a veres-piros színt.

A Verestenger, Veresmart, Veresegyház stb, elnevezések is rávezetnének e népre, midőn a népek ismertető jelenségeire figyelmet és gondot fordítunk,

Már hazánkban nem idegenek a pirosak, mert azokat többféle elnevezés alatt megtaláljuk, melyeknek a piros értelve ugyan nem kétséges, de e színt más-más alakban fejezik ki, így: orosz, Rozsnyó(ban), Borosnyó(ban), Reussmarkt (németül), Risdorf (németül), Veresmart, Berethalom, Berettyó, rutén (az oroszok) Brod, Peres, Pires stb.

Ezen elnevezésekben azonnal felötlik az, hogy a piros vagy veres és véghangja d vagy t-vel van felcserélve. Ennek okát könnyű kitalálni, mert ezen alak fehér (germán vagy száka)-tól származik, kiknek eredetileg az sz hangjuk nem volt meg a nyelvükben.

Ma már a fehéreknél (germán) több sziszegő hang van talán, mint a fekete nyelvekben; de az csak a nagyobb kölcsönzést igazolja, sőt van a német nyelvben oly szó is, mint pl. a süss édes, mely nálunk ezen értelemben ma nincs meg; de alakját, hangjait és értelmét illetőleg, annyira illik nyelvünk eredete-, keletkezése- és fejlődésének a fogalmába, hogy azt a sajátunkból kiragadni nem is lehet, sőt elvitatni sem; mert a sz hangzó már nyelvünk keletkezésénél a kedveskedés kifejezésére használtatott, mint: az esz, isz, víz, méz, szűz, szerelem stb. ezt igazolják s ezen süss nyelvünk eredeti fejlődésének teljesen megfelel s az édes fogalmat méz avagy édessel nyelvünk, keletkezésének alaptörvényei értel-

mében, sokkal hiányosabban adja vissza, mint azt a fehér (germán) nép teszi,

A pirosnak ezen két alakja t. i. a feketék (skiithák)-nál piros, veres stb. s véghanggal: a fehérek (germán vagy szaka)-nál roth, Beret, Brod, rutén stb. egy fekete és fehér pirosat jelent, nem azt, hogy az egyik világospiros, a másik sötét-piros, hanem azt, hogy a piros úgy honos a feketéknél, mint a fehéreknél; vagyis más szóval a piros elnevezés előfordul a feketéknél és előfordul a fehéreknél; tehát a piros nem egy önálló népnek a jelzője, mely önállóan keletkezett és fejlődött, hanem egy alosztályú nép, mely előfordul a feketék és fehérek között, tehát nem önálló és egészen külön faj,

Ennek bővebb igazolására felhozhatom nemzetünkől a Jenő nemzetséget, miről különben majd alább többet. Ezen nép már hazánkban fekete jenő (Jászkarajenő) és veres jenő (Borosjenő) színben fordul elő,

Felhozhatom az oroszokat, kik hazánkban még a fennebb kimutatott feketék között, a székelyek között is otthonosok; és felhozhatom a nagy orosz népet, melyet russ, orosz stb. neveznek, de mely magát, mi még is a legdöntőbb bizonyíték; rutén, pruten nevezi, S bár a czár fehér, innen fehér czár, fekete oroszok is vannak.

Ha a saját elnevezésüket, a mi mégis a legfőbb irányadó elv, mert ők maguk tudják legjobban, hogy kik ők voltaképpen, vesszük irányadónak, akkor úgy tűnik ki, hogy ők határozottan a fehér (germán vagy szaka) törzshöz tartoznak, holott a mi elnevezésünk szerint az orosz feketének jelezné őket, a míg hazánknak azon oroszai, kik magukat így és nem ruten-nek nevezik, határozottan a fekete törzs tagjai.

Ebből következik határozottan, hogy a piros népek nem egy ősidőkben önállóan keletkezett és előállott nép maradványai, hanem ezen szint később; bárha nagyon régen, felvették úgy feketék, mint fehérek. Annak eldöntése tehát, hogy a pirosak, mely önálló népnek tagjai, hogy a feketék vagy a fehérekhez számítandók-e, annak eldöntése a saját maguk által használt népnév hangtani szabályaiból lesz megállapítandó.

Ennek további igazolására felhozhatom még a nagy orosz népről, hogy ő magát rutén, pruten-nek nevezi, a mi döntőleg a fehér mellett igazol. Hírlapirodalmunkban nagyon sokszor látom és olvasom és így olvassa más is e kifejezést: fehér czár, fehér birodalom. Én igyekeztem ezen kifejezés értelmét megtudni, de maguk azok, a kik e kifejezéseket használták se tudták annak értelmét vagy okát adni, mert ők azért használták, miért más használja, ők is csak azt írták, a mit más, ők is azt értik alatta, a mit más, ők is úgy használják, mint más és azért használják, a miért más egyéb okot nem adtak - a magyarázattal pedig mind, mint a szász a kérőt, a szomszédhoz utasítottak. Egy szóval írtak és nem tudták mit.

Ezen kifejezések értelmét én is csak a fenebbiek szerint érthetem. Ha hibáztam helyre lehet hozni, de valamit tanulok legalább én is és más is.

Ha ezen egész épületelem összedül úgy, hogy kő kövön nem marad, akkor is csak haszon lesz belőle, mert majd más az ujat több tapasztalattal építi fel és legalább biztosabb alapot rak alája. A széthullott kövecsesei pedig a járó helyeket meg lehet szilárdítani,

2. A népek osztályozási kulcsa.

Erről nem akartam írni, de a piros népek ismertetésénél és beosztásánál beláttam, hogy röviden erről is kell valamit írnom.

Azon sok ezerféle nép, melyről az irodalmak megemlékeznek, egy oly végtelen tömeg, hogy abban az osztályozás elkerülhetetlen, ha bármely nép őseit keresni és komolyan feltalálni akarjuk.

Én megkísérlettem erre többféle kulcsot felhasználni, de bármennyit kerestem, magam beláttam, hogy azok tévúton vezetnek.

Maga az általam felállított kulcs sem mindig kétségtelen, mert találunk fekete és fehér hunokat, találunk fekete és fehér bolgárokat, találunk fekete és fehér ulciagirotkat és ma is vannak fekete és fehér oroszok.

A fehér hunok keletkezésének eredetét előadtam már t. i. a fekete hunok elköltözése után, azon fehér népek

közül, kik ott maradtak, az egyik hatalmasabb törzs, az ott uralom nélkül maradt népeket meghódította, a birodalma határait kiterjesztette és hogy semmi hiány a hun uralom után fel ne tűnjék, még a hun nevet is felvette, hogy a tekintélyét ezzel is nevelje, vagy talán a tekintélyét, mely csekély lehetett és melyet maga is öregbíteni szükségesnek látott, megállapítsa.

Ilyen eljárást Európában is találhatunk nagy keresés nélkül pl, az oláhot, mely hihetőleg a rómaiak által összegyűjtött hadifoglyukból és a pénzen összevásárolt rabszolgákból állott, Ezen mindenféle nép, a mikor tehetette, a rabszolgaságból megszökött és menekült a havasok közé, hol a magyar közmondás szerint; minden bokor szállást ad a betyárnak. A havasok rejtekhelyeit, a bűvő lyukokat, a menekülő ösvényeket megismerve, megkerülve az ember lakta vidékeket, ők egymást onnan kivezették oly félreeső helyekre, hol a gyér és hadakozásokban megfogyott népesség mellett ők is úgy megfértek, hogy a rómaiak karja őket utol nem érheté.

Nyelvük ezerféle volt, de valamit megtanultak a római rabszolgaságban a rómaiból, s így lett aztán köztük az ezer nép ezerféle nyelvéből, egy új nyelv, melynek alapja egy konyhai római nyelv, hogy a közös érintkezés valahogy sikerüljön. De már például a mindennapi kenyeret, melylyel a rómaiak akkor is úgy éltek, mint mi most, nem a római nyelv kifejezésével nevezték panis-nak, hanem az Isten tudja miféle nyelv után elnevezték tyite-nek és így nevezi azt most is az erdélyi oláh.

Ezen eredet és leszármazás nélküli nép, mely 1000 többől származott, s melyet a német (germán), milyen akkor Erdélyben is lakott, Wallach-nak nevezett és nevez ma is, a mi a mi nyelvünkön nemtelent, ivar nélkülít jelent; jobbat kigondolni nem tudván, római-nak nevezte magát (rumun), azt vélve, hogy e névvel valami tiszteségest, megbecsülést ér el, holott a rómaiak egyenes leszármazottjai közül ma egy se nevezi magát rómainak.

Bizony ezen népnek igen nagy és mondjuk főrésze, ha őket és nyelvünket megvizsgáljuk, nemzetünk törzseiből került össze, a geta és sarma törzsből, mit hangtana, a cs, gy, ty, ly, ny, zs hangok, a mint azt fennebb s igazoltam, leginkább bizonyítanak.

Ezen nép Erdélyben ma is félre eső helyeken lakik, sehol a közlekedés útjában, nincs tudománya, nincs ipara, nincs kereskedése, nincs egy városa, hanem ez egy nagy, nemtelen, szegény tömeg, melynek egyedei békés, türelmes, vendégszerető, kevés igényű csendes honpolgárok, kik tisztelik fennebb valóikat, végzik kötelességeiket, a törvényt kerülik és szóval, ha fanatizált, kevesebb míveltségű papjai nem izgatnák, a világ legbékésebb pépjeinek volnának tekinthetők és velük legkönnyebben meg lehetne férni,

A viseletükben van annyi, sőt több fekete, mint fehér.

Ezekből látható, hogy az általam felállított elv sem csalhatatlan, és a nehezebb kérdések eldöntéséhez, minden kigondolható és elfogadható bizonyítékot elő kell szedni.

Itt is homlokegyenest ellenkezik nézetem a Hunfalviétól, a források tekintetében, mert én végtelenül több ér-, tékűnek tartom a 2000 éves és tévedésekkel teljes forrást, mint a Hunfalvi organum-féle logikájának legszebb következtetéseit. Azt tartom, hogy az irott forrás a legjobb, utána jön a szájhagyomány, mert ezek azt mondják, a mit akarnak és azt olvasni ki belőle még a legszebb következtetés is csak lehetőség.

A népek osztályozásánál, minden kigondolható forrást fel kell kutatni, és még akkor is az eredmény gyakran igen kétséges, így igyekezni kell osztályozni:

	feketéket:	fehéreket:
kalap viselet	kalaposok	kalap talán ok
üstök	üstökösök vaov rövid hajúak,	üstök nélküliek. de hosszú hajúak
ló	lovakok	gyalogok
fegyver	kard és íjasok	lándzsások
ősnyelvük	S*í hanggal bíró	sz hangot nélkülözők
zeke	felső ruhájuk bő	felső ruhájuk szűk
ruhaujj	szűk	bőveek vagy nincs is
lábbeli	néhéz.	könnyű
testnagyság	középen alul	középen felül
alsó test i	ovenøe	erős
felső test	viszony _{er-s}	közepes

Ezeken kívül a tudomány, államkormányzat, hadviselés, nyelv, hely, helység, család és tisztí nevek, hit,

vailás, erkölcs, nyelvmaradvány, tudomány, ipar, fényűzés stb, mind befolyanak egy nemzet nemzetiségének az eldöntéséhez, sőt sokat csak a szövetség és rokonságból állapítható meg.

Nem fárasztom az olvasót annak egyenkénti mérlegelésével, hogy egyik másik kulcs, mily biztos eredményhez juttatna. Én a szint a legalaposabbnak ítéltém és ezen nézetemben megerősít a genesis írója is, ki az emberiséget az eredetétől e szerint választotta és sorozta osztályokba,

U. i. Az egész emberiséget Ádámtól származtatja, Ádám nyelvünkön — atya, a hatni (mindenható) és a hatalom gyöke. Ezen kifejezés ma is szertiben használatik az Isten helyett, az m tulajdon rag, a mint ma is mindig használjuk, pl.: atyám, többes kérő atyánk, uram, teremtőm, én uram Istenem stb

Az őskorban a népek eredetüket mind az Istenig vitték és attól származtatták nemzetüket.

Eva; — fehér v. ö. a színeknél: fehér, mint a hó-val, vagyis fehér nép (37 l.) Ma is a köznép a Székelyföldön a nő személyt mindig fehér népnek nevezi általában, Érdekes, hogy a fehér nép Ádámtól ered, az ő oldalbordájából és aztán úgy a fehér néptől tovább, az egész emberiség.

A fiaik: Kain és Ábel.

Kain, a ka, ke, kü, kö, fekete; a mint a fekete színnél előadtam, az in értéknélküli, mint kis kicsiny, piczi — picziny, váz — vézna. Ábel, annyi mint fehér, ab v. ö. a színeknél fehér, mint a hó, az el igeképző-fehérei. Az el raggal egyébiránt még lesz dolgunk, mint értéktelennel is: eszegel, berzul, mosul (os), lengyel, angol, spanyol stb.-nél. Kain (fekete) szántóvető volt Mózes I. K. 4. r. 2 v. Ábel pedig pásztor u. o. A szántás-vetés mesterségét csakugyan a hunok elejénél kell keresni, mert az ők birodalmuk a sinai írók szerint, időszámításunk előtt 1200 évvel már fennállott, de a genesis írója szerint sokkal hamarabb, mert a genesis írója a már meglevő hunokat Káintól származtatja v. ö. 1. K. 4. r. 1 7. v., mert a Kain (fekete) -tói származott, a fiú stánok (hun), mit másképp érteni sem lehet.

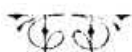
Egyébiránt, azon arányból, melyet a búza nemese-
dőségűi, mit a múmia búzatermelése megmutatott, a
búzának a vadból elért nemesítéséig csakugyan 8—10000
évet kell számítanunk, midőn a Genesis írója szerint a
hunbirodalom még nem volt megalakulva, mert nem
liánok, hanem már Kain (szkiitha) földművelő volt. Külön-
ben is azon állam-alkató nemzetnél, mely egy oly birod-
almat alkotott, mely évezredekig fennállott, lehet a föld-
művelés kezdetét keresni. Különben is a megszelídített
állatok, a ma is termelt gabonanemek, a gyümölcsök,
melyek annyifélére vannak nemesítve, ha Mózes nem írná
is éppen a szkiithák hazájába, az ázsiai hunokhoz vezé-
relne, mit az égalji viszonyok kétségtelenné tesznek.

Az emberiség művelődésére tett hatásukat, igazolja
még a vallás is, mennyiben nyelvünk kétségtelen nyomait
a régiek Isteneiben ma is feltalálhatjuk.

De született Ádámnak I. K. 4. r. 25 v. még egy fia
Seth. Ezt Mózes sem tette a mások mellé és bizonyára
nem az előtte levő kútfőkből, hanem a saját tudomásából
irta. Már a biblia szövege rendje elárulja ezt. Ezen Seth
kétségtelenül a veres, de hogy mHy nyelven van, azt nem
tudom, ha Ret volna akkor germán volna, így még után-
járni sem tudok.

Ezen Seth azért születik későbbben, mert a pirosak
sokkal később keletkeztek. Mózes ezen Sethről nem ír
semmit, mert nem is tudott, minthogy a pirosak nem
voltak önállóak, lévén piros Seth a feketék (Kain) közt és
lévén piros (Seth) a fehérek (Ábel) közt.

Kain megölte Ábelt I K. 4. 8. v. elég világosan iga-
zolja a fekete hunok világuralmát, egyébiránt a sinai
íróknál is megláthatni, miről majd alább többet.

III. SZAKASZ

Skiita (fekete) népek, országok folyók, hegyek stb.

Az egyenesen szkiitháknak nevezett népeket láttuk már fennebb. A valódi szkiitháktól kaphatta nevét a Fekete-tenger, Ezen szkiithak mai a Herodot idejében és azelőtt is oly hatalmasok, erősek, népesek és harciasak valának. hogy Thukydides szerint, ha egyetértének, a világnak bármely népét le tudták volna csempülni.

Dárius roppant persa hadának csak csekély maradványai menekültek vissza haza-felé

Anélkül, hogy a történelem egy nagyobb válságot kimutatni képes volna, ezek el nem enyészhetek, mert sem Dárius, sem senki más nekik az egeret, békát, madarat és nyílvezzőt nem küldözgette, mert erről ezután már a görög írók is inkább megemlékeztek volna, mint-hogy ezután a latkor kezd derülni és ha a hazai kúti ők elenyésztek volna is, de a görög írók számosabban állottak elő.

Herodot korát megelőzőleg, pedig ő is már 450 körül irogathatott időszámításunk előtt, a déli getákat emlegeti, kikenél Zamolsis hős és hitalapító volt.

Mit gondolt vájjon Hunfalvi Pál, hogy kik lehettek ezek a déli geták, hol laktak és hol laktak az északi geták? Nem gondol arra senki, hogy a szkiitha szóból a kezdő sz hangot, melyet a germán népek úgy se tudtak kimondani, nem lévén meg a hangjuk, elhagyjuk, marad kiitha; mely hangtanilag a getával azonos!

Nem veszi észre Hunfalvi Pál, hogy már azon időben a geták a halhatatlanságbani hitükkel feltűntek a görögök előtt? Nem gondolja, hogy miféle geta lehet az, hol laktak

és honnan a magasabb műveltséget feltételezhető hit, mert azt. talán csak nem gondolja, hogy ezen hit vala a barbárságnak és ez azon korra most is a míveletlenség jele?

Nem jut eszébe, hogy Ázsiában is a szkiithák sajátképpen honában, a massageták állítólag kür-t (Cyrus) tönkre csepülték, úgy hogy a fogát is ott hagyta? Nem veszi észre, hogy úgy Európában, mint Ázsiában volt egy nagy művelt nemzet, melyet szkiithának neveztek és ugyanazon területen, ugyanazon fészekben volt egy nagy művelt hatalmas nemzet, melyet getának neveztek? Nem tudja, hogy itt élt később a got.

Nem gondolkozott Hunfalvi Pál arról soha, hogy e két nagy műveit és népes nemzet közül, vájjon melyik volt hatalmasabb és uralkodott a másikon, hisz talán tudja vala, hogy két dudás nem fér meg egy csárdában?

Hunfalvi ezen éghajlat népeit mind végig sorolja és bámulatосképpen éppen ezen éghajlat két leghatalmasabb nemzetéről nem tud semmit, sőt erről még nem is gondolkodik?

Ha Hunfalvi semmit se gondolkozott, akkor gyűjtsön vala azzal a szorgalommal, a mit kifejtett, adatokat és több érdeme lesz vala, minthogy az adatokat megsemmisítse, az írókat meghazudtolja, mindenkit, ki mást állított, mint az ő oktalanságai, hazugnak bélyegezzen s leírja és kétségtelen hitelűnek állítsa azt, a minek se füle se farka, sőt még a hihetőségnak látszatát is nélkülözi.

Jól tudja Hunfalvi Caesarból, hogy idejében Bverorista (a rómaiaknál) Βουρβίβης (Strabonál) dák uralkodó nagy hatalomra vergődött. Azt is tudja Hunfalvi, hogy dák alatt geta és sarma értendő, tudja, hogy a dák uralkodónak Zarmizegetusa (Ζαρμιζέτης) vala a székhelye, Vájjon ezen Βουρβίβης a berbécс szavunktól miben különbözik? A kik különbséget nem fedeznek fel és hasonlóságot sem találnak a két szóban, írják le görögül a berbécset.

Bizonyára, midőn meglátják és összehasonlítják a két szót, nagyon hasonlónak fogják találni és nincs miért azon megütődni, midőn látjuk a kán uralkodói elnevezést v. ő. a sertés hímjével, látjuk a székelyeknél hám (Zandirhám) és tudjuk, hogy a hímsertést kan-nak nevezik nálunk, naşly szó maga a him-mel is azonos, Ha elgondoljuk a

Tököli Imre nevet, elgondoljuk, hogy a bolgároknál Arichol = főtököli volt uralkodó, melyek a berbécs fogalommal azonosok, meg lehet-e ütközni azon?

A Zarmizegethusát csak meg kell pillantani, hogy akárki, a ki tudja, hogy ez a sarma és geta (dák) nép uralkodójának székhelye volt, észre vegye, hogy e város a népek neveit tükrözi vissza.

El is feledtem, hogy Hunfalvi a dr. Nagy János skolotai nép nevének vég tai ragról nem mond le. Hunfalvi görög, ő az Aristoteles organumját az eredetiből tanulmányozta és tudja, hogy azon tai rag ott elkerülhetetlen, hogy mondana le a sarmata ta végragjáról, hiszen az így van megírva görögül és görögösen és ő magyarul nem tud, mert a magyar nyelvet a főkák között tanulmányozta, így tehát az csak görögösen lehet jól és a magyar ezen szót a görögtől kölcsönözte.

Én azonban, a ki látom, hogy a gall népet Hunfalvi is keltának írja, a ki tudom, bár nem lakom Pesten, hogy ott szamaritánus-egylet van, pedig a biblia emorens-t, más kútfők a kun nép Amar nemzetséget emlegetnek, a latinok az országot Samaria-nak nevezik, itt nálunk pedig Hamar, Kemér, Komor, Kamar, Kimer, Szemere, Szomorú stb. nevekben él máig, a ta Hígnak sem szükségét, sem értelmét be nem láthatom. A ki tudom, hogy Erdélyben Sarmaság és Sarmás, Pannoniában Szirma, Besenyő helynevekmaradtak fenn máig, sőt hallok most is illet moskovita stb., ezen ta ragot, mint haszontalan görög lomot elhányom és maradok, mint a székvárosuk nevében (Zarmizegcthusa) a ta hiányzik, a ta rag nélkül és maradok a Sarma mellett, Ez pedig jelent nyelvünkön sar sr fehér vagy az értéknélküli fe előhang nélkül húr és ma = ló, innen macsi kicsinyítve kicsi ló vagy csitkó, mivel aztán a Herodot argippei-t is megértem, mert az is fehér ló,

Ezen Sarmata-geta (dák népről még fennmaradt a Decebal egyéni név, mi engemet, a bál-t az előzőkből a szkiitháknál megismerve, Dicső-Szent-Márton kis-küküllőmegyei városra és Deésre emlékeztet. Különbén e név az Altaí hegységbe Viszen, az ázsiai szkiithák hazájába, hol egy néhány század múlva megtaláljuk a Disabul nevet. Nem tudom, hogy Hunfalvi úr, a ki a magánhangzók

értéktelenségének feltalálását az 1700-heli theologiai rendnek tulajdonítja vala, mert azok csak a hébert ismerték, azóta pedig több nyelv lett ismeretesé, Decebalt és Disabult hébereknek hiszi-e?

Az altaiban ugyanazon helyen, ugyanazon népnél és ugyanazon időben előfordul a Peroses név. Ha a végén a a görögös ragot elhagyjuk marad Peros, a törököknél Tiruz és Teruz, a csángóknál hazánkban Turus és nálunk piros, veres, a Székelyföldön Terus és Róza nő név alakokban fordul elő. Vájjon nem valami fatális véletlen játszik-e itt közre, hogy így találkoznak ezek össze, pedig talán Hunfalvi sem állítja ezeket hébereknek?

Ott vannak a dák helységek, mint: Karsidava, Petrodava, Utidava, Komidava, Markodava, Zusidava, Nentidava, Dokidava, Paíridava, Ramidava, Argidava, Sandává stb. Ezekben sem talál Hunfalvi semmi ismerőst se. Én találok az első szótagokban és találok az utótagokban a végdava szóban. A dava jelzői közt több névben, népünknek ma is létező család neveit vélem feltalálhatni, mint: karsi — karvi és kársai, Petro Petri, Uti = Kúti, Komi ír. Komé, Markó Markó stb. a vég* dava szóban pedig a tó szavunkat a tulajdonossal és tulajdonraggal.

Ilyen tó nevű helynevek ma is Fekete-tó, Fehér-tó ezen tó a tulajdonossal és a tulajdonraggal ma is tava, mint Szent-Anna-tava. Ezen tava, a könnyebb kiejtés végett, könnyen átváltozott dava-ra, Ha ezen tó értelmét tekintjük, az ma is álló, mint tó-víz álló-víz, Kovásznán van mató bérez, a disznókosár és ilyenek szomszédságában, a mi nyilván — lőállás. Az állás szavunk pedig a szállással azonos és nagyon sok helységnévben ma is megvan különösen a jász-kunoknál, Ezekből látható, hogy nyelvünkben egész természetesen fejlődött a tava vagy dava, gyakori végtag a dák nyelvben és a szállás megjelölésére használtatott, mely vele azonos képzés. Hunfalvi ezt csak azért nem látja be, mivel a halzsírevőknél nem találja fel. Már pedig szerinte a mi azoknál nincs meg, az mind kölcsönzés.

A fennebbiekből, úgy hiszem, elég világosan kitűnik az, hogy a szkiitha és geta azonos Európában és azonos Ázsiában és hogy ezen népek velünk vagy azonosok vagy

közeli rokonok és végül, hogy ezek is feketét tesznek s valójában azok is voltak, mert a Feketetenger csakis róluk kapta és kaphatta a nevét.

Trajanus meggyőzvéen Decebalt, dákiát meghódította. Ezen Dákia alatt nem kell az egész szkiitha birodalmat érteni, mely Herodot szerint négyszegben mindenfelé 100 mértföldet tett az, már pedig a Traján által meghódított Dákia ennek csak $\frac{1}{4}$ lehet, mert az északra a Szamoson túl nem hatolt, hol ott vannak Kolozsvár és Kolozs hihetőleg a latin clausa vagy véghelyek — keletre a Szeret-Hierasusnál tovább egy író sem említette még a római dakiat, én még abban is Tamás vagyok, délről a Duna. Ezen terület, ha mind szkiitha lett volna is, pedig nem volt az, mert Erdélyben az agathirek birodalma volt, mit Kocsárd is igazol, u. i. az agathirs — agacirnek értendő — csakhogy a Herodotot utasító fehér, germán (német vagy szláv) volt és annak sz hangja nem lévén, az agacir-t agathir-nek mondta — még akkor is a szkiitáknak csak egy részecskéje volt a meghódított terület és ezzel a nagy szkiitha birodalom úgy szólván érintetlen maradt. Az agacirok v. ö. agg, fakó, hóka stbvel fehér cirek voltak, mint Ázsiában az asszírok abszírok v. ö. az ab-ot fehér, mint a hó a színeknél,

Ha ezen nép a geták által meghódíttatván, ismét elveszett is a getákra nézve, az a geta vagy szkiitha (fekete) néptörzset erősen nem gyengítette meg. így tehát a Trajan hódításával, bár a dák birodalom elesett is, a dákoktól, a szkiitha birodalom úgy szólván sértetlen állott lenn tovább, mégis Hunfalvi et consortes, úgy állítják a fejleményeket, mintha Trajanus meghódítván a dák birodalmat, a szkiitha népet mind egy szálíg úgy kiirtotta volna, hogy abból írmagul sem maradt egy is — és ha 100 évig nem is emlegetek az írók a getákat és szkiithákat — majd azután ismét adnak életjelt magukról ezek.

Hunfalvi szerint, ha ott lettek volna, az írók erősen emlegetik vala, de minthogy nem emlegetik, nem voltak, nem léteztek, mintha bizony a római írók a birodalom határán túl lakó népekről néprajzi munkákat hagytak volna hátra.

Ezekből látható, hogy a szkiitha Vagy mondjuk getha birodalom a Feketetenger mellett létezett tovább és érintetlen volt.

Azon körülményt, hogy a meghódított Dákia nem mind fekete, hanem fehér terület is volt, igazolja továbbá Aurelius Viktor a következő tudósításával: „quippeprimus aut solus etiam vires Romanas -trans Istrum propagavit, domitis in provinciám Dacorum Vleatis Sacisque nationibus, Deceballo rege ac Sardonio etc.

Aurelius Viktor a legyőzött népeket süvegeseknek (pileatis) a fehéreknek (Sacisque) lenni állítja, sőt két uralkodót is említ Decabalt és Sardoniust. A szaka — fehér népeknek a kalapviselés nem lévén ekkor még szokásuk, a Decebal követsége is a két nép értelmét fejezi ki. Hunfalvi itt nem akad meg, hanem sajtóhibát lát és azt állítja, hogy a szakák a szkiiták a persáknál és ez azért sem lehet, hanem itt a Sacisque helyett comatis jár. Én hibáról nem győződtem meg, de annyival kevésbé, mivel az üstökösök (fekete népek) voltak kalaposok, a Sacisque (szakák — fehérek v. ö. agg, fakó, fióka stb. szín) sem üstökösök, sem kalaposok nem voltak, így tehát a Sacin nem is állhat comatis helyett és a hogy Hunfalvi kiigazítani akarná a (székelyekben) az már magában képtelenség volna. A Dio Cassius τῶν πειλορόρων τοὺς ἀρίστους s a Jomandes fejtegetését is így értem. Végül pedig azon állítása Hunfalvinak, hogy a szakák a szkiiták a persáknál ez egy feneketlen hazugság, mit további igazolás helyett az is igazol, hogy a szakák a persák alattvalói voltak, a szkiitha birodalom pedig úgy állott, hogy abba a Nagy Sándor foga is beletörött és bárha Görögországnak a népe az északi és déli hun birodalom (fekete szkiitha) elleni csatározásokban úgy megfogyott, hogy soha többet nagyobb Vállalatra képes nem volt, a fekete (szkiitha) hun birodalomból sem északon, sem délen hódítani képes ne ni Vala, sőt északról maga is sebesen és délről nép nélkül Úgy jött elő, hogyha a persák ekkor várják vala, ő dominus sine terra maradt volna. Ő tehát viláгурalmi czélját, habár 1000 esztendő t él t volna is, soha el nem éri vala, mert akkorát falt, hogy abba a foga mind beletörött és már annyit se tudott enni, mennyivel táplálkozni kellett volna.

A szkiitha birodalom lehat állott rendületlenül Ázsiában és állott érintetlen a Feketetenger mellett, mert a Traján hadjárata nem a valóságos szkiithákat sújtotta agyon, hanem a szakákat, vagyis hódolt fehérmépeket. Innen magyarázható, hogy ezen nép már 100 év múlva a Traján hódítása után újból kezdi becsapásait a román birodalomba, de ekkor már nem szkiitha, nem is getha, hanem góth név alatt emlegetik a római írók és Daciában később minden népvándorlás nélkül előállnak a hunok után a gepidák.

Az összes újabb kori írók ezen góth népet a messze északról vagy a messze keletről költöztetik a Fekete-tenger és az Al-Duna tájékára s a fejükből képzelt útvonalokat írnak le, melyen a vándorlást képzelik. Én ezen egész vándorlást szemtelen koholmánynak tartom és célját sem érthetem, ha ne ha az igazság eltemetését. Hunfalvi a Neszter és a Deneper folyókat követve, hozza őket északról. Jornandes, ki maga is góth volt, a geta és góth népet azonosnak tudja, és ismerve a római Írókat is, visszamegy századokkal és Dakiáról azt mondja: „hanc Gothiam, quam Daciám apellavere majores“. Ő pedig, kinek a családja királyi jegyzők voltak több nemzedéken által, az utolsó 100 évben kétségtelenül, csak tudhatta, hogy ő ki és mi, mint hitehagyott elrómaiásodott és ott is megtudhatta, hogy Traján Dakiát a gethaktól és Szarmáktól hódította meg.

Ő tudja vala, mint római, hogy Decuis császár 251-ben Moesiában Forum Terebri mellett a csatát és életét veszté a góthok ellen. Ekkor már a római birodalmat a Dunán túl támadják, mert a Dunán innen nem vala kit, mert az már a rómaiakra nézve el vala veszve. Különben azokat a saját hónukból űzik vala ki első sorban, sőt a Dunán túl Moesia és Illyria is el vala pusztítva már, úgy, hogy Gallienusról mondhatá Eutropius, hogy Daciát elvesztette és Aurelianusról „Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyries et Moesia, desperans cam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae, in média Moesia collocavit, apellavitque eam Daciám, quae nunc duas Moesias dividit, et est in dextra Danubia in mare fluenti, cum ante fuerit in laers.

A Trajanusi Dakia tehát el vala veszve és arról már végkép lemondottak, sőt le a visszafoglalásról is, és már a Dunán túl Illyria és Moesia is el vala pusztítva, így tehát a Dákiában elmondott rómaiakat összegyűjtötte Moesia közepébe és ezt nevezte Dákiának, holott az azelőtt a Duna balpartján volt.

Ezen a Duna jobb partján lévő Dákiát nevezték ezután a római írók Dacia ripensis-nek.

Kzen góth nép Jornandes szerint délről hódított észak felé, ha pedig Jornandes szerint északról jött volna, akkor északról hódított volna délfelé és így az aesteket stb. soha se kell vala meghódítani, mert talán Hunfalvi sem a sarkról hozza őket.

Jornandest olvasva kétségtelen ezen állítás. Úgy, hogy Jornandesnek góth költözésről még fogalma sem volt, pedig egy új hazában a régiről is meg szoktak a népek emlékezni, mint a terített asztalnál az aggkorban a fiatal kori nélkülözésekről.

Hunfalvinak azon költeménye, hogy a góthok északról jöttek a Neszter és a Deneper mellett a Feketetenger és Al-Duna mellé, nemcsak hogy nem igaz, hanem oly képtelenség, hogy költeménynek is ostoba.

Egy akkora nép északról nem is jöhetett, mert annyi az egész északon sem volt, de ha lett volna is, az egészen kiürült volna. Hunfalvi nem gondolja meg, hogy ezen korban a római légiók harczedzett katonasága 1.000,000-n felül volt és ezt leteperni az egész észak se tudta volna.

Ezen góthokat az írók két részre osztják, Ammianus Marcellinus a keleten lakó góthokat grentung, a nyugaton lakókat terring néven említi. Jornandes szerint a keleti tartományban lakókon Ostrogotha uralkodik vala és bizonyosan ennek a nevéből neveztettek ostrogothai, a másik rész pedig a Vezegothok a nyugoti tartományban laktak, (Residni veró Vesegothae in parte occidua.)

Itt már előáll a német tudomány és az Ostro és Vezéből csinál Ost és West-et és ezt Hunfavi is készpénz gyanánt fogadja és ezután erre építnek minden tudományt, pedig ez nem áll; mert bárha én az Ostrogpt-ot értelmezni nem tudom s így elfogadhatom Jornandest

is, ki ezen nevel az uralkodóról hozza le, jól lehet ezen származtatás alaposan gyanús; mert a Kaspi tenger délkeleti sarkán van Aster és Astrabad, a Volga tengerbe szakadásánál Astrachán, a melyek az Ostroval egy töből eredtek, de más — nem Ost értelműek azért, de a Veze-Vizigot tudom és ez pedig nem West, a mi német szó volna, hanem viz-től jön, mely a mi szavunk, bár a németnél is Wasser neve alapjaiban ezzel egyezik.

Ezt bőven igazolja a Vizigóthok dél-franciaországi területe, melyet utánuk és kétségtelenül róluk ezután Aquitaniának neveztek, mely országnév a víz jelzöt kétségtelenné teszi.

Ha valaki kételkednék ezen, olvassa meg Július Caesarnak, De bello gallico nevű munkáját és nem fogja ott aquitaniat megtalálni sehol, nem másnál is a góthok megtelepedése előtt, azután pedig mindig. Ez úgy hiszem ez a veze vizi szót eléggé értelmezi.

Azon körülmény, hogy ostro és vizi némileg a német Ost és West (kelet es nyugot)-tal hasonlatos, bőséges alapot szolgáltatott sokaknak e nép eredetének félremagyarázására és ma már mindenki németnek tartja őket, holott a szkiitha vagy getha eredetük kétségtelen.

Így a nyelvüket, az Ulfilas biblia fordítása után teljesen ismertnek tartják és németnek, pedig ez, hacsak némileg megfontolják, képtelenségnek tűnik ki. U. i. Ulfilas Cappadociában született; vagy az egyik germán törzsnél nevedett, hol atyja rabszolga volt, hihetőleg az Erdélyben lakó németeknél, hihetőleg ahoz is készült papnak és készüllete közben és jeléül Konstantinápolyban fordította a bibliát, hogy aztán ennek alapján otthon hirdethesse a keresztény vallást, mely ha hazájában elterjedt volt is, értelem nélküli vala, mit neki már honn létében tudni és látni kellett. Látva azt, hogy, habár népe egy csupor vízzel leönteti is magát, azzal az nagyon keresztény nem lesz, ezért ő a keresztény vallást alaposabban akará tanítani és ezért fordítá a bibliát is.

A keresztény vallás terjedésével a biblia még nem terjedt el a nemzetek nyelvén, mert a miénk sem akkori és még a tatrosi fordítás sem, és |m a könyvnyomtatást

fel nem találják, magyar biblia ma sincs, mert a fordításra is ez serkenté az írókat.

Ulfilast a biblia fordítása közben, onnan elszólítja a vallás U. i. góth követség jár Konstantinápolyban a császárnál és püspököt kér tőle. Ha Ulfilas góth lesz vala, azt a követség tudta volna és egyszerűen őt haza hívják, mert nekik a góth püspök jobb lett volna, mint bármilyen más püspök náluk.

Minthogy ezelőtt a góthoknak eszükbe sem jutott, hogy keresztényekké legyenek, és ekkor is kénytelenségből lesznek azzá, az egész nemzet között egy keresztény se lévén, püspököt kérnie kellett. Ilyent a császári kincstárban sem találván, Ulfilast, kiről ott tudomással bírnak vala, mert a szent iratok ott sem léteztek annyi példányban, hogy Ulfilas azokat egészen titkon fordíthatta volna, mint püspöknek alkalmas embert, a lépésre biztatják és bele ugratják a góth püspökségbe, Ez pedig, mint buzgó keresztény, megteszi a hitért.

Igaz az, hogy a góth nyelvet nem tudta, de ha ilyen püspöknek való lett volna valahol feltalálható, bizonyára ezt küldik vala, minthogy azonban ilyen található nem volt, Ulfilas, mint a ki a találatók között legalkalmasabbnak ítéltetett, küldik el,

Ulfilas a góthok között megállapítja a keresztény vallást, azt gerjeszti, éleszti, terjeszti, szervezi, gondoskodik hitoktatókról, lelkipásztorokról, azok rendjének fenntartásáról, egyházakról, azoknak testületi szervezéséről, az egyházi szolgák fizetéséről stb., melyek nem egy, de tíz vagy még sokkal több embernek dolgot adtak volna.

Bármily gyorsan is megtanulta Ulfilas, a góth nyelvet, azon körülmény, hogy ő góth nyelven bibliát fordítson, soha elő nem állhatott, ezután az egyéb teendők miatt, de a miatt is, mivel a góthok között bibliát fordítani akkor, mikor ott kétségtelenül egy példány sem volt, az lehetetlen vala. A bibliák azon korban nem hányódtak úton-útfélen. A ki ilyet feltesz, annak az Ulfilas teendőiről, az egyházi ügyekről fogalma sincs.

Az Ulfilas biblia fordítása tehát nem góth, hanem egyéb, hihetőleg gepida, mert azon germán uralom volt közelebb a keleti császársághoz, és onnan mehetett Ulfilas

konstantinápolyba biblia fordítani, mert ilyenek volt a keze ügyébe. Az Ulfilas biblia fordításából a góth nyelvre vonatkoztatni legalább is ostobaság! Mikor Ulfilas a góth nyelvet eltanulta, ha igaz, nem volt miről fordítani,

Hogy a szíves olvasónak fogalma legyen az ezen korbéli keresztény vallásról, melyet a némileg malomra jutott, dühös és hitbuzgó keresztény papok, kivetkőzve minden emberi érzésből, a legkegyetlenebb emberirtással, országd lilással terjesztettek még a középkorban is, milyet egy pogány nép se tett soha, felhozhatom, hogy ezután jóval, hihetőleg 452 körül, midőn Attila Rómába indult és a hun nép a keresztény vallást megismerte, a római keresztény vallást a hunok pápistának nevezték.

Ezen pápista szó alatt pedig, minthogy papi a szkiithák Jupiteré volt, Jupiter vallása értendő, vagyis a régi római pogány vallás. A szkiithák pedig feketét jelentvén nevük, a.z. Attila fekete hunjaival egy nip valának és hihetőleg a vallásuk is azonos. Prisciis a hunokról írva, így szól: „odus seythicas eanebant“, tehát a szkiitha hun,

Így és ilyenek ismerte a hun nép a keresztény Vallást, és ilyen is volt az kétségtelenül, mert azt ma is jól tudjuk, hogy egy csupor vízben nines semmi lélek-változtató tulajdonság, már pedig azon kor keresztény Vallása abból állott, hogy az embert egy ilyenel leöntötték, miért aztán a papot tartani és busásan fizetni kellett, Ilyen volt az Nagy Károly idejében, midőn az új keresztény egy inget kapott ajándékba a kereszteléskor Nagy Károlytól, miért egyesek húszszor is, ha tehettek, megkereszteltették magukat. (Monachus S. Galli.)

Ilyen a keresztény vallás ma is a nép előtt. Ha valaki kételkednék, tessék tanulmányozza az ó és középkort és talál bizonyítékot erre bőven. Sőt talál ma, ha elmegy egy isteni tiszteletre, mely nem a nép nyelvén tartatik, legyen az akár latin, akár görög, akár orosz, akár oláh, akár zsidó és meggyőződhetik, hogy a vallás ma is csak lári-fári, ákom-bákom-abraka-dabra és az egész értelme az, hogy a papot fizetni kell és holmi szertartásoknak ő is részese.

Ulfilas és utána is a térítőök és még Pilgrin és Aszúik, szent Gellért, Walter is, nem tudtak a nép nyelvén,

legalább magyarul, de azért püspök és tanító lehetett, mert a kor hite azt megengedte, s a jövedelmet a szent egyház dicsőségére és fényére ők is el tudták költeni, A ki az Ulfilas biblia fordításából a góth nyelvet meg akarja ismerni, az ezzel butaságáról bősz tanúságot állít ki, Ha Ulfilas góth lesz vala, akkor a szkiitha írásjegyek jók lettek volna, de germán volt ős azoknak Írásjegyeik nem lévén, ilyet feltalálni kellett,

A góth nyelvről némi fogalmat nyújt az, hogy Kelkal, (𐌺𐌰𐌹𐌻𐌰𐌺𐌹 Priscus Excerpt. legát) ki renegát hun volt, góthul jól tudott, Ilyen Rusticius a hun és góth nyelvet jól tudta a Maximinus követségében, Ezen körülmény az én képzeletem szerint, az Ulfilas góth nyelve ellen igazol,

A ravennai góth síremléket a nagy Theodorik sírján Amalasuinta csináltatta, az ő leánya, déli Olaszországban van egy város Amalli, Minthogy az Amál az ostrogóthok uralkodó családjának a törzse. Amalft és Amalasszony e két kétségtelen góth szó németre és még az Ulfilas nyelve is nem mutatnak, hanem a szkiithára, Ezt úgy hiszem a Hunfalvisták sem tagadják. Továbbá Aquitania székhelye Toulouse volt. Ez nyelvünkön tullu = toll, (ma is így használva a székelyek között) ce = föld (a mongolban) helyneveinkben gyakran fordul elő; tehát Toulouse = toll föld, vagyis a hol sok vízi szárnyas van és így toll is. Én nem ismerem Toulouse környékét, nem tudom lehetett-e ott valaha mocsár és nádas, mert neve után, mint nálunk Tolnamegye, Tulcsa, közel a Duna torkolathoz, ilyet kellene keresni. Én legalább így értem ezen helyneveket és egy tőből származtatom.

A góth nyelvre nézve kerülő úton némi bizonyítékot nyújt a mai olasz és francia nyelv.

Ezen nyelvekben a góth nyelvnek, a hol ők megtelepedtek és el is enyésztek, de uralmuknál fogva tartós nyomást gyakorolhattak, nyomokat kellett hagynia.

Én keveset tudok olaszul és francziául is, de annyit még is tudok, hogy ezen nyelvekben van s, cs, zs, ny hang, a melyeknek eredete az Ulfilas nyelve nem vihető vissza és a melyek a latinban sem voltak meg. Ha a góthok németek voltak, akkor ezeknek az eredete kimutatható soha sem volna, pedig ok nélkül nem lesz

semmi, annál kevésbé egy népes nagy nemzet hangtanának az átváltozása,

Ha mégis akadna, oly Tamás, a ki ily kétségtelen bizonyítékok után is a góth nyelv németségét állítaná, én megtehetem még azt, hogy további bizonyítékokat is keressek és merem állítani, hogy rövid idő alatt talállok még, En eddig is kerestem volna, csak az a baj, hogy költségbe kerül egy rossz könyv is, a sok sokba. Hejh pedig az a bökkenő, hogy ilyen nincs. Erre nézve sokan tudják, hogy mit szoktam én mondani, azért nem is ismétlem, csak azt jegyzem meg a közmondásból. hogy tojás festeni berzsenyforgács is kell,

Ezek szerint a góthok nyelve, azonos volna a szkiiithával és azonos ezen alapon a székelylyel, mert az is szkiiitha (fekete), Maga az aquitania nevében a vizitánya értendő és volt ott Bituriges nép is, ez összevetendő a Jornandes által említett bitugor hun nép nevével és az írásról alább mondandókkal.

Azonos a hite, mert a fekete hunoktól kapott nagy arany edényt, mely kétségtelenül, hogy vallásos czéla használtatott, nagy tiszteletben tartották a vízi góthok a keresztény vallás felvétele után is,

Azonos volt a társadalmi szerkezete. U. i.: Lovas nemzetek voltak úgy a szkithák, mint a góthok, a szkii-thák (fekete hunok) és góthok harcmodora és fegyverzete azonos volt, megvolt mindkét nemzet között a nemzeti szerkezet, mert a hunok 108 nemzetsége és a góthok amal és bald uralkodó törzse ismeretesek, azonos volt a ruházatjuk, mert a góthok ruházatján is felismerhetjük a sajátunkat. U. i. Nagy Károly (frank király) élet-írójánál (Anonymus auctor, vita Ludovici ad annum 785) előfordul, hogy Lajos fia, az aquitaniai király, aquitaniai öltözetben járt és pedig viselt: „kis igen kerek köppenyeget és bő ingujjat (borjú szájú) viselt, mondják a történet írók, csizmájára nem szíjjal volt kötve a sarkantyú, mint a frankoknál szokás, hanem a sarokra volt verve, kezében kopját forgatott“. Azonosok voltak a temetkezési szokásaik, Alarichot a góthok a Busentó medrébe temették, Attilát a hunok a hagyomány szerint a Tisza medrébe, tehát vízbe és végén meg tisztí nevek is, mint a

Berény berni Detréről szól a szájhagyomány és ma is a név legalább község nevekben él, mint Berény, Vörös-Berény, Jász-Berény, Iharos-Berény, Mező-Berény stb., sőt az ősi Székelyföldön, most Brassó megye Botfalva, Brenndorf,

Igaz, hogy nem tart a fejezetem címéhez, de mégis felhozom itt alkalomszerűleg a berni Detrét, Hunfalvi ezt veronai Theodorikra akarja csavarni, pedig Theodorik sohase lakott Veronában, köztudomás szerint, hanem Ravennában, Theodemir azonban a Fertő mellett lakott és ott van Berény és így a berni Detre alatt — berényi Theodemir értendő, nem veronai Theodorik. Sőt Sopronnál is az erdőség neve ma is Brennberg azaz Berényhegy, sőt maga a Sopron utolsó szótagja is fejezheti ki a Berényt,

Végül felhozhatnám még a góth építészetet. Úgy hiszem, hogy bárki beláthatja, hogy a góth építészet egy faépítő modorban alapszik. A hosszú magas ablakok, az az ablakok lóher ivői, az ajtók ilyenmű díszítései, az apró oszlopok a fedélen felül is, melyek a fa-sasok utánzatai, az ablakok körül szintén az ablak-sasok utánzatai; egy oly építészetet mutatnak, mely fábóli építési-modor alapot következtetett el enged és ekkor az Attila fa-palotája jut a gondolkodó eszébe. Én legalább akkor, midőn egy góth modorú épületet meglátok, mindig és azonnal az Attila fa-palotáját nem tudom eszemből kivetni, oly annyira ott fészkel magát, bárha azt nem láttam, nem láthattam soha; de a leírás után magamnak képzeletem egy ilyet rajzol le.

Lehet, hogy ezen képzeletnek nincs semmi alapja, én magam se tudom indokolni alaposan, de mégis felhoztam e helyen, habár csak képzeleten alapul is, bárha azon hólyagos fedelek, melyek gyermekkoromban még több helyen láthatók voltak, Székelyföldön, úgy a kis kapu bejárás felett, tornácok felett, az istállók felső padlásának ablakai felett, stb., egészen más hun építészetet igazolnak és pedig olyat, melyet Benarez indiai város képe felmutat.

Feltéve azonban, hogy mindez csalna a góthok nemzetiségének meghatározásánál, nem csalsat Jornandes, a ki mindkét népet jól ismerte és a kettőt egy tőből eredetinek ítéli.

Maga azon uralkodó család, a melynél ő fiatalkorában jegyző volt, melynél apja és nagyapja ily minőségben szolgált, hun volt, a volt ő, vagy még inkább alán — a. mit az apja neve igazol Ura családja a góthokkal rokonsági kapcsolatban, ő tehát mindkét népet ismerhette. Ha tehát a kettőt ő egy törzsből eredetinek ítélte, az alaposabb, mint az egész Hunfalvi pereputy oktalan képzelménye.

Jornandes szerint egy góth király haliurunák-at vévén észre népe között, azokat a pusztába kergeté, s ezek szülék a hun nemzetet.

Hogy miféle bogár az a haliuruna azt én nem tudom, de hihetőleg valami sötét színűt fejez ki és ezen góthoktól származnak a hunok. A görög ἀλαός = vak, sötét, A rúna lehet a ῥῆνας tol szőr, a sötét szőrruhás értelemmel, de bármit jelentsen, azok góthok voltak és a hunok azoktól származnak, midőn az egy többli eredet kétségtelen.

Ha tehát a hunok nem németek, a góthok sem lehetnek azok, de a hunok feketék, e haliurunák is azok, tehát a góthok is feketék, a midőn a fehérek - germánok nem lehetnek, A haliuruna lehet téves másolás alvurina helyett

A khéta nép.

Azon népet, mely az őskorban Coelesyriában és Kánaánban letelepedve élt, az egyiptomi emlékek khéta, az assyriai emlékek Katti néven említik.

Régi hagyományok ezen néptörzset is vándoroltatják és úgy telepítik meg ezen hazában és költözésüket a turáni népek mozgalmával hozzák kapcsolatba. Hogy ezen úgynevezett khami-khusita törzs őshazája hol volt, azt ma csak feltételesen lehet megállapítani. Költözködésüket több mint 2000 évvel időszámításunk előtti időre tehelni.

Ezen khámi-khusita nép között is a nemzetiségi szervezet létezett, A genesis írója szerint Kánaánnak tíz fia van, kik ugyanannyi törzsnek adnak nevet: Heth, Szidon, Jebusz, Amori (néha Szamari) Guirgaszi, Hivi, Árki, Szini, Arvadi és Hamathi.

Ezen népeknek, a szomszédokénál magasabb műveltségét a biblia is elismeri.

Felhozhatnám e nemzetségi szerkezeten kívül, azok neveit és azokat összeköttetésbe hozhatnám nemzetünkkel, mint a Heth törzset a hetyke és hetvenkedik szavainkkal stb. stb. Az Amon-ról szoltam már — felhozhatnám a vallást, mint Moloch — összevetendő a meleg szavunkkal, az asztarte és a ház eszterga-ját kapcsolatba hozhatnám és talán az ester szavunkat is; de csak a coele Szyriaország névre akarok most kiterjedni.

Fennebb a színeknél a lécz színt tárgyaltam, itt coele éppen a lécz megfordítva, miről a nyelvünkről szóló előlegesekben szintén szólottam, mint nyelvünknek gyakorlatban levő sajátságáról.

Ezen coele Szyria alatt én szembe állítva Asszyriával, mely abszyria, csak az ab áthasonult és mely ab - fehér, mint a hóval a színeknél összevetendő, határozottan fekete, sötét színű Szyriát értek és ennek alapján is a fekete (szkiitha és hun) népekkel kapcsolatba és rokonságba hozom,

Az egyik tudósunk Horváth István tette ezt még, de őt a többi örültnek bélyegezte, pedig czáfolni kell vala,

Tudom, hogy a mely kutyának veszett híret költik, annak el kell pusztulni és éppen ezért, a nagyközönség prücskeivel szemben további igazolásokba nem elegyedem, hisz az úgy is hasztalan lenne a már megrögzött előítéletekkel szemben; de annyit mégis megjegyzek, hogy a Horváth István helynév fejtegetéseiben százannyi észszerűséget látok, mint Horváth Mihálynak azon szó fejtésében, midőn a magyar nemzet nevét a frank Hunger-től származtatja. No, de ez a nemzet történetirója lett az ilyenekkel, amaz pedig bolond, mit még ez utóbbi is rámond és megerősít.

Az én jogérzetem ezen igazság szolgáltatást gyilkosságnak minősíti.

Getha és massagetha

A gethát nemzetünkkel kapcsolatba hozni a szkiithák után nem nehéz, mert a szkiithákkal a szarmaták Herodot szerint egy nyelvet beszéltek.

A szarmaták pedig a g cihákkal Ovidius tanúsítása szerint szintén egy nyelvet beszéltek, miből következik, hogy a gethák a szkiithákkal egy nyelvet beszéltek.

Olaszországban Gaeta kikötő város nevét csakis a góthoktól kaphatta, tehát a gótnak is getháknak nevezhetők, a mit egyébaránt, a mint fennebb Dakianál említettem, Jornandes is megtesz, hogy t, i. a gethát és góthot összecseréli, mert azonosnak tudja, jöllehet ő góth volt.

A massagethak éppen úgy összecseréltetnek a szkiithákkal így a kür (Cyrus) megöletésénél Herodot és Ctesias szerint, mert a Ctesias szerint emiített derbikkek alatt, szintén a massagethak egy törzse értendő, mert a derbikkek elleni háborúban, azoknak hinduk is jöttek segítségül, a kik pedig a hun birodalom alkotó részei valának.

Ha Herodotnak munkájában a massagetha nép jellemzését figyelemmel kísérvük, lehetetlen azon a szkiithák és hunoknak azonosságát a massagethákkal észre nem venni.

A massagetha is azon törzs, mely az Aral-tón elkezdve Fel-Ázsia sivatagjain élt, tehát az ázsiai szkiithák és hunokkal ugyanazon helyen és területen. A massagethak nagy és hatalmas nemzet valának Herodot szerint, tehát nagynek kellett lenni a birodalmuknak is és ha az Aral-tótól északra fekvő területet nekik tulajdonítjuk, terjedelmes nagy határokkal, nem tudom, hogy a hiungnuk és a szkiithák területét hová tehetni.

Herodot azt írja, hogy némelyek szerint a massagethak és szkiithák rokonok, legalább ruhájuk és életmódjuk hasonló.

Én azt mondom, hogy nemcsak rokonok, de azonosok, meit különben képtelenség lesz vala, hogy Jornandes Szkiithiát leírja és a seresekkel határolja, mert ha a massagethak nagy és terjedelmes birodalma, idegen lesz vala, akkor Szkiithia a sereseknél és nyugaton kétfelé lesz vala szakítandó és így két Szkiithia lesz vala leírandó.

Különben igen becses kútfő Jornandes Szkiithia leírásánál, midőn azt a seresekkel szomszédolja. Úgy hiszem, hogy abban egyetértek a szíves olvasóval, hogy a seresek alatt a sinaiakat értem, mert köztudomás szerint a selyemtenyésztés és termelés tőlük jöven nyugatra, a seres vagy

helyünkön Selyemország alatt csakis Sina értendő és érthető.

Ha már Szkiithiának Sina a szomszédja, ezzel igazolva van a hunok és hiungnuk ugyanazonossága, igazolva van a hunok és szkiithák ugyanazonossága, és igazolván van a szkiithák és massagethák ugyanazonossága, midőn tehát Jornandes munkáját megírta „De rebus Geticis“ czímmel, akkor nem a góthokról írt, de írt a szkiitha hun, massagetha, getha és góth népekről, mint ugyanazokról. Egynek tart a római diadalíven levő mondás is: „Gae-torum nationem in omne aevum domitam“ a gothokat és gethákat.

Nem ismerek egy nyugati író-t is, Jornandest megelőzőleg, kinek a seres-ekről tudomása volna, és ebből látom, hogy Jornandes hun vala, mert más források a seres-eket nem ismervén, róluk egynek is tudomása nem vala és nem lehet. Jornandes forrása a hunok és hiungnuk azonosságát ez okon is igazolja.

A szkiithákkal rokon népek.

Herodot szerint ilyenekül tűnnek fel a gethák, kik a szkiithák szövetségesei valának. Birodalmuk a Balkánig terjedett és a Dunától északra eső területet is Herodot és Strabo a gethák sivatagjának nevezi. A gethák és szármák nyelve azonosságát Ovidiussal is bizonyíthatni, ez utóbbi pedig Herodot szerint a szkiithákkal egy nyelvet beszélt.

Az agathyrsok a mai Erdélyben rendszeren szintén a szkiithák szövetségesei voltak, a mint láthatjuk a nevük-ből, más fajta nép, de nem lehetetlen, hogy össze- és beolvadtak.

A callipida-ek földművelő szkiithák voltak, ugyan ilyenekül tűnnek fel az Alazonok, kik a Borysthenes (Dnieper)-ig terjeszkedtek, és a gabonával kereskedést is űztek. Ezekről északra 11 napi járásra volt a Gerrhus folyó, mely mellett a szkiitha királyok sírjai voltak és ezen halmokat az oroszok ma is kurgánoknak nevezik,

A Don mellett laktak a szkiloták vagy is királyi

Az agathyrsoktól északra laktak a neurok. Ezek szkiitha eredetűek voltak, de külön uralkodó alatt. Ezek nevétől a nyírség, mely alatt nem nép, de területi fogalom értendő, könnyen származhatik.

A földművelő szkiitháktól északra laktak a Melanchlenek, vagy más szóval a fekete ruhások. Én ezek alatt hajlandó vagyok a finneket érteni, kikről alább bővebben fogok szólni, ezek mellett az Anthropophagok vagyis emberevők.

Észak-keletre van a budinok országa. Nagy és mívelt nemzet, egy fa-várral bírnak, melynek Gelonus a neve. A budinok nomádok, a gelonok pedig földművelők és ügyes kertészek. Nemzetiségük ismeretlen. Gelonok csatlakoztak a hun csapathoz; innen jöhetnek már Háromszéken Kilyén és Gelence helynevek.

A szármák a szkiitha nyelvet beszélték, de hibásan és az Ural alján, majd a Don és Volga közötti lapályban laktak, majd tovább nyugatra: ezek a szkiithák és amazonok házasságából származtak és nők is férfi ruhában a férfiakkal harcolnak. Tőlük való és rokonuk a jaryg.

Ezen népeken kívül, vannak népek, melyek neve nem árulja el ugyan, de azért feketéknek nevezendők. Ilyenek a hun vagy fekete hun népek, melyek Balamir alatt 108 népből összealakulván, törnek Európára, mely népek nevei ma alig lennének összeállíthatók,

Herodot szerint a kard a szkiitháknál isteni tisztetésben állott, Minthogy az a hunoknál is ily tiszteletben állott, ezen körülmény a két nép közötti hit rokonságot kétségtelenné teszi) sőt a hitazonosságot is egész alaposan feltételezhetni engedi,

Hogy a kard a hunoknál ni ily tiszteletben állott, azt Jofnandes Priscus nyomán, körülményesen leírja, midőn leírja, hogy a Hadúr kardja (harczisten — talán harcz = Mars) századok óta el volt veszve, a mely azonban az Attila korában egy tehén által napfényre került és ezáltal az Attilát illető hadi szerencsét előre kijelölte,

ily rokonságban állottak ezek az alánokkal is, a kiknél Ammarius Marcellinus szerint, a földbe leszúrt kardban imádták a harcz istenét.

S hogy ezen népek közt nemcsak a hitazonosság volt a kapocs, hanem más egyéb is, azt bizonyítja azon

körülmény, miszerint az alánok a hunokkal összeszövetkezvén, ezen szövetség még a hun birodalom felbomlása után sem lazult meg.

Hogy a hunok és a szkiithák szoros rokonsági kapcsolatban állottak, ezt pedig az igazolja, hogy szkiithiában telepedtek meg a hunok, a mit Jornandes is igazol, mikor azt mondja *isi proprias sedes remearunt*.

Azért az ily hun népekkel nem is foglalkozom, hanem nézem a fekete országokat.

Fekete országok.

Fekete-Oroszország. Az orosz nemzet, mint neve elárulja piros, már pedig itt fekete országot keresvén, ezt csakis úgy tulajdoníthatjuk feketének, hogy lakosai valaha feketék voltak, de elvesztvén nemzetiségüket pirosokká váltak. Ilyen lehet vala a vend, mely mint neve mutatja a hun nemzet egy telepedése lehet. Ma is az orosz a magyart Vengerec nevével nevezi, holott a többi nemzetek azt Hungarnak nevezik, mely szavakban a hun és wen cseréltetnek, de különben e nemzet fordul elő *henet* és *wen ed* alakban is, sőt Deés ősi alakjában *Wind*, így *Vindjbona*. Franciaországban *Vendé* alakban, melyeket összegezve, az tűnik ki, hogy a hun nemzet az utolsó népvándorlás előtt még bocsátott ki rajokat magából és ezen *Wend*-ek egy ily raj maradványai, melyek a hosszú idők alatt elvesztették nemzetiségüket és mással összeolvadva alkottak egy oly nyelvet, melynek Miklosich szerint ma is 1000 szava talál a miénkkel.

Ilyenek az antok, kik a Deneper melletti hazájukból nyomattak ki a góthok által, Ezen nép majd Pannoniába és onnan a rómaiakon át Spanyolországba és majd Afrikába költözik, Vandái nép név alatt, mely átalakulás egész természetes, a nyelvünkön u. i. a népek nyelvében az *el rag* a mi nyelvünkön gyakori így: a bolgár törzsek közül előfordul az *eszegcl*, v. ö, *Eszék* város névvel, *berszul* v. ö. *Verőczemegye* névvel, az ő bolgár törzset a mosul nép nevünkkel, maga az ant és Antal család-név, *Angyalos* községnév, ezen antoktól való egy jött létre Spanyolországban; *Andalusia*— melynek a római az

ország ragját lefejtve, marad tőlük Andalos, vagy Varidalos — maga a spanyol név ispántól, hisz azelőtt Ibéria volt ezen ország neve

Hogy ezen antok feketék valának, minthogy Spanyolországban nem ismerem a helyneveket, hivatkozom a fekete hegyekre (Montenegró) hol ott van Anti vári, vagyis a véghangzót, mely a mi nyelvünkben is elmaradt, elhagyva Antvár. Ezen antok előjárói bos boos valának ez is rokona nyelvünknek basa, bás (Barabás), bis (albis a magyar koronán is Geobic) pocsa, bucsi stb. ma már család, de ezelőtt tisztí és helyneveinkkel azonos. Ezek ant neve is azonos lehet a hunnal, így Karinthia, vagy Karanthán. Ezen ország nyíltan hirdeti a fekete hun nevet, mert karama is fekete a törököknél és nálunk is, lásd a barna színt, int pedig = hun a t helyrag, a Karantán-ban is a fekete és hun feltalálható.

Krajna = Kara-na vagyis fekete föld. V. ö. a barnával a színeknél. Brandenburgban is a bnra vagy kara alak úgy megvan, mint nálunk Baranyában stb. A longobárdok régebbi hazája. Ezek neve összefügg a Székelyföldön lévő Bardoez fluszék, a Jornandes bardur stb. nevekkkel, a lanka, lonka, lunka alattvaló helyet jelent nyelvünkön és helyneveinkben.

A fekete Magyarország is előfordul többször. Ez alatt, mint fennebb is említettem, a Székelyföld -- Székely* ország értendő, mert az fekete.

Hazánk fekete neveit majd későbbben tárgyalom, mikor annak jelentését az olvasó is inkább megjegyzi magának.

Fekete folyók.

A Dunától délre eső folyók közül még megemlítem a Moravát. Ebben a tő mor = lásd a barna színnél, ilyenek hazánkban a Maros, mely e névvel birt már Herodot korában, tehát Szkiitha folyónak tekinthető. Herodot szerint az Alsó-Tisza neve is Maros ... (maris) volt és nem lehetetlen, hogy a Felső-Tisza is így nevezetett, mert ott van ma is Mára és Maros, ma együttesen Mármaros.

A Székelyföldön Honoród. Ugyanígy nevezik a ma Fogarasmegyéhez tartozó Besenyő-telepén folyó patakot. E Besenyő-telepet elárulják a község nevek, mint Vledény v. ö. Ladány helységnevünkkel, mint Jász-Ladány, Kőrös-Ladány és Püspök-Ladány, Szunyogszek, melyben a szék elnevezés mutatja székely eredetét. Ezen Besenyő-telep előfordul a német lovagrend adományában, hogy az erdőket a besenyőkkel és oláhokkal közösen használják. Ezen telepet érti az adománylevél, mert ez Feketehalom mellett feküdvén, az erdők ezekkel használandók közösen. Ma ezen községek el vannak oláhosodva teljesen, az egy Barczalíjalut kivéve, mely mint neve mutatja későbbi telcpedés. Ílunyard és Szebenmegyében is van Homoród.

A Maros, mely Herodot idejében így neveztetett, a római korban e nevét elvesztette, és a hunok idejéig se kapta vissza. Ptolemeus szerint a rómaiak idejében Tibiscus (Τιβίσκος) nevet viselte, mert a dakiai folyók közül ez hármat említ meg, ezt, a Rábont (Ράβον) és az Alutát (Αλυτά). Az kétségtelen, hogy a Tibiscus alatt a Maros értendő, ezt a dakiai folyón kívül Tövis város is igazolja (Τιβίσκον), mely mellette feküdt. Azt, hogy Tövisen római telep volt, a többek között igazolja azon sok consularis római pénz, melyet ott találtak. En ezekből sepsi-szt.-györgyi vendéglős Blaskó Józsefnél láttam mintegy harmincz darabot.

A római görög követség, a midőn 448-ban Attilát felkereste Naissus-on (Nis) s a Margus (szerb Morava)-n haladt. Átkelvén a Dunán, a Dreko, Tigas és Tiphesas nagy folyókon kel át. Ezek nyilván a Temes, Béga és Maros, Hogy ezen Maros mikor kapta vissza a régi szkiitha nevét, én hozzávetni se tudok, ha ne ha a hunok alatt, kiknek idejében mindkét elnevezés használtathatott,

A Küküllő a hunok idejében is megtartotta a Habon Pá^bv elnevezést, sőt azután a székelyek között egészen a magyarok bejöveteléig, mit igazol a csíki székely krónikában a rubonbán elnevezés, mely alatt a Küküllő melletti bán értendő, minthogy e szokás a székelyeknél a folyóhoz kötni valamit, ma is nagyon gyakori, így: „olyan legény nincs az Olt, vagy Fekete-ügy mellett“, majd máskor így: »a Homoród melyekén“ stb. Ide tartoznak Mum és Morva-

folyók. Fekete folyóknak tekintendők a Duna. Don, Duna, Dunna, a Dunajecz és a Donecz. Ezen elnevezések fehér (germán) eredetűek, minthogy a mint fennebb igazoltam a színeknél ennek az eredete fekete, mint a kő-nek a német-teli fogalomazonossága. Maga a Duna a német Dun fekete és aha víz jön, miről alább többet.

A Duna feketesége már a Csernavoda város névvel is igazolható, de igazolható a Brailla városnévvel is, mely a Bara ili = barna jli folyótól vette nevét és a bara v. ő. a barna színnel ili-ből lett barili v. majd Brailla, a székely ma azt Brillíanak mondja. Feltűnhetik az a körülmény, hogy az Ili folyóval a kis Olt Ilyefalva, a közepes Maros Marosilye Hunyadmegyében és nagy Duna Brailla neveztetett el, de, ha elgondoljuk, hogy ezen lakosok az Ili folyónak, mely a Pelkati tó-nak Songar országban a folyója, nem egy helyéről, hanem több részeiből jöttek, t. i. a tóba szakadás-tói, az Ili derekáról és meg közelebbi részéről a forrásához, az Ilinek ily különböző nagyságokról fogalma érthető lesz, s így ezen elnevezések is okszerűnek tekinthetők.

Fekete hegyek

A ma Fekete hegyeknek (Monte negro) nevezett országon kívül, ott találjuk a Duna forrásánál a Schwarzwaldot (Fekete erdő), mely egymaga is adhatta a Duna nevet. Azon körülmény, hogy fekete helynevek és folyók germánok (fehérek) által neveztettek, abban leli magyarázatát, hogy az ott lakó feketék, fehéreket hódítván meg, azon elnevezés maradt fenn, mely azoktól eredt. A Duna és a Dwinára nézve már a Fehér tenger ezt igazolja a Duna és Donra nézve az olvasó e munkában alább igazolást fog találni.

Ezek egyszersmind a Hunfalvi telepedési szabályait, melyek ésszerűek addig se valának, tönkre silányítják és kulcsát adják azon sokféle keveredésnek, melyeken a népek átestek és melyen a szó kölcsönzések, átvételek és eredetük kereshető az európai nyelvekben ma, miért az összehasonlító nyelvészet oly keveset ér,

Fehér népek, szakák.

Európában fehér népek, melyek a Genesis írója szerint, Ábeltől származtak: a szászok, mely név alatt levő népeknek már nevében benne a szaka.

Ezen népek Germániának a lakói, mely terület szintén a fehért jelenti, mert Ger her a fehérből előrag nélkül, nmnn pedig férfi, germán = fehér férfi.

Ide tartoznak a svábok, vagy a régebben svéb, a latinoknál svebus név alatt előforduló népek. Ezek nevét v. ö. a fehér, mint a hó a színeknél, val, hol, ab, eb fehér.

Ide tartoznak az avarok. Ezen nép, mely nemzetünk tagjának gyaníttatik sokak állal, szintén fehér az av tanúsága szerint. Ez okozhatta, hogy hazai krónikáink egyike se vette be a történelembe, hanem a hunokról áttérnek a magyarokra, holott a kettő között ott van az avar nép. Ezen népet itt találták a magyarok, megvolt a külön nemzetiségük, különben emlegetik val a a krónikák.

Az avar birodalom oly röviddel előzte meg a magyarok honfoglalását, hogy az életnek számtalan tanúsága szerint, elég lehetett olyan, ki az önálló avar birodalomban született és a megalakult magyar birodalomban halt meg. A kettő közötti időt ugyanazon egy személy töltötte ki, kinek nemzetisége is megmaradt. Ezen népnek maradványait, bármily embertelenül pusztították a frankok, megtalálta a magyar honfoglalás és ha az összes krónikák hallgatnak róluk, ez elég bő igazolása az ők idegen nemzetiségének, eléggé igazolja az avar-nép fehér színét szemben a fekete-hunokkal, s szemben a magyarokkal, kik habár a ruházatukban, mely bőrből állott, a fekete szint nem adták is teljesen, szintén a feketék közé sorozandók, már csak az őshaza Togara folyója értelmében is, mely feketét kara törökül jelent, a ta előrag értelem nélkül, mint a féke te utóragja a színeknél kifejtettek szerint. Hazánkban elég fehér helynév van, melyről alább fogok körülményesebben írni.

Az agathyrsek, Herodotnál szintén fehérek és még pedig hihetőleg czirek, csak a felvilágosítást nyújtó germán a cvi helyett tif-t mondott, mivel a germán népednél nem volt meg a sziszegő hang. Az erdélyi Kocsáld Forda-

Aranyosban, Kozárvár Belső-Szolnokban ezen agathyrsek maradványa hihetőleg.

A Volga és Don között a hunok idejében szintén olt volt az agacir nép, melynek már neve elárulja a fehér színét. Ezen nép a hunokkal vándorolt be és ott az alánok helyén megtelepedett, ezért nevezi az ott lakó népet Jornandes hunugor-nak, pedig azok egyik törzse az ulcziagir, az agir tanúsága szerint, szintén fehér, mint a ger stb. az a előhang.

A hun népárnak önkénytesen-e, vagy alattvalói viszony-nál fogva, ezen tanúság szerint fehér népek is voltak részesei, bárha ők a fekete hunok voltak.

Hazánkban a fehér népek bőven találhatóak. Jöttek a hunokkal, mint Szabolcs, kit a névtelen magyar vajdának tulajdonit és ki alatt éppen a Jornandes által említett hunugor ulcziagir törzse értendő, mert Szab — fehér, mint a hó-val összevetendő, agir szintén a fehér szín elnevezése, az ulcz pedig a törökben törzs Vámbéri ur szerint mind a kétféle népnévben.

Nem lesz miért megítélni a névtelen jegyzőt azért, hogy a hun főnököt magyarnak nézte, mert ennél sokkal nagyobbakat botlott Hunfalvi, ki a krónikák hazugságait? tisztázni akarta és *tényleg maga* legjobban összezavarta. Ha a sok adatot, mely hunok, avarok és magyarokról és ilyen főnökökről a névtelen úgy, a hogy van. le tudta ifni, az nemcsak az eredeti ismereteiről, hanem a források lelkiismeretes használatáról is tanúskodik. A bihari kozákokat meghódítja Tas és Szabolcs, majd Vélek és tsubu, majd Tuhutum a névtelen szerint, a nélkül, hogy egy lázadásukat említéné, a nélkül, hogy Árpád bosszúját említéné, a mi úgy hiszem, elég tanúsága a források lelkiismeretes felhasználásának.

Én majd alább csekély felfogásom szerint, a fehérek nyomait részletesebben fogom tárgyalni, itt csak azt jegyzem meg, hogy maga Háromszéken, miről máris kimutattam, hogy fekete és a fekete ungriahoz tartozó terület, a mostani székelységet megelőző lakosok fehérek voltak, mit a szék, ma járási nevek igazolnak, így Sepsi v. ö. a fehér, mint a hó-val és véghangzós alak, ilyen; kezdi v. ö. a kesely színnel, az'el, mint Ábelnél jeleztem igekepző, ad pedig

helyrag ilyen: orbai, a fehér szó szótag cseréléssel, késa, árok, Kökös és Ilyefalva között, Egerpatak stb.

A fehér népeket az is jellemzi, hogy uralkodói székes helyeiket fehérnek nevezek, ilyenek: Európában, és pedig először hazánkban: Székes-Fehérvár, az Árpád-házbeli királyok székhelye, Gyula-Fehérvár, Gyula erdélyi uralkodó székhelye. N,-Szeben, v. ö. fehér, mint a hóval az en, rag, mely a mongolban na, ne alakban föld, terület, helység értelemmel bírt, ez hihetőleg a szászoktól, kiknek főhelyük vala Erdélyben, német neve Hermannstadt, melynek Hermann neve az avar Fehérvár, mert her = fehér, mann pedig vár, v. ö, a nyelv fogaimakkal a Stadt német szó = város, tehát Fehérvár város, — Hermány a Bárczaságon a német lovagrend főhelye — Fehérvár és csakugyan azon területnek, melyet II. András adományozott éppen a közepén van. — A bihari Kozár uralkodó székhelye Bihar-vár, ez hangtanilag teljesen megfelel nyelvünk fehér szavának, különben is a névtelen Belgrád Fehérvár a szlávoknál is visszaadja — Szeben, — talán az avar Kagánnak Dajannak ideig-óráig tartó székhelye.

Xeszter, fehér vár - ma Belgrád, a törököknél Akkerman, három alakban is kifejezi a fehér várt, Landor a régi Írásokban bolgár fehér vár Belgrád ma a szerbek székvárosa, a Lándor-ral csaknem azonos London az angolok székvárosa, valamely germán nyelven jelenthet fehérvárat. London és Landor, hihetőleg Landon, elnevezést ha érteni akarjuk, a német nyelvvel fejthetjük meg, mely szintén fehér, azaz germán. így blond szőke, a fehérnek egy alakja.

Hogy az on vár értelemmel bírt a germán nyelvben ezen London és Landor, hihetőleg eredetileg Landon, váron kívül igazolja Etruria fővárosa Fiorenza, s a kozárországi (Deneper, Don-közi), Sara-sen, (I. Ibu, Dasta), melyek fehér színe, már a nyelvünkön érthető.

Lehetséges, hogy az on, en stb. a man rövidítése, mely Akkermann város nevében fordul elő (Xeszter, Fehérvár), de annyi bármikor is bizonyos, hogy London, Landon, Fiorenza és Sara-Sen fehér vár értelemmel bírtak és fehér népek fővárosai voltak Fejérvár értelemmel.

Ebesfalva hazánkban Felső-Fehérmegyében a Khagán székhelye, Fiorenga; Toskanai nagyhercezség székhelye, Fior = fehér, az enza szó, a hiány, anya, banya, bánya, stb. szavunk szerint, Szarkel, az agacirok székhelye, fehér szállás, a bíborban szül. Constantin szerint, Árhús, Jütlandban, a kőkor idejében lehetett székhely fehér ház, nyelvünk tanúsága szerint, hol egy eltemetett uralkodó sirja feltáratott — lásd Lubock: „A mívelődés eredete“ című művét, Stockolm, Svédország székvárosa. V. o, agg, hóka, fakó és halom szavunkkal, melynek holm alakja oklevelekben sokszor fordul elő már a barczásági Feketehalom helység nevében.

Germánia területeit át se kutatom, pedig kétségtelenül ott is találnék. Ázsiában is vannak; mint Ekbatana fehér, főtanya stb.

Piros népek.

Ezen népek, a mint az ősnépeknél előadtam, a Genesis írója szerint, a Seth maradékai lesznek. Ilyen népeket, a mint a kijelölt helyen előadtam, található olyakat, melyek e szín véghangját sz alakban kiejtik és vannak olyanok, melyeknél, mint a germánoknál sziszegő nem lévén, a helyett egy más hangot ejtenek ki. Ezen körülmény azt látszik igazolni, hogy a piros népek nem voltak önállóak, hanem részint feketék-, részint fehérék-hez tartoztak és mindkettő között volt piros.

Olyan piros népek, melyek a sz véghangot kiejtik és így feketének tulajdoníthatók és azokhoz is tartoztak.

Preusen , Poroszország — hazája Brandenburg, — mi a barna színt, szintén visszaadja.

Fries Németalföldön a frank hódítást nagyon ellenzetté és Nagy Károly ellen többször fellázadt, mi némileg fekete színüket szintén igazolná. Boros hazánkban, mint Boros-Jenő, mely törzs maga Jász-kara-Jenő helység névben hazánkban is előfordul, a mi pedig kétségtelenül Fekete-Jenőt jelent.

Orosz, habár a mai nagy orosz birodalom fehér is, de azért fekete orosz abban is sok van — hisz ott van lökete Oroszország a régi szkiithák helyén, hazánkban

is több orosz helység, közülök többen a fekete székelyek között,

Pressburg (Poson) hazánkban mindkét nevén a fekete népekhez tartozandóságát igazolja,

Ázsiában ott van Persa-tenger vagy Veres-tenger, mellette volt 1700 körül, időszámításunk előtt, Puntország, mely II. Thutmesz egyiptomi király feleségének Hataszu királynénak III. Thutmesz kiskorúsága alatt meghódolt, ezen Puntország hihetőleg Hunországnak azonkori neve és így feketének vehető, annyival inkább, minthogy a hódoláskor földdel töltött faedényekben tömjénfákat elültetve adták át, mi a faültetést, földművelést és így Kaintóli származást igazol, Maguk a puntok egészen idegen arcúak valának az egyiptomiakéhoz képest.

A persa öböl, a persa nép szintén ide számítható, a mit egyszersmind a huingnukkal való barátságos, csendes, jó szomszédi viszony is igazol,

Ellenben a partus nép, bárha több író azt pars alakban is írja, sőt több honi írónk azoktól származtat, szerintem a germán piros néptől való; bár Artabanus Artaban stb. uralkodójuk és még többeké nagyon is a miénknek látszik.

A bibliai Kain-kussita népet, a rómaiak Kárthágóban pun-nak nevezték, mi a hunnak felelne meg, a Khéta = Katti névalak szerint már a feketékhez csatoltam. Ezek görög piros neve *φοίνικς* vérvörös, hihetőleg a bibor fel-találásról keletkezett és nem a pun-hun-tól származott.

A médek nevében nincs piros, de fehér vár, vagy a fehérekhez egyenesen, vagy a piros-fehérekhez csatolja, (Ekbatana), minthogy ott voltak a persák, partusok, parsok én hajlandó vagyok őket a piros-fehérekhez csatolni.

Európában Britt, a fehérek, az angol-szászok utódi, már a germán származást nevükkel igazolják.

Bretagne = veres tanya szintén germán-piros, már nevénel fogva, hihetőleg szintén a brittektől kapta nevét (Franciaországban).

Ruthen és Pruthen az orosz és a nagy orosz nép neve is a germán-pirost igazolja, egyébaránt a fehér czar, a fehér birodalom, mely oly gyakori hírlapjainkban és

melyet leírunk, de magyarázatát adni nem tudjuk, ezt igazolják,

Brüd — sok város név Európában, több országban előfordul, germán-pirosat fejez ki,

Hazánkban is fordul elő a pirosnak germános kifejezése, mint Berethalom Erdélyben és Berettyó. Hunfalvi ez utóbbit Berokjő-ból eredzeteti és Berek folyó nevet csikar ki belőle. Én e hangcserének semmi értelmét sem látom, arra sem szükség, sem hajlam nincs nyelvünkben és annak ok nélküli előjövetele képtelenség. Nyelvünk a borekjóból beregyó-t csinált volna és nem Berettyóit; különben is Borogyi, mint családnév előfordul.

A hetrurok és hetruskok e szót, mindkét alakban előtárják, de tekintve Hetruria országnevet, tekintve Kio-
renza székvárost, a germán-piros eredet kétségtelen. Ők magukat hihetőleg hetruroknak nevezték.

A prut nevet nem merem a germán-piroshoz számítani, mert az kis Szkiithiában lévén, ily alakban képtelenség volna, minthogy neve régibb, mint a besszek odaköltözése, hanem hihetőleg a bara-ut, milyen a bárót folyó és helység név a Székelyföldön s ezen barot, vagy bara ut-ból lett volna a Prut, mint csakugyan a Dunánál lévő Brailla város névben is a két mássalhangzót a kimondás összeugratta és milyen a mi nyelvünkben is többször előfordul, ha a második r hang pl. trágya, Brassó, brekeg, precscsen, prüsszen stb.

Ha az Európában nagy hatalomra vergődött görög és római nemzet eredetét keresem, azok kétségtelen a germán népekhez tartoztak, már azt aztán, hogy a germán vagy germán-piroshoz? eldönteni nem tudom. Nyelvükben bár elég sziszegő hang van, sok szóban, a gyökben nélkülözik azt, sőt kölcsön szavaikat is átalakították e szerint pl. a Vénus istenasszony Aphrodité (Αφροδίτη) neve, kétségtelen a mi Efrosina szavunk, mely fehér-pirosat jelentett és a germán görög a ros-ból rod-ot csinált stb.

Az európai népek és származásunk.

Ha a népeket Európában, a hol mégis inkább ismerhetni, fajok szerint beosztani akarjuk és a színek mellé egyéb ismertető jeleket is bevonunk s az összeget a történelem világánál megállapítjuk, a fennebbi állításunk igazolva lesz.

Az embertan az embereket az agyuk méretei szerint is osztályozza és e szerint vannak hosszúfejűek (dolichokephal) és rövid fejűek (brachykephal) és önként következik, hogy a kettő keresztezéséből előáll, a középfajűek (mesokephal) rendje. Minthogy a keletindiai hindu a sanszkrit nép őse, melyet az összes európai úgynevezett árja népek saját ősöknek tekintenek és mely körülmény nyelvészetiileg be is igazolható, hosszúfejűek (dolichokephal) u míg a mi őseink rövid fejűek (brachykephal) már csak ebből is a népek eredetét ki lehet jelölni, ha az agyméreteket pontosan eszközöljük.

A hindu népnek, a sanszkrit nép utódának, fejét véve fel: Welcker német antropológus szerint a hindu agyának szélességi indexe 70,1. magassági indexe 74,7. Minthogy az összes európai népek, a mi népünkön kívül, magukat ezen néptől származtatják, az agyuk méreteinek is szóval találnia kellene; de az a valóságban nem így van,

Az ellen kifogás nem tehető, ha idő folytán némi kisebb eltérés mutatkoznék is, mert más terület, megváltozott életmód, felcserélt kenyérkereset és egészen elütő társadalmi szerkezet, más behatással lévén az emberre, az agy is mutathat fel a fejlődésében eltérést az eredetitől, de oly nagyot, hogy a hosszúfejűből rövidfejű lehessen, nem. Ezen körülmény egyéb behatásnak és pedig vagy keresztezésnek, vagy az idegen nyelv eltanulásának tulajdonítható. A keresztezést némileg a nyelvek is mutatják, ha azokat körülményesebben megvizsgáljuk.

E munka tere nem engedi meg azt, hogy én az európai népeket egyenkint bővebb tárgyalás alá vegyem, de ezen nézetemnek, mint alapnézetnek, némi igazolására, röviden az alábbiakat mégis felhozom.

1-ször Spanyolország mostani lakosai agyáról nem szólhatni sokat, mert az az alapméréthez nagyon közel jár, pedig történelmileg tudjuk, hogy abban a Vandálok,

egy fekete huri fajú nép is lakott, a mit különben Andalusia tartomány neve is igazol, igaz, hogy ezen rövidfejű nép ott sokáig nem időzött, hanem átköltözött Afrikába és így ezen a téren nyomot nem hagyott maga után.

Ugyanezen országot a vizigóthok is bírták, szintén egy fekete huni aj u nép, de minthogy ezek déli Franciaországban voltak megtelepedve és Spanyolországot csak meghódították, az uralkodás maga ezen a téren nagyobb befolyást nem tehetett, a minek szemebetűnő látszata lehetne, Ezen országban tehát megmaradt az árjafaj agy-jellege a maga eredetiségében; elegyedés mondani semmi,

2. Franciaország. A történelemből tudjuk, hogy itt ti legrégebb ismert lakók a gallok vagy a kelták. A gallok nemzetiségére világos bizonytságot nyújt Herodot, a ki szerint a Duna a keltáknál ered, mely területnek ma is Fekete erdő (Schwarzwald) a neve, a mi kétségtelenül igazolja, hogy itt fekete, azaz szkiitha népek laktak. Pindaros szerint itt Apolló tisztelői laktak, ez pedig azonos a mi Pál, Bál Istenünkkel, Ezekhez számíthatók a vízi góthok, a sarmák és vendek. Minthogy pedig itt rómaiak, frankok stb. is laktak, ezen országban keresztelés jött létre.

A francziák az agyméretük szerint a 79 szélességű index alá vannak Welcker szerint osztályozva, mely agyképződés csakis keresztelés útján jöhetett létre, a mit a történelem is így igazol.

3. Olaszország. Minthogy a rómaiak a maguk eredetiségében a hinduk agyméretét meglehetősen fenntartották, az olaszok pedig Welcker szerint 79 szélességű index alá tartoznak, a keresztelés itt is nyilvános. Az ostrogotok és longobárdok rövidfejű, azaz fekete népek lévén, a keresztelés történelmileg, de nyelvészetileg is beigazolható.

Minthogy Olaszország népessége ezen népek hódítási idejében is nagy lehet, a 79 szélességű index azt is igazolja, miszerint az ostrogotok és longobárdok szélességi indexe 82 is lehetett, hogy az olaszok szélességi indexét 79-re emelhetette.

4. Angolország. Ezen országban a skótok tartoztak a szkiitha népekhez.

Minthogy az angolok és skótok szélességi indexe csak 76-ra tétetett Welcker által, ez világosan bizonyítja azt, hogy a

skótok számbeli ereje nem volt nagy és így a keresztelésben az angol nép agy-jellegesen kevés változás történt, amire ők nagy befolyást nem gyakorolhattak,

5. Németország, Welcker az alnémeteket a 77, a felnémeteket a 80 szélességű index alá sorolja, Már ez világosan bizonyítja, miszerint itt is keresztelés jött létre, de nem egyenlő arányban. Az előbbiek között csakis a friesok számíthatók a szkiitha népekhez és itt is a behatás csekélyebb, de az utóbbiak között a longobárdok, a poroszok és a szkiitha szomszédság nagyobb behatással voltak, úgy hogy a felnémetek agyméretei a magyarokkal találtnak, a mi világosan igazolja azt, hogy az elegyedés nálunk és nálunk azonos volt.

6. Az ó és új görög közötti különbséget a török uralom idézte elő és a felszabadult idegen rabszolgák.

7. A szlávok, a kik a szkiithák főfészkeiben állottak elő és növekedtek meg úgy, mint a burjány, a kik a szkiithák szolgálói voltak évezredek át, tiszta szkiitha agy mértékkel bírnak.

Igaz, hogy a nyelvük után az árjak közé számíthatók, de az is annyira telítve van szkiitha szóanyaggal, miszerint az csaknem szkiithának mondható,

A mai hazánkban lakó tótok, csehek, horvátok, a kik az anyaguk után ítélve szkiithabbak, mint mi, a behatást nem is tagadhatják és nincs olyan szláv, a melynek agymérete a szanszkrit vagy hinduval találna, vagy csak közel is járna ahhoz.

Ezen népeknél nem keresztelés, hanem egy idegen nyelv eltanulásának esete forog fenn, különben ezen agyképződés elő sem állhat vala.

8. Oláhország. Az oláh nép agyméretei a mieinkkel teljesen találtnak.

Nincs is abban a nemzetben semmi árja egyéb, mint az eltanult rossz latin nyelv, a miről egyébaránt alább még többet is írhatok.

Az ők szkiitha eredetét történelmileg és nyelvészetileg beigazolhatni.

Ezen népnek szokásai, modora, külseje, társadalma, mind, mind a nálunk egykor létezettel azonos.

Az, a ki őket a rómaiától származtatja, néprajzot ne írjon, mert annak agya meghibbant.

Ezen népnél maga a nyelv is a római eredet ellen bizonyít, a melynek hangtana világosan a miénk, csak a nyelvünk hangtanához idomított latin szókkal telítve. Maga. az agyvelejük súlya is azonos a miénkkel.

9. A magyar nemzet. Welcker táblája szerint a magyar koponya szélességi indexe 80. Ezen szélességi index talál még a felnémetek, nagy oroszok, ruthenek, baskírok, rumunok stb, koponya méretével.

Mínthogy azonban itt Európában vagy rokon, vagy hosszú fejűekkel kereszteződött nemzetünk, az kétségtelen, miszerint nemzetünk ősnél a szélességi indexnek 80-nál nagyobbak kellett lennie, mert itt Európában az csak kisebbbedhetett.

Tekintve azon körülményt, miszerint a baskírok szélességi indexe is ugyanannyi, Nemzetünké pedig itt csak kisebbbedhetett, ez kétségtelenül azt igazolja, hogy nemzetünk fő és nagy része nem a baskíroktól származik, hanem a hunoktól.

Ha én a fennebbi körülményeket megfontolom, tekintettel vagyok a hun nemzet által Európában imitt-amott előidézett változásokra, és a keresztezés által magán a hun nemzeten létrejött változásra, a hun nemzetet azon rövidfejű néphez kell sorolnom, a melynek szélességi indexe 82—88, a mely indexben Welcker a cseheket, horvátokat, törököket, lappokat és búrotokat sorolja fel.

Ezek közül a törökök, lappok hurutok csakugyan a hun néptörzs ágazatai, de bámulatos, hogy a csehek és horvátok anyaga inkább hun, mint a miénk, a mi pedig a fennebbiek nyomán kétségbe vonhatatlan.

Hogy a fejképződésre lehet alapítani nézetet, s azon nézet a valóságnak csakugyan megfelel, annak igazolására felhozom Welckerből a 81 szélességi indexeket, t. i. a svájcekat, a tótokat, a kalmukokat és a tunguzokat, a kiknek a hunokkal kapcsolatba hozása nagyon könnyű.

Mínthogy tehát a hunok 81 és 83 szélességi index alatt előforduló népekkel hozhatók kapcsolatba, én a hun nép szélességi indexét 82,2-re tehetem egész határozottan, a melyről az európai keresztezés 80-ra azt leszállította,

Ezektől származik le a mi nemzetünk.

Ezen állításomat igazolja a zsidó fej is, a melynek — Welcker szerint — a szélességi indexe 78, holott annak a punok és khéták, szóval a kanaaniták behatása nélkül csak 74-nek volna szabad lennie, a mely szélességi index a 82 szélességi index-xel biró rokon kanaanita néppeli keresztezéssel nyilván a 78 szélességi indexet adja ki, a hogy a zsidókat Welcker találta is.

Feltűnhetik az, hogy a mívelt hun, miként vállhatott Európa keletén szlávva és oláhhá, de ez igen egyszerű. Ugyanis a harczos hun nép maga adta a véradót, a míg a rabszolga szláv attól mentve volt és így az folyton szaporodott, másfelől pedig láthatjuk Erdélyben, hogy a földesúr családja, a gazdatiszt és családja, a kocsis és családja, a sok gazdasági felügyelő, az úgynevezett birok és családjaik, a mesteremberek és családjaik mind egy udvarban laknak és magyarok, és mégis mind ők tanulnak meg oláhhul, mert azon nép butasága miatt arra képtelen, hogy magyarul megtanulni tudjon és ezen családok gyermekei már inkább oláhok, mint magyarok, az unokák pedig már tiszta oláhok és annak is tartják magukat, nem is tudnak a nagyapjuk nemzetiségéről,

A hun koponyákról meggyőződést szerezhetni, ha azon koponyát megvizsgáljuk, a melyet 1820-ban Ausztriában Grafenegg mellett találtak, vagy azt a melyet 1840-ban Bécs mellett Atzgersdorfban találtak. Mindkettő csücsba van szorítva, úgy a mint a hunok fejét Szidonius Ápolínaris költő leírta: Oonsurgit in altum massa rotunda caput. Hogy más népnek ily koponyája lett volna, arról nincs tudomásom,

Az avar koponyák mérete különben is hihetőleg inkább hosszabb és húzhatott a tatár koponya felé, megfelelve a hun és tatár méretek -közti különbséget, tehát a szélességi indexe lehetett 78,5 79 között. Bécsnek a neve is hun és az átjárásról, a hidasról neveztetett, a mint alább látni fogjuk ott van a Chumberg is.

Az avar koponyák méretét leginkább Albániában lehetne kipuhatolni, mely nép az én elméletem szerint az avarok utóda.

Én alapul az agyméretek, megállapítására a Welcker táblázatát fogadtam el, minthogy arról felteszem, miszerint a méretek ugyanazon egyén által, ugyanazon alapon történtek.

Ha én a Welcker táblázatából okulást akarok nyerni, az azon tanúságot nyújtja, miszerint a forró égálg alatt lakó népek keskeny agyúak és az északi sark felé az agy szélesedik.

Ha már most az emberiség bölcsőjét Közép-Ázsiában állapítjuk meg, a mely feltételt a népek agyméretei, azok színe, szörzete, nyelve és maga a föld alakulása és fejlődése és az embernek észszerűleg feltehető előállása igazol, akkor a következő következtetéseket állapíthatjuk meg.

Hogy Közép-Ázsia volt az emberiség bölcsője azt igazolja:

1. A földünk fejlődése.

Minthogy az ember is előállott akkor, vagy Darwin szerint kiváltott, mikor a lét feltételei megvoltak, ezen körülmény a föld fejlődését tekintve, csakis ott keletkezhetett, mert a mint azt sokszorosán be lehet igazolni, a földünk azelőtt oly állapotban volt, miszerint egyebüvé azt azért sem tehetni, mivel az Alföldek akkor még víz alatt állottak, vagy ha már nem is, sártengerek voltak, az emberre nézve azért is lakhatatlanok, mivel a földünkön beigazolhatólag akkor a meleg sokkal nagyobb volt, mint most, a vízfelület sokkal nagyobb, mint most, a miből következik, hogy a csapadék is sokkal nagyobb, mint most, mivel a kipárolgás végtelen nagy vala.

Ha mi ma a földünket tekintjük, melyet már meglehetősen ismerünk, látjuk, hogy Ázsiának közepe akkora terület, mint egy egész földrész, a földnek egy magasan kiemelkedő pontja, olyan e föld testén, mint egy pup az ember hátán.

Ezen roppant terület, melynek terjedelméről csak akkor lehet némi fogalmunk, ha elgondoljuk azon irtóztató vízmennyiséget, a melyet ezen belföldi szárazföld, messze a tengerektől, ma is ki ad magából, ha elgondoljuk azon nagy folyókat, a melyek ezen földpútból északra, keletre, délre és nyugotra folynak, és melyeket ezen roppant területű szárazföld, a lehullott csapadékból, ma is táplálni képes, volt az emberiség bölcsője.

Ezen nagy terjedelmű magas felföldön, állottak elő legelőbb az ember létfeltételei, tehát maga az ember is itt állott elő. Előállott és szaporodott, mint a gomba esős időben és innen terjedt szét az egész földre, a világ négy tája felé, a folyók folyását követve. Azon iblyokét, melyek akkor sokkal nagyobbak voltak, mint a mekkorák ma, és melyek akkor minden más irányú közlekedést teljesen elzárták.

Ezen kiindulási pontból terjedt el a földön az emberiség és pedig:

2. *A Blumenbach által felállított ember fajok szerint.*

a) A keletre terjedtek sárga szintiek lettek — ezek a mongolok;

b) a délkeletre terjedtek lettek a barnák — ezek a malájok;

c) a délre terjedtek lettek a feketék vagy szerecsenek;

d) a délnyugatra terjedtek lettek az úgynevezett kaukázusiak. Ezeknek természet szerint barnáknak kellett volna lenniök, de azért, hogy ős hazájukat elhagyták s északibb tartományokba vonultak, fehér-pirosak lettek.

Ezeket képviselik az arabok, zsidók, hinduk, az úgynevezett valódi kaukázusi faj már nagyobb mérvű keresztezésen ment át és ide alig számítható;

e) a nyugatra terjedtek volnánk mi, a kiket a népdal így jelez;

Sem nem szőke, sem nem barna

Az igazi magyar fajta;

f) az¹ amerikai veres szintiek ősfaja az északra terjedtek közül eredt, a mely eredetiben szőke volt és ezen szőkéből lett végtelen hosszú idő folytán) a veres színű.

Ha tehát mi a népünk színét tekintjük, akkor eredetünket azok között kell keresnünk, melyek nyugatra terjedtek az emberiség ezen ősfészkéből, sőt tekintve azon körülményt, miszerint a szőkétől sem állunk messze, inkább az északnyugati táj felől eredtünk, mint a délnyugoti felől.

V. *Innen terjedt szét az emberiség agy méretei szerint és lettek:*

a) A keletre vonultak rövid fejűek, előre nyúló arczéllal. Ezek a mandsuk, mongolok, malájiak, turkomanok, tatárok, jakutok, szamojédek;

b) a délkeletre vonultak hosszú fejűek, előre nyúló arczéllal. Ezek a sinaiak, japánok, tunguzok;

e) a délre vonultak hosszúfejűek mind, előre nyúló arczéllal;

d) a dél-nyugatra vonultak hosszúfejűek, függőleges arczéllal;

Ezekhez tartoznának talán a kaukazusi-ak, de ide tartoznak a hinduk, arabok, zsidók;

o) az észak-nyugatra vonultak rövidfejűek, függőleges arczéllal. Ezekhez is sok nép tartozik.

Ha mi eredetünk fészket az agy méretei és a koponya képződés alapján keressük akkor, midőn tudjuk, hogy ncpüak rövidfejű és függőleges arczélű, akkor már biztosan tudhatjuk, hogy eredetünk fészke a közép-ázsiai emelkedésnek észak-nyugati része.

Az tagadhatatlan, miszerint a népek ezen ercdez-tetési elmélettől eltérő képződéssel birnak, de az a kiszámíthatatlan és előttünk rejtve lévő őskori keszteződéseknek tudható be.

4. *A haj képződés, az elterülés szerint következőleg ment végbe:*

a) a keletre terjedtek haja sima és hajszála egyenes;

b) a délre terjedtek haja csomós;

c) a délnyugatra terjedtek haja göndör;

d) az észak-nyugatra terjedtek haja hullámos, Vagyis az egyenes és a göndör között van.

Ha mi őseinket a hajzat alapján keressük, eredetünk fészket a közép-ázsiai földpüptől észak-keletre tehetjük.

5. *Ezen központból elterjedt népek között n nyelvek is különbözőleg fejlődtek, így: (Hunfalvi után írom).*

a) A keletre terjedt nyelvek Humboldt szerint így a sinai — a gyökszókat változatlanul hagyják, a mondatot annyi részre osztják, a hányból az természetesen áll, de a mondat egységét nem a szók idomai fejezik ki, hanem csupán a szók rendje;

h) vannak nyelvek, melyek a gyökszókat képzések és ragozások által elváltoztatván, a mondatot annyi részre osztják, a hány szóból az természetesen áll; de a mondat egységét a szók idomai fejezik. Ezek a nyugati nyelvek, melyekhez mi is tartozunk.

6. *Pott Aug. Frigyesnek a nyelvek osztályozása szerint* (Hunfalvi után):

a) a keletre terjedtek nyelve különböző, melyekben az anyag és az idom egészen el van egymástól vallva.

b) a délnyugatra terjedtek nyelve hajtogató, melyekben az an'ag és idom fel nem bonthatólag olvadnak össze, ilyen a zsidó, arab stb.;

e) az észak-nyugatra terjedtek nyelve raggatott, a melyekben az anyag és idom csak külsőleg ragadnak össze, tehát szét is bonthatók;

d) az amerikaiak tömködők, melyek lehető sokat egy szóba- foglalnak.

Ezen osztályozás szerint is a mi nyelvünk a raggató nyelvek közé tartozik és minthogy a raggató nyelvek a bölcsőtől észak-nyugatra terjedtek, tehát eredetünk helye a közép-ázsiai földemelkedéstől észak-nyugatra keresendő.

Tagadhatatlan, hogy mind ezen ismérvek nem kizárólagos tulajdonai nemzetünknek, tagadhatatlan az is, hogy ezen ismérvek mindenikével nem bír nemzetünknek minden tágja; de itt nem is egyedekről van szó, de a nagy átlagról.

Mindezen ismérvek együtt véve kétségenkívülivé tesz az, miszerint nemzetünk a népek bölcsőjében keletkezett és onnan észak-nyugati irányban terjedt és ha írott történelem nem volna semmi, ha nemzetünknek az eredetét el nem árulná az írott történelem, el nem árulná az eredete, a fennebb kimutatott jellegző tulajdonságainál fogva, úgy is kétségtelenül ki volna mutatható.

Én nem bírok azon nyelvtudománynyal, hogy kimutathatnám a nyelvünk alapján azon rangot, melyet nemzetünk a rokon nemzetek között és azokkal szemben elfogad — a terem.

Azt sem engedi meg, hogy kimutassam azt, miszerint nemzetünk a mívelődésre nézve, minő rangot foglal el más idegen nemzetekkel szemben, mindezek főrészen

tul is szárnyalják kitűzött célomat, nemzetünk eredetét kétségenkíülivé tenni és azt határozottan kimutatni, de ezek, megtoldva azzal; miszerint:

1. mostani népvünkben, minden nép nyelvén benne van a hun szó, így: ungar, ungur, h ungar, unger, stb.

2. Azon körülmény, hogy eredetünk, köztudomás szerint, a szomszéd és a többi európai népével nem azonos, így tehát mi külön vándoroltunk be ide. Ily népvándorlás pedig a történelem világánál csak a hunoké volt.

3. Azon körülmény, miszerint mi itt lakunk, azon a helyen, a melyen világos köztudomás szerint, utoljára a hunok bírtak egy nagy birodalommal, olyannal, mely a fél világot bíró római birodalmat megrázkódtatta, szakadásra bírta és a két nagy részét adófizetőivé tette. Ezen hun nép pedig úgy ki nem halt, hogy Írmagja se maradt volna úgy ki sem halhatott, midőn látjuk azt, hogy az örmények eloszolva a népek között egyes kétségenként, sőt egyedenként nemzetiségüket századokig fenntartották.

Ezen hunoknak mások itt e helyen utódai nem lehetnek, csak mi székelyek.

4. A Rogerius mester „Carmen miserabile“-jében ő a Székelyföldet Kunországnak nevezi, akkor midőn Kádán tatárvezér a kunok és az oroszok között a havasok között Radnát elfoglalja. Ezen kunok pedig mások nem lehettek, mint a Besztercze vidékén lakó székelyek, kun és hun pedig azonos elnevezés. Már pedig hogy a Rogerius idejében mint ma ugyanazon nép lakik és lakott itt a Székelyföldön, a mi igazolható is, ez hun származásunkat kétségenkíülivé teszi.

5. Azon eleven szájhagyomány, mely megingathatatlanul él e nép szívében és élt mindenha, hogy ő azoktól a hunoktól származik, azzal köti Össze magát, nyelvét, eredetét, regéit, meséit, helység, hely és családneveit, szóval minden őseirőli tudomását és még a társadalmát, a hadi és családi szerkezetét és szokásait is.

6. Volt e népnek eredeti mívelődése, írása, hite, a melyek a nyelvében le vannak rakva, melyek a hun nyelven keletkezettek csak és csakis tőle terjedhettek szét a melyeket e mű rendén igazolni fogok és végre;

1. Nyelvünk nagyon sok szóegyezést mutat fel a sinai, a mongol, a summirakad, a héber, a görög stb. nyelvekkel, mely szó egyezéseknek létrejövetele máskülönben megfoghatatlan, azaz lehetetlen volna.

Annak egyedüli lehetséges közvetítése csakis ősaink a hunok által történhetett.

IV. SZAKASZ.

A hun nemzet.

Az Ázsia szkiitha területén, mely terület Jornandes szerint a sinaiakig ért, a többi fekete népek közül egy nép emelkedett ki és jutott uralomra, mely népet a sinai írók huingu néven emlegetnek.

Minthogy a sinai nyelven az írás ng betűi ny-nek hangzanak, e szót hiungu-val adhatnók vissza a mi nyelvünkön.

Ezen népet, a mint már jeleztem, a genesis írója, ki 1872-ben — időszámításunk előtt — élt, Hánok-nak nevez és a Kain utódának tart.

Kain, a mint fennebb körülírtam nyelvünk szerint feketét jelentett, így tehát ő a fekete Hánok, vagy a fekete hunok ősapja.

Őseinknek, a hunoknak, neve értelmét nyelvünkől sem nehéz megfejteti. U. i.:

- híu nyelvünkön a ház födelének belüregét, a felső padlás feletti, tehát az ember feletti részt fejezi ki, megkülönböztetésül más épületeknek, melyek nem lakó helyül szolgálnak, ilyen felső részétől, mint istáló-féle, pajta-féle, csűr. fedél, alja stb. Az n állapotó rag, mint erdön, mezőn stb.
- héj héjju a székelyföldön a fa kérge és a gyümölcs borítékja, tehát szintén egy felső képződmény.
- haj a legfelső, az emberi test részen a fejen nőtt szőr.
- háj egy felső borító zsírképződmény az állati testen.
- héja egy magasban fenn kóválygó madár.
- hi egy terhet felmozdító nógató szó állatokkal szemben.
- hó hajtó vadászatokon egy, az állatokat felriasztó szó, hó-hó ugyanaz.

hólyag	felfúvott üreg, mert ag, eg — üreg.
hajó	egy a felszínen úszó test.
huj	sertés felriasztó szó, a magyaroknál bejövételkor, talpra.

Más előhangokkal is fordul elő e szó, de alapjaiban

mind azon	egy értelemben; mint;
ponk	föld felemelkedés, = föld, már láttuk.
szín	valaminek a felülete pl. egy toll úszik a víz színén, vagy szintig töltsd a poharat, a fenn, magasban lévő.
fenn	a fenn, magasban lévő.
bunda	egy felső ruha, a szörme állatok boré,
pánk	a pók, felfúvott testétől, kicsinyítve,
pánkó	fánk, egy felnőtt tészta sütemény, kicsinyítve,
hánt	sírhánt, felemelkedés, domború földhányás,
vánkos	a székelyeknél párna, helyett a. nép által h) a sznaJt fel-fuvalkodott helyett,
konty	a felrakott haj,
hánt	a héjzat lehúzza, pl. pityókat, almát hánt, innen hánt-son. Előfordul ily alakban is bá megtisztelő megszólítás a székelyeknél, névhez ragasztva mint: Jósibá, Gyuriba stb,
bán	egy magas tiszti név.

A fentebbiek eléggé értelmezik a hun fenn lévő szót.

Ezen nevet legyen szabad a sok fekete nemzetiségből a jászra ruháznom, mert az látszik ki a jász-kunok elnevezésén, minthogy ezen törzs nevet és a hun, illetőleg kun nevet azonosnak tünteti fel.

Különben is a jász törzs lehetett a sok fekete törzs között a legnépesebb és alig csalódom, ha azt állítom, hogy maga a világrész, ma Ázsia-nak nevezve, tőlük vette a nevét, különösen, ha az ázsiai birodalomneveket megvizsgálom, melyek mind visszatükrözik az egykori hun uralmat. így: India, melynek a latin ia országragját elhagyva, marad ind, vagy a helyrag d nélkül in, Hindosztán, láttuk az isztina szót Ázsia egyik felének országnevei közt, Japán, Sina, Szunda a nagy szigetek, melyeknek neve a hun uralmat eléggé visszatükrözik. Ilyen Puntország Arabiában, ilyenek a punok vagyis a phoeniciaiak.

Sőt Európában is az Anlok, Vandálok, Vendek, Henet, Venét-ek slb. és teljesen ilyenek a finnek.

Mínthogy tehát a hunok a fennebbiek szerint, de a sinai írók szerint is, a Volgától Koreáig, s az északi jeges tengertől a forró égővig uralkodtak és a mint játok, még a Szunda szigeteken is, semmi feltűnő, ha az Ázsia világ-rész nevet a jászoktól származtatjuk és talán más származtatás képtelenség is volna, ily ismert körülmények vitán.

Midőn a hun birodalom keletkezésének idejét keresem, a sinai Íróknak kevés hasznát veszem, mert szerintük a hun birodalom időszámításunk előtt 1800 évvel keletkezett, Mínthogy azonban ezen állítás eredete csak 200-ban időszámításunk előtt íratott, bár írott források és szájhagyomány felhasználásával, azon 1200 évet vagy a visszamenő 1000 évet egy oly idő tartamnak számíthatok, mintha az illető azt mondaná: rég, nagyon régen,

Ha azon rajokat számítom, melyeket e nagy nemzet a hosszú időn által magából kibocsátott, így az európai finneket, talán a vendeket és antokat, akkor se tudok biztosabban, mert lehetnek ezek régebbiek, de lehetnek későbbiek is,

Az Arabiában élő punt nemzetet a XVIII-ik egyiptomi dinasztia alatt már ott találjuk a XVIII-ik században időszámításunk előtt, hogy mikor költöztek oda? az már más kérdés. Érdekes világot vetnek művelődési viszonyaik,

A kám-kusi nép, mely szintén ide számítható, jól-lehet Khéta és Katti néven is szerepel, mely a mint látuk feketét jelentene, már azelőtt jóval ott lakott. A hun birodalom már meg volt kiköltözésükkor alapodva, mert e nép a pun-hun nevet magával vitte, különben a magából kibocsátott karthágói raj így nem neveztetik vala.

A kus nép nevét a hunokra elégszer találjuk, mert Ázsiában is ott van Arachosia tartomány név, melyben a chos = kusnak veendő. Majd alább előfordulnak a kozsanok és kocsánok a négy folyó környékén, hol a hunokat török fajú népek így nevezték.

Ilyenszerű meghatározást húzhatunk ki a genesis Írójából is, ki a liánokat Kain fiának állítja lenni.

A fennebbiek alapján bátran állíthatni, hogy az ázsiai hun birodalom időszámításunk előtt több mint 2000 évvel fennállott.

A genesis írója szerint már Kain (fekete) földművelő vala, tehát rá kényszerülve a földművelésre, mi nagyobb népességet és műveltséget enged a pásztorkodó Ábel (fehérek)-énél következtetni, így tehát a győzelem, melyet a megölés szóval fejez ki a genesis írója, igen természetesnek tűnik fel,

Ezekből látható, hogy még a hun nemzet megalakulta előtt a feketék földet műveltek, és pedig jóval régebben, ha a múmia búza utolsó 4000 évi finomodását és nemesedését tekintjük, s ezen haladási arányból egy vadon tenyésző gabonanemnek a múmia búza #nemesedéséig tartó időtartamát számokkal fejezzük ki. Én ebből merem állítani, hogy Kain (fekete) a gabona termelést időszámításunk előtt 6000 évvel okvetetlen megkezdette, A fekete rajok, a hun birodalom keletkezése idejét megelőző korból már földművelők voltak, mint a szkiithák, de éppen a fennebbi hosszú idő miatt, rajzási idejükhöz még hozzávetni sem lehet, én legalább ezt másnak hagyom fenn,

A hun birodalom alakulási módja.

A hun birodalom nem hódításon alapult, hanem a népek szövetségén.

Ezt a nemzetségi szerkezet kellőleg igazolja,

Már a hun birodalom megalakulása előtt kötöttek a fekete népek szövetségeket és ezen szövetségek között kétségtelenül voltak véd és dacz; de volt kivándorlási szövetség is.

Az Európába költözött feketék (szkiithák) rajai között előfordul a tetraxit-ok, vagyis a négy szkiitha. Négy ily törzs összeszövetkezett és elindult valamely éhínség idején új hazát keresni. (*Ἰσοὶ οἱ Τετραξίται καλούμενοι* (Procopius, Bek. Goth. IV. könyv 4. lej.) Ezen négy szkiitha a ma Krímnak nevezett félszigeten lakott még a 6-ik században is, tehát ott a többi szkiithák között talált új hazát, hol bántatlanul ősidőktől fogva lakhatott.

A fekete hunok szövetsége 108 nemzetségből állott, midőn 374-ben a Volgát, Dont átlépve az osztrogóthokat megtámadták (Jornandes in ostrogothos movit procinctum).

Még a hun birodalom felbomlása után is ily népek szövetségét találjuk azutigur =- Ötigur és a kutigur., hatigur népeknél (Agathiasnál Ὀπίγουροι, Prokopiusnál Ὀυτούργουροι, Κουτρίγουροι Agathiasnál és Κουτούργουροι Procopiusnál és előfordulnak Ὀυτρίγουροι és Ὀυττήγουροι alakban is, sőt még a magyarokat is találjuk a névtelennél hetu moger -- hét magyar alakban.

A hatigurt lehetne a székelyek elődeinek is tartani, bár Procopius szerint az uturgurok tul és a kuturgurok innen laknak a Macotis tengeren, de a kutigurok oly vállalatokban vesznek részt, hogy a székelyek elődeinek, kik szintén hat népből állottak, bátran tekinthetők. így: a gepidák szövetségesei a longobárdok ellen. Kinialkh (Χυνιάλχος-Χυνιάλος; Procopius Belliim Goth. IV. könyv 18. feje) vezérlete alatt, ki 12.000 kutigurral segítségére jön, mely aztán Moesia szívében rabolt.

Majd a Baján parancsára 10.000 kutrigur Dalmáciát pusztította, átkelvén a Száván. (Menander Exc. Legát. 1 U 1.) Bajanus pissit dena millia Cutrigorum, qui dicebantur Hunni, trajicere Savum et vastare Dalmatiam).

Ha a Macotis mellől jönnek vala a kutrigurok Dalmáciáig sok és talán ellenséges helyen is kell vala át-menni és igen messze is lesz vala.

Én ez okból a kutrigurokat a székelyek elődének tartom. Maga az ut a Szávaig csak őket vagy egy más rokon népet uoyan, de rajtuk keresztül enged következteni és utazni.

Ezen hadjáratok, a kutiguroknak a viszonya Konstantinápolyhoz, az onnan húzott évi fizetés, a Konstantinápoly elleni hadjárat Zabergán alatt stb., mind azt bizonyítják, hogy ez egy hatalmas népszövetség volt, és ha c birodalom a Macotis tengerig ért egyfelől, másfelől érhetett és alig kétségbevonhatólag ért is, a Gepidákig.

Ily népszövetségekből állott össze magyar honfoglaló had, ilyenből állott még az avar birodalom is.

Igaz, hogy ilyen szövetségek keletkezhetek volna a hunfoglalás és hódítás után is a kóborló és a harezokban meggyérült és apadt népek között, de a hun nemzet 108 törzse világosan igazolja a hun birodalomnak ilyen apróbb népek közötti szövetségen alapult államszerkezetét.

Ezen 108 törzsnek egy része lehetett a vállalathoz csatlakozó idegen népből való is, lehetett hódolt népekből is, mint pl. a Jornandes által említett ulciagir nép a Volga mellett, melynek nevében a fehér agir világosan igazolja idegen eredetüket, míg a hunugor világosan igazolja, hogy azok hun jövevények, de bárhogy kerültek ezek a hun szövetségbe, annyit állíthatni, hogy maga a hun nép ily szövetségen alakította meg államszerkezetét.

Ha feltűnik is az, hogy egy ily szövetség évezredekig fennállott és fennállhatott, a birodalom mégis csak ezen alakult meg, mert egy központositott birodalom azután ily szövetségekre soha sem bomolhatott, mert ilyet még elképzelni sem lehet és az képtelenség is volna.

Egy ilyen szövetségnek a fennállása évezredekig a mai keresztény vallás és keresztény erkölcsök mellett képtelenségnek tűnik fel, de minthogy ez mégis így volt, magas erkölcsi színvonalat, vallásosságot, határtalan törvénytiszteletet, jó honvédelmi törvényeket és az igazság osztatlan kiosztását és a nagy nemzet minden törzse közt megállapodott és változásnak ki nem tett népies és szövetségi alkotmányt, mint ezen állam alakulási fenállásához feltétlenül megkívántató kelléket, tételeztet fel.

Az eddigi történelmi nyomozatok rendén ezek még feltételesen se lettek soha állítva, és minthogy az én hátam megett egy nagy könyvtár nincs, melyben éppen a legritkábban előforduló könyvek megtalálhatók lennének, ezeknek a bizonyítása adatokra fektetve, képtelenség, azonban azokat észszerűleg igazolni mégis kötelességemnek ismerem.

Ha a nyugati írónál a hun nemzet nem igen fordul elő, és ők nem igen tesznek apróbb vagy nagyobb hódítási kísérleteket azon államokban, melyekről a nyugati írók többször megemlékeznek, annak csakis ezen népszövetségen alakult államszerkezet az oka, mely mindig békés és törvényei is védelmiéek és mely támadó háborút nem tud folytatni, mivel egy népet se tud az ő megállapított törvényei és szövetségi államszerkezetébe beleilleszteni. Az ilyen népnél külháború csak a bosszú műve lehet, midőn a népszövetség a szövetségnek valamely határozott megsértését megtorolja, vagy pediglen egy inséges év, midőn a népnek egy része kivándorolni kénytelen.

Ily kivándorlási rajokat mutat fel a világ azon szkiitha és hun népekben, melyek sok helyen letelepedve, mind fekete népek már említve lettek. Láttuk hogy Ázsia országainak tetemes része az isztina nevet viseli, de magát a tanyát is sok helyt találjuk fel, így Sogcbana, Bithinia, C-ataonia, Catania, Aquitania, Caledonia (a skót felföld) Bnttania, Bretagne, Mauritánia, Atintania és még Athcnae is.

Ok nélkül, csak személyes dics vágyra alapított indokból, ilyen szövetségi szerkezettel alakult állam háborút nem folytathat, mivel ahoz a szövetséges népek beleegyezése szükséges, ezt pediglen, már a szövetségi alkotmánynál fogva, egyéni czélokra megnyerni képtelenség,

Ezen államszerkezet és az abból folyó törvények, fennmaradtak némileg a székely nemzetnél, mint a nagy hun birodalom és népnek csekély töredékeinél és így azokat kifürkészni még lehetséges.

Több bölcseséggel, állam tudományal és szorgalommal, mint a minővel én rendelkezem, oknyomozós eljárás (inductio)-al ezen kérdéseket egész tisztán elő lehet az olvasónak tární, így elégedjék meg a szíves olvasó egy szegény, tanulatlan, tanyai gazdának e kezdő bizonyítékaival,

A hun alkotmány.

Midőn e kérdés felvilágosításához hozzá fogok, megvallom őszintén, hogy ez sokkal több államtudományt követel, mint az enyém; de minthogy eredetünkkel nem igen foglalkoznak íróink és ha igen, az is csak olyan rövid ideig tartó, felületes munka, már pedig a kérdés tisztázásánál minden fővényszemet össze kell hordani, ha bár egyénként is, a melyet ezen történelmi épületnél felhasználni lehet; én mind arról, miről csekély ismeretem útbaigazítást ad, számot adok az olvasónak, hogy lássa át, minő alapokra fektetem én népünk eredeztetési elméletét és azok szerint alkotson ő magának fogalmat és nyerjen aztán meggyőződést, a mit ezután egy legfennebb is csak lehetségesnek számítható indokkal, össze törni ne lehessen és a történetíróknak ily könnyelmű eljárását a jövőre nézve én is lehetetlenné tegyem.

Midőn a fennebb jeleztem, hogy a székelyeknél megtaláljuk a hun birodalom törvényeit és szokásait, akkor semmi különöset sem mondtam, mert a mint aztán a párhuzamnál alább feltűnik, annak a magyar alkotmánytöli eltérése, eléggé igazolja annak önálló fejlődését, mely fejlődést sem a magyar, sem az avar, sem semmi más európai vagy ázsiai néptől kölcsönzöttnek állítani nem lehet, mert azokat egy népnél se találjuk fel,

Ezen törvények és szokások előállása azonban csakis a hun népnél keletkezhetvén, én kitelhetőleg a keletkezés okát is keresem, hogy így azok származása kétségtelenné legyen.

A székely népnél volt a forrása minden hatalomnak, vállalkozásnak, maga a nagy nép; mit igazolnak, a csiki székely krónika szerint, a hat kőszer törvényei.

Ezen hat kőszerért ugyancsak a csiki székely krónika említi, de hogy azok tényleg léteztek, igazolja az, hogy Háromszéken az osdolai erdő területen egy helyet ma is kőszernek neveznek. Továbbá ezen kőszerért (törvény) a nép védett helyen tartotta és elrejtve az ellenség rongálása miatt, azt pedig a régi korban csakis a földben tarthatta így. Most is élő törvényszéki bíró Elekes Béla úr mondotta nekem, midőn egy alkalommal az ő jelenlétében osdolai lakostól kőszer helynév fekvése után tudakozódtam, hogy az osdolai erdőn, az ő gyermekkorában volt egy beomlott pincze, melyben még ő is járt

Ilyen pinzéről tesz említést Kazy a 13-ik századi író a Budvárában, melyben ő még eltörött kő és fém stb. táblákat talált. Erről 100 frtot érő ásatással ma is meg lehet győződni, mert a kődarabok ma is meglehetnek.

Háromszéken a Dálnoki erdő területen van ma is egy kőtörmény nevű hely. Úgy hiszem ezt mindenki kő törvénynek érti, különben a székely e két ragot oly azonosnak itéli, hogy ma is hallok hirdetvényt és hirdetményt.

Csíkban van Kotormány község, mely a kőtörménynevei azonos, mély hangú változattal, mit fennebb a nyelv sajátságainál, a magánhangzók értéktelenségénél igazoltam.

Magát ezen szokást, hogy a törvényeket kőbe vésték, csak a székelyeknél találjuk Európában,

Ezen kőtörvények szerint a nép uralmát, az egyenlőséget, a nemzet uralmát ezek eléggé igazolják; mint:

2. A mely földet valaki a saját erejével megszerzett, az neki sajátja maradjon, a mit pedig egyesült erővel, a gazgrzók között az osztassék fel egyenlően.

3. Az állam szolgálatok a nemzet beleegyezésével osztassanak ki.

6. A ki a főrabonbán áldozatán meg nem jelenik, karóba huzassék.

Csíki szék krónika. 2. Quam autem terram quis propria manu adquisi vérit, eidem proprium ovodat; quod vero unita vis ex aequo inter adquirentes dividatur.

3. Negotia autem populi consensu dirimantur.

6. Si quis vero ad Sacrificium supremi Rabonbani non comparuerit, per média viscera transflgatur),

A 2. pont a jogegyenlőséget eléggé igazolja,

A 3. pont teljesen igazolja a népjogot,

A 6. pontból látszik a közteherviselés.

Ezen pontokat sem a magyartól, sem mástól kölcsön sem vehette így a székelység, mert az ezekben lefektetve lévő jogok nem voltak így meg egy nemzetnél sem Európában, minek bizonyítására felhozom a megfelelő vérszerződésbeli pontokat a Szabó Károly fordítása szerint a névtelenből.

A 2. pontnak megfelelő: hogy ha valami jót munkájukkal szerezhetnek, senki közülök ki ne legyen zárva belőle.

A 3. pontnak megfelelő: hogy azon fejedelmi személyek, kik Almost szabad akaratukból választották urokká, se magok, se fiaik soha a vezér tanácsából és az ország tisztjéből egyáltalában ki ne rekesztessenek.

Ezeknek összehasonlításából kitűnik, hogy a csíki krónika szerint a székelyek egyenlő jognak és egyenlő kötelezettségnek, a míg a magyaroknál a jog nem egyenlő, a kötelesség pedig annyi mint a mit a fejedelmi személy parancsol, nem mint a mit a nemzetgyűlés meghatároz.

Igaz, hogy a 2. pont szerint a magyarok is kaptak a közös szerzeményből, de nem egyenlően, mint a székelyeknél, mert az egyik kapott egy véka férő földet és lett várjobbágy, a másik kapott egy vármegyeyeni területet

és lett hatalom (oligarcha) a magyaroknál; inig a székelyeknél csak Sepsiben ott volt napjainkig a 32, közönség erdeje, ott van a hatod (Miklósvárszék felől a hat község erdeje, ott van a Bodoki havason a 9 község erdeje, ott van a Dobbokon az öt és fél község erdeje stb., de ott vannak benn a határon a hegyi nyíl, réti nyíl, kenderszer, pityókaszer düllő nevek stb., melyeket közhelyekből hasogattak ki és nyíl húzás szerint osztottak szét, és mely helyek ma is a közös foglalást, birtoklást és felosztást kétségtelenül igazolják.

A Székelyföld ezen ősfoglalási természetét és ennek alapján a közös birtoklást máig kétségtelenné tette és ez nemcsak az összes magyar írók előtt feltűnt, de feltűnhetett az is, hogy ezen birtok alapján osztotta meg a hivatalokat is és ez olyannyira sajátja volt a nemzetnek, hogy egy községbe, ha birtokot örökölt, költözhetett ennek alapján, hanem, oda nem is költözhetett, hogy a közvagyonban, mint illetéktelen részesedjék.

Ezokon a Székelyföld nőni nem tudott, mert új jogrészeseket oda be nem fogadtak osztozkodni, míg fogyni inkább tudott (Lásd Szék. Okit, 3. köt. 2. lap) és maga a király rendeletére se tudták a vármegyei birtokot megszékelyesíteni. Szederjes vármegye maradt Szász-Keresztúrral együtt.

Mennyire ügyeltek a fejedelmek maguk a székely jogviszonyok, törvények és szokások betartására, arról meggyőződhetünk, ha látjuk a Bocskai István végrendeletét, ki a királyhágóntuli létére, ő magát kismarjai-nak írta, óva int a székely szabadság fenntartására.

Maga János Zsigmond, a ki a székelyek szabadságát feldúlta, a ki számtalan székelyt szolgaságba vetett, a miről bőszes bizonyítványt nyújtanak a ma is meglévő királyi könyvek is (liber regius), ő maga is belátta tényének káros voltát, hihetőleg az első hadviselése alkalmával és a megfogyott gyalog (darabont) és szabad székelyek osztályának népesítését elkerülhetetlen szükségesnek ítélte.

Intézkedéseit visszaszívni, és a megalakult körülményeket visszacsinálni nem lehetvén, azokat újabb intézkedésekkel pótolni igyekezett, Ez nem sikerült,

Egyik utóda Bátori Zsigmond már határozottabban fellépik ezen irányban és 1590. november 24-ikig egy rendeletet ad ki, a melyben előfordul: „A ki csak férfi ágon hal ki, javai leányra szálljanak és azt valamely gyalog vagy szabad ember vegye feleségül, nem pedig valamely mágnás vagy alattvalónk, hanem olyan, a ki fegyverrel szolgál azon gyalogságban stb.“ Megvan Kovács István gyűjt. Acta sicul. 1500—1600 a kolozsvári unit. collegium levéltárában.

A következő év június 4-én ugyanilyen rendeletet ad ki Fehérvárról Marosszéket illetőleg.

Székelynek lenni nem volt könnyű dolog, de azzá átváltozni képtelenség volt és arra esetet sem tudunk.

Mekkora különbség volt a székely és a királynak más alattvalója közt elgondolhatjuk, ha számba vesszük az idézett rendeletet, mely szerint a székely fiú leányt a király alattvalója sem vehette el feleségül, mert az neki tiltva volt? Sem a birtokot, sem a személyt székelylyé tenni nem lehetett és arra esetet se lehet felhozni, a míg az ellenkezőre bőven.

Ha a székely határőr lesz vala, mi másként történt volna a belépés és a kilépés a székelyek közül. Az első jogvesztés lett volna és így senki által sem keresve, a másik pedig jognyerés és akkor, tekintve a Senyői Pál esetét, székelynek nem maradt volna meg senki, midőn bárhová költözött az országban teljes szabadságot és nemesi jogot élvezhetett,

Székely birtokot adtak el a székelyek, Így (Szék, oki. líi. köt. 33. 1.) 1415-ben egy darab erdős földet 50 arany forintért eladtak a sepsi-székelyek Botfalunak. Az ezen oklevélben előforduló Barátfalu alatt Ilyefalva értendő, mert ebben voltak barátok és ez tartozott Sepsishez, nem Baróthj mint Szabó Károly véli, az itt emiített Arapatak pedig tartozhatott ekkor még a Székelyföldhöz, de később már Küküllőmegyéhez tartozott*

Azon állítását Szabó Károlynak, hogy Áfapatak a Székelyföldhöz tartozott, bizonyítva sehol sem látom, mefí a szék földé adományozásáról oklevélben említett Vecul nem a mai Vecefarka, hanem az valahol a sepsi-szent-györgyi erdő területnél levő hegy volt, mely akkor Vece

vágy Vecel néven, de mint a hegyfeje említettet. A Vecefarka nevű hegyfark alább Erösdnél és Vecul-hegy nyújtványának végpontja és így a mint neve is elárulja nem maga a hegy. E szerint Arapatak és Erösd küküllőmegyei községek székföldének részét nem képezték soha.

Maga a székely terület megcsonkítása is csak a székely ispán beleegyezésével történhetett. Ezért ad rá engedély alispáni hivatal üresedésben létekor II. *Ulászló* 1508-ban. (Szék. oki. I. I. 320 1.)

Ilyen eladás Seiyk székben is történt, mely Medgyeszékkel együtt 1402-ig a Székelyföldhöz tartozott. (Szék. oki. I. köt. 93. t.)

Ezen birtokjoggal párhuzamosan gyarapodott vagy apadt a személyi jog a tisztségekre.

Ha ezen birtokjog nem örökség útján szállott az illetőre, hanem adomány útján, ekkor azzal, ha az adományt megakadályozni nem tudták is a székelyek, de a tisztség élvezetét megtagadták. A királyival szembe szállani egy község nem tudott, de magát és jogát, ha lehet nem hagyta, így a Bodor család, mely az Agház nemzettségéből és a Coroniza fajból (talán Komisz ma) származott és kiváltság levelét kihirdethette és ki is hirdette és bár a kiváltságaikban senki sem kételkedett, tisztséghez nem juthatott mégis, jóllehet a székely ispán is megnyugtatta az Agház nem és a Coroniza faj tisztségében, de ez nem lévén Háromszéken, más nembe a székely ispán se tudta becsempészni. (Szék oki. 3. köt. 170 és következő lapok.)

A Bodor család a magyar Kazi családból származott és ezen nemzettség nem lévén meg a székelyeknél, más tisztségébe bejutni nem tudott. E család magyar eredetét az Agház (Kazi) nem és Koroniza (Komisz) fajon kívül, melyek a magyar, nem a székely törzsek között léteztek, maga a neve is igazolja. E szó a székelyek között Tódor és Beder alakban fordul elő, de Bodor alakban a nép nyelvén még nem hallottam, mi a magyar eredetét a nemem és fajon kívül is eléggé igazolja.

Ezen birtoklási különbség egészen elűtő a magyarokétól.

Felhozhatom még, hogy a Székelyföldön királyi birtok és jog nem volt. Hütlenség esetén a székely fejét veszthette, dő birtokát nem. (Erre nézve lásd Szék. oki. II. köti

29-391.) Siculus demtis casibus Note infidelitatis, et causis criminalibus, nec caput, bona vero nunquam solct amittere. 1535 november 6-án kelt végzésében Majlád István székely ispánnak. Sőt kihalás esetén sem örökölt az állam, hanem a szomszéd és pedig ezen elv alapján: „Successio magis descendit, quam ascendit, et magis ascendit, quam in latere divergit“, az alsó szomszéd.

Ezért történt, hogy a király maga is, ha valamelyes törvénytelen után a Székelyföldön a lábát egy talpalatnyi helyhez megvethette, ahoz oly szívesen és görcsösen ragaszkodott, mint a Várhegyhez tartozó Zechelneez torony helyéhez, mely alig egy néhány négyszögölnyi területért, melynek ma a helyét se tudjuk és melyet csak úgy gondolomra a n.-borosnyói vagy eresztevényi hegyek valamely dombján képzelünk, I. Lajos király oly görcsösen ragaszkodott, hogy Lökös mesternek a székelyek és Brassó ispánjának meghagyja, hogy ezen őrtornyot bontassa le, de tartsa fenn ezen őrtorony helyéhez a király rendelkezési jogát. (Szék. oki. I. köt. 62—63 lap) „Reservata tamen in terram proprietate Regie Serenitatis pront voluerit unandi, convertendj ac donandi.

Minthogy a Székelyföldön királyi birtok nem volt, a székely birtok adományozható sem lehetett, de nem is volt (Szék. oki, III. köt. 67 l.) Tagadhatatlan, hogy a Székelyföldön létezett várakra a király hihetőleg még a tatárjárás idejében kezet tett, mihelyt azok innen kivonultak, nehogy a székelyek fellázadjanak és az nekik erőseget és biztonságot adjon.

A király ezen törvénytípró eljárása annyira sértette a székely népet, hogy az, mintsem egy-egy királyivá vált vár kapitányának garázdálkodását tűrje; készebb volt összes várait és erősegeit mind széjjelhányini úgy, hogy a Székelyföldnek mind azon várai, melyekre a király kezet tett valaha, ma egytől-egyig fenekestül fel vannak hányva úgy, hogy kő kövön nem maradt, s magát a várak helyét is alig tudjuk. Ezeket egy idegen ellenség 50 évig mind bonthatta volna, s úgy se volnának így széthányva.

Ha a fennebbi föld valaha a magyar királyoké lesz vala, akkor ily ellenséges eljárás soha se történt volna, a Székelyföldet összetörni, legyengíteni volt mindenha

a magyarok királya főterekvése. A bessz nép a magyarokat ős (Etelközi) hazájukból, midőn kikergette, a székelyek a vérszerződésnek valamely pontjához, mely a közös védelmet megállapította, de mely ma nem ismeretes, ragaszkodva, azoknak új hazát szerezni segítenek, de vájjon melyik magyar király segítette a székelyeket csak egyszer is ezen erős nép ellen, midőn annak folytonosan ismétlődtek a berohanásai? Ilyen nincs a történelemben, még Hunfalvi sem tud, pedig ő tudja vala a székelyek magyarságát, de igen a besszek erejét is és tudja vala Gábel szerzetes küldetését, ki a magyarokat a besszek elleni háborúra felszólította. Csodálkozom, hogy midőn a magyarság a besszek ellen nem mer moczcanni, ugyanekkor ezen nagy magyarságnak egy kis töredéke, melyről még azt se lehet tudni, hogy honnan került ki, vállalkozik arra, hogy a besszek ellen a határt megőrzi és valójában ezen kis töredéken a besszek hatalma megtörik. (Hunfalvi kifejezései.)

Sokat gondolkodtam azon, hogy hol volt a nagy magyarság úgy elszaporodva, hogy az ott lakó éhezettek (Horváth Mihály szerint) erre is vállalkoztak, csakhogy valamihez jussanak? Bár Hunfalvi nagy költő, ezt ő se találta még ki.

Mikor a besszek elenyésztek úgy, hogy már sem hirük, sem hamvuk nem volt, akkor IV. László tett egy vitézi fordulatot Kunországba és akkor azokat a tatároktól is visszahozta. (Katona VII 961), de nehogy a Hunfalvisták tévúton legyenek, hogy netalán a más becsapásukról tanúsítások elvesztek, *Kun* László 1288-ban egy adományozási levélben megjegyzi, hogy a havasokon tul járt, oly messzire, a mint még egy előde sem.

Úgy hiszem, mindezek igazolják, hogy a Székelyföld nem volt soha olyan természetű birtok mint a magyar, maguk a birtokviszonyok mások voltak, mások voltak a foglalási körülmények, mások a felosztási törvények és mások a használati szokások. Olyannyira mások és idegenek, hogy azokat, mint külföldet, a krónikaírók sem ismertek, hanem csak hallottak arról, mit mindeniknek az olvasásánál a vak is felfedezhet.

IV. László ki is mondja, hogy ott soha egy előde sem járt, ő sem ismerte addig, pedig a papok, útján, kik a megtérítendő Kunországhoz némi jogot formáltak, tudhat vala. Ilyen volt a Székelyföld is. IV. Béla Kunországban két napig volt és lett Kunország királya, így székely ispán is lehetett. S elajándékozta Kunországot a német lovagrendnek, ezt megtehetette vala a Székelyfölddel is éppen ilyen jogon. Ilyen ajándékot a cigány is tett, midőn az egyik fiának Gömör, a másnak Hevesmegyét ajándékozta és ő maga maradt Szabolcsban.

A Székelyföld 1847-ig Magyarországnak nem volt bekebelezett tartománya soha, legfőbb szövetségese és midőn a királyok törvénytelenéget tettek, kapcsolt része. Ilyet még egy király sem állított még délután sem soha. Maga a székely ispán kifejezés a királyi czimben ma is azt igazolják, hogy a Székelyföld Magyarországnak nem volt bekebelezett része, máskülönben oda volna teendő a királyi címbe, hogy Tornának főispánja es Valkónak kenézzé.

Az államalakulás a Székelyföldön a szövetségi és ösfoglalási rendszeren történt és ezen fejlődött ki azon szabad szellemű alkotmány, melylyel a székely nemzet birt. Ezen foglalás, telepedés és alkotmány egyenesen a hun nemzethez kapcsolja a székely nemzetet. Ilyen különbség van a 3-ik pontban is a vérszerződés szerint.

A hat kőszer szerint az állam szolgálatok a nemzet beleegyezésével osztassanak ki. Ezen pont a nemzet akaratát világosan kiköti, míg a magyar vérszerződésben csak a fejedelmi személyek és azok utódairól van gondoskodás.

Már ezen különbség a magyarok között a fejedelmet és fejedelmi személyeket és utódait kiemeli, mi által azok oligarchákká emeltetnek és azok szaporodásával az alkotmány aristokratikus lesz, míg a székelyek alkotmánya megmarad tiszta demokratikus intézménynek, minthogy minden intézményük a nép és nemzet beleegyezésén alapult.

A kőszer 6-ik pontja nyilván bizonyítéka a közteherviselésnek. Ezen pont a vérszerződésben nincs is meg, de nem is volt meg soha, bár némely történetírók azt

kifeledettnek állítják, a mit azonban beigazolni lehet, hogy ilyen alakban nem lehetett meg.

Úgy látszik, hogy a székelyek között a hadbamenést egy nemzeti áldozat előzte meg és a ki ide el nem ment és magát a közteher alól ki húzta, azt karóba húzták.

En a magyarok között egy esetet sem tudok, midőn a közteherviselés alapján cselekedtek volna, míg a székelyek között maga a hadviselést ki-ki anyagi tehetsége szerint teljesítette.

Ezen pontokon alapult meg a székely alkotmány, eltérőleg minden más európai alkotmánytól.

Az Attila udvarában a Visninciumi hunná vált görögkereskedő (Priscus szerint) azt mondta, hogy a ki a hadi kötelezettségének a hunoknál eleget teszcn, a világon a legszabadabb ember Az gondtalan életet élhet, a mit a szerencse adott békében élvezheti. Úgy hiszem, hogy ugyanezt elmondhatta volna, ha székely lesz vala is, a miből következik, hogy a székelyek és hunok alkotmánya egyenlően szabad és népuralmi volt, hogy ugyanazon kötelezettségekkel és jogokkal bírt mindkét nép és annak minden egyede.

A székelyek között maga a legfőbb rabonbán is választás útján jutott állásához egészen az Árpád koráig, midőn az ő ajánlatára a fiakkal megáldott polcot elfogadják.

A székely örökösödési szokás szerint, az atyai telket és lakást a legkisebb fiú örökli mai nap is. Ezen örökösödési szokást látom a hunoknál is, midőn Attila Blitlia bátyát megöleti, mert igen nagy hatalomra tett szert. Ezt látom abban is, midőn Attila a legkisebb fiát íránakot megkülönböztetett kedvességgel fogadja és midőn ennek oka után Priscus tudakozódik, értesül, hogy ez fogja az Attila birodalmát fenntartani.

Még magában ezen kifejezésben is *et cum gena traxit*, (Jornandes) nem az írának arczájának csipkedését értem, hanem azon székely kedveskedést, milyenben nekem is volt gyermekkoromban részem, hogy t i. Attila a két tenyerével, íránakot az arezon a fülnél átfogván, felemelte.

Ezen örökösödési szokást még a magyarok között én felfedezem, midőn azok nem Előd vajdát, ki nyilván

első gyermeke volt Álmosnak, hanem Árpádot választják meg fővezérnek. Ezt látom abban is, hogy Árpádot legkisebb fia Zsolt követi a trónon. Ezt látom a magyar nádor tiszti névben, mely a nagy úr elnevezésben egy idegenes kiejtését igazolja, mely nagy úr alatt az uralkodó bátyja értendő, midőn az uralkodó kicsi úr vala, székeleyesen. Tevele Vál is nádor volt, legalább a *ισχυρος ἄρχων* ezt bizonyítja Constantinus porphirogentusnál. Még Ellák az Attila nagyobb fia is nádor volt, mi a működéséből elég világosan kitűnik.

Ha a krónikaírókat körülményesebben megfontoljuk, látjuk, hogy a hunok között volt fővezér, látunk főbirót és hozzáadhatjuk bátran a főpapot. Ezen három hivatalos személy kormányozta az országot. Ezeket ma latinosan minisztereknek nevezzük, de a hunoknál más nevük volt. A magyarok karchas hivatala, a tks. karok és rendek, ezt látszanak igazolni. A székeleyknél a három nagy rabonbán e három főtiszséget és főméltóságot eléggé feltünteti.

Ilyenekből a hun alkotmányt össze lehetne állítani, miből a nagy rokonság vagy azonosság azonnal kitűnnék.

Ezen szabadszellemeű alkotmány csakis a törzsszerkezet, s ebből folyólag a népszövetségen alapult államszerkezet mellett fejlődhetett és tarthatta fenn magát. Ilyenekül pedig a hun és utódai a székeleyek tekintendők, kiknél a törzsszerkezet, a szövetségi államszerkezet és az ebből és ebben fejlődött népuralmi alkotmány egymásból fejlődvén, az napjainkig megmaradt, mert már a nép vérében, szokásaiban elpusztíthatatlanul meg vala gyökerezve.

Hadi szerkezet.

Az állami létnek alapja, főtámasza az erő. Minden oly állam léte, melynek fennállása csak a kegyelmen alapszik, nagyon ingatag, mert még az isteni kegyelemnek is van határa. Az emberi kegyelemre támaszkodni ingatag fennállást biztosít és csakis reményhez hasonlítható, mely egy oly támasz, hogy hajlik is, törik is, szóval az ily élet bizonytalan és azt csakis az ige tartja, melyre mint alapra, az állami épületet rá rakni, legalább is, könnyelmű dolog, már a nagy koczkázatnál fogva.

Az államoknak az erőt a harczképesség adja meg.

A harczképesség függ a népszámtól, a lelkesedéstől, a bátorságtól, a vezénylettől, a jó fegyverzettől és a terep által nyújtott előnyöktől, s azoknak mikénti felhasználásától és végül igen sokat tesz a katona testi ügyessége, kitartása és edzettsége.

Azon államok, melyek önerejükön fenn akarnak állani, erejüket a szomszéd és esetleg támadóvá válható állam erejéhez kell hogy viszonyítsák és e czélból mindazon katonai erények neveléséhez folyamodni, melyek a harczképességet nevelik.

Ilyenek a testi edzés, a katonai nevelés, a katonai tudományok virágzóvá tétele, a legjobb fegyverek beszerzése, a bátorságbani hit terjesztése, a lelkesedés felgerjesztése és a terepnek áldozattal is olyanná tétele, hogy az a szükséges előnyöket a honfiaknak nyújtsa.

Egyenkint nem mutatható ezek közül ki, hogy minő intézkedéseket foganatosított a hun nemzet, hogy népét erőssé tegye; de azt, hogy azzá tette, igazolni lehet.

Ha a testi nevelést tekintjük, a hun törzseknek edzett nevelésük a hadjárataikban mindig szembe ötik. A nagy terek beszáguldozása, az élelmezési nehézségek által keletkezett hiányok könnyű tűrése, vállalkozások nehéz és életveszélyes feladatok megoldására, azt eléggé igazolják. Ha a székelyek ilyennemű képességeit tekintetbe veszem, úgy találom, hogy a múltban ezzel teljesen bírtak. A besszek végelgyengülése és elenyészése, a gepida birodalom elenyészése, a törökbirodalom végvonaglása eléggé igazolják a székely nemzet kitartását Bocskai végrendelete és több irott kútfők állításai ezt megerősítik és végül azon körülmény, hogy ezek ellen csaknem mindig magára kellett küzdeni, ezt kétségtelenné teszik.

A mi a katonai nevelést illeti, az a hunoknál páratlan volt, mit igazol az, hogy a hun birodalom szétomlása után is, hun főnököket találunk a két művelt római birodalom hadserege élén. Ezen állások bizalmi jellege, a katonai tudományok ismerete, bátorság, vitézség, lelkesedés stb. létét a hun nemzetben kétségkívül létezővé tette és igazolja, hogy ők oly magas polczon állottak a római birodalom neveltjei felett, hogy idegen létükre is

több nemzedéken át ők töltötték be a legfőbb katonai méltóságokat, ők húzták a fényes fizetéseket és ezen országok életüket és létüket az ők kezükbe letéve, látták leginkább biztosítottak, bárha a feleikkel szembe kellé azt védeni.

Ugyanezt írhatom a székelyekre. Ezek nevelése alábbvaló nem vala. Közöttük az általános honvédelmi kötelezettség általánosa tette a katonai nevelést Hazai törvényeink megtartásáért vívott harczainkig a Székelyföldön a legnagyobb méltóságot, a főkirálybírószéket, a nép katonai állásnak tekintette, mert azt főtisztnek nevezte, Ma a polgári hivatalnokokat tisztviselőknak nevezzük, mi igazolja a katonai államkormányzatot, minden székely tehetsége szerint honvédelmi kötelezettséggel bírt, sőt e kötelezettség teljesítése alapján részesedett jogokban. Sőt nemcsak a székely, hanem a rokontörzsek is ily állapotot tartottak szükségesnek, mit igazol a Ludovica academiának közadakozásból lett megállapítása e század elején és azon körülmény, hogy ott a katonai és kormányzati tudományok tanítása lett előírva, mert azoknak együttes létezését minden hazafi léte és haladása kellékének ismerte.

Ha ma elhanyagolva látjuk nemzetünkönél a katonai tudományok terjesztését, azt csakis az uralkodó bizalma hiányában okolhatjuk meg, bárha bőségesen igazolta a történelem, hogy e birodalom vagy velünk létezhetik csak, vagy sehogy. Maga a nemzetünkre erőszakolt idegen katonai tudomány, melyet nemzetünk nem ért, akadályoz meg abban ma is, hogy az ifjúság nevelésében nem vagyunk képesek egy személyben hon és hazafit nevelni, hanem minden ember csak fél, mert a két kötelesség teljesítése az idegen nyelv miatt összeméhetlen.

Ezen ok és a katonai előhaladás, melynek szabályai szerint, a hadtudomány nem a tanulás és képesség alapján, hanem a szolgálati időtartam mértéke szerint történik, a mi a mostani honvédelmi rendszer mellett meg sem változtatható, idézi elő a hadtudománybani hátramaradásunkat, a vezérletben! kétségeinket és honvédelmi kötelezettségünknek, mint egy ólomsúlylyal ránknehezülő tehernek, készségnélküli teljesítését, mi erőnket végtelenül bénítja,

Ma nemzetünk a hon védelmi akadályait nem képes elhárítani, de ha azt is teljes alkotmányos alakra átváltoztathatná, akkor ma is kitűnnék a hun néppeli kapcsolatunk ez ágban is és nemzetünk honvédelmi képessége hatványozódnék.,

A véderő nevelésére egyik hathatós eszköz a jobb fegyver. Ezt láthatjuk a történelemből is.

A hun nemzet ezen erőszaporítást használta. Látjuk Priscus Retorból, hogy az ő küldöttségének a fegyver vásárlást Attila betiltotta. Ez azt igazolja, hogy a hun fegyverek a keleti birodalomban keresettek és tehát igen jók valának és a vásárlás útján történhetett csak a beszerzés, mert különben azt ők maguk csinálják vala a birodalomban.

Nemzetünk századok óta enemű eshetőleges szándékában akadályozva lévén, e kérdésben hasonlatot nem tehetek, de annyit mégis megjegyezhetek, hogy a király koronázása után azonnal ebben fáradozott az ország, bárha azt az anyagi erő végső megfeszítésével tehetett csak és ma nem hallom, hogy e kérdésben honvédelmünk hátrányban lenne.

Végül a terep felhasználását nem tárgyalhatom, mert arra semmi tanulságot se fordítottam és e tárgyban működést sem ismerem. Mennyiben lehetséges, szükséges lenne a közlekedés góczpontjait úgy kézbentartani, hogy azoknak átvételét kevés ember a legnagyobb erővel szemben is, hetekig megakadályozhassa, másfelől pedig az ország szélei felé egy-egy megerősített hely, a megkerülést nagy hátulsó vonali védelem nélkül, lehetlenné tegye, mely erősségek katonai raktároknak béke időn is szükségesek, veszély idején pedig a szállítási akadályoknak egy tetemes része az ilyenekkel el van hárítva, minthogy az azokban felhalmozott hadiszerek, a harcztért már megközelítették.

Ha a fennebbieken vázolt hadi mesterségben, a hun elődökkel versenyt nem tarthattunk is, állapotunkat a szomszédokéval összehasonlítva; de hogy azonos utakon járunk, jártunk, az úgy hiszem igazolva van.

Ha mi nem mindenben tesszük azt, a mit a józan ész követelne, annak nem mindig vagyunk egészen mi az okai. Honvédelmünk ma egy haza és nemzet nélküli

tömeg, melytől ha a szellemi és anyagi erőt megtagadni nem tudjuk is, de a hazafi szülte aggodalmas gondot, az éjjel-napot összetevő tanulmányt, a haza ügyét mindig figyelemmel kísérő és annak javára tervező buzgalmat, a lelkesedést meg kell, hogy tagadjuk és így nemzetünk kormányzata ma nem katonai, nem is polgári, de egy más, melynek nevet adni nem akarok. Ha a katonai bátorságot kétségbe nem vonom is, maga a vezénylet és vezérletnek azon alapeszmén nyugszik a működése és a ezé ija hogy a katona nem ember, hanem egy gép és ilyenné akarják ezt akkor gyúrni, midőn az általános népnevelési kötelezettség minden emberből képzett embert akarna csinálni.

Ha a polgári létet zavarják a szocziálisták és anarkisták, itt is zavarják a czopf azon rögeszméjét, hogy a katona egy gép, a katonák felvilágosodása és behatása, melyeket béke időben mindenik eltűr, minthogy az egyes elnyomása néma és hangtalan, de ha egy háborús időben a tömeg talál felszólalni, akkor uram légy irgalmas nyomorult hazám és nemzetemnek, mert a katonai törvények a más polgári törvényekkel, összhangba nem hozhatók,

Igazságszolgáltatás.

Minden államban a létet tűrhetővé vagy tűrhetetlenné az igazság szolgáltatása teszi. Már régi a közmondás: „Justicia est regnorum fundamentum“.

Azon polgár, a ki hazájától felebarátjaival szemben, igazságot nem remélhet, az hazafi sem lehet; az ezen hazát nem szereti, hanem gyűlöli és attól a haza is viszont csak ily védelmet nyerhet.

Igazságot ma négyfélet ismerünk: 1. a politikai igazság, 2. a törvényes igazság, 3. törvényszerű igazság és 4. a lelkiismereti igazság. Midőn ezen igazságok méretnek ki, azok teszik a legnagyobb lelki felháborodásokat, mert ezek rendszerint a lelkiismereti igazsággal ellentétben vannak és azt elszívlelni nehéz, de szeretni képtelenség s az által sújtatni tűrhetetlen és minden igazság, mely a lelkiismereti igazsággal ellentétben áll, többet árt, mint használ.

Lehetnek a legjobb bírúk, lehetnek a legjobb törvények, de ha azok különböző embereknek különböző méretekkkel mérnek, az iszonyt és lelki felháborodást szül és azt idézi elő, hogy az illető az államot, édes hazáját is gyűlöli és megveti és az ilyentől aztán az állam is csak viszonylagos szolgálatot remélhet.

Úgy hiszem, mindenki meggyőződhetett arról a közelmúlt időben is, hogy a hazafiságot a kormány a saját szekerének tolása szerint mérte, mintha bizony minden más hazaáruló lenne. Minden koncbot, melyet az állam az újabb időben és pedig oly bő mértékben hányt, hogy mondhatjuk erején felül, mindeniket azon igavonó baromnak juttatta, mely az ő szekerét húzta, habár azt más szekérről vette is le.

A kormány szekerének igavonó barma előbbre taxáltatott, mint más bárki, minek eredménye persze, a kormány barmainak olynemű megsaporodása, hogy azt ma-holnap táplálni nem lesz képes a rendelkezésre álló koncokkal. Ez a politikai igazságszolgáltatás, melyre oly botránysos erkölcstelenségek következtek, hogy az ember irtózik tőle. Felhozhatom azon eljárásokat, midőn a kormány évtizedeken által bizonyos eszméket, mint a közigazgatás államosítása, egyházpolitika, magyar katonai nevelés stb. üldöz, azt szerte az országban lealacsonyítja, annak akaróit a sok segélyezett hírlap útján örülteknek kigúnyolta, akkor előáll s azt maga kezdi hirdetni mind ugyanazon jellem, értelem és erkölcsből kivetkőzött igavonó barmokkal, a kik azt csak rövid idővel előbb lealacsonyították, sőt ugyanazon országgyűlési képviselők, kik azt tegnap még gyalázták, ma hirdetik, megszavazzák és még dicsőséget keresnek ezen eljárásban és találnak a felemeltetésben.

A jellem- és erkölcstelenségnek ezen diadala, már annyira megrontotta a közerkölcset, mint talán soha semmi ebben a hazában. Ma már erkölcsös ember, látva az erkölcs vereségét, visszavonul a magányba, mert látja, hogy küzdelme után csak üldözést remélhet.

Ezen felfordult világot szüli a politikai igazságszolgáltatás. A törvényes igazság ebben az államban, a politika nyomdokain indult. Az igazságot nem az igaznak móri ki, hanem annak kiszolgálása bizonyos formaságok-

hoz van kötve és a ki ezen formaságokat be nem tartja, annak vesztett pere van. A kötőfék becsesebb mint a ló, az az első és fő, a ló csak mellékes.

A bíró az igazságot nem a meggyőződése szerint méri ki, hanem a szerint, a mint előtte az támogatva lett. Ha egy furfangos ügyvéd a léinek legderekkabb érvét letagadja és a periratban az ügyet félretereli és ott hosszan és szélesen vitatkozik és elmésen Tolnát és Baranyát bele viszi, a pert fele javára fordítja vele és megnyeri, mert a kérdés nem a gyermek, hanem a feredő viz körül forog.

Ez lenne a törvényes igazság; de hogy ezen kérdés világosabban feltűnjék, szükségesnek ítélem magukról a törvényekről is holmit megemlíteni. Maguk a törvények egy hamis, az úgynevezett humanismus jelszava alatt, a gaznak pártját fogják és az igazságot, ha éppen nem üldözik is, de nem is segítik, sőt inkább ennek a hátrányára törnek.

Ennek igazolására felhozhatom a kereskedelem világából, a hol a tőke ingó és a változásnak inkább alávetett, az úgynevezett kiegyezéseket, midőn a gazdag adós hitelezőjével 30%-on ki szokott békülni, mely tekintve az utánjárást, a késedelmet a teljesítésben 25% teljesítésnek felel meg.

Mi ez egyéb, mint az osztó igazságnak huszonöt-százaléka, a jogegyenlőség alapján felépülve? Bővebb megértés végett azonban felemlítem, hogy ezen negyed igazságot nem a törvénybírók mérik ki, hanem azt a felek maguk között látják el békességesen és a hitelező belenyugvásával, ki tudja jól, hogy a törvényes igazság neki annyit sem szolgáltat ki. Én ebben nem jogegyenlőséget látok, hanem a csalásnak világos pártfogolását.

Felhozam-e a párviadalokat, mely az ököl jognak egy neme és melyet törvényeink túrnek, mert belátják, hogy igazságot a mi hazánkban nem lehet találni. Az ezért következő ½ napi büntetés talán csak nem üldözése annak, hogy az ember élete is veszélyben forgott.

Ingyen ma már az Isteneknek sem kellene adni semmit és senkinek, de a törvények szerint adjon,

Ha valaki szegényen kér kölcsön valamit, melynek visszaadására egyebe nincs, mint a teste, melyből azon összeget munkájával vissza tudja szolgáltatni; vájjon a törvények ebben a hitelezőt segítik-e? Nem soha.

Ha én egy szegény családot fogadok, már az elopénz elhányt dolog, mert az bolond, ha a mi törvényeink mellett és annak kiszolgáltatását tudva, visszafizetni szándékozik. Harminczhárom éve, hogy gazdasághoz kezdettem, sok cseléd megcsalt, álürügyök alatt pénzt kicsikart és ott hagyott, sokat kiteleltettem ingyen és a munkaidő kezdetével ment el, de arra még eset nem fordult elő, hogy a hatóságok csak egyet is soha, a megkötött szegődségnek, e szerződésnek teljesítésére kényszerítették volna, pedig tettem panaszt elégszer, Isten csodája, hogy még van egy falat kenyérem ily igazság kiszolgáltatás mellett.

Ha engem valaki megsért és panaszt teszek, elítélik egy napra. Ha én egy egyetemet végzett rabot, egy országos gazembert, kire a gazságait magam rá tudom bizonyítani megsértek, engem elítélnék 15 napra.

Felhozhatok építési ügyet. Magam egy roskadt faházamnak kijavíttatását akarván, arra a hatósági engedélyt megnyertem. Már a kérelemben benne volt, hogy a házat egészen elbontom és a rothadt fákat kihányva, alapjából újra építem. Minthogy a hely nagyon vizes, én a 4-ik község erdejéből cserefát hordattam, azt nagy költséggel kifaragtattam, az épület alját 3 láb magasan kőből kirakattam és ekkor megfogadtam az ácsot és adtam neki 60 firt előleget, két vagy három napi dolog után az építést a hatóság megakadályozta és én sehol annak tovább folytathatását ismét meg nem nyertem. Nekem itt 600 firt kiadásom után a faragott fám ott rothad, a kőfal omlik, pedig, nekem 600 firt legalább is hatévi takarékoságom gyümölcse. A felebbezéshez csatolt építési engedélyt többet vissza nem adták, hogy rámába tétethessem. A ki az építést megakadályozta, az már meg volt örülve és talán a felsőbb hatóságok is, hogy vele mind egy nézetten voltak. Az is igaz, hogy az azelőtt lefolyt képviselőválasztáson nem vettem részt.

Hozzak fel bűnügyet. A kapum előtt, künn tanyán lakom, sánczös törvényhatósági ut vonul el. Kimenve szántani reggel, lerakodtunk az ut mellett a sánczon belül, kabolákat, vető magot, vizet, ételt stb. a mint nálunk szokás és én jelnek, hogy arra borozdáljunk letettem a a sapkám. Borozdálás közben, alig lehattunk 50 lépésre, jön egy szekér és látva, hogy mi háttal vagyunk, leugrik a gazda a szekérről, átugrik a sánczon és felkapja a sapkát és hajt vele jó sebesen. Midőn a föld más végén fordulunk, hogy jöjjünk a sapkára, az már nincs és látjuk a szekeret, mely eltüntethette, Én szekérbe fogattam, utána és későre elfogtam és elvittem a járásbíróshoz, kérdezve, hogy elégtételt vehetek-e rajta, de a járásbíró ezt nem hagyta, hanem megnyugtatót a hátramaradásom, fáradtságom stb. miatt. Majd a tanúimmal beidéztek és végtére az bizonyítványokkal, hogy ő léczfalvi kisbíró, ő büntetve soha sem volt stb. és azt gondolta, hogy ott valakit agyonütöttek és úgy maradt ott a sapkája, Rácz Károly ártatlannak találtatott. Ő otthon akarta a sapka találást kihirdetni. Nekem a vetésem délutánra maradt, -mivel egy i> hold földön, mely ekkorra kiszáradt és e miatt rosszul kelt a délelőtti fuvarozás miatt, majd a cselédeimmel két napot, mint tanúkkal tárgyalni voltam és az igazság lett az, hogy én 10 sapka kárt szenvedtem, és Rácz ártatlannak nyilvánított és még örülnöm kellett, hogy rágalmazásért le nem zárat a bíró kollegákkal.

Felhozhatom a lopásra nézve, hogy a leányom a piaezon árult és minthogy az áruló az árun belül áll, szomszédjajárt csak mellette. Az jött-ment, majd az áruját is ott hagyta. Egyszer mikor vissza kellene adni, a leányom észreveszi, hogy az ersénye és a pénze oda van, pedig mellette se járt senki, csak a szomszéd áruló-asszony. Leányom ezt egy ott ögyelgő rendőrnek megmondja és midőn majd későre, a szomszédasszony a megmaradt árujáért megy, akkor elfogják. A rendőrségen a kihallgatáson kitűnik, hogy csakugyan van nála idegen pénz nem talált krajezárta a leányomtól ellopott pénzzel.

Az ügyet áttették a bírósághoz, ott ismét tárgyalták és az eredmény az lett, hogy az asszony ártatlan, a nála talált pénztöbblet pedig az Isteni gondviselés szüleménye.

Ilyen a bírói fogalom az Isteni gondviselésről, majd alább kimutatom a papit.

Ezeknél hozhatnék fel sokkal furcsábbakat a mezei kártérítésről, minthogy falusi vagy tanyai gazda létemre erről a legtöbb tapasztalatom van, de hagyva az eseteket, lássuk ezekből a törvény szándékát és irányát.

Ezekből látszik, hogy az igazságot nálunk százalékra mérik 5—10 —15 20, de soha 25%-on felül.

A történelem tanulmányozásából az ember meggyőződik, hogy a világ állása forgandó, mint a divat és a mi régen divatját múlta, újból divatba jön. Már bölcs Salamon megírta: „nincs semmi új a nap alatt“. Az ökológia kora közeledik most hatalmas lépésekkel, mert a társadalom az osztó igazságot kiszolgáltatni nem akarja. Ezen tudás, ezen meggyőződés és ezen hitben nevedik az újabb nemzedék. Csoda-e, ha az erkölcsnek nincs keletje ma. A papok az Istenháza ajtaját bezárhatják, mert azok a tanok, melyeket tanítanak nem e világból valók, arra pedig, hogy azokat kövessük, még ráérünk az örökkévalóság végéig.

Törvényeink annyira védik a gazságot, hogy ma legalább is ostobaság becsületesnek lenni. A szemét-szemért ma ostoba kívánság. A lelkiismereti igazság ma nem jár, mint az elveszett váltópénz.

A törvénynek ezen csalárd alapnézete serkent, bátorít és ösztökél sokakat a gaztetre.

Alig egy pár éve itt egy részeges gazember meggyilkolta a feleségét és talán fél évre Ítélték ezért. A fülemmel hallottam sokakat így beszélni: „megyek és megölöm az anyósomat és jelentem magam, hogy leüljem a a félesztendőt“, stb. és éhez rokonváltozatokban kifejezve az ölési szándékot.

Magam is azt mondom, hogy futóbolond, a ki a mostani bíróságoknál igazságot keres, mert úgy se talál, de legalább nem fut és fárad és költ. A bíróság hivatalból szétosztotta a Székelyföldön a közhelyeket, talán birtok aránylag. Én magam, bár ma is öt községben van egy kevés fekvő birtokom, sehol egy talpalatnyit se kaptam, egy pár helyen a felosztás után adtam el, de ott se

kaptam volt, a községekre nehezült pótadóból pedig soha sehol ki nem feledtek.

Belátva, hogy a mezei kártérítésben nem kapok soha semmit, kértem a községeket, hogy az én birtokomat ne őrizték, kértem az alispánt, hogy ezen díj alól mentsen fel, hisz tiszta ingyen fizetem, mert ha rajta kapom is a juh sereget, én kártérítéshez sohasem tudtam általuk jutni, de azért az őrzésért díjt követelnek és az alispán nem ment fel. Ha én a birtokom őrizetét az Istenre bízom, a határőri díjjal előbb állok, mintha ők őriznék.

Én úgy hiszem, hogy az ököljog ma törvényszerű, de hogy igazságos, gyors, olcsó és célravezető és ezek alapján sokkal hasznosabb, mint a törvény, azt állítom. Sok törvénybíró, ügyvédet ismerek. Vannak persze közötlük is kasza-kapa (dolog) kerülők, megvesztegethetők és szóval a rosszban fetrengők, történt is panasz ellenük, de arra esetet nem tudok, hogy soha egyet is a felsőbb hatóságok elkergettek volna, vagy állásából kimozdítottak volna, hanem az akasztófára jól megérett gyümölcsöt legfennebb elítélték 100 frtéért, a mi annyi, mintha egy szegény embert elítélnek egy órai börtönre vagy egy 3 kros pakli dohány adásra.

Ilyen emberek, ilyen eljárás és ilyen törvények mellett igazságot keresni, dőreség, azt vedd magad, ha teheted. Ha a farkasnak az inában van az igazság, az embernek a fortély és csalárdságban.

Az igazságnak ily hiányos kiszolgáltatása, maguknak a törvényeknek elnézése, hajthatósága a nép köztudatában eléggé megvan. A közmondások mindig a legnagyobb igazságok, mert a míg azok egy nép tudatában meggyökereznek, addig arra számtalan bizonyíték kell. E közmondások; „A törvénynek viasz az orra“, továbbá; „jobb egy sovány béke, mint a legzsírosabb per“ az igazsághoz jutást eléggé igazolják, mert ezekben eléggé ki van fejezve az, hogy azt balgaság keresni.

A törvényeink nem törekednek arra, hogy a sértett fél teljes elégtételt nyerjen és a sértés és annak helyreállítása egyenrangú viszonyban legyen, hanem a sértés gyógyítását mindig a sértett fél kárára eszközlik,

Az erkölcscesel, igazsággal megegyező viszonyosság (reciprocitás) nincs meg talán egy törvényünkben sem és ezért nincs lelkiismereti igazság is.

Ilyen igazság mellett a hun birodalom nem állott volna fenn ezredekig, nem áll fenn a miénk is, ha e közmondás: „Az igazság a birodalmak fennállásának alapja“ (justicia est regnorum fundamentum) áll, már pedig ez áll — és csakugyan a nép szava ma is az.

A hun nemzet igazságszolgáltatása páratlan lehetett, mit igazol az, hogy a krónikák mind tudják, hogy a főbíró Kádár a Turdg nemzetiségből volt. A törököknél kádi ma is bíró, tehát kádár, bíró szó hun nyelven. Nemzetünkben a Kádár nemzetiség, valaha birói nemzeti-ség volt, s birói tisztet viselt.

Azt nem tudjuk, hogy Attila és más hun nemzetségek, melyik népből származtak, nem tudjuk még a fél évezredbeli későbbi Árpádot és Álmost sem, nem Istvánt, Lászlót, de Kádárt tudjuk, hogy Turda nemzetiségből volt, a mi eléggé igazolja azon állás magasságát, melyet betöltött és állása tiszteletét népénél,

Úgy hiszem, hogy magas állásba lehet jutni sok alattomos úton, de nagy tiszteletben részesülni, csak érdemes szolgálatok után lehetséges, mert azt parancsolni sohasem lehetett, mivel az a belső meggyőződés szülöttje, ez pedig láthatatlan, feddhetetlen.

Lehetnek a törvények szigorúak, a bosszúállás nagy, az igazság azért kétségbevonhatatlan.

Régi közmondásaink a szigorú törvényeket igazolják, de azok mellett állott, élt és virágzott e nemzet. Ilyen fenyegetéseket gyermekkoromban még elégszer hallottam: „Vigyázz, mert törvénykézre adlak“, vagy: „hidd meg, hogy törvénykézre adlak“ stb., melyek a szigorú törvényeket eléggé igazolják. Maga a törvény szavunk gyöke a tör = ront ige, mely a szigorúságot eléggé igazolja.

Ezen közmondás: „Háromszor veri ezt vissza a Ludas Matyi“ eléggé igazolja, hogy a törvények a sertést nem százalékában, nem is viszonyosság (reciprocitás) alapján, hanem azt háromszorosan is megboszulták és ezen bosszú annyira a nép vérében volt és az annyira megfelelt igazságérzetüknek, hogy még a halál után is igyekeztek a

jobb ismerősök a néhai szenvedett méltatlanságait, esetleg a halált okozóján megbőszülni, innen a halotti-tor, midőn arra a résztvevők fogadalmat tettek. A tor a tör-nek egy mélyhangú változéka, mint azt Kötörmény és Kotormány helynevek igazolják.

A törvények szentségét *eléggé* igazolják azon emlékek, melyek azoknak kőbe lett vésetését bizonyítják. Kétségtelenül azok a pogány vallás és erkölcsökön alapultak, miről különben alább irandok, itt csak megjegyzem, hogy e közmondás: „A ki másnak vermet ás, maga esik bele“ a pogány erkölcsnek és az abból levont következtetésnek egy más képét tárja elénk, mint azt a keresztény erkölcs és az ebből származó keresztény törvények teszik.

A keresztény vallás-erkölcs ezen közmondást így alakítja át: „Ha másnak karját, lábát és nyakát eltöröd, azt az Isten megbocsátja és ha ő nem akarná, meg a romai pápa“, miből és melynek alapján a törvény így fejlődött a keresztény társadalomban, ha valakit egy gödörbe belöktél és karja és lába eltörött, köss egy kötelet a nyakára, húzd ki és hadd ott a gödör szádán, mivel isteni és emberi kötelességeidnek bőven eleget tettél.

Mindezen fejezetek egy-egy önálló munka terét igényelnék, ha az ember az eszmét teljesen érthetővé akarná tenni, de minthogy nekem annak megírására sem időm, sem helyem, sőt azt kiadni sem tudnám, idézek egy néhány törvénycikket a székely törvényekről, hadd lássa a szíves olvasó, hogy a híres 1848-iki törvények nem előhaladást, hanem visszaesést képeznek a székely nemzet törvényes szokásaival szemben és hogy lássa be, minő törvények azok, melyek a székely nemzet fennállását és fennmaradását elősegítették és hogy azok a hun törvényekhez hasonlatosak-e?

Az 1555-ik évi Székely-Udvarhelyen tartott gyűlésen a székely nemzet törvényei összeíratlak és azok az akkori székely ispánok által megerősítették. (Dobó István és Kendi Ferencz),

4-ik pont szerint az ítélet (sententia) ára szabva volt, a mit vesztés tartozott hordozni, *előlegezván* azt a perelő. Ezen díjakat az így összeállított bírák kapták fizetéképpen, kik nem a közpénztárból díjaztattak.

10. Mutatja, hogy a perek három táblán láttattak el.
20. Valamely embernek fia és leánya vagyon, az örökség a fiát illeti; de úgy, hogy a fiú a leányt a maga székének törvénye szerint kiházasítsa.
22. A lakóhelyben a kisebb választ.
26. Az örökségben a vérgyökérrel szemben, idő múlás nem tartatik.
30. Székely ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha a fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyafiára marad.
34. A törvény előtt különbséget tesz a becsületes és jellemtelen ember közt.
37. Szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon, a vajda urak kegyelme, még a király is meg ne oltalmazhassa a peres ellen.
38. A szándékos gyilkos ellen, ott a hol megtalálják, szolgáltatassák törvény reája.
52. Valamely faluban a főembernek vagy lófőnek öröksége vagyon, a falu ellen is; a kinek pedig ott közöttük öröke nincsen, ellenük ott örököt nem vehet, ha ki vett volna is, ha ki akarják vetni, 32 esztendejig kivethetik.
55. A székely örökségért ki 3 forintot (2 korona) ér, királyig elmehetnek, tisztesség dolgában is elmehetnek; de ha elmennek, mind a két fél elmenjen és kiki maga tulajdon dolgát folytassa. (Ügyvéd kizáratott).
56. Székelyföldön minden dolgot megíthetnek, csak bajviadalt nem Ítélnetnek és új ítéletet nem adhatnak.
57. Székelyföldön a víz határt nem tehet, hanem Csak a régi folyása.
58. Valaki adós egyik a másiknak, önön hitére Valahol találja megfoghatja és megtarthatja,
75. A királybíró bíró nélkül bírságot nem vehet,
85. A vajda csak 15-öd napig ítélnetett egy székben, minthogy annak díja volt, Azon székbiró, hadnagygyal együtt 12 személyt adott melljük és a mi bírság jutott, annak a fele a vajda uraké, fele a 12 személyé volt.
- NB. A só a Székelyföldön a nemzeté, míg egyebütt a királyé. II-ik János Segesváron 1562 június 20-án foglalja le magának a hadi szükségeire; de a főnépeknek és nemességnek a szükségére a régi szokás szerint a söt

meghagyta. Hogy kirí a magyar intézkedés a székely törvények között csak azért idézem ezt itt.

Ilyenek 1559-ből (Szék. oklt. 11. köt. 154 1.)

Ilyen: A székelyek Agyagfalván tartott közgyűlésének végzései 1506. (Szék. oki. I. köt. 313 stb. lap.)
 „ . . . Az okáért jelen való gyűlésünkben szentül rendeljük, hogy minden bíró itt az mű országunkban valamely valami dolgot ez úton megítélt és annak igazságát, úgy mint a kit tisztaságnak hívnak, fel vészi, tehát az olyan tizenötöd napra a meggyőzött félnek javaiból a győzedelmesnek eleget tegyen. Ha hol penig eleget nem akarna tenni, avagy ha ereje nem volna, hogy igazat tehessen, akkor tartozék az ő székinek Kapitányától és Tisztitől segítséget kérni, kinek ereje által igazat vehessen; de ha ugyancsak el veszteglene, tehát a magáéból a bírónak a győzedelmes félnek tegyenek eleget ...“ stb.

A székely törvények szigorúságát is eléggé igazolják Kénos és Vágás községek nevei. Maga a Kádár családnév a hunokkal e téren egy hatalmas és nem tagadható kapocs.

A hunoknál a törvények az Isten nevében hoztattak, innen e közmondás: „vétett az Isten szent törvénye ellen“. Maga Attila papi családból származott, a mit igazol apja Muncsuk-nak Bendegúz, ma Bendő jós neve.

Azután is látható a magyarok korában az, hogy a fejedelem egyszersmind főpap, főpapi jogokkal hazánkban. Azon nagy vagyon és hatáskör a papok kezében, a melylyel hazánkban napjainkig bírtak, hun szokáson alapult, hisz a magyaroknak, Julián szerint vallásuk se volt, pedig azelőtt az őshonban mohamedánok voltak, a bolgár fenhatóság korában. A papság volt a főtörvényhozó és törvényt osztogató hatóság.

Napjainkig a pap törvényt tanult és tudott, hogy a népnek tanácsadója, bírója és vezére lehessen. Ezért bírta a szép jövedelmet és ezért állott akkora tiszteletben.

Maga a kereszténység terjedésének és megalapodásának az volt a legnagyobb akadálya, hogy a keresztény papok sokáig nem voltak képesek az őket megillető helyet betölteni és a beléjük vetett várakozásnak és reménynek megfelelni.

Az így, isteni beleegyezéssel hozott törvények népünk előtt szentek és sérthetetlenek voltak.

A törvényt áthágni, megszegni nagy bűn volt.

Nagy mondás volt ez: „megvetette az isteni és emberi törvényeket“ vagy „lábbal tapodott minden isteni és emberi törvényt“.

Ilyen szent és sérthetetlen isteni és emberi törvényeket vésett népünk köbe, innen Kószér a Csiki Székelykrónikában és gelenczei erdőn mint helynév, innen a dalnoki erdő területen Kötörmény helynév és innen Csíkban ennek mély hangú változéka Kotormány község neve,

A ki az ily szent törvényt áthágta, annak aztán bűnhődni kellett és ez ellen szigorú volt e törvény és szigorúak és igazságosak a törvénytevők, a kik mindig sokan voltak. Elég oklevélből láthatni, hogy egy perben 24 székülő bíró volt a derék széknél és 12 az alsó széknél, akik együttesen mondták ki az ítéletet. 1555—85. cikk. Ez az alapja az esküdszéknek.

A bűnhődtetés szigorú volt és a nép erkölcsi értekezéséhez és világi nézetéhez mért. Ennyi bíróban minden nézet talál szószólóra, a mely a nép között természetes és így védőre is és ezért tiltva volt az ügyvéddeli képviseltetés az 1555-iki és 55 cikk szerint a Székelyföldön is.

A bajviadal egyedül kivételt képezett, a mely felett Székelyföldön nem Ítélezhettek, a minek hihetőleg az volt az oka, hogy arra igen sokszor oly politikai momentum szolgáltatott okot, a melyet a bírák nem is tudhattak, és abban igazságos ítéletet sem hozhattak.

A. székelyföldi népbíróság hatáskörét csorbítani megkísérlettek és a királybíró úgy látszik már 1555-ben a székülésekbe betolakodott, de úgy látszik a tolakodása eredményre nem vezetett, mert ellenében lett a 75. cikk hozva, mely szerint bírságot bíró nélkül nem vehet — ha ugyan az Ítéletével tolakodott is — sőt annak érvényt szerzett is az állami hatalom segélyével, a mi rendelkezésére állhatott.

A bűnhődtetés úgy látszik rendesen akasztással történt valamely jártabb út mellett; innen a sok bitófa helynév a községek területén. Ezt igazolja ezen közmondás; „kár neki a drága levegő“, „ne rontsd a levegőt“,

„kötélrántó“, „a holló vájja ki a szemed“, „száradj a kötélén“, „akasztófavirág“ stb. a midőn a fenyegetés „törvény kézre adlak“ elég ijesztő lehetett. „A szél verje össze a bokádat“, „soha se szabadulj meg a hóhér kötelelétől“ stb. mind csak az akasztást igazolják, a mely sokak jelenlétében hajtatott végre, innen a cigány jó kívánsága: „Isten őrizze meg az urat a nagy temetéstől“. Azon törvények és szokások lettek a nép bírósága által kimondva és végrehajtva, a melyek a nép közérzetével megegyeztek és ezért volt ez a kőbe vésett törvény szent és sérthetlen.

Ezen szólásmódok eléggé igazolják a népben meggyökerezett szent és sérthetetlen törvényeket és annak végrehajtási módját, de tekintve a kifejezéseknek változatos azonosságát, igazolják azoknak egykor gyakori előfordulását, mi csak akkor lehetett.

Maga a lelkiismereti szabadság is csak a hunoktól eredhetett, mert ezt Európa nem ismerte. A halálra ítéltnek a teste felől rendelkezhetett a törvény és a szokás, de a lelkét az se bántotta, sőt bántani sem akarta. Innen a közmondás a halálos ítélet kihirdetésekor: „az Isten legyen irgalmas, kegyelmes nyomorult lelkének“.

Bárha a bűnös lelke is hibázott, az a feletti Ítélet, a fennebbi közmondás tanúsítása szerint, az a felett jogérvényesen egyedül Ítélező Istennek lett fennhagyva, mint a kit az megilletett.

A néphit szerint az Isten a jogát gyakorolta is, mert a villámot a nép ma is Isten ítéletének nevezi és ha valamit megüt, lelketlen tárgyat is, azt mondja a nép; „az Isten ítélete beleütött“.

Hitvallás.

Az őskori nagyobb népek között több vallás és hit nyomait lehet felfedezni, mely esemény onnan magyarázható ki, hogy a népek az évezredekig tartó fennállásuk alatt fejlődtek és ezen fejlődéssel a hit is fejlődött.

Ma is ugyanazon hitnek ugyanegy időben élő vallói, szellemi belátásuk és felfogásuk különböző foka szerint, a hit tárgyát képező állításokat másképpen hiszik, úgy hogy ugyanazon hitfelekezet hite világeért sem azonos. Maguk a lelkipásztorok, kik mégis a műveltség és egyházi tudomány magasabb fokán állanak, a hit állításait

más-másképpen fejtik ki, miről elégszer volt alkalmam meggyőződni, Egy műveletlen embernek a hite is műveletlen, de a művelté sem azonos az eszes és bölcs hitével.

Nemzetünk között ma is feltalálhatni a fetisimádást azon magasabb színvonalú hitig, mely csak kevesek tulajdona, a hitnek ezen féle fokozatát bármely vallásfelekezet között, sőt találhatni eleget, kiknek semmi hitük sincs bár nem nagy számmal.

Én a saját szememmel láttam, midőn egy omlando kőfal mellett átmenő és hozzá kapaszkodó asszony kérte azt, hogy csak addig ne ömöljék le, a míg átmegyen valahogy, ez kétségtelen fetisimadás; de láttam elégszer, midőn idősebb asszonyok a kutyát kértek, hogy meg no marja őket, hisz ők nem akarnak neki ártani, a mi szintén fetisimadás.

A hitnek ezen értelmi fokozaton levő tagjaitól felfelé sok-sok-féle hitvallók felekezete volna összeállítható ma is ugyanazon egy hitfelekezet hívői között is.

Ha ma egy koncz papírt és írószert adnánk akárhány műveltnek nevezett egyén rendelkezésére és bezárnók őt egy külön szobába, hol a rendes ellátás mellett az volna a teendője, hogy a hitét leírja, én állhatatosan hiszem, hogy az egy nagyszerű bohózatot szülne, mert az illető keveset írna össze és az a kevés se volna való és nem felelne meg az illető belátásának és szellemi erejének. Ha azt hagynók meg, hogy a vallásodból a mit nem hiszel, azt ird le, többet tudna írni.

A mai keresztény vallás is úgy van feltüntetve, a mint az nem hihető, vagyis nélkülözi a hihetőség feltételeit. Az embernek a fogalma csak is addig terjed, a meddig az értékeivel magának képzeteket gyűjtött. Arról, a miről az ember képzetet nem gyűjtött előlegesen, arról fogalma sincs és nem is lehet. Az ember nem tud ogy szint képzelni, a melyet még nem látott, tehát arról fogalma sem lehet. A mai keresztény vallásban is vannak ily tanok, melyek befészkelődnek az ember belsejébe, ott tenyészni kezd a kételkedés csirája, mely majd megemészti azt is, a mit máskülönben hinni lehetne. Ha a mai kor hitetlenségét egyik-másik ostorozza, annak előidőzésében saját maga egy főtenyező.

Ha a vallás az ember fogalmával nem összeegyeztethető, lehet valaki bármely vallásfelekezet tagja, az hitében megmaszlagozva egészen mást és egyebet hiszen, mint a mit a hit czikkelyei előírnak, talán mást mint a mit bármely hitfelekezet előír. Ha van hite az. ilyennek ég pedig van, a mint én az életben tapasztalom, azon hit nem az ő vallása hitczikkelyeiben van összefoglalva.

Ebben találok az okát, hogy ma is oly különböző fogalmak vannak az Istenről, mert bárha annak léteében nem igen kételkedik egy is, arról mégis oly különböző fogalmak keletkeztek. S ha ma a keresztény hitet leírni senki sem tudná, úgy hiszem, hogy őseink vallását is leírni éppen ily képtelenség és arra vállalkozni dőreség lenne; de ha azt leírni ma képtelenség is, abból igen sokat le lehet írni,

Az Istenségrőli fogalom.

Abban mindenki fogalma megegyez, hogy az Istent egy minden tekintetben az embert messze túlszárnyaló képességekkel bíró egyénnek tartja. A hasonlat azért veszi az embert, mert ennél tökéletesebbet a lények közt nem látott, s érzékeivel meg nem fogott. Még az őskorban, midőn az égi testek imádása gyakorlatban volt akkor is s ezeket is emberi fogalmakkal kötötték össze. Láthatott mindenki már elégszer lerajzolva napot, emberi arc alakban, láthatott holdat emberi arc alakban, de sőt a fétis imádó is a kutyának és kőnek emberi akaratot, szándékot, hajlamot és képességet tulajdonított.

Az istenségrőli fogalom alapjaiban ugyanegy volt mindig, ma és ezelőtt 10000 esztendővel, mert az mindig a legtökéletesebb emberi alakban és tehetségekben, a minőt csak fogalom nyújthat, tekintve annak terjeszkedhető képességét, mutatkozott.

Az ember az Istent olyan hatalommal ruházta, a milyenre a fogalma és képzelő tehetsége képesíti, mire azonban a képzelődés az erőt és tehetséget is megadja neki. Így a szegény az Istent gazdagnak képzei, a beteg egészségesnek, a gyenge erősnek, a félszeg épnek, a

bánatos megvigasztaltnak, a jóttevő gonosznak, az örvendező haragosnak; felruhazza őt azon képességgel, hogy ő az ő tulajdonaival rendelkezvén, azt ajándékozhatja, adhatja, sőt ha megharagszik el is veheti s így az emberre jót és rosszat bocsáthat ínye szerint. Sokszor hallottam e kérést: „Az erős Isten segítsen meg.“ A Székelyföldön csaknem mindennapos e kifejezés. Ezen fogalomnak adhatott bármely nevet, az mindig ugyanaz volt, a mi ma és lehet, hogy az ember később még tökéletesebb alakban le tudja írni, de a népben a fogalmat az nem fogja megváltoztatni tudni, elkeresztelhetik az Istent bármily magasztos és fenséges alakot vagy eszmét jelentő szóra, a fogalom nem fog változni, a míg az ember embernek marad. Lehet az angyal, tündér, sátán, ördög, tehát bárminő akarattal, hajlammal és képességgel felruházott képzemény, az emberi fogalom róla ugyanaz marad és őt emberi alakban és emberi képességekkel fogja mindig képzelni.

Nyelvünkben az isten szó értelme-őstünemény, mert is. : ő, még a halotti beszéd korában is isemük. A ten tűnni, tünemény és tündér alakban képzőkkel ma is megvan a nyelvünkben. Ezen elnevezés elég világosan mutatja, hogy őseink között egy bölcsészeti vallás létezett, de az csak a bölcsék között élt, ha az egész nép között el vala is terjedve.

A genesis írója idejében, a mint fennebb már megjegyeztem, Atya alakban (Ádám) volt meg, mely a mai fogalmaknak teljesen megfelel, időszámításunk első századaiban az örmény írók szerint tangriata, mely szó ugyanaz, még értelmileg is, mert tangri a tengernek a nevezése, őskori véghangzós alakban, nyelvünkön a mi ma is a végtelenség, a határtalanság kifejezése. A tenger alatt ma is csak vizet értünk, mert ha kérdezzük valakit, hogy sokan voltak-e a sokadalomban? a rendes felelet: „tenger nép volt“, vagyis számtalan. Az ata szó azonos az atya szóval és a hatni, hatalom gyöke.

Ebből láthatjuk, hogy nemzetünknel az istenségrőli fogalom ugyanaz volt a népnél, bárha azt atya, majd Isten, majd megint atya és megint Isten név alatt mutatkozott. Baján avarogán esküjében (lásd Menandert) az Istenre hivat-

kozik, ki az égben van. Legyen szabad ezen hitfogalmat hunnak gondolnom.

Ha az indusoknak 33000 Istene volt, az mind azon egynek csak különféle tulajdonságát mutatja és ha hun őseinknek mindeniknek külön házi Istene volt, az is alapjaiban, bármely nevén neveztetett, ugyanaz volt, vagy hogy magam jobban megértessem, az a fatest és léleknek csak egy darabja, csak egy tulajdonsága. „Isten Istenem ne legyen“ eskü ma is. Ezen házi Istenekre mondták a latin keresztény papok lári-fári, mely alatt a házi Isteneiket s.azok haszontalanságát és kidobását értették,

Őseink pogány vallása alapjaiban nem változott, de azért magát az azonos Istent egy nagy birodalom népei más-más fogalom szerint imádják és annak, ha nem különböző képességeket is, de más tulajdonságokat adnak, így ha a napot egy déli és egy északi nép imádják azok közül az északi a nap hő tulajdonát a legjobb tulajdonának tudja s ezen oldalán az a legjobb isten, a míg egy déli nép a nap forróságában a kiálthatatlan hőséget és a mindent kiaszaló melegségét a legrosszabb tulajdonának tartja és ezen oldalról tekintve, az a legrosszabb Isten, Ilyen közmondások: „olyan igaz, mint a fényesen sütő nap“, vagy „az áldott napsugarak“ stb. nem déli tartomány fogalmait fejezik ki a nap Istenről, hanem egy inkább északi tartomány fogalmát, míg a kuldesil molukki az aszaló napisten, mert sil=sül, molukki=meleg. Tehát ugyanazon Istenek, ugyanazon tulajdonsága, különböző éghajlatok alatt majd jók, majd rosszak, így tehát népünknel, melynek roppant birodalma az őshazában különböző égaljak alatt szétterül, már a nap Isten mint jó és mint rossz mutatkozott, mely okon ezen tulajdonságainak megfelelően más-más nevet adtak, pedig voltaképpen az egy és ugyanaz vala. A székely törzs nap Istene tehát egy inkább északi népé a fogalmában.

Ez okon az írók a különféle nevek alapján egész más és külön személyesített Isteneket képzelnek, pedig azon különböző nevek csak ugyanazon egy jó és vele egy személyben rossz Istennek csak különböző tulajdonságait jelölik, melyek már az égaljnál fogva változnak.

De változik az istenrégrőli fogalom a kenyérkereset

és a táplálkozás, szóval a foglalkozás szerint is. Egy kőművesnek mindig csak tiszta idő kellene, hogy munkájában haladhasson, míg egy szántóvető embernek már változó idő kell. Hányszor halljuk ez utóbbitól, hogy az eső drága és jó és minden cseppje egy aranyat ér stb.

Míthogy tehát a foglalkozás csak ritkán változott, meg lehet különböztetni őseinknél is, egy a nyájakkal költözködő nemzet és egy földművelő nemzet Istenét és ezek, bárha népünk a földművelést nagyon régtől folytatja, a nyelv tanúsítása alapján ma is megkülönböztethetők és feltalálhatók.

A nyájaival költözködő és abból élő nemzet főistenei a nap, a föld és víz. Az első adja a meleget, a második táptálja a marhákat és a harmadik termékenyíti eső alakjában a földet. Ezeknek a tulajdonságai pedig jelentkeznek az egészséges jó kövér marháknak, a sovány marháknak és a pusztulásban, elaszás, dögvész stb.-ben.

Ezen vallást tükrözteti elénk az indiai Bráma, Visnu és Szíva Isten. A Bráma a jó legelőt nyújtó Isten, ki a baromnak kedvez, innen a Barom isten, mely szó a Brámával azonos, a Visnu a sovány esztendőket, szárazságot, aszályt stb. adja és a barmot rosszul táplálja, innen Visnu, Váz = Vézna; e szavak nyelvünkben ma is megvannak és a Siva a pusztulás, dögvész stb. Istene. Ezen szónak azonos értelme nyelvünkben ma is megvan sivar, zshivány, sivatag stb. szavakban és úgy annak értelme, mint maga ezen Isién tulajdonsága e szavakból elég világosan kivehető. Ezen vallás egy időben a hun nemzet vallása volt úgy északon, mint délen, de majd a művelődéssel változik és alakul át és ekkor a csillagimádás kora következik, midőn a földművelés kezdetével más fogalmak keletkeznek és az Istennek új tulajdonságai kívántatnak és kerestetnek. Az indiában élő *czudar* és nyomorult *pára* szavak értelmét nyelvünk adja vissza.

Az évszakokat jelelő szavaink ezen korból valók és a költözködést eléggé felvilágosítják, úgy a vallásnak a barmokon nyugvó szerkezetét.

Az évszakok: a tél-gyöke tele és innen a tárgyeset tétel, azon évszak, midőn a marhákkal együtt állandó szálláson ülnek és az tele volt; a tavasz azon évszak,

midőn a téli szállásból kiköltöztek a távozásról, kezdete a tavaszi éjnap egyenlőségével kezdődött; a nyár azon évszak, midőn a nyájaikkal a messze hegyeket bebarangolták nyáj ár, vagyis a nyáj eladása; ősz = a dértől, midőn fehéredni kezd és a növények hervadnak, a mén, kesely stb. szavakkal azonos gyökből és kezdetét vette az őszi éjnap egyenlőséggel.

A mint a földműveléssel az emberi munka-kör tágult, úgy az Isten-kör is szaporodott. Az újabb munkanemekre, újabb Istenek kellettek, ha melyek a nagyobb égi testekből nem teltek, azok a csillagokra szorultak és még állatokra is.

Minthogy Kain (fekete) a mi ősünk kezdette a földet művelni, az ő népénél kezdődött a megszorodott Istenek száma is előállni, tehát annak nevét a mi nyelvünk szerint lehet érteni csak és a többi népek ezeket majd csak átkölcsönözték. A földművelő megtelepült emberrel az istenségrőli fogalom is változik. Az már nem költöz-ködő, hanem megtelepült és azt a telepedés helyéhez kötve alkotja magának a fogalom.

Minthogy a völgyeket és a rónákat, már a nagyobb termékenységüknel fogva inkább művelték, a hegyeket az Istenek lakásául jelölték ki.

A görög mythológiában ezen fogalom nem eredeti, hanem az Istenekkel ezt is csak kölcsön vették ősinktől, bár azt alkalmazták és azok lakását az Olimpusra helyezték.

Mikor a Byzantzi követségnek, már t. i. Maximinuszéknak nem engedik meg a hunok (1. Priscust), hogy a hegy tetejére verjenek sátrat, ebből ezen fogalom kétség-telenül igazolva van. Maga Attila is csak a völgyben vert sátrat. A Székelyföldön az egyházak mind emelkedett helyen vannak ma is és még magasabban voltak régen. Várakkal voltak a hegytetők koronázva. (1. Orbán Balázs. A székelyföld leírása-t).

Az északi rokon népeknél a magasság az emelkedettségben látszik, az istenségrőli fogalomnak, gyökerezni máig is, a mi fennmaradt napjainkig.

A finneknél Jumala, a cseremiszeknél juino, az orosz mordvinban iny = az Isten neve. Ezek pedig a Jumala tanúsítása szerint az emel emelkedettséget fejezik ki, a mi összevetendő a Himalája hegység nevével, a miből

kitűnik, hogy őseink az istenek lakását a Himaláján képzelték és maga a német Himmel sem árja tulajdon, mert akkor a latin, görög és szlávban is megvolna, hanem egy tőlünk kölcsönzött fogalom, azt a német nyelven érthetetlen Ilimmel-lel kifejező szavával együtt, minőt még alább is látunk a Walhalla-ban,

Bármennyire távol estünk mi és az idézett északi népek a Himalájától, a fogalom kétségtelenül be van igazolva és egykori elterjedtsége még jobban bizonyítja.

1. A fő Isten a nap, melyet a világosság nyomán, a mit terjeszt Bálnak neveztek. Némely népeknél a b előhang el is maradt és volt eli. Összcverekedéseknél ma is van használatban e kifejezés „az élő Istenedet“, mely egyebet nem is tehet, hisz holt Isten képzelhetetlen. A szkiitha király fiai Bál és Nap egyenrangúságáról már megemlékeztem, úgyszintén ezen közmondásról: „Pál fordul köddel, ember pusztul döggel“. „Vagy nem mindig Pál napja (pihenő nap), hogy csak a hasad süttesd.“

A nap Isten vagy Bál, a jónak volt az Istene. Ma is él e közmondás: „olyan igaz, mint a fényesen sütő nap“. „Áldott napsugarakról“ beszél ma is a nép. Ezek őseink északi lakását igazolják, mivel ha déli lakosok lesznek vala, akkor a forró napsugarak aszályt hoznak vala a terményekre és a nap nem lesz vala áldott.

Azon szólásmódot: „az Isten magához vette, meit szerette“ eléggé felvilágosítja a németnél is meglevő Walhalla-t (Bál iln) és azon mondás: „az örök világosság fényeskedjék neki“ Az iln, eln stb.-nek a villogó értelmét igazolja a latinnál fennmaradt coelum — ég szó, mely villámot is fejez ki, (de coelo tangi) szólásban.

A nap Istent akkor is imádták őseink, midőn e hazában megtelepedtek, mit igazolnak az Istennek épült imaházak, melyek a hol a hely megengedte, mindenütt úgy vannak építve, hogy a szentség a napkeleti oldalon legyen és a bejáró nyugatról volt a nappal szemben. A lakóházaknál e szándék az építésnél szintén világos, pedig Háromszéken a fagyaló Nemere-szél miatt ezt éppen kerülni kell vala.

Ma is a halottat úgy helyezik a sírba, hogy a felkelő nap felé legyen arcczal fordítva.

Az imaházak dombosabb helyre vannak építve, a hol a felkelő napot korábban láthatni.

Ezek szerint a nap a tenyészetnek, a melynek a vilá-gosságnak a forrása és így az életnek is, mely tulajdon-ságai miatt, az Isten körben a főhelyet foglalta el és ő vala a jónak, az igaznak és az áldásnak a kútfeje. A római hitregetanban Apolló néven ismeretes, az ázsiai népeknél Baal vagy Bel alakban, a hihetőleg rokon gallok-nál Belis-nek neveztetett, de még a németnél is előfordult Walhalla alakban,

Hunfalvi szerint a Pál szót is a szlávoktól vettük. Kétségtelenül azért oly idéetlen, mivel hét hónapra született és nem volt még kifejlődve. A bálvány szavunk eredeti-leg a Bál (nap) nak megtestesítése volt. Gyermekkoromban a szülői háznál voltak sárga rézből Öntött nap és hold alakok — hátul füllel — hihetőleg csotor dísznek használva és ezeket apám, ki 1785-ben született bálványnak nevezte, tehát holdra is átment e szó.

Háromszéken az úgynevezett Fekete-erdőségben a 9 Sepsi község erdejében, most megosztva Martonos és Fotos-nak jutott a bálvány erdőrész, mely keletnek dül, tehát a napnak és benne a bál Isten képe lehetett valamikor.

Annak igazolására, hogy a mi Pál-unk a Bál eli, a Bel, Apolló stb. Isten nevekkel azonos, legyen szabad a fennebbiekhöz hozzátoldanom még, hogy az éli, mely ma nálunk élő alakban maradt fenn, a világos, a csillogó a villogó szavunk gyöke és maga Babilon, nyelvünk szerint, íényes kaput jelent, mert Bab „ fehér, ilon pedig ezen eli szónak egy alakja.

Hogy maga a német Walhalla ezen Isten névnek megfelel, azt az idézett közmondásainkon kívül a latin nyelv kétségtelenül igazolja nemcsak a coelum szóval, de az Elyseum szóval is, mely az üdvözültek túlvilági hónát fejezi ki és mely szó az eli, az álla (Walhalla) szóval azonos.

Ezen körülményt bizonyítja továbbá a latin Elicius szó, mely Jupiternek egy mellékneve és mely a római hitregetanban, a villám kormányzó jelzéssel azonos fogal-mat fejez ki. Hogy ezen Eli is a magyar elő, a villogó stb.-vel azonos, azt talán szükségtelen tovább is igazolnom,

Egyébiránt láttuk már, hogy a szkiitha király a ikiit Bál-ra és Nap-ra kereszteltette, említettem, hogy a gallok-nál is volt Belus nevű uralkodó, melyből a latin us ragot elhagyva marad Bel a punoknál is, mely a hunokkal kétségtelenül azonos eredetű nép, előfordult Belus király, aki éppen Didó-nak Karthágó királynéjának atyja volt, a melyek a Baál, Bel és Pál szavak értelmezésénél segítségünkre vannak. Az Eli szónak Didó, a Kárhágót alapító királyné Elisia vagy Eliva mellékneve is hozzájárul az értelmezéséhez, mennyiben Bel-nek Eli méltó leánya. Nem ismerem annyira a római hitregetant, hogy tudnám, voltak-e Pál vagy helyette Jupiter és Bachus és minő viszonyban? De annyit látok, hogy maga a Bachus szó- és ivó szavunk azonos.

Azt talán már említettem, hogy a kohó szavunkból kovács fejlődött és így az ivó is lehetett réges-régen ihó vagy még io is, a mit nemcsak az io végzetű folyó neveink bizonyítanak, hanem az inni igének múlt ideje is, melyben ittam csak a múltat kifejező raggal van a tő összekapcsolva.

Ezt mutatják a római hitregetan Evan, Evias elnevezései is, a melyek közül az első férfiúi, a második női mellékneve Rachusnak és kétségtelenül ivó értelemmel bírtak a hitregetanban és ennek hangtanilag is megfeleltek, ha a mi ivó szavunktól származtak, melynek értelmileg teljesen párjai.

2. A hold. Ezen égitest már felötlő nagyságánál fogva, őseinknél a nap után következett.

Neve igen rokon a holt (halott) szavunkkal, mi talán bágyadt, fénytelen színétől eredt.

A holdnak is igen nagy hatáskört tulajdonított az ő hit, mit a babonáinkból láthatni, így: A hüvelyeseket újholdra nem jó vetni, mert megférgekednek és mindig csak virágoznak.

A violát új hold péntekén vetve, az csokrost fog virágozni,

Újholdra nem jó fát vágni, mert azt a szű idő előtt bántja.

Időbeosztásunk a hold járása szerint történt, innen (hold nap).

Az időjárást a hold szerint állapítják meg. Az újhold állása szerint önt vagy merít, mi nedves vagy száraz időjárást jelent.

Ha az újhold feltünésekor pénze van az embernek, az az egész hóban lesz, stb. A kaldeai Nin neve megvan Háromszéken Nyén község névben, de sin e szavakban sinyedék, sinyevén, sinlódik stb.

A nap és hold járása alapján vette kezdetét nemzetünkél az időbeosztás és ennek alapján az időszámítás.

Az esztendő a napnak egy úgynevezett körfordulata alapján keletkezett. Ha az esztendő szavunkat értelmezni akarom nyelvünk szerint, akkor az esz előszótagot el kell hagynom, mert ezt több szó vette fel nyelvünkön a nélkül, hogy ezen szógyarapodás az értelemre befolyással lett volna. Így lett a

tanya-ból	==esztena.	
köz vagy közvetítő	}	eszköz
valaminek elérésére		
ék az eke kormány	}	eszteke.
tisztogatására		
az erga, vesd össze izeg	}	==eszterga
forog szavunkkal-torgó		
dorongolás, midőn a juhokat		
a fejő nyiláshoz szoritják		==esztrengál.
kapocs—káva (seprü-káva, nyereg káva)		==esztkába.

A tendő szavunk ma tűnik, tünedez, tüntet szavaink gyökének a részesülő alakja.

Az esztendő tehát azon időtartam, mennyi idő alatt a Csillagok a nap körüli utat megteszik. A mi földünkön egy esztendő 365 nap 5 óra 4 perc és 48 másodperc.

Őseinknél az esztendő, minthogy a nap forgásán alapult, karácsonykor kezdődött, a mikor a nap az északi sark körül eltűnt és mikor aztán megint feltűnt. Maga a karácsony szó a nap eltűnésétől vette kezdetét, a mikor sötét volt Kara a török nyelvben ma is fekete értelemmel bir és ez összevetendő a barna színnél mondottakkal és Kraszna és Karatna háromszéki község neveivel, úgy Kovásznán a karácsony patak helynévvel. Korom és kárhozat szavainkkal feltűnik az, hogy az esztendő a keresz-

tény időszámítás szerint is azon időtájt kezdődik, úgy politikailag is az ismert világon akkor, midőn őseinknél kezdődött, holott a keresztény időszámítás szerint advent kezdetekor politikailag a nemzeteknél különböző időben kellene kezdődnie, mint az iskolai év szept. 1-én, a katonai év okt. 1-én, a házbéri év az ország nagy részében Ápril 24-én stb. kezdődik. De a keresztény világ nemcsak ezt, de sok sok mindent vett át őseinktől — a pogány korról egyebütt — mert ezt sem a Julianusi, sem a Gregorianusi naptárból indokolni nem lehet.

Az évről nem szólok, az újabb szó és lássa a ki csinálta és elfogadta, hogy értelmezi.

Az esztendő felosztották őseink a hold járása szerint holdnapokra, más beszédünk szerint hónapokra Itt is az újabb hó, hava szavakról, melyekkel egyet nem érthetnek, nem akarok szólni

Ma = a mai nap is a székely a hónapot 4 hétnek tartja és alig lehet vele elhítni, különösen a cselédfélével, hogy az nem egy hónap. Nem tudom furfangból ered-e vagy tudatlanságból ezen kötekedés, de hogy e szerint állítja a köznép, az áll?

Ezen négy hetes hónap, a hold járása szerint van számítva s így azon alapszik a hét is.

A hetes számrendszert nem fogadom el Hunfalvitól, midőn annak, a mi számneveink közt helyét nem találom, de a természetes felosztáson kívül találok olyakat, a mi a hetes számot őseinknél valami különös erővel és hatással ruházta fel így hallok nálunk sokszor, nem tudom más népeknél megvannak-e így hallom sokat a hét szük és hét bő esztendő váltakozását, hallok a hét gersei ördögről, hallok arról, hogy a hetedik gyermek táltos (pénzt megtalál stb.), hallok a Világ hét csodájáról, heted-hét országontúlról azok mindig a mese, a vén boszorkány szoknyájának a hetvenhetedik ránczárói mesél a nép, hét bolygó kormányozza az időjárást, a mint évről-évre uralkodnak, hét csillagból áll a gönczöl szekere népdal, hét pogány vezér alatt indultak útra a magyarok, maga az Isten is a hetedik égben lakik, sőt az emberen magán hét sor bőr van, hisz a fenyegetésben benne van; lehántom mind a hét sor bőrdöt stb. stb.

Ilyen hónap 13 volt egy esztendőben őseinknél is, Minthogy egy hónap 28 nap, a 13 hónap 364 napot tett és egyet vagy kettőt ekkor átszöktek és innen jött a szökő év elnevezés.

A németnél a Schaltjahr tanúsítása szerint, nem ilyen volt az időszámítás, de az angolnál az over leaping szerint ilyen. Ezt tehát az angol a skótoktól kaphatta. Minthogy azonban a skótok a hun nemzeti név felvétele előtt vándoroltak ki az ős hazából, a mi legalább 2000 évvel keletkezett időszámításunk előtt, ezen időbeosztás tehát több mint 2000 évvel időszámításunk előtt szeltében el vala őseink között terjedve.

Ha az a 13 hónapos esztendőnek a hónapjai neveit keressük nyelvünkön, akkor ilyenekül tekinthetjük. 1. A karácsony hónapot, minthogy akkor a nap a messze északon eltűnt, tehát sötét és így fekete—kara szinu vala. 2. A böjtelő hónapot. Bár a bibliát többször átolvastam, én nem emlékszem, hogy az új testamentumban annak valami idvezítő hatásáról említés volna téve. 3 A böjtmás hónapot ugyanazon alapon. Itt megemlítem az elő és más sorszámokat, melyek keletkezési és hozzávetési ideje, az életben létének lehetetlenség, minthogy az Attila fia is már Ellák volt. 4. Húsvét hónap, a melynek az előzők nélkül értelme sincs. 5. Szent Iván hónap. Iván szót össze kell vetni a fehér, mint a hóval, a mikor a messze északon a nap le sem ment.

Nem akarok az alábbiakra emeletes házat építeni, de még sem hagyhatom említés nélkül itt azt, hogy Rómában a Janus templomában a nap Istent imádták,

Ha e szóból a latin us ragot elvágjuk marad Ján, a mi összevetendő a mi Iván szavunkkal, mely alatt fehér, a#az világos értendő, s mely nap köztudomás szerint Június hó 24-én esik, a midőn a nap leghosszabb és legfényesebb. Minthogy a hónap neve is Szent-Iván, mely nevét nem János evangélistától kapta, én a fenebbiek alapján e hó nevét nyugodtan a pogány korban keletkezettnek merem állítani és a kettő közötti kapcsolat előttem kétségtelen,

6. Zsenge hónapja, a mikor a földművelő az új termést levette. Ezeken kívül volt őseinknél tél, tavasz, nyár,

Ősz, szénacsinaló, vadász és halász hónap. Ennek a nép hitébenei lételeét eléggé igazolja a prot. úrvacsora osztás. Ezen tizenhárom hónapos évet legelőbb Hupel fedezte fel, az Oesel szigetének (keleti tenger) parasztjai által csinált 7 falapoczkának 13 oldalán festett naptáron, melyből minden oldalon egy hónap, azaz 28 nap van felróva, hol az ünnepek is megvannak, mert azoknak külön jegyük van. Ezen (1782-ben) felfedezett naptárt kellőleg értelmezi a mi nyelvünk. Az évet a parasztok, a mint Hupel előadja, évenként egy napot (talán néha kettőt is?) átszöktek az esztendő végén és innen a szökő év elnevezése.

Áttérve a hétre, mely nyelvünkön nem csak mint számnév használtatik, hanem a hebdomus elnevezésére is, a mi északi rokonainkkal közös szokás.

A keresztény vallás a napok elnevezését is üldözte és így azokat ma én sem tudom mind nyelvünkön; de megmaradt közmondásban a Pál napja (Ne süttesd hasadat, mert nem mindig Pál napja). Ez, minthogy a törököknél ma is péntek az ünnep, a németnél is péntek: Freitag, azaz szabad nap. Hej! pedig sokat vett át a német őseinktől, én Pál napjának a mai pénteket hiszem.

Minthogy Pál a nap isten neve volt, kétségenkívül utána a hold következett, annyival inkább, minthogy maga az időbeosztás — a holdnap hónap, a hét és a napok — a hold járása szerint történt. Szombat nap tehát lehetett a hold után Sin-nap, hold-nap és holt nap is, minthogy maga a hold a holt (halott) szavunkkal azonos értelmű: A hold nap = holt halál nap is lehet és ekkor szombat neve a hadur-tól (Saturnus) neveztetett, mint a rómaiaknál, kik egyebekkel ezt is átvehették, úgy a többi is. Vasárnap ősi néven neveztetik, de nem a török bazar gunilól, a mint Hunfalvi hiszi, mert a 15-ik század derekáig, a mikor a törökkel itt népünk érintkezett először nem vehette, mert addig nevének és pedig meggyökerezett nevének kellett lenni, Ez egy ősi szavunk és tőlünk vehette a török,

Hétfő nyelvünkön van.

Kedd, azaz ketted nap, szintén nyelvünkön, A más két nap ősi elnevezéséhez nem tudok hozzávetni sehogy.

Hunfalvi azt hiszi, hogy minden rokon nép úgy

nevezte a napokat, habár mint a magyar most idegeneket alkalmaz is a napok elnevezésére; de a mint láthattuk a mi nyelvünk nem úgy alkalmazta, mint a vogul, észt stb., a miből következik az is, hogy a nyelvünk nem a magyar nyelv, de következik az is, hogy nemzetünk ősei nem a vogul, észt, fin, lap, osztják szomszédságban nőtt és fejlődött s az eféle okoskodás minden józan alapot nélkülöz. Ezen népecskék az ősi törzsről leszakadhattak ezelőtt 5—6000 évvel, a mi alatt mi tovább fejlődtünk, ők pedig feledtek, még azt is a mi volt. Ezt eléggé igazolja az Istenkör is.

2. De az Előd vajda késői kozár házassága (Konstantin) magtalansága és mégis a névtelen szerint Szabolcsa Csák nemzettség (20 fej.) utóda, a többnejűséget igazolják.

Azon istenkör, azon isten nevek, melyeket a mint alább is kitűnik, a római, a görög, a chald-nép tőlünk kölcsönzött és mely Isten neveknek a nevei csak is a mi nyelvünkön érthetők és megfejthetők, azon idegen népek átvették, de Hunfalvi szerinti északi rokonok nem. Ez csak úgy, de csakis úgy érthető, hogy ezen északi népecskék oly rég, oly messze múltban szakadtak le az anyatörzsről, hogy ezen ezelőtt 5—6000 évvel a chaldoknál, a summir-akadoknál már átkölcsönzött Istenkör még őseinknél, a hunoknál sem volt meg, hanem azon északi Istenek, a melyeknek hangtani egyezését némely elavult vallási szavunkkal ma is egyezőnek találhatni vélik, voltak azon korban őseinknek is az istenei, a kik azonban idő folytán, sok ezer évi művelődés után, egészen átalakultak, míg a hunok tangri-ata-ja már mennyei Isten és a kit lélekben és igazságban imádtak a hunok még az avarkorban is, haneha akkor is a hun vallás volt az uralkodó, a mint a Baján esküje, a ki a mennyben lakozó Istenre esküszik (Menander), ezt kellőképpen igazolja. Úgy a halhatatlanságróli hit is, mit „légy kutyám“ kifejezés a levertre igazol. Egyébiránt azon kevés hitroli tudomány, a mi az északi rokonok és köztünk közös, nem származhatott a magyarok útján, hanem még a hunok révén, mert a magyarok nemcsak a Jakut előadása, hanem Regino apát szerint is, minthogy a hajukat borotválták, izlam hitűek voltak,

Tekintve *azon* körülményt, hogy a görögök és

rómaiak a nálunk létezett Istenkört tőlünk kölcsönözték, tőlünk kölcsönözték az időbeosztást esztendőre, hónapokra és hétre, hihetőleg tőlünk kölcsönözték a napok neveit is.

Ha ezen állítást alaposnak vesszük, akkor a hun napneveket is vissza lehet állítani és a kölcsönzésből az ősi állapotot kimutatni.

Ekkor tehát volt:

1. Vasárnap, ez volt a hétnek főnapja és ez a főbolygó után neveztetett Pál napnak, azaz a nap után, mint a rómaiaknál. A közmondás „ne süttesd a hasad, hisz nem mindig Pál napja“ ezt ünneplő napnak is igazolja, de bizonyosan csak a keresztényeknél. Pál annyi mint Bál a keletieknél. A vasárnap, mely a vásár szavunkkal azonos, a keresztény időszámítással jöhetett forgalomba, midőn az egyházak körül az odasereglők egyszer-szersmind vásárt is csaptak. Ekkor még kevés egyház lehetett.

A keresztény időbeosztás szerint a vasárnap a hétnek utolsó napja, mert Mózes 11. k. 2o. r. 12, v. világosan rendeli, hogy hat napon végezd dolgaidat és hetednapon nyugodjál.

A III. könyv 23. r. 3. v.-ben szintűgy rendelkezik.

Mint hogy pedig ezen intézkedése Mózesnek csakis a keresztény vallással jöhetett gyakorlatba nálunk, ez mutatja, hogy a vasárap elnevezés, bárha magyar, az csak a kereszténységgel jöhetett gyakorlatba, midőn a hétnek ezen utolsó napját az Urnak szentelték és e végett sokan a gyéren levő egyházaknál Összejöttek, mely alkalommal a szükségleteiket akár csere, akár vásár útján beszerezték.

Hétfő. Már a Vasárnapnál elmondottakból kitűnik, hogy csakis a keresztény beosztás szerint kezdődik a hét *Hétfőn* így tehát ez csakis a keresztény időszámítással jött használatba. A régi pogány neve a latin, német stb. nyelvek szerint a holdtól volt véve és így annak hold vagy Sin volt a neve. Ezen Sin szó Összevetendő a sinlődni, sinyevész, sindevész és sinlik Szavainkkal, a mely szavak a hold holt sin pogány nevét kellőleg értelmezik.

Kedd. Ezen nap neve a ketted-(ik) azaz második értelemmel bír. Eredete és keletkezése a kereszténység terjedésével van összekapcsolva. A pogány korban más

nyelvek tanúsítása szerint a Mercur után neveztetett, minthogy a mi őseink a Mercurt, hihetőleg a gyors pályafutása okán, Nyargal-nak nevezték, a mit a chaldeai Istenkör igazol, melyben Nergál volt a neve és a mely szó a hozzákötött fogalomnak teljesen megfelel a mi nyelvünkön, a miből következik, hogy neki őseinknél Nyargal volt a neve.

Szerda. Ez állítólag a szláv nyelven középső-t jelent és mi tőlük vettük e szót át a kereszténységgel együtt. Ugyanezt fejezi ki a Szerda napnak német neve Mittwoch, a mely csakugyan a hét közepét fejezi ki.

Ha a hét a magyar nyelv szerint Hétfőn kezdődnék, akkor Szerda a nevének sehogy sem felelne meg, minthogy elől két nap Hétfő és Kedd (ketted) volna, míg hátul négy t. i. Csütörtök, Péntek, Szombat és Vasárnap. Ezen szó tehát világosan bizonyítja, hogy a szláv hittérítők Constantin és Methodus idejében még a keresztények a IX. század derekában a Szombat napot ünnepelték a Mózes rendelkezése szerint. Minthogy a zsidóknál a naplementével végződött a nap és a más nap kezdetét vette, ezen számítás szerint Szerda csakugyan a hét közepét fejezte ki, mert Vasárnap, Hétfő, Kedd őt megelőzte, Csütörtök, Péntek és Szombat pedig követte. A vasárnap megünnepelése tehát Kr. u. 870 és 1000 év közötti időben vette kezdetét, mert a magyar nemzet kereszténységének az idejében és már a kezdetekor a Vasárnap ünnepeltetett, mit a Hétfő és Kedd kétségtelenül igazolnak, a melyek egyszermind azt is igazolják, hogy a Hétfő és Kedd elnevezések nem a magyar nemzet származási idejében keletkeztek, a mint azt Hunfalvi Pál véli, hanem a kereszténység felvételekor. „Ne süttesd a hasad, mert nem mindig Pál napja“ azt is igazolja, hogy a Vasárnap ünnepelése még e szó keletkezése előtt szokásban volt.

A Szerda ősi nevét tehát a latin Mars név alapján, harcz-nak ejtették ki őseink a pogány korban, a mi ősi nyelvünkön.

Csütörtök. Ez állítólag szintén szláv szó és talán négy vagy negyediket jelent. Mind a keresztény korban jöttek hozzánk a szláv hittérítők által, így Methodus, talán Constantin is, Gorárd, Kelemen stb. által, nyilvános tanúsításaképpen, hogy őseink a kereszténységet nem nyu-

gátról a német vagy olasz hittérítők útján; hanem a szlávok útján vették fel, a mi a Szent István-féle térítést megelőzte.

A latin nevét Csütörtök a legfőbb római Isten, a Jupitertől kapta. Minthogy a szküták Jupitert papeusnak nevezték latin nyelven, a mely szó nyelvünkön a papé-
nak felel meg, a mit egyébiránt a hun pápista szó is igazol, a hogy ők a római egyházat nevezték, a legfőbb Isten után; a Csütörtök papi-nak hangozhatott.

A német Donnerstag Jupiternek a villám kormányzó-
zónák, csak egy tulajdonsága, a mely tehát szintén azon gyökből származik.

A pápista szónak hun származását kétségtelenné teszi azon körülmény, hogy ezen elnevezés későbbben, a keresz-
tény korban nem keletkezhetett volna.

Péntek állítólag szintén szláv szó s ötöt jelentene. Szlávul nem tudok, de Hunfalvi így állítja, ámbár Pécs-et is öt jelentésűnek állítja és én annyit tudok, hogy piencs is öt szlávul. Már pedig Pécs, piencs és Péntek aligha egy anyától származtak. Péntek neve a rómaiknál a Venustól eredt.

Minthogy Venust a rokon punok Asztarte név alatt nagy dorbézolással ünnepelték, a németnél is Freitag-nak mondják a Pénteket, mely szó összevetendő a Fráulein német szóval és ez a mi észter szavunkkal, melylyel a női terméketlenséget fejezzük ki, továbbá több Eszter-nek nevezett helységünk nevével ezen alapokon én Pénteket őseink nyelvén Eszter-nek hangzottnak gondolom és úgy hiszem ez volt a pihenő nap a pogány korban.

Szombat. Úgy hiszem, hogy e szó nevét a zsidó Sabbath-tól nyerte. A latinoknál Saturnus-tól vette nevét. Minthogy ez a mi hadúr szavunkkal azonos, őseinknél hadúr, vagy lehellet nélkül adur adar-nak hangozhatott.

Ezek közül a pihenő, az élvezeti nap leginkább az észter nap lehetett, mert a neki áldozott nap van a legtöbb és legkönnyebb naplopással összekapcsolva, sőt attól elválaszthatatlan, bár a Vasárnap volt a főisten napja.

Ezt a német Freitag neve és a törököknél szokásban levő pénteki ünneplés előttem nagyon is hihetőnek mutatja. Ezek szerint a napok Pál, Sin, Nyargal, Harcz, Papi,

Eszter és Hadur-nak hangozhattak és hihetőleg hangoztak és őseinknél a pogány korban, ősi nyelvünk szerint.

Fennebb jeleztem, hogy a Vasárnap ünneplése szent István korában keletkezett, mert addig a Szombatot ünnepelték hazánkban az óhitű keresztények, Ezt igazolja S. Steph Deor. II. 11, is a hol elrendeli, hogy „ha valaki Szombaton (in sexta feria), a mikor az egész kereszténység (már t i, a nyugati egyházban) böjttől húst eszik, az egy hétre zárassék el sötét helyre és éhezzenek“,

Ezen rendelet azt is mutatja, hogy ilyenek számosan voltak, Hogy a sexta feria alatt Szombat értendő, ezt nemcsak a szláv Csütörtök (negyed nap) és Péntek (ötöd nap) igazolják, hanem igazolja a magyar Kedd is, mely a ketted azaz kettedig, szavunknak felel meg,

Maga a Vasárnap elnevezés nem sok idő múlva forgalomba jöhetett, mert csakugyan Szent István (S. Stephan Decr. liber II. c. 1. XVIII.) intézkedik, hogy minden tíz falu egy egyházat építsen és azt két lakóházzal, két szolgálval, két lóval, hat ökörrrel, két tehénnel és harmincz juhval vagy disznóval ellássa.

Ugyanakkor elrendeli a király szoros büntetés terhe mellett a tizedet is, a miből a roppant jövedelemre következtetni lehet.

Mínthogy tíz község együtt építette az egyházat és együvé járt az egyházba imádkozni, ezen körülmény az összejöveteleknél vásárt idézett elő, a mi szülte a Vasárnap elnevezést, holott a Szent István, idejében azt még Pálnapnak nevezték, mert különben, mínthogy addig a Szombatot ünnepelték, ezen közmondás „ne süttesd a hasad, mert nem mindig Pál napja“, létre nem jöhet vala, mivel addig nem Pál napján ünnepeltek, hanem csak az ő rendelete következtében. A vasárnapnak ily alaponi keletkezését igazolják azon nagyobb országos vásárok is, melyek megtartási ideje valamely ünnephez van kötve.

Egy kalap alatt megemlítem a ketted (Kedd) sorszámnevet is, a mely, mint Előd magyar szó lehetett, mínthogy a hunoknál Ellák Elődnek hazánkban Vélek neve volt használatban, sőt az Elő is, a mit a Böjtelő hava igazol, holott a magyaroknak vagy vallásuk sem volt, (Julián szerz.) vagy izlam hitűek voltak. A ketted is, mint az

Előd, sorszám magyar volt, mert a hunoknál *más*, mint Bőjtmás hava, vagy az Ellák, Vélek rag szerint másik lehetett. Az angol-amerikai Mac. Cormik névben a hun harmadik számnév maradt fenn. Ez betekintése enged a két nyelv közötti különbségbe,

Igen nagy horderőt tulajdonítottak őseink a bolygóknak, így a

3. Mercur, Kaldeában e bolygónak Nergal vala a neve, mi a nyargal szavunkkal azonos. Ha netalán valaki kételkednék ebben, az nézze meg a Nergal rajzát, mely egy szárnyas oroszlánt ábrázol, mi a nyargal szavunkat eléggé világosan bizonyítja, ha tudjuk, hogy ő volt az Istenek küldöncze a Mercur,

A latin Mercur szintén a nyargal-nak latinositott alakja, s minthogy a kereskedés Istene, ezen kifejezés összevetendő a nyargal szóval.

Egyébiránt annak, hogy a kereskedés a nyargalás fogalmával azonos népünknel, miből következik, hogy a Nergal a kereskedés Istene volt, egy bizonyága a nyergoczás szavunk is, mely alatt szatócs boltost értünk, a milyenek voltak a régebbi boltok és kereskedések általában, a miben mindent lehetett találni. Ennek értelmezésére nézve vedd össze e szót a latin negotium-mal, a midőn a Nergal értelme és azon körülmény, miszerint ő a kereskedés Istene volt őseinknél, kétségtelenül be lesz igazolva.

4. A Venus. Nyelvünkön fényes, mivel ez az égnek legfényesebb csillaga. A görög Aphrodité, mi a nyelvünkörli igazolása szerint fehér-pirosat jelent, szintén a Venus neve, mely egyszersmind a szépség Isten asszonya. A phoeniciai Asztarte Eszter szavunkban van meg s eszterha (eszterhely) a ház előtt azon földött padka, hol a nép guzsalyoskodni szokott, ha az eszterha a földél kiugrást teszi, az bizonyosan az alatta levő helyről, hol az Eszter tiszteletére adóztak. Mindezen nevek ma is csak a mi nyelvünkön bírnak értelemmel és ezen értelmek azon Istennő tulajdonságainak elég világos értelmezését nyújtják és kétségtelenül tőlünk is lettek kölcsönözve.

5. A Mars. Ez a had Istene; már neve mutatja, hogy nyelvünkön is a harc Istene volt és a latin csak

felvette az m előhangot, A görögöknél eredeti alakjában “Αργς volt meg, már pedig a. latin akár egyenesen tőlünk, akár közvetve a görögök útján kapta az Isten nevét, az m csak előhang, mint fennebb a hervad és morbus szavunknál is látszik. A rómaiaknál is az ijjat arcus fejezi ki, ez a harc szóval összetevendő,

6. A Jupiter, A szkiitháknál tudtommal papi volt a neve, latinul papeus. Ennek Diós görög neve, latinul dens, nálunk is megvolt Diós-Györ, Diósd stb. helynevek igazolása szerint, Diespiter első tagjai, a Jupiter nevében e szónak a latin deus melletti előfordulását igazolják.

7, Saturnus. Ezen Istenség népünknel hadúr alakban ós név alatt fordult elő, A kaldeaiaknál Adar alak volt használatos, Magyar értelmezése e szónak ezen istenröli fogalmat kielégíti. Ha nemzetünknel ez volt a fő-Isten, ennek nyoma a római mythológiában is megvan, mennyiben Saturnus a Jupiter atyja.

Ezen csillag-istenek, a mint már nevükből látható, nyelvünk szerint vannak eredetileg nevezve s így azok eredete felöl kétség sem lehet lenn és habár az egész világ Istenköre rajtuk feneklenék meg, ez csak a szkiithahun eredetünket igazolna. A Saturnusnak egy ijjász alakbani megtestesítése, csak is őseinkre vezet, szemben a kaszás halál általi megtestesítésscl.

A phoeniciai Moloch, a kaldeai Sil mollukki stb., a mely szavunkban találják értelmüket, a sil ma süll, éppen forróságot jelent, a moloch mollukki ma meleg alakban hangzanak.

Mínthogy én a nemzetek pogány Istenkörével nem vagyok eléggé ismeretes, behatóbban összehasonlítani és a mienkkel összeragasztani azokat nem tudom, de a szives olvasó, ha maga után gondol, az összeköttetést a továbbiakban is könnyen felfedezheti.

Hogy ilyenre is hozzak fel példát, ott van a latin Ops, Opio istenség név, a mely szó idő folytán a latin nyelven, mint egy ősi gyökszó, képzésével egészen meghonosodott.

Ilyen képzései: Optabilis, Optatio, Optimas, Optimus (Ronustól), Optio, Opto, sőt vannak t nélküli szavak is,

így: Opulens vagy Opulentus, Opulento, Opulentia stb. A németben Obst szóban van meg ezen Isten név,

Ezen Ops a földnek, mint a mezei termények anyjának, egy szóval a termékenységnek, a bőségnak, a gazdagságnak volt az Istenasszonya, Ezen Ops nővére és arája volt Saturnusnak (hadúr),

Ha már e szót és az általa kifejezett fogalmat összevetjük ezen kifejezésünkkel: hobsára vagy kapzsira hányni, mely szó előfordul akárhányszor, midőn büntetésből a száműzöttek a vagyonát hopsára vagy kapzsira hányták, akkor e két szó azonos értelme azonnal feltűnővé és kétségtelenné lesz. így előfordul e kifejezés Szék. okl. I. kötet 313 illetőleg 315 lapján is, a székely nemzetnek 1506-ban Agyagfalván tartott végzéseiben,

Ha tudjuk azt, hogy e két szó, már t. i. latin és székely, nemcsak hangtanilag, de az értelme alapján is azonos és nyelvünknek ezen kifejezés egy oly tőképzése, sőt néha ma is használt szava, hogy azt minden további értelmezés és szószármaztatás nélkül ma is minden székely megérti. Azon kérdés támad előttünk, hogy mikor vehettük mi e szót át a latin nyelvből, mikor vehettük ezt mi át a pogány latin Istenkörből? Mikor a többi Isten neveket, a melyek csak a mi nyelvünk gyökei és szavai szerint vannak elnevezve és ha netalán némely szó úgy meggyökeresedett is a latin és görög és más keleti népek nyelvében, hogy annak gyöke képzések változatai által több szónak és elnevezésnek értelmet adott, mégis az ma is kimutatható, hogy azon szó csakis a mi nyelvünkön keletkezhetett eredetileg, bár az Obst a német nyelvben is megvan, a mely szintén e gyökből eredett, újabb szó, mivel benne sziszegő van, a mi a német nyelvben eredetileg nem volt. Ugyanígy van Aeolus a szelek urának a neve a latin Istenkörben és a szil szavunk, melyből a sziszegő hang nincs átvéve, mert akkor idegen. Én a szíves olvasó értelmét nem akarom magyarázatokkal elcsavarni, nem akarom az Ítéletét semmivel befolyásolni, én csak tényeket hozok fel és figyelmeztetem arra s az Ítéletet az olvasóra bízom.

Az én ítéletem sem könnyelmű munka eredménye, mert én erre a kérdésre egy életet szenteltem és ha többre

nem tudtam haladni, azt annak tudja be a szíves olvasó, hogy én működésemből csakis az eredményes pozitivumokat írhatom le, működésemnek azon részét, a mely negatív eredménnyel végződött, én nem írhatom le, mivel arra e munkában szükség nincsen. Végül pedig maga e tárgy is oly kevéssé van bölcsészetiileg feldolgozva, pedig ezért lett a legtöbb tinta a földön felhasználva, hogy e kérdésben is, én a világirodalomban felvilágosodást hasztalan keresek és mindazt kiizzadni, a mit lehetne, egy embertől lehetetlen akkor, midőn oly sok kérdésre kellé az életben feleletet keresni és oly különböző tárgyakban, a mikor én nyomorú koldus fejem egy tanyán lakom, messze minden könyvtártól és a sovány száraz kenyér keresetre is rá vagyok utalva.

Azonban a római hitregetanból még felhozom Asapus az iszap lsten, Argei v. ö. haragba víz bosszújának enyhítője, midőn azokat évenként a Tiberbe dobták.

Az Istenkörben előforduló nevek a latin és a görög népeknél is csak a mi nyelvünk segítségével érthetők.

Szabó István nyelvünk és a görög nyelv között mintegy ezerig terjedő szóegyezést mutatott ki.

Hunfalvi Pál és követői erről ugyan tudomást szerezní nem akarnak, de hát a strucz is hasztalan dugja fejét a homokba, hogy őt ne lássák meg az üldözői, mert ez csak az ő látását akadályozza meg.

A görög Istenkörben előforduló elnevezések csak a mi nyelvünk segítségével értelmezhetők, de maguk a többi szóegyezések is íórészben a mi nyelvünkön eredetteknek bizonyíthatók.

Ha már azon utat keressük, a melyen azok hozzá juthattak, ilyen kettő van, t. i. egyik a Fekete-tenger melletti szkiithák és különösen a déli gethától a szárazföldi út, a másik a punoktól vízi út. Én a szárazföldi utat hiszem, bizonyosat nem állíthatok, mert a Szabó István-féle szóegyezéseket annak idejében nem igen tanulmányoztam, hogy e kérdésben meggyőződésre juthassak, most pedig e mű kezeimnél nem lévén, ezután se pótolható általam, bár 1—2 havi idő arra elégséges lenne.

A szárazföldi út mellett bizonyít az, hogy a görögök körülményesen be voltak avatva a szkiithák illetőleg gethák

tanaiba, Már a történelmi korbán tudjuk, hogy szkiitha Anacharsis a tudománya terjesztése céljából, a Szolon idejében, tehát 600 körül időszámításunk előtt, Athénbe ment és ott nagy tiszteletet vívott ki magának és nagy megbecsültetésben részesült, Ezt eléggé bizonyítja az is, hogy több neves görög író az ő nevét vette fel jelzőül így; Anacreon (lírai költő), Anaxagoras bölcs (a Perikles tanítója) Anaxarchus bölcs (a Nagy Sándor kísérője), Anaximander bölcs (a föld golyó feltalálója), Anaximenes bölcs tanítványa és követője az előbbinek és lehetnek és lehettek még sokan, de nekem nincs róluk tudomásom,

Ana Anna a mai nyelvünkön a mennyi szónak felel meg.

Tudtak a görögök Zamolixisról a hitalapítóról a getháknaál és tudták, hogy a gethák a halhatatlanságban hisznek. Tudtak a Dekaincas (Δεκαίνκος) híres jósról (γῶν), a ki időszámításunk előtt valamivel vagy annak kezdetén élt.

Még sokan lehetnek ilyenek, a kiknek nevük nem maradt fenn, de működésük meglátszik a két nyelv szavai közül mintegy ezernek a megegyezésén.

Sok ilyen pogánykori istennév előfordul helység és helyneveinkben, a mi igazolja egyszersmind azt is, hogy ezen isten nevek nemcsak megfejtethők a mi nyelvünkön, de tényleg léteztek és imádva is voltak őseink között, a hunok között, mert a magyarok között a Julián szerzetes és a Jakut arab író tudósítása szerint nem voltak ily istenek.

A nélkül, hogy keresném ezen isten neveket egy helységnévtárban, a milyen nekem nincs, csak a tudomásomból felhozom az alábbiakat:

Bál isten. A háromszéki fotosi és martonosi erdőterületen előfordul Bálvány elnevezés, melyből a vány nyilvánosan rag. Előfordul Udvarhelyszéken Pálfalva község nevében a honnan állítólag a családom is ősz eredetét vette, s előfordul ugyanott Pálos község nevében. Minthogy Szent Pál nevű község több van hazánkban, a kettőt egy forrásra alig vihetni vissza. Ha Pál falva és Pálos község Pál apostol után nevezettek volna el, akkor a szent jelző kétségen kívül ott volna ma is, hisz azon hitfelekezett, a

mely e neveket adta, ezerszerte apróbb legényeket is Szent-nek nevez ma is és ezekből egy oly tömérdek van már, hogy az esztendő 365 napjába nem férnek bele és egy meglehetősen tömeg, a melynek azonban a számát nem tudom, de nem is tudhatom, december 28-ra apró szentek czimen be van keblezve.

Ezeknek világos tanúsítása szerint Pálfalva és Pálos nem Pál apostol után neveztettek,

2-ik. Sin. A hold isten nevét a tordamegyei Szind község nevében nem fedezem fel, mert az hun hely *értelemmel* bír, de a háromszékmegyei Nyén község nevében, a mely a chald Nin istennévvel azonos, 'ezt ismerem fel.

3-ik. A harc isten nevét a csiki Karczfalvában találom meg. A torok, lehellet megélesedése nem új tünetmény, mert a mint az un, hun, kun igazolja és még több más szó, ez közönséges dolog.

4. A Tűz isten-nevét, a melyet a szkiitták pa-pi-nak neveztek és innen a pápista szavunk, én azt a Dió helység nevekben is felfedezem. Diós-Győr. Diód stb. szavak, egy-egy helység nevében ezt igazolják. Nem tudom már hogy melyik ily nevű községnek a fordított, azaz német neve ezt kétségtelenül elárulja, de én már megfeledtem azon német nevet, úgyszintén azt is, hogy melyik ilyen községnek van ezen fordított neve. Abból az is látszik, hogy ezen Dió nem a gyümölcstől vette a nevét.

5. Eszter. Ez oly sok község nevében előfordul, hogy az igazolást sem vár, hisz maga az Eszterházi család névben is ezen szó az alap.

6. Hadúr. Talán Trencsén, de okvetetlen valamelyik tótok által lakott vármegyében van Zaturcsa község. Minthogy a cza, cze a mongol nyelvben ma is község értelemmel bír, a szoros érintkezést pedig a Bálint Gábor ur által kimutatott szövegyezések igazolják, marad a jelző Zatur, mely már a fennebbiek után, a Saturnus neve szerint a hadúr alakjai ily sziszegőt még sok szó vett fel nyelvünkön és vannak, a melyek vidékenként ma is hol az egyik, hol a másik alakot használják, mint;

acskó = zacskó

apor = zápor

habar = szapora stb.

Azon körülmény, miszerint e rag, mint sok más község névben még előfordul hazánkban, annak hun eredete még kétségbe sem vonható, mert más nép e mongol szót ide se hozhatta volna soha, úgy, hogy az meggyökeresedhessék. Ezen szó keletkezésének minden más útja képtelenség,

Az említett 3 vallás fejlődési kor- és időszakát és tartamát sem tudom eléggé világossá tenni, de ha elgondolom az emberiség lassú fejlődését, arra nagyon sok idő igényeltetett.

Nem akarom a szíves olvasót azzal fárasztani, hogy leírjam mindazon állatisteneket, melyeket babonáink nyomán kimutatni tudnék és melyek részint jó, részint gonosz tulajdonságaik miatt tisztelve, vagy félve voltak, mert én azokat ide bölcsen beosztani sem tudom, azokat majd más nagyobb szakértőre bízom.

Sok állatot nem bánt a nép ma is, bár azok ártalmasak, mint a menyét is, de én az okát kitalálni még nem tudtam, bár ha tudom, hogy annak a boszújától fél.

Maga a csillag imádásban is a gönczöl és a kasza lényeges szereppel bírnak, de minthogy azokat a más népeknél kimutatni nem tudom és így azon körülmény, hogy tőlünk kölcsönözték, nem világlik ki, azt eredetünkre vonatkoztatni nem lehet, tárgyamtól tehát félreesik.

Ezek után jött népünk közé a Zoroaster (Zeruzt) vagy Zarathrusta vallása; a tűzimádás, vagyis is a zend a vesta.

Ezen vallási hittel jöttek őseink Ázsiából és így az legközelebb lévén mi hozzánk, a leginkább is kimutatható nálunk.

Valamint ma is megtaláljuk a fennebbi vallások nyomait nyelvünkben, babonáinkban, úgy azok megvoltak mindenha, mert a hit és vallás fejlődésével az ember egyszerre nem fejlődött át mássá, hanem az új hit csak rárakodott a régire, mint az emelet a földszinre, és valamint a lakósokból ebbe is költöztek, úgy a földszint sem maradt lakatlan, így az új hit mellett a

régi jól virágzott annyival inkább, mivel az ősi hit nem kívánt erőszakos fenntartást és terjesztést, mint a keresztény vallás, melynek papjai a tized jövedelemért a világot is felforgatták volna, hanem mindenik élt úgy a hogy tudott és ha az eklézsia szegény volt, a pap sem akart herczeg lenni.

Ma már oda jutottunk, hogy a pap fizetése 300 frt a tanítóé 500 és az irnok sir, hogy neki csak 600—700 van.

Ha túlestünk az egyházi rabságon, eljött az állami rabság kora és ma az állami szolga a földes ur és a földes ur a zsellér a saját házában is. Isten óvja hazánkat valami veszedelemtől, mert azok, a kik ma kormányoznak ezen jelszóval „ubi bene, ibi patria“ soha se védik meg a hazát, a többinek meg nincs miért azt védeni.

A ki nagy áldozattal és alázattal egy hivatalt kikunyorál, már mind földi isten akar lenni és elvárja, hogy az állam őt — ha méltatlan is — hizlalja, mert azzal ingyért is tartozik.

A mostani u. n. keresztény vallást megelőzőleg nemzetünk a Zoroaster vallását hitte.

Ezen hittérítő térítése korát nem lehet tudni, mivel az írók azt oly különböző időre helyezik, hogy abból a kétségtelent kijelölni képtelenség; e célból csak úgy hozzávetőlegesen én az időszámításunk előtti 2000 évet teszem, mely az írók szerint csaknem a legkisebb és nem is jelent semmi biztos számítási alapot, mint azt, hogy ezen térítés ősrégen történt,

Zoroaster nem volt nemzetünknek született tagja, hanem a fehérek között született és nevedett valahol az Arai tó déli része körül. Minthogy a hazájában senki sem lett próféta, így még azon korban Zoroaster sem és így át ment Bactrába, melyet feketék laptak már Samarkand tanúsítása szerint is és ott kísérelt szerencsét, mi jól ütött ki, mert úgy az uralkodó, mint a nép a tanításait elfogadta. Hihetőleg a többi fekete népeknél, a hunoknál is jó szerencsével térített, mert bárha arról egyenes tudomásunk nincs, de azon körülmény, hogy őseinknél azon vallást fedezzük fel, azt eléggé igazolja. Talán Pál apostolnak Kolos. 3. r. 11. v. is, melyből a szkiitháknak a többi felsoroltaktól eltérő vallása értetik,

mennyiben úgy van előhozva, hogy az sem nem zsidó, sem nem görög, sem pogány, sem keresztény — ezen állítást igazolja, mert ilyen még talán csak a Zoroaster vallása lehet, a mely a szkiithák vallása volt.

A mint fennebb említettem őseink előtt ezen hittérítő akkora tekintélylyel bírt, hogy ma is valamit teljesen úgy tagadunk meg, hogy azt még neki sem tesszük meg, így: én bizony még a dalai lámának sem“.

Minthogy a dalai kétségtelenül azonos az abdelai és efthalita néppel, melynek az I-ső tagja fehér és a melyek őseink eljövetele után fehér hunoknak nevezettek, a láma pedig főpap szavunkkal, ebből a Zoroaster nemzetisége, hazája és a hunoknál nyert tekintélye eléggé igazolva van. Zoroaster tanításai, melyek egy egész könyvtárt tettek ki, ma nincsenek meg. Ő azokkal egy csorda bival bőrét beírta; de egy kötet sokszoros átírásokkal maradt fenn belőlük, a mely azonban nem a hit főbb alanyát tárgyalja és talán a sok átírással módosult is, miért annak némely állításait alig lehetne a többivel elfogadni.

Ezen tan egyik fő jellemvonása az, hogy ő már *egy* oly teremtőt hirdet, kit lélekben is igazságban kell imádni. E szó Isten fejezi ki azon tan egyedüli, legfelső ősi lényét, mely szó egyszerű gyök elemzése szerint a mi mai nyelvünk értelmében is őstünemény, mert is ő, így a halotti beszédben is isemük őünk, a ten pedig a tűnni, tűnemény és tündér gyöke.

Ezen őstünemény vagy röviden Isten azon alap, melyből fejlődik e világ és áll, ez minden létező jónak a forrása, a teremtés alanya és apja is, mely ellen törekszik a gonosz és annak minden működését megsemmisíteni akarja. A gonosz neve ármány azon vallás tanai szerint (ahriman). Ezen szó nyelvünkben ma is eléggé kifejezi a gonoszat és nyelvünkben rendesen képezve; az ár kár gyökszavak megtestesítése, a minthogy a ván, vén, vány, vény, mány, meny ragok ma is a megtestesítést, a valót fejezik ki

Már a nyelvünk tanúsítása szerint az Isten erősebb és hatalmasabb és ellene az ármány csak alattomosan, cselfogásokkal dolgozik, mit az ármány szó értelme elég világosan kifejez, mert az ármány alatt a jót gátló alat-

tomosan, cselfogásokkal élő gonosz szellemet értünk ma is. Ezen két ellentétes fogalomnak egész hadserege van, melyek mind vagy az ember javát vagy a romlását akarják és arra minden módon törekednek, de sőt vannak olyan segítői, kik hol jót, hol rosszat tesznek. Ilyenekül tekinthetők az Isten szolgálatában a tűz, víz, föld, levegő, melyek az ember táplálására, ruházkodására, fennmaradására, szóval életére jótékony befolyással vannak; az ármány szolgálatában az ördögök, a boszorkányok a sátánok stb. kik mind az ember kárára, romlására és vesztére törnek. A római Baratrum — alvilág a bara alapján, mely feketét, tehát sötétet jelent nyelvünkön, a többi Istenekkel tőlünk mehetett hozzájuk.

Ezeken kívül, hihetőleg mindaz a mit az ember hasznára és előmenetelére felhasználhat az Isten szolgálatában áll; mindaz pedig a mi az ember ártalmára, romlására van, az ármány szolgálatában áll.

A természeti tünemények, állatok, növények, habár egy részük önálló cselekvési képességgel nem is bír, ilyenül tekinthetők és így ezen képzetek, minthogy előttem .nem elég világosan tűnik ki az ők működésük, másfelől pedig a származtatásnál és eredetünk kérdésénél a kellő világosságot nem nyújtják, tárgyamon kívül esnek és azokon nem is törődöm.

Az Isten szolgálatában egyik főhelyen áll a tűz. Maga a vallás neve: Zend a vesta, vagy szent a pest, mely alatt a tűz szentséget érthetni, eléggé igazolja ezt. Rómában az örökös tüzet a Vesta szüzek tartották fenn, nálunk a pest, a házi oltár, hol örökké égett és talán a füst szavunk is azonos a Vesta, pest-el és a tűz jelentéssel.

Ezen szavak eredetét nyelvünkben időszámításunk előtt 2000-re vissza lehet vinni, de minthogy akkor sem római, sem szláv még nem létezett és mi ezt Hunfalvi szerint mégis a szlávoktól vettük át. Én, mint amolyan műkedvelő kutató azon benyomásokat írom le, melyeket rám a történelem tanulmányozása tett és melyekből én nemzetünk eredetét kiböngészhettem. Ha netalán a felfogásom nem nyeri meg az olvasó tetszését, vagy ellenkezik az ő felfogásával, akkor higgyen azt, a mi tetszik, mert én csak azért írom le ezeket, hogy az olvasó

ezt is elbírálva, tágasabb látkört nyerjen és a közmondás szerint: „több szem többet lát“; lehet olyan is e munkában, a mi az olvasó fogalmán változtat. Én nem igénylem magamnak a Hunfalvi tekintélyét és nem is követelem, hogy a tekintélyem előtt senki meghajoljék, én se hajlok meg senkié előtt, én csak a meggyőződés világosságára akarok mindenkinél hatni s e célból felhozom az eszméimet és a nyert felvilágosodásomat oly kérdésben is, mint a vallás, melyhez keveset értek és melyben még gyermekkoromban is nagyon gyenge tanuló voltam és melyet érteni ma se tudok. Akármilyen benyomást tegyen ez az olvasóra, ártani nem fog, mert a gondolkodás, a nézetek összevetése és ha azok ellenkeznek kinek-kinek a sajátjával, az elbírálás mind olyan eljárások, melyek senkinek sem ártalmára, sem tudományára, sem a meggyőződésére, sem a hitére káros befolyással nem lehetnek, mert bármi csekély fény csatlakozzék az azelőttihez, az sötétséget nem íóg előidézni.

Őseinknél a tűzimádás létezésének vannak bizonyítékai olyanok, miket ma is ki lehet jelölni, így: a tűz kialvást szerencsétlenségnek tartották még gyermekkoromban is, bárha akkor is, ha gyufa nem volt is, a tűz csinálás aczél, kova és taplóval nem volt nagyon nehéz. Ma is ház-tűz látni mennek a vőlegényhez, a megkért leány és szülei. A tűzimádást igazolja.

Azon átok, melyet egyik a másikára mond, vagy melyet esküvéskor valaki magára kér: „úgy megégjen a tűz. mint a fekete kormot“. Úgy hiszem, hogy maga a napimádás is, mint a tűz (égi tűz) jelképe maradt fenn napjainkig.

Azon apró tornyok a Székelyföldön, azon számtalan apró erősség, melyről Orbán Balázs is megemlékezik a Székelyföld leírásában, úgy hiszem, hogy a tűz istennek szentelt oltárok voltak, mert védelmi célból nem épülhettek és már a magas és félreeső fekvésüknél fogva, a vízhiány miatt, a befogadó képességük csekélysége miatt védelmi célra alkalmasak nem is voltak. Kovásznán egy ily régi várromból felásva, volt sógoromnál égetett búza őrlésre elkészítve és egy őrlő malomkő darab. Nem tudom hova kerültek, de az őrlő-kő kupás alakú volt.

Még a Szent Geller korában is kézi őrlővel őröltek, lásd a legendáját.

Az imaházaknak elhelyezése ma is egy-egy emelkedett helyen, azoknak olyan fekvése, hogy a bejáró nyugaton és délen és a szentség és oltár keleten legyen, úgy hiszem a tűz istennek vagy a napnak imádását igazolják. A halottakat ma is úgy helyezik el, hogy arczczal keletre a napnak legyenek fordítva, némely betegségben a beteget a napra kiviszik és a napsugarak behatásának teszik ki, a lakóházak arczczal keletre vannak fordítva, mind a nap, illetőleg a tűzimádásra alkalmas jelképnek tiszteletét igazolják. Midőn Priscus Rhetor Attilánál követésben járt, valahol a temesi megyékben egy hegyen akart tanyát ütni, midőn egy hun lóhalálával oda nyargalt és azt betiltotta azon megjegyzéssel, hogy még Attila is a völgyben vészen szállást. Ezen körülmény a hegytetőknek szentségét eléggé igazolja, de igazolja a tűzimádást is, mert másféle oltárok ott alig képzelhetők . . .

Ezen kifejezés: „tűzről pattant menyecske“ a tűznek áldó, üdítő hatását fejezi ki, minthogy az ilyen alatt ügyes, gyors, tüzes és eleven nőszemélyt értünk, mit csak a tűzimádás maradékának lehet képzelni, másképpen értelmezhető alig lévén e mondat.

A tűzimádást igazolja azon körülmény, hogy midőn ketten találnak valamit és azon megosztolni nem tudnak, a nép bírálata rendszeren az, hogy dobják a tűzbe, a min rendszeren megnyugosznak. Ez eléggé igazolja, hogy a tűzistennek népünk áldozatot is hozott. Ezt egyébiránt a Moloch (meleg) istenségnél a phoeniciaiaknál és a punoknál elégszer láthatjuk a történelemben és más népeknél is.

Ma is szokásban van még a tűzi istenség bírálatához folyamodni, midőn a fonók az úgynevezett pucorkát csinálják, mely abból áll, hogy szöszből egy madzagot sodornak és azt a közepén meggyújtják és a melyik végére hamarabb kiér a tűz, az azon farkat képviselőnek van igaza.

Hivatkozhatom még a középkori tűzpróbákra és tűzítéletre hazánkban, midőn az igazság a szerint mondatott ki, hogy a tűz megsértette vagy nem a vádlottat

A tűzimádásnak egyik bizonyítéka az is, hogy székely őseinknél egyetemes birtok eladások alkalmával ily kifejezések fordultak elő: „Eladta házát, tűzét és még a templombeli ülőhelyét is“ vagy „eladta házát, tűzét és még a templombeli állóhelyét is“. Úgy hiszem, hogy mindkét kifejezésre lehet nálam magamnál is a családi levelek között a 17-ik század elejéről okmányt találni és ha netalán valaki kételkednék, szívesen szolgálok bizonyítvánnyal. Hogy a tűznek házi oltárai voltak, azt pestnek (Vesta) nevezték, s azon örökös tűz égett, azt az idősebb székelyek ma is mind tudják, hisz azt maguk is érték meg.

Nem lehet megütközni azon, hogy a keresztény vallás idejében a tűzimádás megvolt népünk között, hiszen ma, a mai napon elégszer hallom a tisztító tüzet, hallom a gyehenna tüzét, ezen pogány valláson alapszik a purgatórium tüze stb.

Minthogy a tűz világított is, maga a világosság is azon alapon volt imádás tárgya és a napisten eli mellékeve, melyről már szólottam, itt alapszik. Hogy a tűz szent volt, tehát imádás tárgya, azt a Zérust vallásának már a neve: „Zend a vesta“ igazolja.

Hunfalvi Pál Magy. ethn. (250 l.) úgy okoskodik, hogy népünknel az egy szó szent értelemmel birt és erre nézve felhossa a sopronmegyei Hegyköt, melyet a német Heiligen Stein névben ad vissza, de a német név nem a magyar név íbrditása, hanem csak a képzet kifejezése, mert nálunk úgy az egyház, mint a szent szó előíordul, így tehát a két szó értelme nem azonos.

Szülőhelyemen, Szotyorban, Háromszék megyében a régi egyház mögötti dülöt „templom mege“ az azután következő dülőföldet pedig „szent egyházra jövő“, lábnak, nevezték. Ha a szent és egy azonos értelműek lettek volna, ezen elnevezés meg nem állhat vala.

Így tehát az egy más gyökből származik és hihetőleg égi, igaz, jog szavainkkal egy gyökből való, a mikor azt a német a Heilig-gal visszaadhatta, mely szó utolsó tagja vele azonos,

A víz népünknel szintén imádás tárgya volt. Ezt már a csíki székely krónika igazolja, melyben előfordul-

nak e kifejezések ὕδρωστυλιρ (víztisztelő), ὕδρωκίησις (víz kívánó?), melyek a víznek tiszteletét eléggé igazolják.

Előfordul a víztisztelete Árpádházi királyaink törvényeiben, midőn a források melletti áldozást betiltják. Szent László törvénye (Deritu gentilium) világosan intézkedik azokról, kik áldozataikat kutaknál és forrásoknál letették. (Quicumque ritu gentilium juxta puteos sacrica vérit, vei ad arbores et ad fontes et lapides oblationes obtullerit, reatuin suum bove luet.)

Ezen víztiszteletnek ma is sok példáját láthatjuk népünk között, ha rá figyelmet fordítunk, így: bűnnek tartják a vizet tisztátalanítani, különösen a folyó vizet, melyből alább ihatnak.

A víznek áldozatot is hoztak a törvények tanúsítása szerint. Ilyen áldozat az is, midőn a vizet a nép fia kimeríti a kútból és egy keveset abból visszaönt oda; ilyen az, midőn a nép fia az úgynevezett zergős korsót a kúton megtölté és bárha tele van, sőt a csucsorkáján már ki is folyt, mégis egy keveset még tölt rá. Ilyen a római Asapus (iszap) isten.

Az északi népeknél, kik rokonaink ma is vizáradások alkalmával a vízistent ember áldozattal, is megengesztelik. Az Ob vízébe evenkint egy ifjút és egy lányt beelöknek az osztjákok. Az Argei római Istenről, mely a harag szavunkkal egyezik, már szólottam.

Vájjon a midőn népünk a vízbe önt önt, nem a víz alakításából származó alak magyarázatát veszi-e döntőnek és tehát nem a víz ítéletére bízza-e ügyét.

A vízvetés régi bába-asszonyainknál még ma is gyakorlatban van és egyes betegségeket ma is csak azzal gyógyítanak, mint pl. a meghodított gyermekeket.

Ma is a harmat vize ifjúságot ad és szépít a néphit szerint.

Ha az újszülöttet vízzel leöntik, az nem fog soha fázni.

Ha az, a kit a kígyó megmárt hamarabb ihatik, mint a kígyó, ő meg fog élni és a kígyó pusztul el, míg ellenkezőleg, ha a kígyó ihatik hamarabb, ő él meg és az ember pusztul el.

A Baján avar kagán esküjében előforduló pont, hogy a víz nyelje el, ha... stb., a víz imádását így is

eléggé igazolja e földön, bárha a Kagánt nem tartom is nemzetembelinek.

A víz elnyelésével kapcsolatban van a torok fogalom, melylyel csaknem minden mélyebb víznél, mint helyelnevezéssel találkozhatunk,

A föld szentségét az alábbi adatok igazolják: szólás-módjaink és esküvéseink a népnél a földre úgy hivatkoznak, hogy abból kétségtelenül kitetszik a földnek imádása, így: Egy igen közönséges esküforma; „Sülyedjek el“, „úgy szégyeltem magam, hogy szinte a föld alá bújtam“, e szójárás „a föld terhe“ — hitvány ember, eléggé igazolják a föld szentségét.

A földet, mely terményeivel eltart és nyugtot ad, holtunk után érdemes vala tisztelni. A népdal:

„S hogy álmom csendesebb legyen, honom határán túl,
Maroknyi port viszek velem, síromba vánkosul“,
e tulajdonságot eléggé igazolja.

A földnek áldoztak is a kenyérterményből t. i. az öszgabonából, midőn le van takarítva, azonnal a Székelyföldön koszorút kötnek és azt haza viszik és a kapulábra teszik, táplálékul a madaraknak, Nagy ünnepélylyel van ez összekötve, a koszorúba virágokat fonnak és azt örömujjongatással viszik haza az aratók. Mindenki igyekszik a koszorút leönteni.

A földbe a halottat nem temették, mert az tisztátalan volt és ezáltal a földet szentségtelenítették volna meg, hanem elégetek. Innen a közmondás: „se híre, se hamva“, „béke hamvaira“ stb.

Áldást sokszor úgymond a nép, hogy az a földre vonatkozik, mint: „az Isten áldja meg a lába nyomát és még a port is a hová lépik“ és maga az áldás is csak a földre vonatkozhatott eredetileg és ma is „az Isten adjon bő áldást“ a föld termésére vonatkozik. Áldott hely alatt, oly helyet értünk, mely bőven terem és ezért bő áldásban részesül.

A levegő szintén imádás tárgya lehetett. E szólás-mód: „kár neki a drága levegő“ ezt látszik igazolni.

A levegő mint szél jelentkezik. A szelek között van jó és rossz szél. A rossz szélről félték.

A kinek testi ereje megfogyatkozik, egyik-másik

tagja megerőtlenedik, azt a nép babonás hite szerint, rossz szél érte, a ki pedig valamely tagján megbénul, azt a pokol szél érte, tehát a rossz szél sok testi bajoknak és szenvedéseknek az okozója.

Igen rossz következései vannak a forgó szél sértésének (fergeteg). Ezt tanácsos kerülni, mert abban a boszorkányok lakodalmaznak és jaj annak, a ki őket vigalmukban háborgatja, mert azt magukkal ragadják és a kínosabb gyötrelmeket és szenvedéseket megéreztetik azzal.

Óvakodni kell különösen valamely szúró hegyes, sértő eszközt pl. kést, villát vagy éhez hasonlót a forgó szélbe dobni, mert az azt az emberen vagy a -legkedvesebb barátján bősziül a meg.

Regék szólnak arról, midőn a forgó szél egyet-egy elkapott, a midőn azt a szép asszonyok tánczoltatják, a mi szerencsétlenség, tudva azt, hogy az asszonyok nem szerencsések.

Ezen szólás „a leb vesse föl“ szintén a levegő boszujára értendő. „Ördög bújjon magába“, szintén a levegő isten rossz tulajdonságáról szólhat.

A szél elviheti is a rosszat, az a „szél hozta és szél vitte“, „víz hozta, víz vitte“ gyakori kifejezések,

Népdal:

„Azt kérdezem a felhőktől,
Azt a suttógó szellőktől“,

a szél jó szolgálatait is bizonyítsa.

A mandró szele seperjen el, vagy vigyen el, egy légi istenre vonatkozik.

Ezek a Zoroaster vallásának földi istenei még sok apróval egyetemben, míg azon szólás szerint, melylyel a koldus az adományt megköszöni, menybéli Isten is van. Ez így hangzik: „a menybéli úr Isten fizesse meg ezerszeresen“.

Ezen Istent népünk az örmény írók szerint „tangri ata“ néven nevezte, mi véghetetlen hatalmat jelent, mert a tangri, mint már jeleztem = tenger, a régi véghangzós alakjában, ata pedig atya vagy is a hatalom gyöke. A hun nemzet tangri ata istenét, mi itt sajátunknak ismerhetjük, ha a szók gyökeit és változásait a nyelvről mondottakban elég figyelemben részesítettük. Egyébiránt, hogy a tangri szónak nyelvünk azon korbéli alakjára hivatkozzam, rámu-

tatok a Káspi-tenger névre, mely szó a közép és küszöb alakban ma előforduló szavainknak, szintén akkori alakja és a tangri alaknak teljesen megfelel.

A hun nemzet, midőn a Káspi-tenger mellett lakott 374-ig Kr. u. a tengert ismerte, tudta, hogy szárazföld veszi körül, úgy is hívta „nagy kerek tó“, mely név szintén ráragadt és sokáig használtatott, úgy tehát az, hogy a káspi közép, minden kétségen felül áll. Úgy az is, hogy nevét csuk tőlünk kaphatta, mert egy kis nép elnevezése soha gyökeret nem verhetett volna és általánossá nem lehet vala.

Ezen istenséget ma mindenható szóval fejezzük ugyan ki, de azért minden magyar előtt a tangri ata is érthető kifejezés, a ki nyelvünk alakulásait és annak törvényeit figyelemmel kísérte.

Ezen istennév igazolja azt, hogy a hun nemzet egy mennyei atyában hitt és igazolja azt, hogy közöttük a Zoroaster vallása vala elterjedve, mert azon korban, a többi vallások ide emelkedve még nem valának,

Azon körülmény, hogy *egy* Istent, egy mennyei atyát egy szellemi felsőbb lényt imádott a hun nemzet, kézzel foghatóvá teszen igen sok oly hitczikket, melyet különben állítani sem lehetne.

Az istenek nevei már eléggé igazolják, hogy őseink, ha hitvallásukat szintén egy idegen tanításaira alapíták is, azt teljesen elsajátították és nemzetük hitfogalmaihoz annyira átídomították, hogy ha az bár idegen szülött volt is, az teljesen átídomult és nemzetivé vált.

Már a régebbi vallásokban fordulnak olyanok elő, a mik nemzetünk sajátjainak tekinthetők, de én azokat fel se emiuttem bizonyítékképpen, jóllehet arra is lehet vala hivatkozni. Ilyenek a kaldoknál: a Sin = a hold istene. Ha nyelvünkön a holdkóros, sinyedék, csenevész, sinyevész, sinlődik stb. szavakat a hold-dal összevetem, úgy találom, hogy a sin valaha nyelvünkön megvolt és holdat jelentett és maga a hold azon. tulajdonságát a holdnak, hogy elvész, meghal jelentette és e kettős nevezet épen úgy, mint a Bál és nap létezett nyelvünkön. Ilyen a Nin = meny és maga nyelvünkön is az Anna nőnév a menny szónak felel meg. Olyan szavakat, hogy egy m előhangot felvettek, lehet még nyelvünkön is találni, mint

elől v. ö. mell, alól = V. ö. más szavunkkal stb. pl. rókamál. Ezen nézetre az vezetett, midőn a Szent-Anna tavánál járva egy alkalommal láttam, hogy abban a kápolnában, mely akkor ott létezett belül a csillagos, szép, tiszta kék égbolt van lerajzolva és midőn annak oka után tudakozódtam, megtudtam, hogy a régi és elrontott kápolnában is így volt, a mi a mennyet akarta ábrázolni a Szent-Anna tavánál, mely az Anna és a menny azonosságát látszik bizonyítani, E szerint a kald isten Min, mely ily alakban is előfordul Háromszéken Nyén község nevében, a menny értelmével bírna és azonos volna az Anna szavunkkal, illetőleg a Szent-Anna tó helynévvel, ez azonban még összevethető Annának házias Nina nevével is, stb.

Szólanom kell még az öreg Isten elnevezéséről is, melyet szintén gyakran hallani népünk ajkán.

Minthogy az öreg szó nyelvünkön a tetőpontot meghaladottat, tehát hanyatlót fejez ki, ezen elnevezés az én meggyőződésem szerint nem a pogány korban, hanem a keresztény korban keletkezett, midőn arra a pogány népünk erőszakolva lett, mely a keresztény Istent, a mit nem hitt, emlegette ezzel: „Az öreg istenedet“ kifejezés alatt. Erre teljes bizonyosságot nyújt a fiú vagy gyermekistenről fogalom és elnevezés a keresztény hittanban, mely elnevezések csakis az új és még el nem fogadott keresztény istenekre vonatkozhattak és a kereszténység legelső korából valók.

A pogány korban az Isten feltétlenül, bármit képzeltek is alatta, a hatalma tetőpontján állott, a melylyel az öreg vagy a gyermek (fiú) elnevezések nem voltak kapcsolatba hozhatók. Ezen elnevezésekhez és ezen fogalom meggyökerezéséhez idő és sok tanítás kellett, mivel a keresztény Isten az öreg isten elnevezés tanúsítása szerint a pogány őseinknél megvetett volt és azon tan teljesen ellenkezett az ők fogalmukkal az istenségről.

A fennebbiekből látszik, hogy népünk istenei oly nevek alatt szerepeltek nemzetünkénél, mint más ázsiai nemzeteknél látszik az, hogy e nevek nem kölcsönzések, hanem nyelvünkől fejlődtek ki, a miből kétségtelenül tudható, hogy nyelvünk már Ázsiában ez vala, másfelől

pedig az, hogy nyelvünk azonos a hun nyelvvel, mert az istennevek ily találkozását csak is az ők közvetítésével képzelhetni.

Mínthogy ez elég világosan kitűnik, egy rövid pillantást vetek az erkölcsanra is, melyből szintén meglátszik, hogy mi a hunok maradékai vagyunk, mert különben a nyelvvel együtt a példabeszédek és közmondások a pogány korból nem maradnak vala fenn.

A keresztények Istene csak is jó, abban a bosszú, büntetés és más ilyen tulajdonok nem léteznek. Azon példabeszédeink, melyek nem a keresztény korból valók, a szkiithák Vagy hunok istenének a tulajdoságait tüntetik fel, maga a büntetés a keresztény felfogás szerint a semmivel egyenlő, míg a pogány vagy hun közmondások szerint a büntetés viszonyosságban áll a bűnnel (reciprocitás), ilyen közmondások:

A ki mint vet, úgy arat. Ezen közmondásban, mely egyszersmind törvény is vala és az igazságszolgáltatásnál alapelv, a viszonyosság egyenlő,

Régi kölcsön sem ajándék, viszonyosság alapján keletkezett.

„Kölcsön pohár, adósság.“ „A milyen a mosdó, olyan a törölő.“ Mind viszonyosság alapján szabják a büntetést; de

„a ki másnak vermet ás, maga esik bele“, vagy „a ki szelet vet, vihart arat“, „háromszor néz vissza ludas Matyi“ vagy „Isten nem siet, de nem is késik“, egy olyan erkölcsan alapján keletkezett törvények, mely erkölcsan nagyobb büntetést mér az emberre, mint a mennyit az ember maga ártott másnak. Úgy hiszem ezek nyilván nem keresztény felfogások.

Ezen közmondás: „a mit Istentől szánsz, elviszi az ördög“, „Megfizeti az Isten“. Eléggé igazolják, hogy a törvények az erkölcsan alapján állottak és azok a jogokat és kötelességeket még az Istennel szemben is a viszonyosság alapján szabták meg. Ezen viszonyosság alapján állottak az áldozatok, midőn a kölcsönt az Istennek kellett visszafizetni. Ilyen kifejezések „lelkével is adós“, „bőrével fizet“, „Isten nem siet, de nem is késik“, „jóért jót várj“ vagy „hála istennek“ eléggé mutatják az erkölcsan alapján

épült törvényeket, midőn az Istennek is legalább hálával a kölcsönt visszafizetni kell.

Ha valaki szegény és az Istentől nyert adományt áldozással visszafizetni nem tudja, azt nem mint az emberrel szemben, bőrével fizeti meg, hanem vezekléssel, Innen a bojt, midőn a kölcsönt a testéből fejt le, mert a böjt és fejt alapjaiban, a szófejtés szerint, nyelvünk törvényei értelmében azonosok.

Ha tehát „ott is arat, a hol nem vetett“ ezen közmondás lép életbe, akkor a következése az Isten verésege, Oly esetekben, midőn egy kölcsönt nem lehetne felvenni, akkor az Isten verése veszi fel azt az emberen.

Azt mit valaki ajándékba ad, azt Istennében (Isten nevében) adja, miért a fennebbiek értelmében hálával adós, innen e szólásmód: „hálával adózni“.

Úgy hiszem, hogy a fennebbieknek nem keresztényi elven alapult felfogása kétségtelenül feltűnik, miből őseinknek az akkori erkölcstanon alapult törvényeit láthatjuk.

Ezek és több ilyen közmondásaink évezredek gyümölcsei, mert a míg a közmondások polgár jogot nyernek és elterjednek, addig végtelen idő foly le. Ezek csakis a hun birodalomban keletkezettek, mert csakis az állott fenn oly hosszú időig, hogy nyelvünkön ezek keletkezessenek.

Ha a keresztény erkölcstant és az abból folyó törvényeket közmondásainkban keresem, úgy találom, hogy azokkal most terhes a nyelvünk, de még nem születtek meg a közmondások. Egy ilyen még nem nyert ug}an teljes polgári jogot, de már el van terjedve némileg ez: „a törvénynek viasz az orra“. Ilyen közmondások fognak még teremni idővel és majd akkor kimutatja a keresztény erkölcstan is a foga fehérét, melyet a socialismus és anarkismusban kezd most kimutatni.

Ennek okát az alábbiakban látom. A keresztény vallás az isteni gondviselést nem úgy magyarázza és hirdeti, mint azt a fennebbiekben kimutattam. Elégszer hallom, hogy azt így értelmezik a papjaink: „Az égi madarak sem nem szántanak, sem nem vetnek és az Isten mégis gondot visel rájuk“, majd ig.y: „Salamon király minden pompájában nem tud úgy felöltözni, mint a milyen

díszesen az Isten a bokor alatt levő liliomot felruházza“ stb. Ezek alapján úgy hiszem egész méltányos, ha a nép a socialismus felé tolong és a keresztény társadalomnak keresztény erkölceit, keresztény törvényeit felhasználja a maga javára.

Azok az erkölcsök és azok a törvények, melyeket a megváltó hirdetett, nem állami alkotás vagy fenntartás céljából hoztak, hanem azok egy socialista társadalmi forradalmár agyának a szüleményei és ha máig a gyümölcsöket még meg. nem termettek, az azon múlt, hogy a nép azt nem tudta, nem értette és így hasznára se fordíthatta.

Azon utasítások, melyeket a keresztény papok a bibliából, a hol talán mindenre lehet alapot keresni, feltálnak, igen sokszor nem egészen épületesek és ha az állam, mely a társadalom szerepét maholnap egészen átveszi és mely talán a képviselőválasztás miatt is nem enged egy moczczanatot is az ő beleegyezése, tudta és kormányzása nélkül létrejönni, nem gondoskodik a papok kellő előkészítéséről, akkor még furcsább dolgok is jöhetnek létre.

Az állami gyámkodásnak is vannak célirányos határai. Maga az istenségrőli tan oly széles mederben foly, mit e hely szűk volta nem enged kellő világításba helyezni, mert alapigazságokul felemlíttetnek ilyenek is: „A fejeitek hajszálai is mind számon vannak (Matt).“ Majd: „Eledetekekről és ruházatokról majd gondot visel az Isten“ (talán Máté vagy Lukács), majd ezek: semmiről ne szorgalmatoskodjatok, hanem csak imádkozzatok (talán Eilip), majd jól tudja a ti mennyei atyátok, hogy miben szűkölködtök (Máté), de fordulnak elé Mátéban még sok mások is, így: „Ne szerezzetek se aranyat, se ezüstöt, se pénzt a ti erszényetekbe“ majd: „Ne gyűjtsetek kincset a földön, hol azt a rozsda és moly megemészti és a hol azt a tolvajok kiássák és ellopják“ stb., hanem menjetek és kolduljatok“ és erre ilyen utasítást ad: „Ingyen vettétek és *ingyen* adjátok“ stb. azoknak, a kiknek még van valamijük. Szóval itt egy szegény, nyomorult koldus társadalomra tör a Megváltó tana és ilyent akar előállítani, mert szerinte a koldusoké a mennyekországa és ezért

mondja, hogy könnyebben átbúvik a teve a tű fokán, mint a vagyonos a mennyország kapuján,

Ezekben van letéve a socialismus tanának alapja, Egyenesen nem ösztökél ugyan a megváltó sem a gazzettekre, de már a koldulásnál (Máté) azon utasítást adja, hogy ha valaki a vagyonát az apostolokkal meo; nem osztja, forduljanak meg és még a port is rázzák le a sarujukról. Az ezen műtéttel járó beszédet nem írja le Máté ugyan, de azt mindenki oda gondolhatja valami nagy fejtörés nélkül is és ezen műtéttel járó tant tegye aztán a keresztény alázatosság és erkölce alapjául, melyek egy új illemtant lesznek majd hivatva megalapítani, a keresztény illemtant. Ha ezekkel szembe állítom e közmondást „becsület Istenemre mondom“, mely kétségtelenül pogánykori emlék, a két vallás közötti különbség kézzelfogható.

Önként értetődik, hogy az ingyenélők a társadalmat majd hamar kiemésztik mindenéből ilyen eljárással és akkor nem is igen lesz, vagy csak nagyon kevésnek a mit adjon és ha ez azt is hamar kapzsira nem hányja, a Megváltó nem serkent ugyan erőszakoskodásra, de ha az mégis a tanácsa ellenére, mondjuk azt is, hogy akarata ellenére, megtalálna történni, azon esetre már bőven van gondoskodva a tanításaiban a menekülés zugjairól és azon még valami nagy keresés se kell, ilyenekül felhozhatom: „Az én vérem sokaknak bűnöknek bocsánatjára kiontatik“, szóval már ő megváltotta előre a bűnbocsánatot, azért még fáradni sem kell. Minthogy utánjárás kell egy eladó malacz czédulájáért is a mai időben, vagy egy borjú stb.-ért is, megvallom, hogy a bűnbocsánat már előre az ember nyakába lévén akasztva, ezt én sem helyesnek, sem valóságosnak nem találom, de nemcsak ezen hely az a nagy bibliában, hol a véték vagy a bűn már előre meg van bocsátva, mert fordul ilyen még elő, pl.: „Bízzál, megbocsáttattak a te bűneid“. Ezek a tanok, ha netalán valaki a bűn elkövetésénél kételkednék és vissza tartaná azt valami a régi pogány erkölcsstanból beszívott érzések és eszmék hatásából, elég világos biztatásul is szolgálnak arra, hogy csak bátran tegyétek meg a rosszat, ne féljete, de ne is kételkedjete, mert bizton bízhattok.

Hihetőleg azon időben is a biztatás sem fogott mindenkin, mert az isteni tudománynyal ellenkezően ítelt a szolgabíró és minthogy az a Megváltó idejében se lakhatott nagyon messze és félős volt, hogy a büntetés a bűnt igen hamar utoléri, minden hirdetett bűnbocsánat mellett, az akkori szolgabíróval szemben hozhatta fel a Megváltó ezt: ki bocsáthatja meg a bűnöket, hanem csak az Isten.

Nem tagadom, hogy ezen szólás igen jól *illik* a többihez, de szerencséié az volt a baj, hogy azt belátták akkor is, hogy: Igaz, hogy csak az Isten bocsáthatja meg a bűnöket, de a büntetést a hatóság Isten nélkül is végrehajtja, mikor aztán a megbocsájtás el lesz késve.

Úgy hiszem, hogy a fennebbiekből nyilván kivehette az olvasó a különbséget a keresztény és hun vallás erkölcstana között s meggyőződött arról, hogy a fennebb elősorolt istenek, kik nyelvünknek szüleményei, mert nevük nyelvünk szerint és annak törvényei értelmében keletkeztek, a hun vallás maradványai, mely vallás Ázsiában keletkezett és csak a Zoroaster vallása lehetett, már a tanainak államalkotó és fenntartó tulajdonságánál fogva is.

Meggyőződhetett az olvasó arról, hogy közmondásaink eredete visszanyúl a pogánykorba, mert azoknak a keresztény társadalomban nincsen alapjuk és így létre sem jöhettek abban. Azon körülmény, hogy azok a mi nyelvünkön maradtak fenn, eléggé igazolja azt, hogy a mi nyelvünk keresztény társadalmunknál régibb, tehát a hun nyelv, mert csakis az kapcsolhatta össze e népeket és csakis az képezhetette e közmondásokat és csakis az tarthatta azokat fenn annyi ideig az ellentétes keresztény társadalomban, mert már vérré vált volt.

A hun nyelv.

Nyelvünk már is sokféle összehasonlításoknak, gyúrás, faragásnak, tépesnek, nyövésnek stb. volt alávetve, a míg a nyelvtudósok megállapodtak abban, hogy az az ugor nyelv.

Nem tudom, hogy hol lakik most, nem tudom, hogy hol lakott ezelőtt, nem tudom, hogy hol lakott régen azon nép vagy nemzet, melyből a mi nemzetünk kiszakadott.

Azon nemzetnek nem ismerem a történelmét, nem ismerem az államát, nem államalakulását, nem vallását, de talán oda tehetem, hogy még a nevét se. Maga az összeköttetés finnugor talán csak valami agyrém, mert én finnugor népet sem ismerek ma és nem a történelemből se. Azt Hunfalvi egy néhány pajtásával költötte. A nyelvtudomány útján Hunfalvi oda vitte a dolgot, hogy maga sem tudja megállapítani őseinket, mert az összehasonlításban nyelvünket keresi a finnben, a vogulban, az osztjákban, a lappban, azt meg is találja az ő nézete szerint, de én nem tudom, hogy melyikben és ő sem mondja meg, hogy melyikben, hanem beszél ugor népről.

Hol vagy ugor nép? Hol voltál eddig vagy ezelőtt? Én nem találom sehol. Én Hunfalvit ezért követni sem tudom, mertén meggyőződni állításáról nem vagyok képes, minthogy az ugor népet nem ismerem, nem szól róla a múlt, nem a történelem.

Ha Hunfalvi azt állítja vala, hogy mi a finntól, vagy a lapptól, vagy a vogultól, vagy az osztjáktól származtunk, ezt érteném bármelyiket állítaná; de minthogy Hunfalvi nyelvünket nem az ugorral veti össze, hanem ezekkel, nem értem, hogy ebből minő bizonyítványt és eredményt von ki és miért hasonlítja össze ezekkel és miért beszél ugor népről.

Kézai Simon krónikájában a jor-ok előfordulnak, de csak szomszédok, s nem a magyarok ősei. Ha Hunfalvi ezeket érti ugoroknak, akkor ezeknek kell vala a nyelvét összehasonlítani és annak alapján származtatni.

Már fennebb megjegyeztem, hogy Hunfalvi az orgánomot Aristotelestől az eredetiből tanulmányozta az állítása szerint; de bizonyosan vagy nem értette meg, vagy félreértette, különben ily állítással elő sem állhat vala.

Ha én a Hunfalvi összehasonlítása nyomán keresem őseinket a nyelv találkozására révén, úgy találom, hogy nyelvünk azon nyelveken kívül összetalál még a sinaival, a mandzsuval, a mongollal, a törökkel, az oroszszal, a göröggel, a héberrel, a kalddal és az Isten tudja még melyekkel, minthogy tudományosan feldolgozva még nincsenek.

Ha Hunfalvi az ugor nép alatt, mindezen népek őseit érti, akkor elfogadom nézetét, csak az az észrevétel, hogy az oly messze időre visz vissza, a midőn a népek még nem foglak volt a Babel-tornyához, azt tehát félbe sem hagyhatták és így a nemzetiség még külön válna nem volt, mert az még csak egy nagy családot képezett, mi pedig nemzetünknek, mely mégis a többitől elvált, keressük az eredetét, mely tehát, mint nemzet önálló ismertető jelekkel bírt és nem volt még mind a közösből, melynek önálló külön nyelve még nem volt.

A nyelvészeknek ezen nevezései finnugor, töröktatár, indogermán, csak a tudatlanságot bizonyítja, midőn nem létezett és létező nyelvekről beszélnek és ilyen összekapcsolásokkal akarják, hogy eredménye legyen az eredménytelenségnek. A logika a két nézet között választ, de annak összekapcsolásával egy harmadikat nem tűr meg (*tertium non datur*), a tudomány ismerhet finnt, igen ugort; de nem finnugort, ismerhet a tudomány indot, igen germánt; de nem indogermánt, ismerhet törököt, igen tatárt; de nem török-tatárt, melyek nem azonosok, sőt ellentétesek. Ezen nevezések csak a tudatlanság köpenyegjei, ha 1000 Hunfalvi állítja is, s a világnak minden nyelvésze.

Ha Hunfalvi nem az ugortól, mely nem létezik' és nem is létezett, származtatja a magyarokat, hanem származtatja azt a baszkoktól, kik ott laknak ma is az Uraiban, tanulmányozható a nyelvük, megemlékeznek róluk az ősforrások és az őshazában laktak, azon nem csodálkozom. Akkor volna a tere, hogy a szláv és Isten tudja miféle hatást elemezze és igazolja. Ha a magyarokat a turkuktól származtatná, értenem azt is, mert így nevezte őket egy pár görög forrás, ha az ungortól származtatná, azt is érteném, mert így is nevezték őket a görög és más források és így nevezik ma is a népek, de ha az ugortól, egy ismeretlen és talán nem is létező és létezett néptől származtatja, akkor csodálkozom rajta, mert ő történelmet akar írni, de nem azt ír, még nem is valami szép költeményt, hanem ír a 19-ik században, annak is végén hiteket.

Azt írja Hunfalvi, hogy a hun nyelvet nem ismerjük, azzal tehát a nyelvünket össze sem hasonlítja; de abból

nem az következik, hogy az ugor nyelvet ismernők és azzal azt összehasonlíthatná; mert azt sem ismerjük és ő sem ismeri és össze sem hasonlíthatja és meg sem kísérli; hanem az következik, hogy olyantól származtassuk a nemzetünket melyet ismerünk és melylyel azt összehasonlíthatjuk.

Ha Hunfalvi az ugor nép alatt netalán a hunugort értené, akkor tessék azt úgy írni ki, a mint van és ismerhető és ne rágja le róla a főt a hun-t, hanem hagyja ott és akkor rá ismerek én is, csakhogy akkor ne beszéljünk ugorról, hanem hunugorról, mert akkor a magyar népnévből is vessük el a ma ragot és beszéljünk csak a gyar-ról és már az ungar, hungar, ungar, ungar stb. helyett is írjon és mondjon csak gar-t. Ez nem sok, de annyit még is tesz e kis változtatás, hogy abból rendszeren ker-t csinálhatunk, midőn hazánknak egy egészen más nemzetiségéhez jutunk, a mely a zenéléssel és szeg csinálással és üstfoltozással a faluk alsó végein tölti élte szép napjait.

Ha ugyan az ugor-ból hunugort csinálnánk is, Hunfalvi akkor se boldogulna jobban, mert ő azt sem ismeri, sőt a szó még zavarba hozná az állításaival szemben; de engem ez nem hoz zavarba, mert én a hunt ismerem és ismerheti mindenki, a ki a felső számtant (sublimior mathesis) csak némileg is ismeri.

Ezt ugyan Hunfalvinak is tanulnia kellett volna, de nem ért rá az orgánum miatt és így két szék között a földre ült.

A számtanból tudjuk, hogy nemcsak egy, de több ismeretlent is meg lehet fejteni az egyenletekkel és így, ha megkísértjük ezen utat, bizonyára célhoz juthatunk minden különös isteni adomány nélkül a legegyszerűbb és a legtermészetesebb észjárással.

Ismerjük már a szkiitha értelmét, ismerjük már a hun szó értelmét, láttuk már a tangri ata isten nevet. Előfordul Faustus Byzantinus örmény írónál a vadon ezt nem is értelmezem, úgy is tudja mindenki, Jornandesnél előfordul a nar szó. Minthogy ezen terület a Duna mellett volt, mert a Denepert csak egy oly vén számar állítja, mint Hunfalvi akkor, a midőn ki van mondva,

hogy ez Szkiithia mellett foly el, már pedig a Deneper átszeli, nem mellette foly el (pretermeant), a mi a Dunát — bárhogy írták a másolók — kétségtelenné teszi. A hunni szavat elhagytam mellőle, mert kétségtelen az is, hogy tévedésből Íratott össze e két szó, különhen a mondat érthetlen volna és ekkor így alakul e hely: (Ellak) eas partis scithiae peteret, quas Danubii amnis fluente praetermeant, quas lingua sua hunni nar appellat“ (Scithiának azon részébe akart vonulni, mely mellett a Duna medre vonul végig, mely helyet a hunok saját nyelvükön nar-nak neveznek.)

Már pedig a ki nem tudja, hogy egy nagy víz melletti terület ár, ártér nevet visel ma is nyelvünkön, azzal ne beszéljünk a nyelvünkről, a míg legalább a kised-óvodát ki nem járja. Azon körülmény, hogy ezen ár narnak van írva, még kétséget sem támaszthat akkor, mdön tudjuk, hogy ez a palóczoknál, a székelyeknél mai is megvan, de ezelőtt még 50 évvel nagy mértékben megvolt. Ezen kettős magánhangzókat gyermekkoromban még Háromszéken is Kálnok és Zalán, szóval az Oltfej nagy mértékben használta. Az étfalvi ma is azt mondja eétfalvi stb.

Láttuk a Kaspi-tenger nevét, hogy az = közép, . ott van a Volga, melyet a hunok ottlakta előtt Rha és Itil-nek neveztek-. Ezen nagy folyó nevét a lassú, csendes, magyarul vagy székelyül halk folyásától kapta.

Fennebb megértettem a tanya szavat, ott van Ekbatana. Az egész Ázsia tele van az isztina = országnévvvel, Jelöltem már, hogy az ideiglenes lakás volt eredetileg és az isztina országnév ezért a költöző népek országára vonatkozik és ezt egy állandó lakással bíró nép adta és adhatta.

Én ilyenül Ázsiában is csak a hunt ismerem, mely egykor Ázsia ura volt. Fennebb láttunk több istennevet, melyet csak a mi nyelvünkön érthetők, már pedig ezt osakis a hunok közvetítésével kaphattuk.

Láttunk fennebb erkölcsi és törvényül szolgáló közmondásokat, melyek csakis egy állandó és végtelen hosszú ideig fennálló birodalomban keletkezhetek, ilyen pedig csakis a hun lehet és maradhatott fenn nyelvünkön.

Ki lett mutatva nyelvünkől, hogy mi vagy őseink a Zoroaster vallás hivei voltak, erre már maga a tangri

ata v. az isteri szó értelme elég, már pedig itt e helyett a Zoroaster vallását csak a hunok vallhatták, mert nincs itt sem fel, sem le bármerre fordítjuk tekintetünket, sem nemzet, sem idő, hogy azt mi mástól kölcsönözhattuk volna, vagy másképp bírhattuk volna.

Feltéve, hogy mi nem is tudnók, hogy itt minő nép lakik vagy lakhatik és ezt a történelem folyama után kellene megállapítani, akkor is tekintetbe véve, hogy itt Dariust a szkiitha nép verte vissza, a nyugat római birodalom itt a Fekete-tenger kön^ékén érte a világ végét, mikor a hatalma tetőpontján állott — és nemsokára a Dunára szorítottatott — a határa, tudva, hogy a kelet római birodalmat innen valami hun fajú nép nyugtalanította folytonosan, tudva azt, hogy itt ezelőtt 1000 évvel egy oly nép jelent meg, mely magát a hunok örökösének ismerte s vallotta és az itt birodalmat alapított, tudva azt, hogy ezen téren ezen népnek szerteszt barangoló rajai megjelentek és ott mint rokonok fogadtattak és időközönként megtelepítettek és végül, hogy itt idegen nép csak mintegy 50—60,000 szász az ország“ egy részébe e nép által megtelepítetett. Ezeket tudva, már meg kellene alapítani a szkiitha-hun népet. Én nem tudom, hogy Hunfalvi ezekből, hogy veszi elő az ugart?

De ne tudnánk semmit az európai történelemből és keresnök így a magyar nemzet őseit, tekintetbe véve e nép nyelvét, míveltségét és külsejét, akkor is Ázsiába jutnánk; mert már az anyagát a tudósok a mongol fajhoz számítják, tehát azokhoz és vagy melléjük, vagy közibük kellene eredetüket tenni, de ha tekintetbe vesszük a nyelvünket, mely csaknem egyenlő mennyiségben bir (vegyük fel, hogy ez mind kölcsönzött) mandzsu, mongol, török, tatár, finn, Ugor, szóval az északi népek nyelvéből is, akkor is az őshazájukat a Sinai szomszédságtól, a mér» sékelt égöv vonalán nyugatra a török és az északi népek közé kellene tenni és akkor is a hunok őshazájába jutnánk,

De ne tudnánk minderről semmit, nem tudnók nemzetünknek sem történelmét, sem a nyelvét, nem ismernők a külsejét, csak azt tudnók, a mit az ősvallásunkból és a Zoroaster vallásából kimutattam, akkor is igazolva voltta azzal a hun eredetünk.

De ha a Zoroaster vallását nem ismernők, hanem ismernők a hindu, a kaldeai és a phoeniciai (pun) vallást és ezeket nyelvünkkel összevetnők, az maga megállapítaná hun eredetünket, mert a közvetítés másképpen képtelenség.

De ne tudnók mi mindezeket, hanem csak azon nevet, melyen nemzetünket ma az európai népek nevezik, kik azt idejövetelétől fogva ismerik, kisülne, hogy az a hun nemzetnek egy töredéke, mert hungar, ungar, ungur, uhor, vengere, ungroi stb. mind a hun nevet hangoztatják.

Még alább több oldalról íog az olvasó felvilágosodni, hogy mi hunutódok vagyunk, abban nem is kételkedik senki, hasztalan is volna, de egy magyar tudós állott elé, a ki az írott történelmet hazugságnak, a szájhagyományt mesének, egyéb bizonyítékokat értéktelennek állított és a ki minden bizonyíték nélkül e népet egy oly néptől eredzeti, mely nincs, nem volt, hanem mint valami hit-czikket higyjük az oktalanságait és a mi a legbámulatra méltóbb, ez az ember uralta évtizedekig a tért oktalanságaival.

Ha nyelvünket tekintjük, a fennebbiek szerint mi a hunoknak, azon hunoknak, melyet a sinai írók hiurígnu néven említnek, vagyunk az utódai. A hiungnu alak a véghangzóval ugyan ma némileg elidegenítő; de megbárátkozhatunk vele, bárha eltér az európai írók hun nevétől, mert hazánkban is ily töre mutat az erdélyi részekben fekvő Hunyadmegye, Vajdahunyad és Bánfihunyad város nevek, melyek, ha a vég d helyragot levágjuk, huny a alakban mutatják a tőt, míg ha az csak hun lesz vala, akkor e nevek hund alakban maradnak hátra, mi nyelvünkön jól megmaradhat, minthogy nyelvünk ily ragot többet mutathat fel és az ad, vagy inkább még út más-salhangzóknak a szó végén gyakori előfordulása mutatja azt, hogy a véghangzót nem hangzói nehézség, vagy kiejtési nehézség idézte elő, hanem az már a gyökben megvolt.

Találkoznak oly szavak a mi és a sinaiak nyelvében, melyekről kimutatható, hogy azt a sinaiak tőlünk kölcsönözték. Ilyen pl. a macska. Ha e szót gyökére elemezzük, kitűnik, hogy a gyöke ma régen talán man vagy miau volt és lehetett} vagyis egy hangutánzó szó.

Ez ennyiben lehetne Ugyan sínai is, de a cska, mely kettős kicsinyítő, ugyanis egy a *cs*, egy pedig *ka*, ezek tisztán és kétségbevonhatatlanul nyelvünk sajátosságai. Sőt ma, midőn a nép a macska szó gyökét és ragozását ¹:ülön nem tudja vákisztani és ezt meg akarja kicsinyíteni, előfordul ily alakban is: macskácska, kecskecske stb. a Székelyföldön. Kunfalvi ugyan Miklosich után e szót is szlávnak mondja és állítja, a mi csak az ő idétlenséget bizonyítja és kétségtelenné teszi, hogy legfennebb hét óra és csak félig fejlődve született. A ki beáll nyelvésznek és azzal még henczeg is és állítja, hogy az anyanyelvet nemcsak csecsből kell szopni, hanem fókahús mellett tanulmányozni, a ki beáll nyelvtanárnak és másokat oktat és czirmol, az tudjon is, ha nem, fogja be a lepcsés habaróját.

Hogy egy más kölcsönzést hozzak fel, ilyen a czipó. Ezen szót a süldő nyelvészek a latinból kölcsönözöttnek állítják, a hol t. i. *cibus* = táplálék. Ha ezen szavat elemezem a gyökére, akkor *ci* vagy megfordítva *esz* (lásd erre az előzőkben a nyelvről) = étel, *pó* = fiú, *fia* (ládafia), *púja* (gyermek), kicsinyítve *bocs* = a medve és a bival fiatalja, tehát *czipó* = kenyér-gyermek, nyelvünkön egészen törvényszerűleg képezve. A sinai nyelvben is előfordul, de ha e szavakat gyökükre elemezzük és úgy összekapcsoljuk, e szónak teljes értelme kijön a nyelvünkön, a mi azt mutatja, hogy úgy a latin, mint a sinai nyelv e szót tőlünk kölcsönözte. Minthogy pedig ez művelődési szó, úgy hiszem, hogy ezzel a genesis írója igazolva Van, mert csakugyan Kain (fekete) volt a földművelő és ennek a fekete hunok nyomán mi vagyunk az utódai, akik Hánok név alatt a genesis írójának megfelelően a Kain utódai vagyunk. (I. könyv 4. rész 16 és következő versek.)

Azon körülmény, hogy a sinai nyelvbe e szó bejutott tőlünk, a hunok útján könnyen megmagyarázható; de hogy az a latinba bejutott, az csak a punok útján Phoenicia és Karthágón át gondolható, mely körülmény a punok nemzetiségére, a fennebb elmondottakhoz csak egy újabb bizonyítékot nyújt.

Már fennebb a nyelvünkönél megjegyeztem, hogy nyelvünkönél annak eredeti ősfajlódása kétségtelenül beigazolható, de a terem szűk voltánál fogva e mostani kér-

désnél arra bővebben ki nem terjedhetek, hanem ha Isten segít és egészségemet és szemem világát meghagyja, talán majd arra is kerül sor, midőn az olvasó meggyőződhetik többről, mint a mit e munkában állítok,

Úgy hiszem, hogy a fennebbikből már meglehet győződni arról, hogy nyelvünk a hun nyelv. Ezen nyelv nem finn, nem ugor, nem vogul, nem osztják, nem lapp, nem cseremis, nem bolgár, nem török, nem jakut, nem ozmanli, nem baskír, nem cserkesz, nem mandzsu, nem mongol, nem sinai, hanem hun és semmi egyéb és ha ezen nyelv a héber, kald, görög, szláv, rémet stb. nyelvekkel találkozik, akkor is csak hun és én merem állítani, hogy a nyelvünk az ind nyelvekkel, sőt még a Szunda szigetek őslakói nyelvével is találkozik sok szóban, s még akkor is csak hun és ha a világ minden nyelvével sok szóban találkozik, akkor is hun, azon hun, mely a földmivelcst kezdette, azon fekete hun, mely a genesis írója szerint Hánok név alatt Káintól származik, azon fekete hun (hiungnu), melyről a sinai írók írnak, Skiithifnak azon lakosai, kik Vácztól a seresekig, vagyis a Selyemországig laktak, Jornandes szerint azon hunok, kiknek birodalma Koreától Asztrakanig és az északi Jeges-tengertől a forró égővig terjedt, csakugyan a sinai írók szerint, azon hun nemzet mely (Cyrust) kőr vérbe fojtotta, azon hun, mely ellen Nagy Sándor úgy északon, mint délen kudarezot vallott és a görög nemzetet örökre megbénította, azon hun, melyhez a mindenét vesztett Dárius menekülni akart, azon hun, mely a nyugati és a keleti római birodalmat megreszkettette és azon hun, mely Ázsiában évezredekig fennállott birodalmat alapított és mely ha ma, mint egyenes leszármazóiban csak a székely séget mutathatja is fel, de nagy múlttal bír és a rokonaival ma is egy kis önállással bír.

Ezen hun nemzetet, a mint alább látni fogjuk, fenntartotta a székely nép és nyelvében sem igen változott, mert attól megmentette az irodalma és külön bérezés kis hazájában független alkotmánya, népuralmi és szövetségi alapon alakult államszervezete és katonai erényei.

Lehet, hogy azon erkölcs szabályok, közmondások, példabeszédek, szólásmódok, melyeket fennebb idéztem, nem találnak a rokonok ilyen szólamaival, de azok a

Székelyföldön ma is mind élnek, a miről én kezeskedem és én ezek alapján írtam meg a fennebbi szófejtéseket, összehasonlításokat, stb, stb. Ha netalán a székelységen is változtatott volna a szomszédság nyelve, az édes ^v.evés lehet és mondhatni a semmivel azonos. Görög szavak a keresztény vallással honosulhattak meg, de egyebet képzelné is nehéz,

A hunok teste és külseje.

Midőn ezen kérdés tárgyalásához fogok, tudom, hogy az hiányos eredményt fog létrehozni, nem azért, mintha e kérdés ma is megfejthető nem lenne, hanem azért, mivel ezen kérdés is, alapjaiban pénzkérdés, vagyis olyan előfeltételek kívántatnak hozzá, melyeknél a legfőbb kellék a pénz, a mi pedig nálam, a szokott kifejezés szerint, a legkevesebb.

Ha egy körnek valaki a központját keresi, azt könnyen megtalálja. Ezen kérdésnél is a kör meg van adva, csak annak központját kell megtalálni.

Már az összehasonlító nyelvtudomány kimutatja azon kört, melynek a központja a hun nemzet vala.

Ha nyelvünket a mongol, török-tatár (valósággaal török) és az északi népek, mint az osztjakkal, Összehasonlítjuk, akkor egyik-másikkal több kevesebb rokonságot találunk. Ezen népek képezik azon kört, mely a hun nemzetet körülfogta és ha ezen körnek középpontját megkerestük, megvan a hun nemzet teste.

Ezen népek között az összekötő kapocs a hun nemzet vala, mely éppen közöttük létezett.

Ha az ember a nyelvek összehasonlítása alapján, a találkozásokat gondosan különveszi és azon kifejezéseket, melyek találkoznak, higgadtan elbírálja és az embernek a művelődéséről osztályokat alkot gondos mérlegelés alapján, akkor a találkozás idejéről, korszakáról, tartamáról egész alapos útmutatást nyerhet, melyen aztán a közelebbi vagy távolabbi rokonságról, a régi vagy újabbkori érintkezésről határozott megállapodásra juthat.

Ezen megállapodáshoz csatolandó egy meglehetősen adag sinai érintkezés és ezeknek alapján a hun nemzetet elő lehet állítani.

Azon országok művelődésének mai kora nem sok változtatást idézett elő közöttük, inkább az, ha azon népek nem lovasnépek és nem harciasak.

A fennebbiek alapján a hun nemzet ma is anyagában, legalább rajzilag, előállítható.

Ha ezen nemzetek fajjellegéről teljes ismeretet szerzünk, ha ezen nemzetek nyelvét, életmódját és általában rajzát behatóbban tanulmányozzuk, maga a hun fajjelleg is megállapítható.

En, ha rajzolni jól tudnék és-pénzzel rendelkezném, mernék vállalkozni, hogy legfennebb két év alatt e kérdést gyökeresen megoldom, így azonban midőn e megoldáshoz fogok, tisztán csakis elméletileg tudom, hogy tévedéseknek vagyok alávetve és ezek miatt csak rövid rajzot is adok a hunok testéről,

A latin írók által nyújtott rajzot nem merem kitalálni, mert azoknak több állítása a szigorú bírálatot nem állja ki és e miatt inkább az elmélet mellett maradok, bárhogy üssön is ki, ha esetleg majd valaki e kérdést gyakorlatilag fogja megoldani,

A hunok testnagysága a középtől inkább a kisebbhez, mint a magashoz hajlott. Hunfalvi ezzel szemben inkább a magashoz számítja a magyarokat. E tárgyban elég döntő bizonyíték maga az, hogy a hunok lovasnépek voltak. Már pedig azon' kor apró lovai, mert az kétségtelen, hogy ilyenek voltak, a nagy embereket el se bírták volna.

Különben is a testedző vadászélet, a sok lovaglás, a kenyértermények mellett a húsnak bő élvezete, a tapasztalat szerint, mind arra mutatnak, hogy a hunok testmagassága a középen egy kevéssel alul maradt.

A test általános fejlődésére nézve pedig ezen lovas nép munkás élete, harczmodora, nyilazási gyakorlata arra engednek következtetni, hogy a hunok fenn kemények, alól pedig gyengék valának. A sok lovaglásban a tüdő kitágult, tehát széles mellük volt, a nyilazás meg a karokat fejtette ki, míg alsó részük és a lábak aránylag gyengék valának.

A mint fennebb már megjegyeztem, a székely nők csípője nem olyan széles, mint a szászoké, vagy szásznőké, de mélyebb; a faruk azonban a székely nőké dom-

borúbb, mint a szász nőké, Ezen tulajdonsága népünknek hunörökség, az én elméletein szerint.

A lábgyengeség a lovaglással járt. A tudósok azon állítása, hogy a hunoknak nem volt kengyelvasuk, a valóságnak nem felelhet meg, legfennebb az nem volt fémből készítve. Azon kor lovaglása, harczmodora, a fordulások stb, kétségtelenné teszik azt, hogy a lábuknál is támaszkodtak — támaszkodniuk kellett, de azért ha a fémnek még nem bírtak is akkora tömegével, hogy abból kengyelvasat csináltattak volna, de azért bőrből, szijjból, vagy kenderből, a kengyelvas helyett a lábnak egy nyugvó pontot és a csatákra egy támpontot kétségtelenül helyeztek a nyeregbe. Abból, hogy kengyelvas nincs a leletekben, nem lehet tehát azt következtetni, hogy azt nélkülözték, hanem csak azt, hogy az- nem fémből volt, hogy így hátramaradhatott volna,

A hunok feje elég nagy és széles, arczuk pedig szegletes lehetett. Némi túlzások leszámítolásával a fennmaradt leírásokat el lehet fogadni.

A haját Hunfalvi hosszú és egyenesnek állítja a magyaroknál, míg én azt a hunoknál nem éppen olyan egyenesnek, mert azok között fodor is elég volt.

Hunfalvit a haj egyeneségére, kétségtelenül a mongol jelleg vitte, de a hun és mongol nemzet nem voltak azonosok, csak rokonok, de éppen ily rokonság vagy keveredés és szomszédi viszonyt mutat a lakásuk és hazájuk a fehér népekkel, a kik pedig fodor hajuakban, az én elméletem szerint, nem szűkölködtek.

Ha, a mint fennebb beigazoltam, mi a hunok utódai vagyunk, akkor már nálunk a Beder, Fodor és Bodor családnevek határozottan az én állításom mellett bizonyítanak; de maga a hajnövébben a mai nemzetünkben is elég található ilyen.

A fejnek azon mesterséges tartása, melyről Sidorius Apollinarius egy költeményében megemlékezik, a hunoknál kétségtelenül létezett. Ilyeneket ma is számosat lehet találni a Székelyföldön; de ezelőtt, midőn a bábák nem tanultak semmit, csak műfogásokat, kétségtelenül sokkal többet. Gyermekkoromból magam ismertem egy bába-asszonyt, a ki ezen műtétet mindig végrehajtotta azon

indokból, hogy a fiú úgy sem fog kontyot rakni, minek tehát fején a kontyot meghagyni. Ilyen fiú ma is van egy a rokonságban, de ezen műtét hatására szellemi tekintetben nem lehet következtetést vonni, mivel a fiú hanyags e miatt az osztály ismétlése nála nem kétségtelenül ennek feltudható, egyébiránt az arczra elferdítő hatással ez nem bír, sőt talán fiataloknál még inkább szépít, kik általa csinos gömbölyű arcot, megnyerő vonásokat nyernek, az én székely ízlésem szerint.

Az orr lepólyázása, éppen az idézett költő szerint, az arcot inkább ferdíthette, de azt a sisak viselhetés miatt egy harcias népnél előírta a kényszerűség, habár az nekik maguknak terhükre volt is, úgy az arcot undorítóvá tette is. Ez akkor a férfiaknál divat volt és ilyeneket ma is találnánk a nőknél, sőt magát a derékfűzést sem tartom én sem szebbnek, sem jobbnak.

Áttérve a viseletre, kétségtelenül a fekete hunok ruhája színe is fekete, vagy legalább is sötét volt. Ezen körülményt elég alkalmam volt az életben tanulmányozni és összehasonlítani másokkal. Ma is a székelyek, kik mint fennebb is bebizonyítottam Feketeországban laknak, a fekete vagy legalább is a sötét színt előszeretettel viselik.

Az egész székelységnél minden ruhadarab sötét Háromszéken. Udvarhelyszéken is az, kivéve a harisnyát (a népnél a nadrág neve), melynek színe ugyan fehér, de a zsinórzat ezen is fekete. Ha szétnézek Fogaras földén, melynek Töröcsvar körül fekvő részén székelyek laktak és maga Töröcsvar a székely alispán tiszteleti díjával volt adva, itt is a fekete süveg, fekete kalap és fekete zeke van ma is használatban, de Szunyogszék, Vledény stb. is, hol régebben besenyők laktak szintén ilyen, míg az egészen közelükben lakó csángóknál, kiknek eredetéről majd alább szólok, az egész ruházat fehér.

A fekete ruha ma az egész világon udvarképes, az a tisztelet kifejezésére használtatik, az ünnepi ruha és ha én e szokás, e gyakorlat okát és keletkezési idejét keresem, a nélkül, hogy csak kételkedném is, a fekete hunokig kell visszamennem. Erre nemcsak a fekete szín a fekete hunoknál vezet rá, hanem az általánosság és azon körülmény, hogy Attila koráig nem találunk az idegen

udvaroknál állandó követségeket, követségi irodákat szóval állandó érintkezést, míg nála ez megvolt és hihetőleg azután is ennek alapján oly népeknél, melyek gyakran vagy többször érintkeztek, e szokás gyakorlatban maradt, sőt az Attilával szemben használt fekete ruha is a követségeknél egy megszokott s így aztán gyakorlatban maradt szín volt.

Kalapot, főbelit azon korban csak a feketék viseltek. Ezen főbeli és önként értetődik hogy fekete volt. Az alakját hajlandó vagyok magas és hegyes fejűnek állítani, már csak a koponyának fennebb leírt torzítása miatt is. Ilyen kalapokat láthatni néha a Székelyföldön rajzban, midőn egy-egy régi egyház meszelési rétege a régi festésről leválik. Ma csak Udvarhelyszéken inkább magastetejű a kalap a nép viseletében, egyebütt közönségessé változott át. Az úgynevezett kun kalapok lehettek a hunok, illetve a kunoknál gyakorlatban, bár Amm. Marc. laposról ir.

Egyéb ruhát és alakját már a szükség előír egy lovas népnél; mert köppenyegek csakis bő lehetett, mivel egy szűk köppenyegekben a lóra felülni sem lehet. Nemzetünknek azon szokása, hogy a felsőt szereti panyókára venni, akár mente, akár dolmány, akár zeke legyen is az, még a hun korból maradt vissza.

A mellett fődő ruhának — bármilyen volt is az — az ujja alól csak szűk lehetett, egészen aligha hiányzott, mert a lóháton egy bő ujj úgy az ijjazásnál, mint a kardvívásnál nagyon alkalmatlan lert volna Ujj nélkül népünk ma csak a kicsi bundát használja, vagy arra is tesz flanelből az u. n. dugót.

Az alsó ruha alul szűk volt és ott lekötöttetett, hogy a lovaglásnál fel ne csúszhassék.

Végül a lábbeli nagy volt, hogy télben a lábat a hideg ellen védje, mert a nagyság nem volt alkalmatlan, miután, lóháton jártak.

Az ázsiai hazában karakalpukok és barahinczek bármilyen nyelvet beszéljenek ma, hun ivadékok, a mit fekete nevük igazol.

Az ázsiai hun birodalom.

Ezen birodalom helyét már a fennebb mondottak után igen könnyű megtalálni.

Egy nyomorult kopó szeles, száraz időben, midőn a szél a szimatot azonnal elviszi, gondos keresés után mégis eltalálja a nyulat, akkor nekünk a hun nemzet őshazáját sokkal könnyebb ma is feltalálni, midőn az úgy itt, — a hol rövid ideig tartózkodott, — mint Ázsiában, hol évezredekig állott a birodalma egy-egy helyre úgy oda tappintott, hogy lábai nyomát talán még az örökkévalóság sem lesz képes eltörölni.

Már az előbb a nyelvről mondottakban ki lett fejezve az, hogy a hun nemzet hun volt és nem egyéb. Ezen nemzet önálló nyelvvvel, önálló míveltséggel, önálló tudománnyal, önálló vallással és önálló földműveléssel bírt.

Ha ebből valamit, mint például a vallást, idegentől vette is át, a mint azt fennebb kifejeztem, azt is nyelve, törvényei, szokásai, példabeszédei, vallásos szertartásai és az állam szerkezetéből és a nép szabadsági szokásaiból és alkotmányából folyó életszükséglete szerint úgy átalakította, hogy azt ma sajátjának mondhatják. E nemzet alkotmánya folytán beteljesedett a Pál apostol későbbi mondása: „mindeneket megpróbáljatok s a mi jó azt megtartsátok“. Egy újítást se lehet és ma sem igen lehet egy teljesen szabad nemzetre ráerőszakolni, ha néha az előnyei, czélszerűsége vagy bölcsesége folytán a többség vonzalmát megnyerni.

Minden tiszta alkotmányos állam mindenhá az ősihez ragaszkodott (conservatív) és ezen ragaszkodás tartja fenn az államokat, midőn a nép azt tartja, hogy „jobb az ismert rossz, mint az ismeretlen jó“.

A mint az összehasonlító nyelvtudomány már megmutatta, e nemzet önálló volt; de gyakori érintkezésben és talán rokonságban is a mongol, mandzsu, a szibériai és a török népekkel, sőt érintkezésben Sinával is, mely körülmény az őshazát ezen népek közé helyezi.

Ide, ezen hazába helyezi a hunokat a hun Jornandes is, kinek elődei királyi jegyzők voltak és kinek erről irodalmi tudomásának kellett lenni, mert különben 3. sinaja-

kat (seres) az én felfogásom szerint azon időbért, nem ismerheti vala.

Nem akarom jelenleg kutatni, hogy mekkorára terjedt a hun birodalom, nem akarom tudni, hogy mely idegen nemzetek voltak vele szemben hódoltsági viszonyban, sőt még ezen birodalom határainak pontos kijelölését se tartom szükségesnek, hanem megelégszem azzal, hogy e birodalomnak fővárosát, mely mégis a birodalomnak bizonyos fokban központja, de a hun nemzetnek kétségtelenül a központja, vagy a hoz egy közeli pont volt és melyről — a hun nemzet birodalmáról, — egyebekkel egyetemben alapos tájékozást, sőt tudomást nyerhetni.

Ezen hun birodalom székvárosa Zágán volt. Nincsen olyan térképem, hogy én annak a helyrajzi leírását és földrajzi fekvését meg tudnám határozni, de annyit jelezhetek, hogy az Arai tó északi vége irányában attól keletre feküdt. Én még iskolai térképen is láttam Zagania név alatt, de tudva, hogy magyar földrajz nincs, magyar térkép nincs, a városok latinosa ragját elhagyva, marad Zagan, vagy Zágón és így a Zagania néven nem akadtam fenn semmiben se, azt ismerve, a magyar tudományt egész természetesnek találtam. Sainálom, hogy földirati fekvését se tudom most közelebbről meghatározni e városnak; de én jegyzeteket nem készíttettem azokról, a miket elgondoltam, hogy valaha szükségem lesz rá és ma már azt se tudom, hol lehetne egy ilyen térképet találni, mint-hogy én tanyán lakom.

Azon körülményt, hogy *Zágán* volt az ázsiai hun birodalom székvárosa, bizonyítják Háromszéken —azért nem írom oda megye egyszer sem, hogy akkor a szék és megye a fogalmat megkettőztetik, mint ünnepnap stb.-ben, — a Zágón községi területen van egy hely, melyet Mete hegyének neveznek, van egy más bérez, melyet Láhó-nak neveznek. A ki a hiungnuk történelmét olvasgatta a Sinai források után, de Gnignes nyomán, az tudja, hogy Mete és Láhó (Lao) két ázsiai uralkodó volt a hiungnuk között.

Mínthogy ezen uralkodók századokkal elébb éltek, mint a hunok onnan ide költöztek, nem igen tehető fel azon korban a hunokról, hogy ők ezt tudták volna és ily körülményes történelmi ismerettel bírtak volna, sőt ha

tudták volna is azt szinten, hogy egy ilyen tudós Háromszéken Zágóban telepedett volna meg azon korban, oly messze a hun központtól, vagy uralkodói székhelytől, az alig képzelhető, mert azon történelmi munkák, melyből ezeket megtudta vagy tudhatta volna, kevés példányban léteztek és bárcsak az uralkodó környezetében voltak meg.

Ezen nevezések tehát nem a történelmi tudomány alapján keletkeztek, hanem egy olyan ember nyomán, a ki azon neveket együtt mind az ősi honból hozta a lejtében azon helyről, a hol azok léteztek. Hihetőleg a hegyek maguk fekvésükben ötlet az ősi hazában azon bércekre figyelmeztették. Szóval a zágoni Mete hegye és Láhó megvoltak az őshazában.

Ezen bérezek pedig a neveket azon uralkodók után kapták. Lehet, hogy azon laktak, lehet hogy azokon volt valami mulató kastélyuk, vagy palotájuk, lehet hogy csak azon szerettek tartózkodni, sőt nem lehetetlen, bárha az elméletem ellene szól, hogy ott vannak eltemetve.

Ha csak Zágón is az egyik uralkodó neve találna az itteni nevekkal, még akkor férne valamely kétség melléje, hogy ez valami véletlen találkozás; de a három név ily alakulásából én a fennebbi eredményt kétségen kívülnek vélem és ezen nevek ily összetalálkozását sehogy sem tartom véletlenülli összetalálkozásnak.

Zágán oly irányban feküdt, hogy Darnis menekülése — akkor, midőn Nagy Sándor ellen már az összes birodalma el vala veszve — Zágánnak vala irányozva, a mi előttem úgy a célját, mint a reményeit megfoghatóvá teszi, mint-hogy az ezen oldalon levő állami viszonyokat ismerem már.

Érdekes lenne *Zágón* és *Zágánnak* a fekvését összehasonlítani. Érdekes lenne *Zágán* mellett a helyneveket ismerni, sőt még *Zákány* fekvése is lehet olyan, hogy azon nevet, melyet bír, az ázsiai *Zágán* után nyerhette.

Ha már ezen *Zágán* az ázsiai hun birodalom szék-városa volt, akkor már a hun birodalom központja ismerve lévén, a hun birodalom terjedelméről, a tisztán hunok által lakott föld hollétéről és fekvéséről bárki magának alapos fogalmakat szerezhet*

Az így nyert fogalommal teljesen azonos az, a mit

Jornandes leír, midőn Szkiithiát leírja és Jornanúes is Szkiithiat a Seresekig terjeszti ki, a mi az összekapcsolást, ha a Sinai források nem emlékeznének is rá és a gyakori érintkezést kétségtelenné teszi. Az ázsiai Szkiithia= az ázsiai hun birodalom.

Ezen birodalomnak érintkezési pontját csakugyan ma is megtalálhatjuk Kulcsa tartományban. Ezen tartománynak a neve már kimutatja a fekvését, a sinaiakkal az érintkezést és azon pontot, melyen ezen érintkezés közvetített. Kulcsa nyelvünkön ma is teljesen érthető szó, azt másként ma se tudnók kifejezni és ez a Sinai birodalomnak legcélszerűsággal megítélhető pontját jelzi.

Ha már most ezen birodalmat kikerekíteni akarnók, csak a helység, hely, folyó és hegyneveket kellene gondos tanulmányozás után összevetni a hazánkban létezőkkel és azzal azon hun birodalom ki lenne körülményesen jelölve; de nekem ezen rövid helyen nincs meg a kellő terem e kérdés kifejtésére, másfelől pedig nem tartom ma még célszerűsággal ennek bővebb tárgyalását addig, a míg nézeteim általánosan elfogadva nincsenek. Ezen munka mind azzal a mit én eddig láttam és olvastam, megegyez; de azért ezek, a miket itt felhozok, egyöntetűen, így előadva, még soha sem lettek és éppen ezért készen vagyok a legdühösebb támadásra és azért írom most e munkát, hogy még minden oldalról jövő és jöhető támadás ellen megvédelmezhetem és meg is védelmezem.

Ha ezen állításaimat, a leendő támadásokkal szemben biztosítottam, és a további zaklatásnak nem lesznek kitéve és nem lesznek minduntalan egy-egy szörnyszülött által nyugtalanítva, akkor lesz majd helye bővebb tárgyalásoknak és bizonyítékoknak,

Mutatványképpen csakis Háromszékről, a megye mai területéről, hozok fel egy néhány példát, hogy azok nyomán a szives olvasó némi tájékozást szerezzen magának ezen oldalról is és belássa, hogy hazánk helység, hely, folyó és hegy neveinek az elnevezése honnan eredt.

Fennebb már tárgyaltam Ilyefalvát és ezt az Ili folyóval hoztam kapcsolatba. E fejezetben láttuk Zágon községet, melynek neve a mongol szófejtés szerint tízszertizet jelentene. Nem tudom és nem ismerem az ázsiai Zágánt

és viszonyait, de annyit tudok, hogy a háromszéki Zágóban ma is mint községi rész előfordul: Guruzda tized, melyről alább még lesz szó és éppen ezért is terjeszkedtem ki a jelen esetben rá, Sáska tized, de van Tatárszeg is, mely szó a mai tizednek teljesen megfelel és előfordul más megyében is, pl. Csíkban Szent-Imre egy külön álló része Sándorszeg nevet visel ma is, a mi igazolja, hogy a székelyek között úgy mint a szék, azon módon a szeg is előfordul helynevezésképpen, de ugyan így előfordul Bánfi-Hunyad mellett Kalotaszeg, a mit már a Hunyad név után legyen szabad hun-nak bélyegeznem; de előfordult a főváros közelében Komjátszeg név is stb.

Előfordulnak hegyek: az ázsiai Bogdó hegységgel összevetendő Bodola. Ezen vég ola rag vagy szó az alj szavunknak felel meg és előfordul még Háromszéken Zabola összevetendő a Zab helységgel Ázsiában és Osdola összevetendő Ozd küküllömegyei község nevével, melyek e hegységeket igazolják, ola szó pedig alja tulajdonraggal lévő szót bizonyítja és csakugyan ezen községek mind hegy alatt fekszenek. Hegy alatt fekszik Haraj község is, mely eredetileg Har-alj lehetett, tehát az ola szónak egy mostani alakja s ezen község éppen Zabola mellett is van. Ezen . község nevében a Har-szavat a zsidóból származtatom, hol, vagy a melyben har = hegy.

Annak indokolására, hogy a zsidó nyelvet is felhasználom, felhozhatom, hogy a hun népáradatban zsidók is vettek részt. Ezt igazolja Háromszéken a csernatonai területen zsidóvár helynév; igazolja, hogy kezdi és orbai székek között a Feketeügyön a legjártabb rév, ezelőtt a míg hidak nem igen voltak, a debső volt, mely zsidó nyelven révet jelent stb., de még családnevek is vannak a székelyek között, melyek zsidó eredetre vallanak, így Ilyefalván a Bárok család, mely a Bafuch-al összevetendő, Ezen családnak egy tagja ma veres, holott azon nagy községben egy veres ember sincs több. Ezen veres székely embernek sem apja, sem anyja nem volt veres, mert én magam ismertem azokat, sőt szeplős sem, holott ez erősen szeplős is. Én nem akarok ebből semmi következtetést vonni, csak kérdem a szíves olvasót, hogy vájjon a veres szín és szeplő nem zsidó jelleg-e, mely most, ki

tudja hányadik izben, ismét kiver? Vájjon ezen székely közmondás: „Veres kutya, veres ló, veres ember egy se jó“ nem a zsidókra vonatkozik-e? Ezeket kénytelen valék Haraj származtatásáért előadni, különben is Harajban az első tekintélyesebb és vagyonosabb család: Fejér olyan fekete bőrszínnel bír, mint az üst oldala ma is. Vájjon ezen családnév nem germán vagy szóval szaka eredetre vall-e? Vájjon a zsidók ezen fehérekhez számítandók-e? Döntsön az olvasó tetszése szerint, én döntését befolyásolni nem akarom a fennebb előhozottak mellett sem.

Az ázsiai Bogdó hegység mellett van a Mussart, a gelenczei erdőterületen van a Musató. Azon hegységet, mely közt fekszenek Nagy-Ajta, Közép-Ajta és Száraz-Ajta községek, mi ajtai hegyeknek nevezzük. Minthogy ezen hegységet Fekete-erdőnek is nevezik (lásd Orbán Balázs a Székelyföld leírása III. köt. 13. 1.) annak a fekete hunoktól jövő eredetét már ez bizonyítja. Vájjon ezen ajtai hegyek nem azon változáson mentek-e át, mint fennebb is láttuk Harajnál, hogy az altaiból lett lágyulással Alytai és íratott aztán ajtai-nak? én hiszem.

A községek neveiből már idéztem Kraszná-t, mely Krasznahorka és a mostani szlávok Krasznajanszk-ban előfordul. Zágón előfordult, elő Ilyefalva, de ott van Barátos. Azon körülményt, hogy itt barátok laktak volna valaha, én semmivel igazolni nem tudom és ez csak egy olyan, egykor szokásban volt szóértelmezés, melyet eleget láthatunk régebbi Íróinknál, azt hogy a Botfalvával kötött vásárnál Barátfalva alatt Ilyefalva értendő, azt már tárgyaltam, így tehát ezt a barát mongol törzsből származtatom. Szotyor az én szülőföldem neve is, csak a mongolból megfejthető, melyben ez rakonczátlant tett, innen ma is egy gaz vén asszonynak szatyor, vén szotyor a neve a székelyeknél, a mi a vén boszorkány nyál egyértelmű. Azt, hogy ezen név e községet méltán megillette, igazolja az, hogy az Olt folyó ott sok kárt tett és hogy az egész községet el ne pusztítsa, a múlt század végén a szék egész új medret ásott neki Ilyefalva felé.

Úgy hiszem, hogy ezen kapcsolat a fennebbiek szerint, a hunokkal megyénkből bizonyítva van. Egyébiránt Zágán stb, nevet, a zsidókat, a barátokat stb. igazolja a csiki

székely krónika is, mely a Székelyföld lakosait már a hunok első bejövetele alkalmával megtelepíté és nem a hun birodalom szétohlása után. (A primo eorum ingressu in Pannoniam propagati). Azon körülményt, hogy még az első bejövetelkor terjeszkedtek szét és a havasos országot saját erejükkel megszerezvén, azt a népek, nemzetiségek és fajok szerint megosztották és bírták a székelyek, azt a fennebbieken kívül, mely nevezések különben elfeledve, létre se jöhettek volna, a csiki székely krónikát mellözve is bizonyítja a keletre nézve Ojtoz-szoros a havasokon át, a mely szó nyelvünkön ma is ajtócskát jelent, tudva azt, hogy a vastag sziszegő nyelvünkben újabb keletű alakulás és az előtt az éles sziszegő volt gyakorlatban. Ezen szoros belső szádában van Bereczk, ez összevetendő az éppen így fekvő Vereczke községgel, melyek az eresz = előszoba ma, de régen talán előtér is, ve i azonosok, a mi egyszersmind igazolja azt is, hogy a hunok nem mind egy utón, de több hadtestre oszolva jöttek be. Ezt egyébiránt még alább ismételnem kell.

Ha valaki bővebb tájékozást akar ilyenekből nyerni, vegyen elő egy nagyobb térképet, az ázsiai hun birodalomból, vegye szerre az elnevezéseket és azokat egy helységnevtárral hozza kapcsolatba, tekintetbe véve a nyelv rendes változásait, de ne tegyen úgy mint Hunfalvi, ki a Rikát szláv elnevezésnek tartja, holott a Rika itt helység, a szlávban pedig patak értelemmel bír már Hunfalvi szerint, holott éppen nála a patak (futóka) a iassabban mozgó, élő, folyó vízzel szemben, a sebesen rohanó kisebb viz, szintén szláv szó, bizonyára a Volga az egészen lassú, csendes, halk (volga) folyó is szláv szerinte, ki szláv mániában szenvedett. Alább egy rövid mutatványt a helységnevek egyezéséről állítok össze.

Hun szokások a székelyek között.

A temetkezés.

Láttuk már fennebb, hogy Attilát a hagyomány szerint valahova a Tisza, talán a Maros medrébe temették, úgy hogy annak új medret ástak, abba eltemették és akkor a vizet visszacsaptatták a régi mederbe és az újat betöl-

tötték, s leölték mindazon rabszolgákat, a kik itt dolgoztak, hogy soha senki ne tudja meg a nyugvó helyét. így temették el Alarik osztrogot uralkodót déli Olaszországban a Busen tó-víz medrébe.

Minthogy pedig a góthok, a mint fennebb jeleztem, a hunokkal azonos népfaj valának, ezen összetalálkozásból a temetési szokásokban, én vallásos hit nyilvánulását látom és pedig azt, hogy a földet, melyet imádtak egy hullával, melyet tisztátalannak tartottak és méltán tarthattak, szent-ségteleníteni bűnnek tartották.

Ezen alapon építve fel a temetkezési elméletet, azt hazánkban több részben bizonyítva találom.

Bizonyára szegényebb embereknek a fennebb leírt eljárást meg nem teheték, mert az is a történelem és szájhagyomány nyomán ily alakban csak Attiláról és Alarikról maradt fenn, kisebb embereknek a tehetségükhöz mértén kisebb temetkezési szertartással, munkával és költséggel járó temetést csináltak.

Ilyen a főbb embereknél a kurgán, vagyis nemzetünk nyelvén a kunhalom. Már a neve mutatja, hogy hun szokás és hun munka, mert un, hun, kun és még kheun is azonos szavak, azonos értelemmel.

Ezen kurgán elnevezést még Ázsiából hozták őseink, úgy hívják ezen halmokat az Ob mellékén, úgy hívják azokat Oroszországban a Gerrhus folyó mellett, a hol a szkiitha királyok sírhalmai vannak és úgy nevezik azt nálunk Háromszéken, hol a Torjai erdőterületen van kurgán e néven, de van Háromszék tőszomszédságában a Barczán a Botfalvi területen egy kurgán, melynek a mostani neve Gorgány (lásd b. Orbán Balázs a Székelyföld leírása VI. kötet. Botfalva.)

Ilyen kurgánok, ilyen kunhalmok Háromszéken bőven vannak, sőt azok némelyike még a nevét is fenntartotta annak, a ki alatta nyugszik. így van ilyen Uzonban Bereczhalom, Kovásznán Mikékdombja, Vásárhelynél a Pókahalom stb. ma is mind élő székely családok. A kovásznai Mikék alatt a Miké többese értendő, a mint azt a több apróbb egymás melletti halom igazolja, hihetőleg a Mikes család ősei, kiknek neve változott az idővel, hiszen éppen Kovásznán megvan e család neve az ősi

véghangzós alakban is, így Miske egy erdős bércz és egy váromladékban.

Ezen kurgánok különböző nagyságú halmok és a hunok temetkezési helyeiken vannak egy-egy síron emelve. Azon korban, midőn a földet nem leheté még megszentelteleníteni a hullával; ezért a kurgának eltemetett halottja alatt, a vízben keresendő. Én ezelőtt Bita község mellett hosszú évek során át figyelemmel kísértem azt a míg a víz egy ilyen kurgánt elmosott és akkor láttam a sírgödör állását, a mi a föld változásán egész könnyen kivehető volt és láttam azt, hogy a legkisebb víz állásánál a folyónak (Fekete ügy) a sírgödör, mely egy *hegygyel* lefelé álló kun kalaphoz hasonlított, a vizébe leért.

A kurgánok hun temetkezések, nem hallottam soha, hogy magyart így temettek volna, legfennebb forrásokhoz a vízbe, a hol áldoztak is. Kunhalmoknak hívják és a székelyek őseinek a temető helyét jelölik, a mint azok neve is igazolja.

Ilyen kurgán Háromszéken sok van, különösen a Feketeügy mellett.

Azon kincs, mely a bécsi császári kincstárban barátsosi lelet alatt ismeretes, Háromszéken Czofalván az ut csináláskor egy ily kurgánon a kerékvágásban találtatott és annak a községet illető harmad részének az árából épült a czofalvi ev. ref. templom. Ez azt bizonyítja, hogy a kincseket nem a halottal, a nép szeme láttára, hanem azután rejtve dugták a halom tetejébe.

Csakugyan Czofalván egy más kurgánon, a mostani temetőnél talált egy pásztor asszony egy arany pénzt, melyről bárha elég ép állapotban volt is, az írást róla leolvasni nem tudták. Hogy hová lett azt nem tudom. Ezt egy ottani birtokos, már néhai Barabás Ignácztól, barátomtól tudom.

Ezen kurgánok nagyobb részint folyó vizek mellett vannak Háromszéken, a mi azt bizonyítaná, hogy a halottakat csakugyan a vízbe temették. Az Olt mellett nem igen van, mert a sepsiszentgyörgyi Karcs nevű dombot, ugyanott a Kilyén felé vivő út mellett a Kula kelt feletti dombot, tovább Kilyénen azon dombot, melyen ma a ref. templom áll, nem merem kurgánoknak állítani, mivel

ezeknél a víz messze benn fekszik 18—20 méterrel mélyen, a mi azok ásását nehezé tette, ugyanilyen a Szentiványon alóli halom is. De már Uzonban benn a községben- is több van. Kovásznán azon domb, melybe a Deák család temetkezik, szintén az és ilyen több van Czofalván, Teleknél és Szörcsénél stb.

Elmélkedve a kurgán elnevezésről, azt mongolnak tartom, mivel náluk kúra = víz, mint nálunk is a harmat első tagja, ghó = gödör, nálunk is megvan a góc = tűzgödör, vagy tüzelőhely szóban; de a kád szavunkban is, a vég n állapító rag nyelvünk szerint és így kurgán vízgödörön, a mi egy halom lévén, a halom elmaradt. Hihető az is, hogy messze keleti Ázsiából az Urgha tótól vette nevét, mely egykor temetkezési hely volt és talán őseinké is.

A magyarok így nem temetkeztek soha. Minthogy pedig Háromszéken ezen kurgánok egy némelyikének a neve is fennmaradt, mely nevek ma is létező székely családok nevei, ebből legyen szabad hun eredetünkre is következtetni és azon észrevétellel, hogy ezt a nagy magyarságból nem hozhattuk és még a nevét sem, mert ott a kurgán ismeretlen valami.

Egy harmadik temetkezési mód vala a hunoknál a megégetés és aztán így az elhantolás. Ezen temetkezésre a kisebb módúak valának kényszerülve. Ilyen temetéseket találunk Szászhalomnál Érd mellett, hihetőleg az ott elhullott hunok maradványait, kik a krónikák szerint a Netád mellett estek el. Itt Érdi egy néhány sírt feltárt s azokban égetett csontokat talált. A nép ezen temetkezési eljárásáról maradtak fenn szólásmódok, mint: „se híre, se hamva“, ismét „áldás hamvaira“ vagy „béke hamvainak“ stb.

Ezen szólásmódok nem maradhattak a magyaroktól, mert azok nyelve más volt Constantinus porphyrogenitus szerint, de nem maradhattak a csekély számú kabaroknál se, mert akkor soha el sem terjedhetek volna; de nem is volt ezen temetési szokás soha“ elterjedve a magyarok között, mert arról valamelyik krónikás megemlékezett volna, így tehát hun temetkezési szokásnak kellett ennek lennie és az is volt a nyelvben levő szólásmódok szerint: „Szegény embereket a hollónak is kitehettek eledelül“. A holló a holt

szavunkkal azonos gyökből származik. Ez büntetésül is szolgálhatott, innen „a holló vájja ki szemedet“ átok.

Ezen temetkezési módokat befejezendő, felhozhatom a tort, melyről fennebb megemlékeztem és melyben a halál megbosszulása van kifejezve. A torban résztvevők hantolják el ma is a halottat a Székelyföldön és arra ma is minden jelenlévő legalább egy marok földet vet. Hihetőleg a kurgánok vagy kunhalmok terjedelmüket a sok jelenlévőnek és torozónak köszönhetik, kik e néha nagy terjedelmű halmokat emelték, melyek sok embernek adtak huzamosb ideig tartó munkát.

Nem rég értesültem, hogy Árkos község mellett az ut javításakor egy halom emberi csontra akadtak, melyeket aztán ismét eltemettek. Értesülésem utólagos volt, így tehát én azt meg nem szemlélhettem, hogy abból magamnak valami értesülést megállapítsak.

Hogy a halottal a fegyverzetét is eltemessék, az is csak hun szokás lehet, hihetőleg a tejéhez felszurták a kopjáját és innen a fejfát a székelyeknél ma is kopjafának nevezik.

Egybekelés.

A családi élet a nép szaporaságára nagy befolyással van. A hun nemzetnél a házasságról kevés tudomásom van. Jornandesnél látom, hogy Attilának egy egész csapat fla volt. Priscusból láthatni, hogy Attilának a felesége Réka volt. Már pedig egy asszonytól egy csapat hu nem születhetett.

A szájhagyomány és Jornandes fenntartották, hogy Ildikóvali összekelése éjszakáján halt meg, a szájhagyomány Réka sírját a Székelyföldre a Rika hegységbe helyezi, ez pedig ide csak Attila halála után jöhetett.

Ezen dolgok egybevetéséből az tűnik ki, hogy ki törvényes felesége csak egy volt és talán innen is ajeleség szó, a míg ágyasa lehetett akárhány.

Ha csak egy volt a törvényes felesége, akkor az egybekelés nagyobb ünnepélylyel történt, míg ha az több lett volna, akkor az egy mindennapi dolog lesz vala. A csiki székely krónikából láthatjuk, hogy csak egy törve-

nyes felesége volt a székelynek, mert különbért azon szokás, hogy a fejedelem mennyegzőjére ökröt süssenek és ezen egyetlen adót adják, soha törvényerőre nem emelkedett volna, a mely tekintetbe véve, hogy minden hat ökr közül egy megsüttetett (bélyeg) igen nagy adó volt.

Ezen egy feleséggeli összekelés nagy ünnepélylyel folyhatott le és minthogy az egyházi és világi (profanus) törvények egyöntetűek, összevágók, találók és végén tán, úgyszólván, szétválaszthatatlanok valának, az összekelésre külön helyek vagy egyházak léteztek.

Fennebb jeleztem, hogy a Székelyföldön annyi apró vár volt, melyekben a vízről gondoskodás nem történt, hogy azoknak tetemes része kétségenkívül egyházi célra szolgált.

Háromszéken Oltszennél egy ilyen várat Herec-nek neveztek, neve ma is él a helykörüli terület nevében és a várhelynek Hereczvár nevében.

Nyelvünk szerint így ma megfejteni nem tudom, de ha elgondolom, hogy herec a mongol nyelven = lakodalmi nászünnepe, nálunk pedig e szó heverész a lakodalom elhalásával, vagyis a lakodalom főmozzanatával azonos, én ezen várat a vallásnak egy ilyen szertartása végrehajthatására szolgáló egyházi épületnek nézem és úgy vélem, hogy az e célra volt szánva és talán építve is, hol az egybekelést elhálták.

A székely nemzetnél a leány a birtokból 1853. szept. 1-ig (az osztrák törvény életbelépte) részt nem kapott, csak a székek törvénye szerint kiszabott kelengyét, de azért mind elkelt és sőt ilyet még vásár útján is szereztek, mert az ilyen kifejezések megveszem ezt és ezt stb., mely kifejezés az egybekelés kifejezésére használtatik ma is, ezt eléggé igazolják és ilyen törvények mellett a Székelyföldön nőtlen nem is találtatott; mert az, hogy egy asszonyt nem tud szerezni és eltartani, igen lealázónak tekintetett és ki-ki bármilyen úton asszonyt vett és ha sehogy sem jutott ilyenhez, közmegvetés tárgyát képezte.

Azon kifejezés meghalt és magja veszett, mit a bolgár királyok sírfeliratában is látok „altem, vecem“ szóval kifejezve, nagy gyász volt és a legnagyobb lelki fájdalom a haldoklónak a Székelyföldön, hol minden fiú, már szü-

letésével a közvagyonnak részese lett és családja a tiszt-
ségekhez, melyek a nemesi fajok és ágak szerint töl-
tek be, sorrend szerint törvényes jogot igényelhetett.

Ezekből látható, hogy az összekelés módozatai a
hun nemzetnél vallásos szokásokra vallanak.

Keresztelés.

Azt gondolná az ember, hogy ez csakis egy keresztény
szokás, pedig ennek az alapjai is az őshitben[^]feltalálhatók.
Azért nem nevezem pogány hitnek, mert Pál apostol is
megkülönbözteti a kolos. irt levelében a szkiithák hitét a
pogány hittől.

Úgy látszik, hogy a zsidóknál dívó szokás, a körül-
metelés őseinknél is gyakorlatban volt és talán Mózes
maga is ezt a kanaanitáktól tanulta és tette vallásában
a hit tárgyává.

Ma is a mészáros neve mutatja, hogy az metszett
húst árult egy időben. Ha pedig már metsző volt, az
nem volt sem marhaütő, sem nyúzó, hanem metsző,
mely foglalatossággal az áldozati barmok lemetszésénél
papi teendők jártak, melyek a keresztelésnél is kétsége-
lenül szerepeltek.

A leöntés, a melyet most használunk a keresztelés-
nél, szintén őseinknek a vallásos hitéhez tartozott és
hihetőleg János is ott tanulta a punoktól (hun) és úgy
keresztelte meg a Megváltót, kiknél a viztisztelet nagy-
ban divott.

Annak a bizonyítására, hogy a leöntés őseink hite
alapján szerencsés szövetségnek tekintetett, felhozhatom
a már emiített arató koszorú leöntését, a mely első áldo-
zat vala a föld terményéből, a bevett pénzek és kis gyer-
mekeknek lepökdösését.

Felhozhatom, hogy az ujon kötött barátságot ma is
borral leöntik, felhozhatom, hogy épületeknél, midőn a
fal a szarvzatig fel van rakva, azt leöntik és mikor a
szarvzat fel van rakva, azt is leöntik, felhozhatom, hogy
épületszentelésnél az első áldomásozó, midőn az állandó-
ságot, a békét, a boldogságot, a nyugalmas lakást meg-
kívánja és a pohárbeli bort megizelíti, a többi bort poha-

rastól ma is a falhoz vágja úgy, hogy a poháp ezer porsemre menjen.

Vájjon hol rendeli a Megváltó a szentelt vizet a nagy bibliában?

Vájjon a vérszerződés nem ehez számítható-e, midőn a borosvért megitták?

Vájjon a ma áldomásozó vásárosok nem ezen szokást követik-e?

Vájjon ma is, midőn lakodalom alkalmával eső lesz és mondja a nép, hogy a lakodalom megfogemzik, nem ezen hitve vihető-e vissza?

Felhozzam-e, hogy ma is az egyik főbb babona, hogy a nép minden betegséget oltott vízzel gyógyít és azzal még keresztet is vet?

Úgy hiszem, hogy ezekből látható, hogy a keresztelés hun őseinknél minő ünnepelylyel ment végbe és ezeket tőlük örököltük, mert ezek alapja már a hun vallásban van lerakva, melyről fennebb a víz tiszteletnél már szólottam.

A mi ezekből a keresztény vallásba átment, annak útjáról a ketáknál, a phoeniciaiaknál, a punoknál, a kananiaknál annyiban már megemlékeztem, hogy azok Szkiithahun népek voltak és ezek onnan 'eredtek, midőn a hun összeköttetésünk ezzel bizonyítva van.

Áldozás.

Úgy ezt, mint fennebb az említett szokásokat azért nem tettem a vallás közé, hogy látható legyen még inkább, miszerint a nálunk szokásban volt eljárások ezen kérdésekben úgy össze voltak növe a vallási, törvénykezési és állami igazgatási ügyekben, miszerint azokat szétválasztani nem is lehetett, a mi azt bizonyítja, hogy itt a vallás, a törvények és a kormányzat úgy össze volt forrva, miszerint azt szétválasztani nem lehetvén, azok végtelen hosszú idő alatt fejlődtek ki, mire csakis a hun állam, mely évezredekig állott fenn és belső fejlődésen ment át, volt képes és mindezek nem idegenből hozottak valának, hanem az államéletben fejlődtek a vallási, tövénykezési

és kormányzati kellékek értelmeken és azoknak figyelembe vételével.

Már az igazságszolgáltatásnál megjegyeztem, hogy a hun nemzet törvényei értelmében, ingyen követelni, még az istenektől sem lehetett, mert azok is a viszonzatszolgálatot megkívánták, a mi áldozatban állott.

Hogy nemzetünk a hun nemzet utóda és ezen felfogás uralkodott között, ezen új hazában, a keresztény vallás felvétele után is sokáig, azt kétségtelenül igazolja e közmondásunk: „Még a Krisztus koporsóját sem őrizték *ingyen*“. Ezen felfogás a nemzetnek vérévé vált és azért ez megmaradt azután is, sőt maradt máig.

Ma a székely ember bármihez fog, áldozattal kezdi. Ilyet említettem már a víznél. Ilyen az állatok megölése, melynek vérének veszik és ezen vér az első áldozat ma is, úgy, hogy a ludvért kivéve és ma már a sertés vért is, minden egyéb állat vére áldozatba megy és az fel nem használtatik, pedig kétségtelenül sok tápszerrel bír és sok szegény embert eltáplálna az eleresztett vér.

Ha a székely nép ma kenyeret szel meg, annak fenekére egy késsel keresztet húz és akkor egy falatkát levág és az ajtó mögé veti.

Ma már ily közmondás is él a nép száján: „A kutyának sem jó az első kölyke“. Vájjon nem azon hit eredménye-e, hogy az elsőt fel kell áldozni?

Midőn a székely ember ma is valamely munkához kezd, miután már azt megkezdette, megáll és kéri az Isten áldását és segítségét, pedig azt kétségtelenül tudja, hogy azt csak neki kell elvégezni.

Ilyen a csiki szék. krónikában a vérszerződés VI. pontja, mely szerint kétségtelenül, mikor hadba mentek, nemzeti áldozatot tettek és ki azon meg nem jelent, az karóba húzatott, másképpen ezen pontja a köszeknek nem is érthető és az képtelenség volna.

Ily áldozatokat több helyen hozhattak, de a nemzeti áldozatok helye szabott volt.

A Székelyföldön kétségtelenül a Budvára, a mit a csiki szék krónika, de a szájhagyomány is fenntartott. A hun birodalomban Attila alatt Budavára, a magyaroknál az Etelközi szerződéskor vagy után a Szeret (szerződés

helye) melletti Buda, de volt még több helyen is Buda hazánkban és van ma is, melyről tudhatjuk, hogy. azok áldozati helyek voltak.

A csiki szék. krónikában előforduló Bond vára alatt Bud értendő és csak másolási hiba, mennyiben Bond helyett Bond-t írtak.

A buda szó ma is megvan nyelvünkben és az a tisztátalan részek s az emberi ürülékek helye és ezen értelemben neveztetek el a főáldozati helyek a régi vallás idejében is, mikor a sok leölt állat tisztátalan részét el kellett ott takarítani. Ezt egyébiránt kétségtelenné teszi fővárosunk német neve == Etzelburg, mely a metsz szavunkkal egyenlő és a németben is Gemetzel = öldöklés, mészárlás, metzen = marhát vággal azonos. Nem tudom, hogy a német tőlünk vette-e e szót, úgy hiszem, hogy tőlünk, de akkor nyelvünkben az ecel, etsz alakban is meg kellett lenni, hogy Etzelburg lehessen. Az m gyakran felvett előhang nyelvünkben, a mint fennebb igazoltam is, az elől = mell, alól = mái szavakkal, de felhozhatom még elég = meleg, bogyojó = magyaró, akna = mák, okus-pokus = móka, alom r= malom, harap == mar, orj == mar, usz = mász, ázalék = *mázol*, ér = mér, odor-veder = meder, edény = medencze, éh = méh, áltat = méltat, anna = menny, erő = merev, ó = móm, átall = motolla, hal,|alszik = mulandó, ut = mutat, öl, alabárd = múltni kimúlti, húz = mozdít, ekeg = mekeg stb. Ezek úgy hiszem eléggé bizonyítják, hogy Buda német neve Etzelburg = öldöklő vagy mészárló vár, de nem Attila nevé-től jön, hanem a metsz gyökétől. Buda helyneveink mindenütt feltűnő helyen vannak, hova távolról láthatni és közelükben van Pest, telek, tűzhely stb. helynevek, a hol az áldozati állatokat eledelnek elkészítették. Innen van Pestnek régi Ofen neve, a mi a Pestnek megfelelt.

A Szeret melletti Budát a csiki szék. krónika szerint a Zandirhám neje, az Upolet anyja, a magyar Zápon nemzetiségből (talán az Árpád népéből való) építtette 888 a Rabonbán áldozattételére a turkok földén. Úgy látszik ebből, hogy a magyarok vallása különbözött a széke-lyekétől, mert különben a vérszerződésre, Árpád megvá-

lasztására és a kőszerre ezen épületeket közös áldozatra építtette volna.

Hihető is, hogy azon 500 év alatt, a míg a magyarok külön éltek a hunoktól, a vallás is változott és annyival inkább, ha a Turda és más műveltebb nemzetiségek nem voltak a magyarok között az elszakadáskor, a mi pedig úgy látszik megtörtént, mert az írást sem ismerték már e hazában a krónika írók szerint.

A Budváron lemészárolt állatok húsát Telekd-en (a mai Udvarhely) készítették el, mely a város nevét még sokáig így megtartotta és a telekdi esperesség említtetik, sőt napjainkig Baczon-nak a Háromszékhez tartozó részét, minthogy Miklósvárszék sokáig Sepsibe volt bekebelezve Sepsi-Baczonnak, az Udvarhelyszékhez tartozó részét Telekdi-Baczonnak nevezték és ezen név most szűnik meg, midőn a két Baczont egyesítették.

A háromszéki és a csiki Bálványos várak is lehettek ilyen apróbb vármegyei áldozatok helyei, de ez csak egy bizonyítás nélküli feltétel.

A nemzeti áldozatokon működtek a metszők, a béljósok (haruspex) és az énekesek s hihetőleg a működésük előírt szabályok vagy szokás szerint történt.

Áldozatokat ily alakban nem végeztek a magyarok, hanem azok áldomást ittak, mely a székelyeknél az áldozatnak csak egy része vala.

Kalálka.

Ez egy népszokás a székelység között. Midőn valaki valamely munkájában nagyon elmarad, azt a község megkalálkázza, vagy is hozzámennek dolgozni és neki azon munkáját mit végezni nem tudott a saját erején, közerővel elvégzik. Ily kalálkázások ma is szélteben vannak gyakorlatban úgy kézi, mint fogatos munkával.

Ezen kalálkázás hihetőleg még az ősidőben jött gyakorlatba, minthogy a székely nemzetnek már a birtoklása is a törzsszerkezeten alapult, mi a közeli viszonyt, a rokonságot az együttlakók között feltételezni engedi. Ezt látszik igazolni a rendes a megszólítás öcsém] és bátyám is egész idegenek között, mely csak éppen most kezd

feszesebb lenni; ezt a szomszéd községbeliekkel szemben használni szokott atyafi kifejezés és megszólítás a mód. Ezen megszólítás oly általános ma is, hogy egész idegeket is így szólítunk, ha azok székelyek, mi mással szemben változik, mert a székely a szászt szomszédnak nevezi, az oláht pedig fortát-nak.

Ezen és ily kalálka összehívása egy pár jó ember által történik, kik kurjongatások között a községen a szükséges eszközzel végigmennek. Ha a kalálka nagyobb, akkor egy szekéren egy pár ilyen eszközzel felkészült ember, zeneszóval járja be a falut és midőn a munka vége eljött, akkor a vendégek étellel, itallal jól megvendégeltetnek, sőt igen sokszor a fiatalok érdekében tánc is lesz, mely eltart másnap reggelig. Ilyen kalálkázó szokáson alapuló azon eljárás a székelyek közt, hogy annak, a ki az ők köztársaságukat megsérti, a házat elhánnyják, a mi a száműzetésnek felel meg és ha később megtalálnak neki bocsátani, akkor azt ismét felépitik. Ez ma már nincs szokásban, de megvolt még ezelőtt 100 évvel is és ilyenről ír Weránez Antal (Kovachich S. S. Rer. Hung. minor I. c. p.)

A radina.

Ezen szokás ősrégi a székelyek között és eredetét az őshitben találta. Abból áll, hogy a megbetegedett asszonynak — ma már csak gyermekszüléskor — a rokonok, barátok, ismerősök bort, kalácsot, húst, másnemű italosokat, tésztákat, eleven baromfit, sőt még főtt ételt is hordanak.

Ezek aztán a keresztelőre meghívatnak és az összegyűlt ételmet elfogyasztják. Az így összehordott ételmet és italt hívják radiná-nak. Hihetőleg a radin achi eszkimó istennel van ezen szokás összefüggésben. Radnót tordamegyei községet németül Etsdorf-nak hívják, a mi összekötni látszik a radinát az achi szóval, midőn azon istenség itt is kapcsolatba jön.

Oláhországban 1837-ben az Ardjis folyó mellett Petrossánál találtak egy bámulatra méltó kincset, a mely arany és ezüst edényekből és ékszerekből állott. Ezen

kincs között van egy gyűrű, mely run írás van, a mit különbözőképpen olvasnak le. A leolvasás ilyenforma: „gutani ocwg hailag“ stb. Én bár ezen írást nem láttam, és így arról véleményt se mondhatok, de minthogy az gyűrűn van, hihetőleg mátkagyűrűn, minthogy a radina gyermekszüléskor vitetik, minthogy a radina Radnóth, némi tanúsítása szerint az achi-val összeköttetésben van, mert Radnót német neve Etsdorf. s minthogy ez *így* egy északi nép istene, mely az őskorban hun fennhatóság alatt volt és így a vallás tárgyait is azoktól kapta, már látatlanra is állítom, hogy az a radin achi isten szavakat tartalmazza. Azt állhatatosan hiszem, hogy hun maradvány és Dengezik (Dincio) vagy valamely társa hagyatéka; de azon korbéli emlék és maradvány.

Érdekes lenne az írást pontosan meghatározni, mert a hun iratot, mi értjük kétségtelenül, bárha az ön hangzók valamit változhattak.

Arról nincs tudomásom, hogy az európai szkiithák írástudók voltak-e? és éppen ezért a run írás kétségtelenül hun maradvány, különben Hunfalvi, ki góth maradványnak tartja, azt az Úlfilas betűivel és nyelvével rég megfejtette volna, de szerintem a góthok is szkiithák lévén, a nyelv a miénkkel rokon, de írás nincs és az ha van, sem német, mint a góth sem, és akkor is csak a mi nyelvünk szerint boldogulhatni.

Érdekes lenne a Petrossai kincset a Szilágy-Somlón nem rég talált kincscsel összehasonlítani, mert Szilágy-Somló kétségtelenül hun vagyis közelebbi meghatározással finn helynév, valamint Csík-Somlyó és a Balatonmelléki Somló is, a mikor kitűnnék az, hogy e kincsek egy korbéliek, egy és azonos ízléssel készültek, egy és azonos technika gyártmányai. A két kincs elásása között századok telhettek le, de minthogy azon korban ily kincsek századokig ugyanazon család birtokában voltak és ugyanazok voltak, a hasonlat ma is feltetszhetik egyes darabokon. Azon körülményt, hogy Somló finn név, bizonyítja az, hogy a finnek ma is így nevezik. Én ezt, ha jól emlékszem Gyarmati útján tudom.

Maga a kunágotai lelet is hihetőleg hun, a mint azt a helység nevének jelzője igazolja, bárha avar korbéli

pénz is van benne, a mi csak az elásási kort igazolja, de az elásó nemzetiséget nem, a mely a kun jelző szerint hun volt.

Az Ozorai kincs egyedül avar, minthogy a Sára, sárga, sár, szár stb. ma is részint fehér, részint a fehérnek egy változéka, a mint nyelvünk igazolja, tehát avar, mert Ozora ezen szavainkkal azonos értelműnek tűnik fel, az avarok pedig az én elméletem szerint fehérek voltak és eltérők a fekete (hunoktól).

Tetemre hívás.

Ezen szokásnak az eredetéig ma bajos lenne visszamenni; de azon körülményben, hogy benne az ősvallás is törvénykezési alakban szerepelt, fel lehet ismerni, hogy ezen szokás nagyon régi.

A magyaroknál tudtommal nem létezett. Én legalább arról soha nem olvastam, a míg a Székelyföldön a 18-ik század derekáig gyakorlatban volt. így a 16-ik században (Erdélyi országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor III. kötet 453 1.) 1594. Gyulafehérváron febr. hóban tartott gyűlés a székelyeknek ezen szokását, mint a mely a kereszténységhez nem illik, örökre eltörölte

Úgy látszik, hogy a székelyek felfogása szerint ezen szokásuk nem volt oly nagyon keresztényellenes, mert azt egy félszázaddal később 1649-ben ismét törvénnyel kellé eltörölni.

Ekkor se hagyta el a székelység, mert az Approbatae Constitutiones III. rész, 76-ik cím 9-ik czikke, továbbá az V. rész 54-ik czikke ezen szokást ismét örökre eltörli. Ezen szokást itt tetemre hívásnak és ugyanekkor való hitfeladásnak és esetleg halálújításnak neveztetett.

Az 1653-ban szerkesztett erdélyi törvénykönyv ezen szokást ismét eltörölte, de úgy látszik, hogy az mégis fennmaradt, mert az 1740. febr. 6-án Udvarhelyszéken a főtörvényszék által megerősített helyhatósági szabályrendeletben, a 16-ik cikkben, rendeltetik, hogy: A „tetem felszabadítását ne a keserves, hanem a gyilkos javaiból fizessék meg a régi usus szerint, vagy ugyan penitus találtassák“ (Székely nemzet constitutio 134 1.).

Ezen szokás abból állott, hogy ha a Székelyföldön valakit megöltek és a gyilkost nem sikerült megfogni, vagy azt nem is tudták, a halott rokonai panaszára kötelesek voltak azon község lakosai, melynek határában a meggyilkoltat megtaláltak, a helyszínén megjelenni és a gyilkost, ha tudták megnevezni és kiadni, ha pedig nem tudták, akkor egyenkint, kezüket a megholt fejére téve, meg kellett esküdniök a hivatalos személy előtt, hogy sem maguk nem bűnösök, sem a gyilkost nem tudják megnevezni.

A ki az esküt le nem, tette, vagy a kinek esküje alatt míg a kezét a halott fején tartotta abból a vér megeredt és folyni kezdett, azt a bíróság bűnösnek nyilatkoztatta és halálra ítélte, mi által a halált megújította. Ily eseteknek s a vándor törvényszékeknek tartotta fenn az emlékét azon sok bitófa, akasztófa domb stb. helynév, mely a Székelyföldön fennmaradt és talán minden egyes község területén van ilyen elnevezés, mely az ősi végrehajtási helyet megjelöli és mely azon kornak feltetsző és a leginkább járt utvonala melleit volt, a mit az ily nevekkel illetett és nevezett dülők fekvése igazol.

Ezen szokásnak ősisége már magában igazolva van, a magyaroktól ide nem jöhetett, mert azok között meg sem volt soha.

Magát a szokást észszerűség tekintetéből elbirálva, úgy találjuk, hogy az az európai államok Isten Ítéleteit messze túlszárnyalja, mert ennél, ha valaki ártatlan, a a hitet könnyen letehetette, a míg a keresztény államoknál a tüzes vas és forró vizet az ártatlan se tehetette meg, mivel azok az ártatlant is éppen úgy bántották, mint a bűnöst és annak fenntartását csak ostoba vakbuzgóság tehetette.

A bűnöst a meggyilkolthoz vinni s ott kikérdezni, lélektanilag ma is indokolt és annak ottani magaviseletéből ma is igen sokszor felismerhetni a bűnöst, a míg az másképpen kideríthető nem lenne.

Jól emlékszem fiatal gazda koromban egy szomszédom birtokháborításért beperelt, mivel állítólag a földét elszántottam. Én a szántáson nem voltam jelen és midőn a cselédeimet a tárgyról kikérdeztem, azok az elszántást

határozottan tagadták. A határ nem volt biztosan megállapítható, mivel a földek nem voltak mérők és kő se volt köztük, sőt az én földemnek az oldalai nem is voltak párhuzamosak. Ellenfelemnek három igen tisztességesnek látszó jó birtokos lófő székely volt a tanúja, de a mint az elszántásra a kereset fel volt állítva, hogy az 4 barázda volna, az képtelenség volt már az én nyílt és határozott tudomásom szerint is.

Én a tárgyaláson azt mondtam, hogy a hova azok meghitelnek, mint tanúk, én azt határnak elfogadom, akárhol legyen is az és kérem a bíró urat, szálljon ki a helyszínére, nálam készen vannak cövekek és kövek a határ kijelölésére és én a határbarázdát is azonnal kihúzatom azok szerint és a költséget fizetem.

A helyszínén a tanúk állítása szerint az elszántás leapadt, hol 1, hol 1 ½ lábra és az ők megállapításuk szerint verődtek a czövekek és beásattak a kövek és midőn az eke azon barázdányi földet a szomszédnak vetette vissza, akkor mind kocsán korót forgatott fel az eke, a mely növény az én földemen volt, a míg a szomszédomén kender volt a megelőző évben. Ebből látható volt a hamis tanúzás és hamis eskü, de bizony a jelenlevő nép fel is zúdult erősen a tanúkra és ha én meg nem nyugtatom a népet, hogy én a határt már elfogadtam és keresetet nem indítok, lássák az Istennel a dolgukat, a jelenlevő nagy tömeg talán rögtön ítélőbíróssággá változott volna át, úgy, hogy alig lehetett lecsendesíteni őket és irtóztató átkokat mondtak a tanúkra, sőt volt olyan, hogy sápadtan csak azt rebegte: „Uram Isten, hogy tudod ezt eltűrni“.

Hogy egy ily tetemre hívás, hol a nép jelen volt és a gyanúsokat figyelemmel kísérte, nem volt éppen megvetendő nyomozás és hihetőleg a halott látása és a figyelemzetések az Isten vereségére, a bűnöst a megbánásra és esetleg a vallomásra is kényszeríthette, sőt a halott családjával is kibékülhetett ekkor.

Én ebben olyan észszerűséget látok, hogy azt ma is fenn lehetne tartani, a míg az ordaliak elvetendők.

Az én ítéletem szerint ez csak a hunoktól maradhatott ránk, én más olyan népet Európában nem ismerek, haneha

a Hunfalvi népjei egyet kigondolnak, a mely hihetőleg a szláv lesz.

Ezen eljárás is éppen úgy, mint fennebb az igazság-szolgáltatásnál láttuk, a vallást és a hitet az állam szolgáltatába helyezi és a kettőt összekapcsolja észszerűleg, úgy, hogy a hit maga képezte az állam alapjait és azért az állam fenn tudott állani évezredekig, holott más hit, mely nem az állammal együtt és azzal kapcsolatosan fejlődött, egy államot ennyi ideig fenntartani nem tud vala.

Az írás.

Arról nincs sehol emlékezet, hogy a magyarok, a keresztény papok bejövetele előtt írni tudtak volna.

A székelyekről azonban tudva van a legrégebb kútfők útján, hogy közöttük az írás ismeretes volt. így Kézai írja, hogy a székelyek, a kik a hunok maradékai, az oláhokkal, összeelegyedve, azok betűit használják. Utána a bécsi. képes krónika, Thuróczi János, Bonfin, Székely István, Oláh; Miklós., Boenus János, Verancsics Antal, Szamosi István, G. Katona István stb., mind határozottan megemlítik a székelyek Írását, mely szerintük a hunokkal hozatott be. Megjegyzik még, mint különöst, hogy a betűket nem papirosra írják. hanem szegletesre faragott pálezára róják jobbról balra és némi pontok hozzáadásával kevés jeggyel sokat képesek kifejezni.

Ezen írást megismerhetni Telegdi Jánosnak egy 1598-ban Leydenben kiadott ismertetéséből. (Johannis Telegdi Rudimenta priscae Hunnorum linguae brevibus questionibus et responsionibus corriphehensa, cum praefatione epistolari Joannis Decii Barovii ad Telegdium.)

A fennebb említett krónika írók megemlékeztek a székely írásról, de a mint azt Kézaiból láthatjuk, ki azt oláh írásnak vélte, a krónika írók nagyobb része azt nem ismerte, hanem hír szerint irt arról. A Telegdi füzetének kiadása után is még 12 évvel szenczi Molnár Albert 1610-ben is úgy nyilatkozott, hogy ő senkit sem hallott vagy ismer, ki a székelyek Írását, melyről Székely István a magyarok krónikájában megemlékezett, látta volna. (Siculorum vei székelyorum Transsylvanorum litteras,

quanium meminit Stefanus Székely in suo Chronico Hungarico, nunquam vidi, neque hominem nōvi, qui eas viderat).

Ebből meggyőződhetünk arról, hogy a Székelyföldet a 17-ik századig, a míg a hun írás használatban volt, a magyar írók csak hallomásból ismerték.

Komáromi Csipkés György (Hungária Illustrata)-ból látszik, hogy a 17-ik század derekán Ő már ismerte ezen írást, sőt írni is tudott azon és hogy az ő idejében egy ily betűkkel írott könyv is létezett, mely a debreczeni *könyvtárral együtt a Rákóczy forradalom idejében elpusztult*. Utána az írók ismerik ezen írást.

Ebből látszik, hogy a Székelyföld akkor kezd ismeretes lenni a magyarországiak előtt, midőn Bocskaival a részek Erdélyhez kapcsolattak és így egy államnak lesznek az alattvalói.

Ezen írás eredetére nézve újabb időben furcsa elméletek állítottak fel, így: a) hogy az titkos írás, b) hogy az itt a Székelyföldön találtatott volna *fél*, c) hogy abban nincs semmi keleti jelleg, d) a betűrendben a latint követik.

Minthogy a magyaroknak a keresztény hit felvétele előtt írásjegyeik nem voltak, azért a latin betűket fogadták el a római egyházzal együtt és azokat alkalmazták úgy, a hogy lehetett nyelvünk elütő hangjainak leírására, miből aztán egy írási zűrzavar keletkezett, mert ugyanazon szót ugyanazon író, ugyanazon munkában sem mindig azonosan írta le.

A székelyföldi írás azonban a nyelvünk hangjainak megfelelt, abban minden egyes hangnak külön írásjegye volt es az oly elütő az európai Írásoktól, hogy azokkal össze sem hasonlítható és így az azokból egy forrásból nem is keletkezhetett. A székelyföldi írásnak az alapja, a rovás késsel vagy vésővel, az jobbról balra menjen és így olvasandó és az nyelvünk hangjainak teljesen megfelelt s az nyelvünkkel össze van e miatt is forrva.

Ezekért az ellene felhozott érvek maguktól megsemmisülnek. így: a) Ezen írás a Székelyföldön titkos írás nem lehetett, nem, csak azért is, mivel a törvények ezzel valának kőbe vésve, a mit az osdolai kőszer, a dalnoki kőtörmény helynevek, a csiki Kotormány község név bizonyítják, továbbá

igazolva van a csiki székely krónika kőszer nevében és ugyanott ezen kifejezéssel: *legibus sculptis in lapidibus*. Hogy egy ilyen írás titkos legyen, melyen a törvényeket kőbe vésték, melyen egyházi feliratok valának stb., ilyet csakugyan egy magyar tálalhat csak ki olvasóinak, mert ha a törvény titkos, akkor nem törvény, másfelől pedig titkot kőbe nem véstnek soha. Hogy ezen írás, melylyel a törvények kőbe véstettek és melyen egyházi feliratok keletkeztek, onnan lehet tudni, hogy ugyanaz, melyet Telegdi ismertet, hogy ilyen másolatban maradt fenn, ilyen van most is és ilyent tanítottak a Telegdi koráig az iskolában. Egyébiránt ezen írás létezését még 1571-ben igazolja a Szék. Oklt. III. 335. 1., hol a rovak említetnek.

Ezen betűket Kézai is oláh betűknek gondolta, mint-hogy azokat nem ismerte és így titkosnak vélték mások is.

b) Hogy ezen írás a Székelyföldön találtatott volna fel, az szintén egy feneketlen ostobaság. Nem akarom állítani, hogy a székelység egy írást feltalálni nem tudna, de hogy ezen írás itt Európában találtatott volna fel, hol a páczczal való papírra írás már szerűben el volt terjedve és hol balról jobbra írtak már a hunok bejövetelekor és midőn e nép Constantinápolylyal eleven összeköttetésben állott mindenha, hogy itt akár a hunok, akár más nép egy ily önálló jobbról balra menő, a nyugatitól egészen elütő rovás írást találhasson fel és azt pálczákra róva levélírássra használja és azzal a törvényeket kőbe véssé, azt kereken tagadom és állítom, hogy ezen írás ősrégi, csakis a hunoktól maradhatott hátra és azt a székely nép nem feltalálta, hanem örökölte és mint sajátját mindaddig fenntartotta, a míg a székely nemzet önálló volt és János-Zsigmond 1562 után a törvényeivel együtt össze nem törte, mikor aztán az új renddel vagy rendetlenséggel írást is újat kezdnek tanítani az iskolákban, melyeket akkor állíthattak.

c) Azon állítás, hogy azon írásban nincs semmi keleti jelleg, nevetséges és kétségtelenül mutatja, hogy az illető azt nem ismerte.

Mondják meg nekem, melyik nyugati ír, vagy írt valaha jobbról balra?

Mondják meg nekem, hogy melyik nyugati nép rójja, vagy róttá valaha az írás helyett a levelet pálczára?

Mondják meg nekem, hogy melyik nyugati nép írt valaha, vagy ír magánhangzó nélkül, mint a csík-szentmiklósi egyházi felirat?

Mondják meg nekem, hogy melyik nyugati nép kapcsolja, vagy kapcsolta valaha úgy össze a betűket, mint ezen írásban szokásban volt, a Telegdi által ismertetett minták szerint?

Mondják meg nekem, hogy melyik nyugati nyelvű népnek -van minden hangjára egy önálló írásjegye a görögöt kivéve, sőt abban is a kettős írásjegyek egyes hangokra szélüben el vannak terjedve.

S végül szeretném tudni azt is, hogy az írásban mi a nyugati divat és minő keleti jelleget keresnek benne és ha ez itt találtatott volna fel, melyik írást vették a, székelyek, mintának, a mely után ezt képezték volna. Én nem a székely írást és a szkiitha számjegyeket találok utánzottnak, hanem a nyugati írásokat és arab számjegyeket találok a szkiitha írásból fejlődöttnek.

Egy nyugati nép írásjegyeit sem találok eredetileg fejlődöttnek, hanem csak a székely írás fejlesztésének és módosításának s a kapcsolatot bármikor kimutathatom.

d) Hogy Telegdi milyen, betűrendet használt, azt nem tudom, mert a betűrend eredetét nem ismerem, de hogy azon betűrend, úgy a mint azt Telegdi leírta, nem nyugati találmány, azt állítom.

Ha ezen betűrendet latinak állitanók is, akkor se volna semmi feltűnő, mivel a füzet szövege is latin, azt pedig Telegdi is tudhatta, hogy a latin közmondás szerint „ha Rómában élsz, római szokást kell felvenned“ (Si Romae viris, Romano vivito mori). De hogy ezen betűrend latin volna, azt kereken tagadom. Azon ismerő, hogy a magánhangzók a mássalhangzókkal vegyesen vannak a rendben, az nem latin, mert ilyen volt a régebbi görög is, sőt ilyen volt a még régebbi héber is, azoknak, kik a hébert nem ismerik és pedig tudom, hogy sokan vannak, meggyőződés szerzésére ajánlom a bibliában a 119 zsoltárt, melyben a héber betűrend megvan. De ez sem oly régi, mint az ősz kaldeai, vagy az egyiptomi és még ennél is régebb az ogham írás, de ennek a betűrendjét nem ismerem.

rem. Azokból a mit ismerek, úgy hiszem az eredet kérdésénél leginkább a hunt vagy szkiithá-t állíthatjuk a legrégebbernek, így tehát a betűrenddel baj nem volna.

Azon körülmény, hogy a hun írásban a mássalhangzó mellé, a könnyebb kiejtés végett, csúsztatott magánhangzót a székely írás mindig elől teszi, pl. be, ezé, dé stb helyett így mondja eb, ecz, ed stb. oly önállóság, melyet én eredetinek állítok és kölesönzésről nem is beszélhetünk e kérdésben,

De; tudjuk azt, hogy a görögökhöz az írást Cadmus, keletről, hihetőleg: Coele Syriából vitte, láttuk azt, hogy Coele Syria lakói a ketá-k a szkiiták-kal azonosok, tudjuk hogy a törököknél kádi = ma is bíró jelentéssel bír, tudjuk, hogy a hunoknál Kádár volt a főbíró, tudjuk, hogy a Székelyföldön Sz.-Udvarhely és Budvára főhelyek mellett, ott van Kadicsfalva, tudjuk azt, hogy a Székelyföldön ma is sok Kádár nevű család van, ezek azon alapos feltételre engednek következtethetni, hogy a görögök az írás mesterségét tőlünk, illetőleg az egyik testvérünktől tanulták el és ezen feltételben erősen megerősít azon kétségtelen tény, hogy a görög írásban több írásjegyek eredetijét a székely (hun vagy szkiitha) írásban íel, lehet találni, miből annak eredetét tudni lehet a fennebbiek nyomán.

A bizonyításnak legeredetibb neme az, hogy a magyarok írni nem tudtak, tehát a székelyek sem tudhattak Ezen bizonyításra csak az viszi az egyeseket, hogy azok a székelyeket kiközösített magyaroknak gondolják és ha én az ilyenekkel szemben bármily kézzelfogható tanúsítást hszok is fel, az előttük nem ér semmit, mert azoknak a meggyőződése nem az, amit a források s az adatok kétségtelenül nyújtanak, hanem az, a mit hisznek.

Maga Hunfalvi is nem az adatokból tud, hanem a hívése szerint alakítja az adatokat, gyárt ilyeneket és a kétségteleneket hazugságoknak állítja lenni. Ilyen az első benyomásnak hódoló és a bírálatot nem ismerő bőven van közöttünk, hol ma is a fő tudomány az emlékezés és nem a bírálat.

Hogy a székelyek ezen írást nem itt találták fel, azt már fennebb igazoltam, most állítom újból, hogy őseink

Ázsiából hozták. Ennek igazolására felhozom azt, hogy e mütétei kifejezésére nyelvünk az ír szót használja. A nyelvről mondottakban már említve van, hogy az is megfordítva ró, ugyanazon szavak és ezen fordítás nyelvünkben gyakorlott szokás. A rovás alatt nyelvünk eredeti képzése szerint, mi székelyeken ma is egy oly mütétet értünk, a mit kés vagy vésővel lehet végrehajtani,-a miből következik, hogy ha Európában találják vala fel őseink az írást, azt nem e szóval, hanem a fest szóval fejezik vala ki, minthogy akkor a páczczali írás szertiben használatban lévén, olyat kölcsönöznek vala. Olyat kölcsönözni a mi nincs s nem is volt soha, nem szokás legalább a Székelyföldön.

Minthogy nyelvünk ezen foglalkozást az ír szóval fejezi ki, a mi a rovással azonos, ezen foglalkozás ősrégi eredete már ebből kétségtelen, kétségtelen az is, hogy ezen foglalkozás nem kölcsönzött, hanem a belső fejlődés eredménye, mit a kifejezés eredetisége kétségtelenül igazol. Hogy a rovás és írás azonos fogalmak, azt bőven igazolja az írott pálcza és írott guzsaly kifejezések a Székelyföldön, melyek alatt rovások által díszített pálcza és guzsaly értendő.

Ha ezen nyelv, a melyet beszélünk a magyar volna és tudva azt, hogy a magyarok a kereszténység felvétele előtt írni nem tudtak, mondják meg nekem, hogy ezen szavat ír, minő alapon képezhetette a magyar nyelv?

Fennebb a közmondásoknál nyíltan kitűnt, hogy azok az ősvallás korában keletkezettek csak, ezen ír szó is oly régi és ezek nem a magyar, hanem a hun nyelven érthetők, azon keletkeztek és náluk fejlődtek és fennmaradtak egyenes utódaiknál a székelyeknél.

A páczczali írást is ismerték a hunok és tudták, hisz a Priscus görög követségétől az írott tekercsből számon kérte Attila névszerint a szökevényeket. Már pedig abba a tekercsbe valami mély rovátkákat és vésést nem tehetett senki, mert akkor átlyukadt volna és nem tekercs, hanem lapító lesz vala.

Ez eléggé igazolja, hogy az írás szó eredete vissza visz Ázsiába a hun birodalomba sok évezredekkel ezelőtti időre.

Vannak nekünk még azon korból is közmondásaink pl.: „Ezt ródd fel az arrodra (orrodra helyett)“ székely köz-

mondás és akkor használva, mikor valaki olyat teszen, a mit a székely meg fog bosszulni. Ezen közmondás nem Európában a páczczali írás idejében keletkezett volna, hanem Ázsiában a rovás írás idejében, mert ha a páczczali írás idejében keletkezett volna, akkor az nem érne semmit, mivel az vagy lemosódnék, vagy levásnék, a míg a rovás ott marad az életben, így tehát az mindig a sértő szeme előtt lesz és így majd a bosszú idején tudni fogja a bosszú okát, másképe közmondás érthetetlen lenne:

Rójjá fel a rézfokosom nyelére,
Hány icze bort ittam én meg hitelbe

népdal ezen írás elterjedtségét eléggé igazolja hazánkban a kezdő hun néppel együtt, mely a népdalt szerezte.

Ezek a rovás írás keletkezési idejét és az írás szavunk eredetét visszaviszik messze Ázsiába a hun birodalomba, hol ezek keletkeztek és honnan a hunok közmondásaikkal együtt áthozták a négy folyó melletti hazába.

Ezen székely írást, melylyel a törvényeket kőbe vésték és melylyel az egyházak feliratait páczczal festették, bizonyára sokan tudták, annyival inkább, minthogy ilyen Írással pálczán levelet is írtak vagy róttak ismerőseiknek. Hogy sokan tudhassák, azt iskolákban kellett tanítani, annyival inkább, minthogy az írás, ha az kőbe vésetett, a mint a törvényekről már kimutattam, lassan ment. Maga a tanulás se mehetett valami sebesen, ha elgondolom gyermekkori olvasás tanításomat, mely két telet vett igénybe, u. i. az első télen egy sulyokról tanultam, melynek egyik oldalára a mester a nagy betűket levészte és tintával a vésést meg feketítette, a második télen pedig a kis atec-t és az ab - ab-ot ráragasztotta a mester a sulyok másik oldalára és ez nyomtatva volt. A harmadik télen már tudtam olvasni és tanultam a Láczaikátét.

Ily tanulás és tanítás mellett is több iskolára volt szükség a Székelyföldön hogy az írástudás ki ne haljon.

Ezen iskolák hollétéről elmélkedve, azokat az alábbiakban találtam meg.

Ha ma két kis fiú az iskolában versenyt ír a palatáblára, a mint ez most is hihetőleg szokásban van, akkor a felhívó nem azt mondja írj egy B-t, hanem azt mondja vess egy B-t. Ezen kifejezés a parancsoló módban van, de annak a jelentő módja vet és ez a szó gyöke.

Ezen szógyököket megtalálom több székelyföldi község nevében és ráadásul oly helyekben, melyek ma is a központok mellett fekszenek, vagy a melyekről feltehető, hogy azon községek valaha a Székelyföldön tekintélyes helyek voltak.

Így találjuk Háromszéken: Sepsiben, a megye mai székhelye mellett van Bedőháza egy praedium neve, csakugyan Sepsiben Uzon (mely ma is tekintélyes helység és melyről alább még megemlékezem) mellett a szotyori határon hat dűlő földet is Betlennek neveznek, így: Hosszu-Betlen, Felső-BeÜen, *Középső-Betten*, Vizes-Bétlen, Alsó-Betlen, Kurta-Betlen. Itt ugyan mi községnek semmi nyoma, de azért az külön területet képezhetett, mert azon lábak még a 17-ik századi osztály levelekben se fordulnak elő a családom levelei között, pedig a szotyori határon földjüknek, minden dűllőben lenni kellett mindenha. Hihetőleg ezen rész az u. n. ilyefalvi Szépmezővel egy község területét képezte és abból részesedett Szotyor és Ilyefalva, mely- utóbbi községben barátok is voltak és nem lehetetlen, hogy ebből egy kolostor alapított és annak megszüntével osztatott szét Kézdiben Léczfalva mellett, hol -, ezelőtt a gyűlések rendszeren tartattak és Várhegy mellett van B.ita község, Orbaiban Imecsfalva mellett (erről alább lesz még szó) van Petőfalva, ezen község éppen ily szomszédja Zabolának is, hol az 1466-iki nevezetes gyűlés volt, Miklósvárszéken a főhely Baróth és a mellett van Bodos, mely községben ma is sok kőműves lakik, kik talán a régi kőfaragók maradványai.

A régi Miklósvárszék a Barcza egy részét is magában foglalta és a 13-ik században, a mikor a német lovagrendnek adományozta 1211-ben II. Endre, akkor Miklósvár (castrum v. indegines Nicolai) a mai Földvár volt, mit onnan lehet tudni, hogy a szomszéd Veresmart és Szász-Magyarós szász községek helyén akkor és azután is a kerczi apátság oláhjai laktak, mit a székföldre szomszédolásából tudhatni (Szék. oklt. I. 3. és 9—11 lapok); mellette Botfalva. Udvarhely mellett van Betlenfalva, Budvára mellett van Béta, Szitás-Keresztur mellett van Bethfalva, Erdő-Szentgyörgy mellett van Bedé, Marosszéknek a más szegében van Petele, sőt még Aranyosszékben is Szé-

kelykő mellett van Bedekő és ha Fogarason valaha székelyek laktak, különben a Besenyők-é Fogaras., mellett Betlen stb.

A székely megyék főbb helyei mellett ezen nevek nem: véletlenül fordulnak elő, hanem azok nevezése szándékos, mert azok gyöke a vet, mely a betűvel azonos. E;szó,a mongolban, mely hihetőleg a hunoktól kölcsönözte, ma is az írás kifejezésére használják. Bedóháza:

Bétlen

Bitá

Petőfalva

Botfalva

Bodos:

Betlenfalva

Béta

Bethfalva

Bedé

Petele:

BedeHó

Bötlen

Bodok, mely szintén Háromszéken van, de a szomszédságában nincs kimutatható főhely.

E községnek neve az írást mutatja, azt hordozza, tehát ezekben voltak az iskolák, itt laktak az Írástudók és tanítók, kik a törvényeket is kőbe vésték, Kötörmény és Kotormány és az állami szerződéseket (köszer) is.

Ugyanezen községneveknek megfelelő székely családnevek is vannak, mely családok hihetőleg írástudók és tanítók lehettek, kik a székely (hun) írást iskolákban tanították a Telegdi által kiadott füzet szerint 1598-ig.

Ha ezen községek lakosait nézem Háromszéken, mely községeket körülményesebben ismerem, azok az utóbbi időben Bodok-ot kivéve, melyet hátul írtam, mert nincs központi hely mellett, mind úrbéres községek és tehát adományozottak, a mi mutatja, hogy 1562 után osztattak el, mert azelőtt a Székelyföldön adományozás nem történt. Ha ezen községek nem székely állami birtokot képeztek volna, úrbéres községek se tudtak volna lenni, mert a székelység magát személyileg és az egyéni bir-

tokot inkább védte volna, de így: Bedőháza ma prae-dium, egy malom hordja a nevét és a birtok napjainkig a gróf Kálnoki családé volt.

Betlen helyén ma községnek semmi nyoma.

Bita község a Zeyk és Gyárfás családok birtoka, kik nem régi székely családok, mert a 16-ik század előtt még; hirben sem fordulnak elő, Bita mellett Várhegy napjainkig a gróf Nemesek birtoka, Léczfalva Gyárfás és Bodor birtok, < ez utóbbi család alig kétségbevonhatólag magyar, alább még elő fog fordulni és Telek a Horvát (Petricsevics) családé, mi az adományozást eléggé igazolja Bita környezetében.

Petőfalva, úrbéres község.

Botfalva, a német lovagrendnek adományoztatott.

Bodos egy szegény község.

Hihetőleg a más községek is ilyenek és igazolják ma is azt, hogy eladományoztattak (donatoriusok).

Ezen írás, melyet ily iskolákban tanítottak, melyet a törvények megörökítettek, melylyel egyházfeliratok keletkeztek, a Székelyföldön úgy el volt terjedve, hogy azon leveleztek olyan időben, midőn Magyarországon a főurak se tudtak írni és ha ma oly kevés nyoma van, azon nem lehet csodálkozni, hacsak a csiki székely krónikát megolvassuk is. Kis István után némi függésbe jött a székelység a magyar király iránt, azok aztán ezt a székelység gyengítésére bőségesen felhasználták, így midőn a havason túli rész elszakadt, azt Endre helyeselte 1049. Ugyan ő az erdőelvi Zoltán halálával az országot felosztotta.

Ezen széttépés után következtek a besszek támadásai, a mit a székelyek visszavertek ugyan, de a győzelem gyümölcsét Vida, Jósa és mások el akarták csükészni. (Vájjon kinek másnak.)

Oly pártoskodás keletkezett, hogy az elszakadtak miatt a székelyek Gyulafehérvárt is ostromolták.

Mikor a székelységet így meggyengítették, akkor Béla őket otthon támadja meg és üldözi a netovábigg, a megsemmisítésig, nem hagyja meg a méltóság és tisztí neveket, nem a családok, várak, nem a falvak és udvarok neveit, hanem- ősi tisztés neveik helyett, a szentek

neveit véteti fel, a minek csakugyan bőven maradt nyoma máig is.

Ezért nem ismerik a székelyek a legvitézebb őseiket sem, mert még az irataikat is elégették és csak kevesen voltak, a kik ezeket, mint házi isteneiket megtartották, meg a viseletet és még az üstök hordozást is.

Hogy minő nevelésben részesültek ezen jó urak, arról fogalmat nyújt Kézai, midőn idézi Péter alábbi nyilatkozatát: „Si aliquam diu sanus ero, Indices, Spectabiles, Centuriones, Principes et Potestates statuam Tentonicos et Latinos terramque Hungariae regni hospitibus adimplens in dominium tradam Teutonicis.

Minő szándékkal volt ezen kötélrántó a magyarok iránt, az már ebből látszik, képzelhetni akkor, hogy minő jó akarattal viseltettek ezen urak a székelyek irányában. Úgy látszik, hogy az István politikáját folytatták és az országot meg akarták tömni német tisztviselőkkel és nekik át akarták adni a várakat és erősségeket és velük aztán a hazát is a németnek.

Béla még a viseletet is meg akarta változtatni a Székelyföldön, az üstök viselést eltiltotta, mert comcattak alatt come és attó = üstök viselő értendő, csak a másolók hibáztak, midőn a szó közepén az e-ből c-t csináltak, de a szót nem is értették már az összeállítók. A vég k nyelvünk többes ragja.

Ez 1060. körül történt.

Ily körülmények között nem csudálhatni, ha oly kevés írás maradt ránk hátra és magát a csiki szék. krónikát is nagyobbára görög írásokból állították össze, mit a szöveg és az azokban előforduló görög szavak kétségtelenné tesznek.

Ily írásjegyekkel írott dolgokra emlékeznek: Csipkés György a debreczeni könyvtárban létezett könyvről, melyről már fennebb irtam.

A csík-szt.-mihályi felirat, mely az egyház falán volt s melyről Kunics Ferencz jezsuita egy 1731-ben Kolozsvárt megjelent művében megemlékezik, de a mely azóta elenyészett.

A csík-szent-miklósi egyházon szintén létezett egy ily felirat, mely a múlt század végén egy újítás alkal-

mával szintén megsemmisült, de ennek a másolatja fennmaradt, mert azt 1749-ben Szilágyi Sámuel m-vásárhelyi kir. táblai ítélőmester lemásolta és Bécsbe, Horváth Benedeknek megküldötte, ki aztán e másolatot Dezericzky Incze kegyesrendi szerzeteshez küldötte; Nyíítrára megfejtés végett; Dezericzky e felirat másolatát egy 1753-ban kiadott munkájában közölte is, de megfejteni nem tudta.

E felirat betűi jobbról balra olvasva így vannak: Urnk, rrigt, tgyfn, g van, írnk, zröt, cazgy, szndobh, matys, j'anos, styt'nj kovács, csináltk, matysmstr, grlymstr, csnalták. Ez így lenne megfejthető: Urunk megért tgyug fenn meg van írunk ezerot száz egy esztendőkh. Mátyás János estyán Kovács csinálták, Mátyás mester Gergely mester csinálták.

Bod Péter m.-igeni lelkész így fejtette meg: Urnak meget etegyeg fogván írnek ezerötszáz egy esztendőben Mátyás, János, stytán Kovács tsinálták, Mátyás mester, Gergely mester tsinálták; Szabó Károly megfejtése: Urunk ' megettig fogván írunk ezerötszáz egy esztendőkhbe . . . ' a többi talál. Gyarmathi Sámuel 1401-nek olvasta. ...

1864-ben b. Orbán Balázs fedezett fel egyet az enlakai, (Udvarhelyszék) unit. egyház mennyezetén. Ez ma is sértetlenül fennáll. Megfejtését Szabó Károly adta a koszorúban 1864-ben. de egy különbség van ebben is. Az ezen felirat balszegén levő S latin v. gót betűkkel írott Dent VI. alatt Mózes 5-ik könyve értendő, melyet Dentonomium-nak neveznek és 6-ik rész és a szenci Molnár Albert biblia fordítása szerint így hangzik: „a mi urunk Istenünk egyetlen egy Isten“.

A Szabó Károly megfejtése így volna, Georgius Musnai csak egy az Isten. Szerintem Dent. VI. Egy az isten, Georgius Musnai deák én. A végjegy n és azt a saját keze helyett én-nel fejezte ki és írta le éppen Musnai.

Néhai sógorom Incze György kovásznai paptól tudom, hogy ott a Deák Károly ur háza gerendáján ez van felírva ilyen betűkkel: „Kiüs Zsigáé“. Csakugyan ezen sógoromtól hallottam utolsó évében, hogy Kovásznán az erdő-

területen egy írásos kő van, hihető, ez is ilyen,, de ezt ő sem tudta már megnézni.

Értesülésem szerint Udvarhelyen egy eltörött nyélen ez van felróva: „ez ala“ és itt a nyél el van törve. Ez kétségtelen bárdot lett volna, melyet megkülönböztetésül a faragó, mészáros, tökvágó stb. bárdtól, ala vagy ölö bárd-nak neveznek ma is és tehát jarczeszköz nyele volt.

Háromszéken Szotyorban van értesülésem szerint, az egyház déli oldalán az építéskor berakva, oly magasan, hogy állásra kellett felvinni, egy Írásos kő, melyen az írást' senki olvasni nem tudta. Minthogy ezen egyházat e század első éveiben rakták, bár ha volt olyan ember több, a ki azt érte, de olyan, a ki a kőre emlékezett volna, csak egy volt és így én a hely pontos meghatározásához nem tudtam jutni és mint szegény ember a vakolatot le sem veretethettem nagy helyen, így tehát ez még ott van és hihetőleg ilyen betűkkel beírva, mert különben olvasni tudják vala, hisz akkor 3 ügyvéd- és három táblabíró lakott a községben.

Gyermekkoromból jól emlékszem, hogy egy temetőben figyelmeztetve lettem egy sírkőre, hogy az írást olvasnám le róla, de én nem tudtam. Mikor ezen betűket megismertem, a zs-ben egy azon kőre írt betűre emlékeztem határozottan. Ma már nem emlékszem, hogy melyik háromszéki temetőben volt e felirat. A kő lapos, a földön felül 1 rőfnyit tart (75 cm), nem igen csinos faragású és az írás a kőnek a nyugati oldalán van.

A régi rétyi (Háromszék) egyházon; létezett felirat alig olvasható. Másolata megvan a Teleki könyvtárban Marosvásárhelyen Telegdi Rudimentái között, Minthogy a betűk össze vannak kapcsolva alig ismerhetni rá. Már az első betű BS azután ny, s j, stb. Ebből úgy látszik, hogy a szomszéd Besenyő község is ide tartozott.

Ilyen betűvel írott könyvről emlékszik Szamosi István egy 1593-ban Paduában megjelent művében, mely szerint a betűk felülről lefelé menő sorokban voltak írva és a székelty betűkhöz hasonlítottak. Ezen könyv nílusi paphyrusra volt írva s a nagy herczeg fiorenzai könyvtárában létezett Minthogy a sorok *felülről lefelé* voltak írva, én úgy hiszem, hogy ezen könyv másféle írás volt és a

betűk sem hasonlítottak a székely íráshoz, csak Szamosi találta olyan formájúaknak.

Az u. n. Gelei imádságos könyv, melyet Hajós István Gáspár szentannai kegyesrendű tanár ismertetett 1783-ban, magyar szöveggel bír, jobbról balra mennek a sorai és hihetőleg ezen írásjegyekkel van írva.

A thuróczi fakönyvet Chervan Tamás kanonok hozta nyilvánosságra 1839-ben. Ez fekete páczczal nyírfahéjra van írva ilyen betűkkel. Erről eszembe jutnak a Priscus említett hun tekercek, melyről Attila a szökevények neveit leolvastatta.

Ilyen hun írásféle alphabet több létezett. Maga Bél Mátyás „De vetera literatura Hunno Scythico exercitatio“ című 1718-ban megjelent művében az alphabetet szintén közli. A m.-vásárhelyi Teleki könyvtárban a hunféle betűknek kilencz változata van meg.

Az idő még sok mindent tárhat fel, hisz a Budvára pinczéi sincsenek tudományosan ma se feltárva, holott Kazy látta az eltörött kő stb. táblákat.

Ezen írás, bárha ilyen a nemzeti múzeumban is van több, Magyarországon gyökeret nem verhetett, mert a becsődített idegen papok azt is, a nemzetiséget is, az az uralkodókkal együtt a keresztényi eljárás czíme alatt ki akarták irtani. Idéztem a Péter levelét és ilyenforma az István végrendelete és ilyen volt Béla és Endre a Csiki Szék. Krón. szerint.

Ezen írásnak azonban mégis végzetlen hasznát vette a székely nemzet, mert az és azon írott törvények megmentették a hun nyelvet úgy, hogy egyházi törvénykezési szokásaink, törvényeinkből több ősi alakjában máig fennmaradt, mert az azonkori közmondások a nép vérében élnek máig és keletkezésük ezredeket meghalad. A szólásmódok, példabeszédek ezt bőven igazolják, mert az azokban lerakott tapasztalat, tudomány és erkölcs nem keresztény korból eredhettek.

Hogy ezen írás s ezen írásjegyek Ázsiából hozattak át a hunok által, azt eléggé bizonyítják; a fennebb idézett író, községek nevei és maga a betű szavunk, mert azok a mongolban is megvannak; és pedig:

budo = fest

budok, vagy pútok = festék

biesi = betű

a mandzsuban ir = bitkhe

a mongolban irni = biti-hű

a sinai nyelvben kjuan = könyv

a sinai szent könyv = king, melyet nyelvünkön is így fejezünk

ki, mert az kinynek mondatik ott is.

Ezen találkozások, nem véletlenek és eléggé igazolják azt, hogy nemcsak a rovásírás volt meg a hunoknál és utódainál a székelyeknél, hanem a festékekkel vagy paczczal való írás is és maga az írás = rovás szavunk az ős hun hazában sok ezreddel keletkezett előbb, mint az ideköltözés.

A halotti beszéd nyelve is jól érthető ma is és ha némi változások vannak, annak tetemes része az írás és a hiányos idegen írásjegyeknek tulajdonítható, melyekkel egy rendes írást megállapítani sok század gyakorlatára való szükség,

A latin betűkkel a gy, ty, cs, s, ny, ly, ö, ü hangokat leírni képtelenség vala és látunk eseteket, midőn a névtelen, ki királyi jegyző vala, kinek az írás vala főfoglalatosága és abban elsőrangú tekintélynek veendő, családnevet, a mely nincs tájszólásnak alá vetve, ugyanazon időben, ugyanazon munkában nem egyenlően és azonosan írta le.

Vannak oly kifejezések, mint az első mondat is, melyet a székely ma is így mond; mert a muk, mik egészen mindennapi ma is a Székelyföldön. A személyi névmás többesében a mi, ti helyett én magam is a székely beszéd szerint mük, tük-öt mondok ma is.

Az Eleve alatt valami Istent gondolnak többen, holott az ma is közönséges székely szó és előre, itt kezdetben értelemmel bir.

Ha Hunfalvi az ugoroktól tanulja a nyelvünket, akkor ne csodálkozzék senki, ha az ilyen szavakat nem érti vagy félreérti, mint a székelyt is, miről majd alább.

Nem tudom, nem gondolhatom, hogy azok, kik hun eredetünket tagadják, hogy magyarázzák ezen szavak keletkezését?

Annyit azonban tudok határozottan, hogy az újabb érvek czáfolatával annyira mennek, hogy az nevetséges lesz és maga az ny hang, mely a sinaiban is így megvan és a többi elütő hangok és azoknak írásjegyeit az összes európai nyelvekből se lehet előállítani és a mennyiben mégis megvolnának, azt csakis őseinktől a szkiithunoktól vehették át. a mit egyébiránt az oláh nyelvénél fennebb már megemlítettem, melynél azt a latinból, honnan ők is, Hunfalvi is azokat származtatja,- minthogy szerinte az oláh nyelv a latin lánya, - képtelenség és jól megfontolva a kérdés, az egész oláh származtatás oktalansággá válik minden szótalálközs mellett.

Hun származásunk.

Nem tartom szükségesnek a fennebbiek után, hogy e kérdésnél tovább is időzzek, mert én már a fennebbiekben annyi kapcsot látok a székelyek és a hunok között, hogy azt szaporítani teljesen felesleges bárki előtt is, a ki azokat elgondolja és higgadtan elbírálja.

Azt, hogy a székelyek a hunok utódai, minden hazai író elismerte mindenkor és már a fennebbiekben elősorolt szokások és törvények annyira elütők voltak a magyarokéitól, hogy azt, vagy azokból némelyet mindenik megemlít.

Újabb időben kezdettek ahoz némely történetírók, hogy a régi forrásokat hazugságoknak bélyegezzék és ők állítsanak új forrásokat, a mit oktalan fejjeL az ujjukból szopnak, Sőt láthatni, hogy a névtelennél, melyre leginkább rá vannak támadva, még azt is hibául rójják lel, ha az általa használt forrást szóról-szóra idézi, holott pedig ennél becsületesebb eljárást képzelni sem lehet, ha csak annyit akar állítani, a mennyit tud, mert bárhogy fejezi is ki magát másképpen és más szavakkal, kétségtelenül' vagy többet vagy kevesebbet fejez ki és így már ferdít. Magamra nézve én nagy hátránynak ismerem, hogy a forrásokat nem tudom betűszerinti másolatban idézni, minthogy a szükséges könyvtár nincs a hátam megett, de ha tehetném a nagyobb hitelesség kedvéért, feltétlenül megtenném.

Egy új kútmester, a ki a forrásokat a fejéből fakasztja Hunfalvi Pál, ki szerint a régi krónikaírók mind hazudnak, ő az Istennek egyszülött fia, kinek a megingathatatlan örökigazság ki lett nyilatkoztatva.

Kár, hogy Hunfalvi Pál egyenesen arra nem hivatkozik, hogy ő az Istennek egyszülött fia, mert én munkájában megállapított érvet csak a nyelvet találok, melyből ő kétségtelenül bebizonyítja azt, hogy a székelyek a nagy magyarságból szakadtak ki, hogy azok határőrök és azokat szent László telepítette ide, a hol ő maga soha sem járt, különben Kun László nem írhatja vala, hogy itt a Székelyföldön soha egy előde sem járt.

Megvallom őszintén, hogy ha a névtelen nem első, hanem egy más Béla alatt irt volna, erősen kételkedném abban is, hogy szent László Székelyországról tudott valamit vagy hallott, midőn látom, hogy a tatárdúlásig és a krónikák írásáig más se tudott, sőt látom, hogy még a krónikák korában is csak mint külföldről tudnak valamit a tudós krónikaírók is.

Hunfalvinak a nyelv alapján megállapított származtatási eredete a székely népről magától széthull, ha minden fennebb írottól eltekintünk is és csak a bíborban született Konstantinnak De adm. imp. 39—40 fejezeteit megolvassuk, hol ezen császári író kétséget kizárólag írja, hogy azok a holmi kóbor népek a kazárok nyelvére megtanították a turkokat és ma is ugyanazon szójárást használják (950 körül).

Hunfalvi nem írja, hogy ezen császári író is hazudik, így tehát a magyar nyelvről nincs mit beszélni, mert azt nem tudjuk ezen világos tanúsítás szerint, hanem a kabart vagy kazárt, a melyet a magyarok megtanultak és beszélnek 50 év múlva már. Arról még egy író sem emlékezik és még Hunfalvi sem, hogy a magyarok egy más 50 esztendő múlva visszatanulták volna a magyar nyelvet.

Az kétségtelen, hogy 50 év alatt egy nemzet a nyelvét el nem hagyja s el sem hagyhatja, de egy mást se tanulhat meg 50 év alatt, de ha mégis ezen bíborban

született író, mint a többiek, nem hazudna, akkor ezt úgy kell érteni, hogy az udvar és a főbb személyek tanulták meg a kóbor nyelvet és az lett aztán az állam nyelv, lassan hint aztán és századok lefolyása alatt tanulta azt meg a nemzet és feledte el és hagyta el az ősnyelvét.

Ez egyébiránt alább rendes igazolást nyer, midőn ennek a történelem rendén az oka és a körülményei kivilágosodnak, de már most is annyit kellett jelezni, hogy a Hunfalvi által csalhatatlannak hirdetett nyelv következtetések leromlásával, a fennebbiek teljes hihetősége kitűnjék.

Hogy ezen kóbor nyelv, a melyet beszélünk, habár a biborban született azt kazárnak és bárminek nevezi is, a hun nyelv, az úgy hiszem a fennebbiekben csalhatatlanul van igazolva.

A hun név, hun szavak, hun személynevek, vallás, alkotmány, hadi szerkezet, igazságszolgáltatás, a hit, az istenségrőli fogalom, a székely nemzet külseje és anyaga, a szokások, mint temetés, egybekelés, keresztelés, áldozás, kalálka, radina. tetemre hívás, az írás stb. mind igazolják a székely nemzet hun eredetét, alább még lesznek erre bizonyítékok, de itt az idő (Kronológia) sorrend szerinti előadás végett már ennyi visszatekintést teszek.

A fennebbiekben Isten nevek, közmondások, példabeszédek, szólásmódok, hit kifejezések érintve vannak és azért is lettek említve, hogy mindenki meggyőződhessek azoknak régiségéről és arról, hogy azt egyebünnen, mint a hunoktól lehozni is képtelenség, mert az azokban rejlő tudomány, erkölcs, hit, bölcsészet stb. csakis a hun nemzetnél volt meg, s ezen alakban a többi nemzet ott még nem állott és azok együttesen *egy* oly összetartozó, összenőtt, összeforrott államéletre mutatnak, mely államnak, hogy ez megtörténhessek sok évszázadig és talán évezredekig állani kellett, mert különben ez így soha nem fejlődhetik vala. Ilyen államot én csak a hunt ismerem és tehát azok csak abban keletkezhetek.

Az Írástudás, a közmondások, példabeszédek, a szólásmódok, a kőbe véssett törvények, az őskori erkölcsi szabályok

mind fenntartották a régi nyelvet és ha eltekintenénk mindentől, csak maga a nyelv és annak a többi nyelvekkel találkozása és a más nyelvekhez viszonya, melyet ma ki lehet mutatni és mely sok részből már az egyesek szorgalma nyomán ki is van mutatva, bőségesen igazolják az én csekély ítéletem szerint hun származásunkat s azt, hogy a mi nyelvünk a hun nyelv és más nem is lehet, és az a ki egyebet állít, már e kérdésnél oly képtelenségekbe menjen belé és olyan legyőzhetetlen akadályokat és ellenmondásokat talál maga előtt, hogy semmiképpen soha tiz életem át is megczáfolni nem tudja és arról egy-egy oktalannak fogalma sincs.

Hunfalvi Pál (257—269 1. Magy. Ethn.) teljesen bebizonyítja maga szerint a finn-ugor származásunkat s ki is jelöli Őshazául az Uralt.

Bebizonyítja, hogy elsőbbben finnek voltunk és azután léptünk az ugorok társaságába, a honnan aztán a török és szláv társaságokba léptünk, hol a kölcsönzésekkel úgy megtelt a tarisznyánk tudomány, miveltség stbvel, hogy abból a mai napig dúskálhatunk. Én ezen sok limlom állítás czáfolatába nem ereszkedem, hisz akkor egy vastag könyvet kellene írnom, de tudomásul veszem, hogy ugorok vagyunk, tudomásul veszem, hogy finnek vagyunk, vagy legalább voltunk valaha az őskorban.

Nem veszem azonban tudomásul, hogy a finn-ugorok őshazája az Ural volna, mert én a földrajzot másként tanultam. Az Uraiban lehetett Ugra-, Jugraország, hisz Erdélyben a Maros mellett is van Ugra mezőváros, mely talán Kis-Küküllőmegyéhez tartozik, de ez nem finn-ugor.

Én a finn-ugor szót a földtekén csak egy helyt fedezem fel és ez pedig messze Kelet-Ázsiában csaknem Kamcsatkánál, az Északi Jegestengerbe ömlő Indigirszka folyó nevében fordul elő.

Az in és a finn talán Hunfalvi szerint is azonos, az igir és az ugor szók szintén azonosok, hisz ilyet már az előzőkben mutattam ki a nyelvből, mely szerint a magánhangzók nyelvünkön értéknélküliek. A szka végtag muszka dolog, mint Krasznahorka nálunk és Krasznójárszk náluk, Doboly nálunk, Tobolsk náluk stb.

Ezekből világos, hogy ha nem hunutódok, hanem finn-ugorok volnánk is, az őshazát nem az Uraiban kell keresni, mert akkor a Hunfalvi-féle török hatással felsülünk, az ellen oly kétségtelenül beigazolható tények beszélnek, hogy az Baszkardától idáig sehogy sem történhetett volna meg.

V. SZAKASZ.

Az ázsiai hun birodalom és annak felbomlása.

Fennebb már láttuk, hogy Jornandes a Szkiitha birodalom határait Sináig terjeszti ki, mert seres-ek alatt a selyemország lakóit érthette csak. Minthogy a Sinai birodalomról, a Jornandes idejében, Európában az én felfogásom szerint tudomás nem lehetett, ebből határozottan lehet tudni, hogy Jornandesnek hun kútfők állottak rendelkezésére és ezen körülményt csakis azokból tudhatta.

Jornandes szkiithia-ja alatt pedig csakis a feketék birodalma vala érthető, minthogy azelőtt az európai Szkiithák-tól jöttek a Feketetenger, a mai feketeország, a Don és Duna nevek és azoknak több más alakban kifejezett fekete neve, mint például Csemavoda, Brailla stb., míg az ázsiai Szkiitha birodalomból jöttek a fekete hunok.

A Duna németek által lett elnevezve és volt németül Dunaha = azaz fekete víz, mert Dun vesd össze a fekete színnél mondottakkal, a német nyelvben feketét jelentett, az aha pedig vizet. Alább még több magyarázat jön hozzá.

Hunfalvi szerint ugyan a szkiithák már időszámításunk előtt eltűntek volt és ha nevüket emiitik is az írók, tág jelentésben valamennyi észak-keleti barbár népeket értenek alatta. (Magy. Ethn. 62. 1.) Ha Hunfalvi ezen felfogása állana, nem tudom akkor, hogy Priscus követségi tudósításából e mondatot: „odas scythicas canebant“ hogy érti? Hogy a szkiithák észak-keleti barbár népek lettek volna, én azt is tagadom, mert a Feketetenger melléke nem észak, egy földrajz szerint is.

A szkiitha énekek alatt Priscus valamennyi északi

barbár népet nem érthetett, hisz azok az ebédlöben el se fértek volna és különben is Priscus egy ilyen zsidóvecsernyét másképpen fejez vala ki.

A szkiithák megvoltak és ha Plinius és Hunfalvi nem tudtak is róla, akkor is megvoltak, mert tudtak róluk mások és megvoltak még a 13-ik században is, mit Feketehalom község Zeiden szász neve igazol.

Megvallom, hogy az ilyen szemérem nélküli önhittség és henczeges boszant, hogy a mit ő nem tud, az nincs is. így jártam még egy pár úri emberrel, kik hírlapilag hazugságban hagytak, midőn egy más úri emberről egy nyilatkozatot én írásban kiadtam. Ezen tanúskodások meglepő arcátlanok, midőn egy harmadiknak minden szavát és tettét tudják, mintha az mindig a zsebükben volna és úgy nem is nyilatkozhatnék, hogy ők ezt ne tudják.

Ezen Szkiitha birodalom, a mint a pun-ok, az arábiai pontok, finnek stb. leszakadozásából tudhatni, több mint 2000 évvel időszámításunk előtt a hun fennhatóság alatt már fennállott.

A sinai évkönyvírók a hun birodalom megalakulását az időszámításunk előtt 1200 évre teszik, de minthogy ennek feljegyzője 200 évvel élt időszámításunk előtt csak, azon időt úgy kell tekinteni, hogy az az őskorban elenyészik, vagy is oly messze időre esik vissza, hogy azt az író csak a nagy távolság jegyzésére használta fel.

A fennebbiekből látható az is, hogy a vallások, a földművelés, az erkölcstudomány, az igazságszolgáltatás egyöntetű fejlődése és haladása mi időt kívánhatott annak egy oly fokra haladásáig, mint minő fokán a hunok állottak, kik itt Európában is képesek valának vezérszerepet vinni.

Már emiittem, hogy a fekete ruha azon polczot, a melyen ma áll, a hunoktól nyerte. A külhatalmakkali érintkezésben a hunok egy oly eljárást alapítottak meg itt Európában, a mely ma is áll és talán nem is haladott semmit, ők hozták be ide, a zsarnoki uralom fészkebe, vagy az apio városi kormányzat hazájába; a független, szabad közkormányzatot; az általuk meghonosított katonai kormányzathoz csak közeledünk ma is, de ott ma sincsenek az európai államok, az országgyűlés, a felelős kormányzat, a közteherviselés és a nép véneinek az igazságszolgáltatása, melyet ma esküdtszéki eljárásnak nevezünk,

csak napjainkba kezdnek érvényesülni. A földművelési tudomány haladott, de vájjon melyik azon új tápnövény, az amerikából betelepített törökbúzán kívül és pityókán, melyet ma vagy az újabb korban fedeztek volna fel és nemesítették volna? Az állattenyésztésben fedeztek-e fel egy új állatot, vagy annak használati módját tökéletesítették-e?

Az államokat fenntartó adórendszer, nem a pénzetlen iparon, hanem a táplálkozás főbb alapján, a szarvasmarhán nyugodott, mely a mai fogyasztási adónak felelt meg.

Én legalább tanulmányaim és elmélkedéseim között mindig bámultam a hun nemzet megállapodott, észszerű és előrehaladt államszerkezetét és alkalmazott államtudományát, a mely egy államféfinak csak eszménye ma is.

Ha ezen haladás és kifejlődött államtudomány mellett a hun birodalom mégis össze tudott omlani több ezer éves lét után, akkor ezen összeomlás története már csak tanulásbői is végtelen érdekes.

A roppant Sinai birodalom függő állásban volt vele szemben és az nem tudott felszabadulni. Oly állam nem létezett, mely azt levérni tudta volna a földszinén és mégis szétomlott.

A világ egyik csodája a sinai fal, ellenünk emeltett, de az nem tudta őket hódítási útjokban feltartóztatni, és valahányszor azt megtámadták, az mindig engedett; de a bukást előidézte szerintem 3 ok és pedig az 1-sőben is, a trónöröklési törvény hiányossága: másodszer a törvénytisztelet hanyatlása és harmadszer azon körülmény, hogy hadászatilag akkorát faltak, a melytől megtikkadtak és melyet lenyelni és megemészteni nem tudtak.

Tekintve az első okot, hogy a trónöröklés nem vala törvényesen jól rendezve és így Punu és Pe között a vélemény megoszlott, mi a birodalom két részre oszlását előidézte. A mint én a forrásokból kivehettem Punu lett volna a törvényes trónörökös, de Pe is törekedett trónra jutni és minthogy maga a vezér társai volt, a vezér is esztekélték rá és ezáltal nagy erővel rendelkezvén, nemlehető meghátráltatni.

Pununak az országnagyok a Pe meggyilkoltatását javasolták, de Pe-nek egy testvére ezt Pe-nek hírül adván, az 50000 harczost szedett maga köré. A kiküldött gyil-

kosok ily körülmények között a gyilkosságot végre nem hajthatván, a birodalom kétfelé szakadt, a délire, mely a mai Indiában volt, mely ország hihetőleg a hunoktól kapta in nevét és a d mint helyhatározó van ott és Pe uralkodása alatt önálló államot alkotott és a törvényes uralkodó Punu alatt az északra (49. Kr. u.) A két birodalomrész közt tartott az ellenségeskedés, míg a sinaiak, kiket a déliek nem szüntek meg sarkalni az északiak ellen, a déliek segítségével az északi részt megbuktatták és hódolásra kényszerítették.

A második ok, a törvénytisztelet hanyatlása, eléggé világosan kitűnik az előbbi előadásból. Ha Punu választás útján jutott nagy vesztegetéssel a többséghez, a tisztességes utat követő kisebbség látva az igaztalan eljárást, ezt túrni nem vala hajlandó.

Ha pedig a rendes trónöröklési törvények betartattak, akkor a délieknek a törvényes eljárás elleni fellépések okozta a birodalom szakadását.

A harmadik ok, a Sinai birodalom fellázadása. A roppant Sinai birodalom meghódítása, az összes hun erőt igénybe vette már nagysága, roppant számú népe és az ellenség kiapadhatatlan hadiforrása miatt és ily nagy népet az északi fél nem tudott féken tartani.

Nagyobb volt a harapás, mint a mit le tudott volna nyelni.

Ha az ázsiai hun birodalom történelmét nézzük a sinai írók gyér világitásánál, akkor látjuk, hogy Mete alatt, mely uralkodó nevével már Zágon mint a hun főváros nevével találkoztunk és ki Teuman után, apagyilkosság útján jutott a trónra, a hun birodalom a japáni tengertől és Koreatói a Volgáig és Astrachanig terjed 200 körül időszámításunk előtt és ekkor a hun nemzet 300,000 harczost tudott talpra állítani.

A sinaiakkal szemben változó szerencsével folyt a küzdelem.

Az ázsiai hun birodalom a Vohgenkencz uralkodása alatt kezdett szétmállni, ki mint zsarnok nagyon sokat leöletett 60-ban időszámításunk előtt, míg Hohans vetélytársa őt megbuktatta. 48-ban Kr. u. a déliek meghódítottak

Sinának és a sinaiak a déliekkel és a Sien-pi néppel szövetkezve, nem hagytak nyugtot az északiaknak.

Az utolsó csata, melyet a déliek és a sinaiak ellen az északi hunoké Jukukin (Juchuchin) uralkodó alatt elvesztettek, 93-ban történt időszámításunk szerint és ez volt az északi hunoknak ázsiai uralma, a birodalom szétomlott és kezdetét vette a vándorlás, vagy a szolgálai meghódolás.

Régi dolgokat a sinai évkönyvekből sem lehet tudni, mert egy zsarnok Ti-Hoang-ti, ki a roppant sinai falat bevégezte, 247-ben időszámításunk előtt, a sinai év és történelmi könyveket mind elégettette.

A nyugati írók közül Herodot az, ki az ázsiai szkii-thákról legrégebben ír. Szerinte az argippok (fehér lovuk) egy nagy hegy (talán Ural) alatt laknak, ezektől keletre laktak az Issedonok (Ecsed), a persáktól északra a Jaxartes-en túl lakó népeket a persák szakáknak nevezik (?) és ezek mellett laktak a massageták a leghatalmasabb törzs. Ezen massageták az ázsiai szkii-thák, ezek a hunok, kiktől mi származunk. Az ezen túl lakó népekről azt írja Herodot, hogy hat hónapig alusznak. Ki nem ismerné fel ezekben a szibériaiakat.

Maguk a sinai Írókból bajos rövid idő alatt a hunok ázsiai életét kideríteni, mert a nevük is változik és maga a hun (hiungnu) név is csak a 3-ik században Kr. e. kezd ott általánosan használatba jönni.

A hunok ázsiai uralkodói neve Tanjon volt.

A hun birodalom leomlása után, az ők hazájukban a Sien-pi nép uralkodott. Ezek alatt maradt egy rész, a függetlenség feláldozásával, egy második rész a déliekhez vonult Indiába, a kik ekkor sinai fennhatóságok alatt éltek, a harmadik rész, a harciasabb, mely a szolgaság jármát tűrni nem akarta és a birodalom összeomlását megakadályozni nem tudta, arra szánta magát, hogy a nyugaton egy oly hazát keres és szerez, melyet ellenségei elől meg tud védeni és ezen elhatárolással nyugatnak indult

A sinaiak még 200 évig figyelemmel kísérték a vad ellenséget, míg azok az Imaus hegyen áthatolva, eltűnnek látkörükből és az európai írók előtt kezdenek feltűnni.

A hun nemzet ezen kimozdulása a népeket taszította maga előtt és a hazájukból kinyomott népek toltak egyik a másik után nyugatra és ezen tolulás okozta a népvándorlást, melyről az írott történelem is tud már.

Ily népvándorlások különböző okokból már többször keletkeztek azelőtt is, mert itt Európában a feketék oly nevek alatt tűnnek fel, hogy azoknak ez által több rendbeni költözése igazolva van. így jöttek a szkithák, így a finnek (melanklész), így az antok (hun) és így hihetőleg a gall-ok. (kallódni igétől) és végre a hunok és később e nép egyes törzse.

A vándorlás.

Az északi hunoknak ezen feloszlása, a hun birodalom omlása után, a népet sokat gyengítette, úgy annyira, hogy azok sokáig állandóan megszállani sehogy se tudtak.

A Sien-pi nép, mely a kis Bukharában megtelepedett hunokat már régebbi gyűlölség miatt is üldözte, itt se hagyott nekik nyugtot, hanem 104-ben Kr. u. őket tovább költözésre kény szerítette nyugati irányban.

Egy mások szálláson se tudtak megállapodni, mert a sien-pi nép maga is a To-pa által keletről nyomtatva 151 Kr. u. a hunokat még további költözésre kényszerítette, mind nyugati irányban.

Majd a Sais-ok (Gengen) hatalmasodtak el Közép-Ázsiában és ezek nyomásaitól a hunok, a Topa tatároktól megveretve, 318 Kr. u. áthaladva az Imaus hegységen, a Volga.és Ural (Jajk) közt telepedtek meg, hol aztán kilépve a sinai írók látköréből, onnan véglegesen letűnnek, hogy a nyugati írók előtt feltűnjenek.

Ezen hazájukban sem vesztegettek sokat, mit eléggé bizonyít az, hogy a Kaspi-tengert ismerték, tudták, hogy az egy nagy tó, tehát azt kerülték is meg. A Káspi szó tökéletesen a nyelvünkől vétetett és az a mint fennebb is említettem a közép és küszöb szavainknak azonkori alakját mutatja, mit a tangri (ata) a tenger helyett a végtelenség kifejezésére használtatott, az örmény írók .szerint az Isten fogalmának kifejezésére.

Nyelvünk szerint a Volga név is, mit e folyó lassú, csendes folyása után kapott és mit ma a halk szóval fejezünk ki. Maga az Ural folyó is kaphatta nevét a hunoktól, mert az azelőtt Jajk volt és e nevet, mint a a hun birodalom határszéle, mi a szomszédokat uralta, kaphatta.

A Kaspi-tenger feletti hun birodalom nem tartott soká, de eleget arra, hogy azon területet egy pár hun szóval örök időkig huniasnak tüntesse fel, mert a kaspi szó örökké tartani fog, úgy a Volga név is, melyet *azelőtt* Rha és Itillnek neveztek.

Ezen új hazájukban már feltűntek a nyugati írók előtt, mert nevük előfordul Ptolemausnál és Dionysius Periegetesnél (300 körül). Az örmény írók világosabban emlékeznek rájuk. Chorenei Mózes szerint Tiridates az északi népekkel hadakozván, az ellenséget a hunok országáig üldözte 310 körül.

Faustus Byzantinus örmény fordul elő a vadon hun szó, azon értelemben, mint azzal ma is bir nyelvünkön és a tangri ata Isten név, melyet már láttunk fennebb, talán Chorenei Mózesnél.

Ezek közöttünk és a hunok között az azonosságot igazolják és a fennebb mondottakhoz új bizonyítékkép erősségül veendők.

A kaspi és tangri véghangzós alak ma is feltalálható még több szavunkban, mint bicska és bicsok, kalpag és kalap, sapka, sipka és süveg, holmu és szerelmu stb. halom és szerelem ma is láthatók régebbi írásokban és ha a tárgyeseteket nézzük nyelvünkben, akkor nagyon sok véghangzós szót kapunk.

Azon körülményre nézve, hogy úgy a kaspi, mint a tangri i véghangzóval bir, felemiitem Antivari (Antvár) és a keresztneveket a nép száján mint Józsi, Feri, Dani, L[^] zi, -Jancsi stb. és nőneveknél is Juli, Ráki, Bori, Biri, Rózsi, stb. Úgy hiszem, hogy ezekkel a hunok nyelve és a miénknek az azonossága igazolva van és ha ma valami különbség van is, annak a példája, szokása és szabálya nyelvünkben kimutatható ma is.

Az Európába jött hun nép.

A hunok 374-ig laktak a többek által, de tévesen úgynevezett nagy Magyarországon és úgy látszik, hogy a szomszédságtól ott lakhattak volna még sokáig, ha belső baj őket tovább költözésre nem kényszeríti. Ezen belső okot Kézai szerint abban találjuk, hogy az ott összehozott nép azon területen a kellő táplálékot meg nem találta s így vándorolni és új hazát keresni kényszerült.

Ezen indulás nem hirtelen történt, hanem előre elkészített terv szerint és előlegesen hírül adva országukban, hogy azon rokonok és atyafiak, kik az eddigi költözködésekben részt nem vettek és hajlandók nyugatra indulni új haza keresésére, egy bizonyos időben hol gyülekezzenek, ennek tulajdonítható, hogy oly 108 nép állott és gyűlt össze, a melyek mindegyike 10.000 harczost tudott sikra állítani, továbbá, hogy oly nagy területről jöttek ide a négy folyó melletti hazába, a mint azt a helynevek összehasonlítása kimutatja.

Már fennebb jeleztem a fővárost Zágán-t, jeleztem Krasznajárszk-ot és jeleztem az Ili folyót és hegyeket, jelenben még több helyet kívánok kijelölni, melyek nevei az őshazából hozták és azok ma is mindkét honban megvannak.

Az elhagyott lakhelyek ismerete azért is figyelmet érdemel, mivel innen megtudjuk, hogy hol lakoztak hunok, minthogy az elhagyott földterületek egyes elnevezései és a jelenlegi lakhelyeknek azokkal azonos elnevezései között rokonságnak és szoros összefüggésnek kell lenni.

Őseink elhagyott lakhelyeit a történelem is csak hézagosan mutatja ki és minthogy őseink több helyen tartózkodtak vándorlásaik között, lépésről lépésre őket követni az őshazából a mostani lakhelyeinkig, a földterületek elnevezéseinek segítségével tehetjük meg csak és a hasonlat vagy azonosság az elnevezések között biztos igazolást nyújt arról, hogy az őshazabeli helyneveket őseink hozták ide és így nem is kételkedhetünk arról, hogy hol laktak őseink, minthogy más nép ugyanezen utat meg nem tette sem arról idejövet, sem innen odamenve és az így elért eredmény kétségenkívül biztosnak veheti.

Így összevetendő:

Gharassan-ban. Maga a tartomány név fekete; a karácsony szavunkkal azonos.

Badasan város = Badacsony Zala és Krasznában.

Bogdasan város = Bogdasa Baranya. Ezen név alakjaiból előfordul Bogdó Indiában is, sőt Bogdomán Pontus és Bithin tartományban. Mindezen elnevezések alapja a Bogdo ola lehet, melyről eszünkbe jut Bodola -- Háromszék, Gömör, Abauj. Bogdanac Pozsony, Bogdán, Mmaros.

Cassán -- Kassa és Kászsorszék Csikban

Ebusmi város Ebesfalva Küküllő, Abos Sáros.

Héra város - Heraháza Vas, Herén vagy Haru Alsófehér, Heréd Nógrád.

Ouari város Baktra Kan Somogy, Karicsa Zala.

Karamania: Ajánzó Alacsony Veszprém, aj felsőcsemátoni terület Háromszék, az aszó több helyen«vünkben völgy értelemmel.

Cilicia Karmania, Szelistye Torda és Szebenmegyékben.

Dara folyó Dara, Szerem Zemplén.

Gvadel tartomány Gödöllő.

Kapadina tartomány Kapud, Alsófehér.

Saganas folyó Zakanje Zágrábm., Szakony Sopronm.

Pathagoniában Ajtozu folyó -- Ojtoz szoros a Kárpátokon át Háromszék; folyó is ott.

Beludsisztánban Béla Béla Árva, Zemplém, Bács.

Belaja folyó Ufana tartományban Béla, Szluin és Bélafalva Háromsz. Ezeket csak azért hoztam fel, hogy nyilvánvaló legyen, hogy nem minden Béla muszka név és szó, a mint Hunfalvi áilitja.

Muszka tatárországban Altin tó Alt; Aluta az Olt neve. Mint-hogy ezen név itt az utolsó fekete vagy hun nép vándorlás előtt már megvolt, ezt már azelőtt a szkiithák vagy a géthák hozták.

Avacska folyó Vaszku Trencsén, Barika Háromsz., Vacs Pest.

Csillaninskája Csillag a felsőcsemátoni területen Háromsz.

Ili város és folyó Illyefalva Háromsz., Ilye Hunyadm., Tordamegye, Biharm.

Küsmode mianszk = Küsmöd Udvarhelysz.

Küs neczk = a Küs székely tájszó kis; Necz Doboka.

Sabücskája Szabolcsmegye s helység Biharban.

- Alin hegy = Alun Hm. Alunis hegy = belső Szolnok, Alun-Ogul
 Davur = Taureny vagy Tohat Tordam., Dórok, Jászkun, Dorog
 Hajdumegye.
 Galdan Gald, Alf, Gáldtő, Alsóf, Gáldora Zágr.
 Kamii = Komolló Háromsz.
 Kirin ula város Kirin Horv. orsz.
 Kortschin Görcsönfalva Csik.
 Ortos város = Ordas Nógr., Ordasháza Pestm.
 Paras város ---- Páros dombja Háromsz. Parasszu Hunyadm., Pa-
 raszszaszeg Zala.
 Yupia tartomány r Juba Abauj, Jubicsa Zempl.
 Nagy Mogul birodalomban Adhile város - Atalla Somogy, Atalli Zala.
 Ágra város - Agris, Arad, Bihar.
 Kanta Kanta K. Vásárhely egy része s Vasban, Kanda tető-
 Csikban, Karakorum főváros Kara, Karom Szerem s Komá-
 rommegyében.
 Ung tartomány = Ungmegye neve.
 Urga Horka (Krasznahorka) Huorka, Nyitra s Trencsén.
 Muszka Tatárország régebben független.
 Amur folyó = Mura folyó.
 Andara Andorka Bors, Andornyak Bors és S.-Szentgyörgyi te-
 rület Háromsz, Andorásfalva Maros sz.
 Arakses = Arax ~ Bendemir folyó = Aracs Som. Zala, Bendeal
 barátosi helynév Háromsz.
 Ari hegy — Hari Alsóf, Arics --- Aranyos, Hunyadm.
 Argatan hegy = Hargita hegy Csik.
 Bajda város = Bajta Zala, Báttaszék talán Tolna.
 Bakalán — Poklán Torna. Pókul a Bihar, Poklonfalva Csik-Szent-
 györgy egy része.
 Balch tartomány és város — Balk székely ispán 1375-ben, kit
 oláhnak állítanak a neve után.
 Balur — Bála Torda, Veszp., Kraszna s családnév Bála ur.
 Csői = Csaholy Körösi terület Háromsz.
 Descht Kuvár puszta név — Deés, Devcse Hont, Decse Alsóf.
 Besztercze, Deésfalva aUdvarh sz. s Kükülő, a korár meg-
 felel a kopár szavunknak.
 Gaza — Kassza Trencsén, Kacza Kőhalomsz., Koza barátosi te-
 rület Hsz., ezen helynév a kétháknál Syriában fontos
 város volt.

- Harkas — Harkas Gömör, Horgas Szotyori ter., Horgác Kovászna Háromsz. Krasznahorka.
- Kazán — Kászsónszék, Csik.
- Kotolán = Kotla hegy s vár is volt rajta Fekete halomnál (Zei-den = Szkütha).
- Samachi = Somogy.
- Scirom = Szerem m.
- Tobol — Doboly al és fel Háromsz., Tobaj Vas, Dobolló Háromsz. Tabaju Sz. fm
- Tomaka — Domokosfalva elpusztult telep Háromszéken, a Tamásfalvi területen.
- Usbek = Uzbek Nyitra.
- Yask = Vaska, Verőcze, Körös, Vaszka, Trencsén, Baszka Orbai folyó a havason, Baczka Csik, Baczka-Madaras Marossz. Vaska családnév.
- Viatka — Vitka Szatmár.
- Abarmion — Oporo vec Zala.
- Alak hegy a Mustag és Ural hegylanczokat a Bogdoolával összekötő alakos hegy Erdély északkeleti szélén, Aleakos—Elekes Alf. helység, Ajak. Szabolcs, Elek Arad, Alaginci, Posega.
- Anzák Zsákod Ud. sz. Uzsa Zala, Nógr., Uzsok Ung.
- Chappanach Osus -- Koppand Alsóf, Koppány, Veszpr. Som.
- Dalunga hegy — Dolha Márm., Dolánszki Zágr., Doljani Posega, Likká, Otlosan.
- Frátta az Amur déli partján Krimi tart. = Fiafalva Udvarh. sz.
- Issedon város es Szkütha nép Herodotnál = Ecsed Szatm, Heves, Ecsed Nógr.
- Izaria = Hizaret Szamarkandban = Jezero = Vaskút.
- Soana folyó ázsiai Sarm. = Zsana, Jász., Sona Kőhalomsz.
- Suruba város = Csorba Liptó, Jászkun.
- Tálás a Kirgizek földjén — Talacs Zaránd.
- Szibéria Abalak a tobolszki ker. = Ab áfája, Torda, Abaliget, Baranya, Apahida, Uf.
- Aynos Kamcsatkában nép neve = Ajnád Csikban, Szent-Mihály egy része, Ajnácskő Göm.
- Barátkora a Jenisei partján = Barot, Barátos, Hsz., Barátfalva, Vas, Baratytyu, Som. Egyébaránt Elő-Indiában Baroda, Phoeniciában Barutó. Én fennebb a barut-ot barna víznek fordítottam s értem.

- Beresov Berzova, Márm. Berezinka, Bereg, Berezínó, Grad ('ve-res) Boleskája kamcsatkai folyó, Bolesku a Stavropoli ke-rületben egy horda, Böleske Tolna, Böls, Belov, Böls-háza Heves.
- Curukkai tó = Szarokszó Hunyadm., Sorokárok Udv. sz., Sorok-sár, Pestm.
- Csapogir tartomány = Csapó K.Küküllő, Csapi, Zala, Csaper, Nyitra.
- Jakucz - Jakusocz Zempl.
- janna folyó Janya, Tolna, Fanyak, Pozsony.
- Jakonak Jagonak, Baranya.
- jenisei folyó Székely, Magyar és Jász néptörzs név.
- Kern = jenisei folyó Kemece, Szabolcs, Kemse, Baranya, Kéme hegy Gagy mellett
- Mangusia Jenisei tartomány Munkács, Bereg, Munkács, Pa-tak, Háromsz.
- Obi folvó Obisovecz Nagy-Abus Sáros.
- Olekma folyó Szalakma patak Marossz.
- Rika Kamcsatkai folyó Rika Székelyföldi hegy, Rékas Pest, Réka, Abauj, Zágr. Persiában a vándorlaskor az uralkodó az agg Sapur volt. Sopor község Kolosm. az Eufrát folyótól Ma-gyar-és Oláh-Fráta.
- Aknasia Ákos, Ksz., Akosfalva, Marosszék.
- Albánia Albin Zempl.
- Assov az Eufrat vidékén — Ássa, Kiirth, Nyitra, Asszófő, Zala. Aszur, Kom, Pest, Asov -- Aso Felsőfőhér.
- Balcha Balkó szoros a Felsőrákosi területen Udvsz.
- Bar sziget - Bar Hm.
- Budacham a Padár folyó mellett. E név emlékeztet Budea indiai városa a Ganges vidékén s hazánkban a főváros s még több helyeken előforduló Buda névre, Berdak, Beszterce, Bud., Dob áldozati helyek.
- Budmir folyó --- Bodmér Szfm.
- Chaluma város Kolom., Vas.
- Chuta tartomány Gyalakuta stb. összetételekben, s Kutyalva névben.
- Humadán = Amadé.
- Holvun = Hatvan Ksz.
- Kesken =~r. Keskeny és Keskend Baranyában.
- Kilán tartomány =- Kilyén, Gelence, Kelenföld, előbbieK Háromsz,
- Kirmán tartomány ---= a Hermány helynevek, Körmend, Vas.

- Kossea = Kossá Fiume, Kossova, Krassó.
- Makrán Ind s Persa tartomány = Mokrin, Kikindai ker., Mokra, Ung, s Márm.
- Margastan — Margecsán, Várasd, Markóc, Vas, Som., Markos, Márkosfalva, H. sz.
- Padagra folyó = Podegraj Grad v. e.
- Padár folyó = Padár, Göm., Zala.
- Paricane város = Párkány, Eszterg., Barkán, Nóg., Bárkány, Hmsz.
- Potigárja város — Potgorje, Zágr., Podgorica.
- Randa helység = Rondavár, Som., Rongyos, Sopr. Rontó, Bihar.
- Schirás város = Sirács, Pos., Sirak, Hont, Zsira, Sopr., Siroku, Liptó.
- Tabaristan tartomány = Tábor, Sopr. Taborische, Szl. Taborische
H. báni sz., taporka, Torjai terület Hrmsz.
- Termin = Teremi, Mar. sz. s a Bácskában.
- Yesel város = Jeszte, Göm. Jeszdovec. Zágr.
- Zabdea tartomány = Zabido, Árv. Szabadi, Győr, Som., Veszpr., Szobaticse, Zala.
- Zagrus hegy Zagorum, Várasd.
- Zark tartomány} = Szarkó, Bihar, Zarkaháza, Vas.
- Zoara város -- Csora, Alf. Csőre h, 2 báni sz.
- Világ kert Világ, Zempl, Világlátó, s.-szentgyörgyi terület.
- Alyadída város — Alya székely főcsalád, Farkas 1612 H. sz.
Sámuel 1635 Ud. főkirálybirája.
- Bargancia az Araltó vidékén = Bárkány, H. sz. Barkóc, Vas, stb.
mint fenebb.
- Darvas — Darvaska, Nógr., Darvastó, Arad, Darva, Mármaros,
Darvaspatak, Msz.
- Ibanum — Ibanes, Torda.
- Saorana Sopronm., Zábrány, Temes s az Ábrány, Szék. nemzetiség s ilyenek.
- Adrinea = Assyria régi neve ----- Adriane, Vas.
- Bessara város Bessarabassa, Hm., Bazara, Ogul, Bocsán, Torontál, Bocsor, Vas.
- Kalacene tartomány Kalácsa, Bihar s Temes, Kalocsa, Pest.
- Chalné asszír által épített város ----- Kálnó Nógr., Kálnok Hsz.
- Darna város — Darnó, Pozsony, Szatmár, Darnya, Gömör, Darnó
Zágoni terület.
- Data város Tata, Komár, Dato, Torda.
- Degia város Deg K-Kük. a vég ia rag.
- Dósa város Dózsa, Bihar, Jászk.

- Habor város = Habura, Zemplény, Abar, Tolna.
 Mennis város = Ménes, Arad, Marossz. Ménesmajor, Szfm., Mé-
 naság, Csik.
 Obana város = Obánya, Veszpr, Abony, Pozsony, Zempl., Pest.
 Zegira város = Szekirjeszelo, Zágr.
 Sacorás babil. folyó Zágorhida, Zala, Zagoronv, Várasd, Zagori.
 Susa = Susitaniai város — Susa, Göm., Susany, Göm., Szusa, Zágr.
 Susianne város — Susanovec, Temes, Susany, Ogul.
 Sorthida babil város = a hida szóval összekötött sok helynevünk-
 a sort szó pedig Csortanovci Péterv. v. e.
 Usa Ufanaban = Uzsa, Zala, Nógr., Uza, Bihar, Utsa Fogaras.
 Zaguriho = Zagorje, Szluini, Ogul, Zagersdorf, Sopron.
 Zerbis a Tigris mellékfolyója = Szerbest, Bihar, Szerb Hm. Za-
 ránd, Szirbova, Temes.
 Ázsiai Törökorsz. Adana - Adana, Sáros, Adony, Bereg, Csongr.,
 Anabiában is előfordul.
 Attalia Atal, Atalja, Hmsz., feldobolyi terület, Atalla, Zala,
 Attola, Som.
 Balchan = Barchan tarkomániai öböl, Bárkány, Orbai terület, Bal-
 kány, Szabolcs.
 Darás = Darázs forrás f.-rákosi terület Udvhisz.
 Emesa = Amasa, Szatmár s az Álmos anyja.
 Faro város = Forró, Abauj, Forrószeg, Bihar.
 Ferova Munkisalk = Munkács,
 Foka város —. Fok, Som, Foktü, Heves, Foki, Abauj, Fok-
 sány, Románia.
 Giadila = Gödöllő,
 Marasche vagy Mares vára Marosény, Naszód, Maroslaka. Csik.
 Bene Laokhám = Bene, Heves, Jász, N.-Küküllő, Laokám, Zá-
 goni terület.
 Saján hegy - Szajhán, Torjai hegy Hrmsz.
 Bituzu város - Bita Hrmsz. Bitta, Som., Butgassa, Köv. Pito-
 mácsa, Bollov.
 Bizea város _ Buzu, Dob., Bisse, Baranya.
 Cserdin város Permiában — Cserdin, Baranya.
 Canda = Ganda hegy, Kandia orbai hegy Páván, Candaea ind. város,
 Candi ind. sziget, Candis méd város, Kondo, Borsod, Kanta,
 Vas és K.-Vásárhely része.
 Carmadara Comagene városa az Eufrát vidékén: Karmadura, Csik.
 Chabor babilóniai város — Kapor, Szoln.-Dob.

- Chaborás ma Chaba = Kobold, németül Kobersdorf, Pozsony.
 Charam mesop. város = Korompo, Pozsony, Karom, Karám.
 Damas város = Damás rétyi terület. Domos kovásznai terület Hrsz.
 Dor a tigris mellett = Dóra a persa öbölben =- Dura, Szatmár,
 Zempl. a lappok istene Thor.
 Dumana város = Tomanye, Szatm.
 Dura babil. völgy — Túra, Szabolcs.
 Emodus hegy = Emöd, Bors.
 Hadid a tigris mellett = Hadad, Alf.
 Halas Izauriai, Halys Galiei folyó = Halas, Békés, Halász, Szabolcs,
 Heves, Halics, Nyitra, Kunhalas.
 Irtis folyó = Irtásfalva, Lazuri.
 Is az Eufrát mellékfolyója — Ur pataka, Haszonban, Jske, Ung
 Izsa, Márm., Kom., a Margus Szerbiai folyó is nevezte-
 tett Is néven.
 Jablonói hegy — Jablunka szoros, Jablonói, Szepes, Jablonovec a
 Táttra ága.
 Kabul Kasmírban = Kabolahegy Msz., Kabolapatak Mm. Kabold, Sop.
 Kopa ázsiai Sarm. folyója — Kupa-nak is nevezve — Koppand,
 Marosparti helység, Alf., Kupán orbai hegy, Koppány, Sü-
 meg, Kopacsel, Fogaras, Bihar.
 Kassar az Eufrát vidékén — Kasar, Nógrád.
 Kecs város Szamarkandban =- Keee, Torda, Kecse, Veszpr., Kecsa,
 Torontál, Kecse réve Szentkatolnai terület, Kecsed,
 Kolos, Dob.
 Kelet-Beludsisztánban = Keled, Vas, Kalota, Bihar és Kolos, Gá-
 lát, Kézdi-Léczfalvi terület.
 Korne város az Eufrát mellett =-. Kornia, Szer., Kornecek — Hor-
 tobágyfalva, ff. Komiul, Bihar.
 Labana Tigris vidéki város Lebenye, Abauj.
 Laghons Sarm. folyó — Lakocsa, Som., Lakos, Zala, Lakócza,
 kárpáti havas.
 Mariane tó = Mariane, Verocze.
 Marmora Eufr. vidéki város ss Mármaros.
 Melitene Susitaniai tanya sr Miletine, Nógr.
 Mozens Susitaniai folyó =- Mosoe, Nyitra.
 Musul, Ninive = Musaly, Bereg, Mussaluk, Likká, Murilovszika, Zágr.
 Orvates Susitán folyó as. Orotva (Várhegy) Hmsz., Várhuta, Zala,
 Oradus sziget a persa öbölben — Arad, Oratje s Várasd.
 Persen Birmánia szélén =s Persány Fog. m.

Rest Kilánban = Resté, Abauj, Rester, Göm.
 Rhea Hircania mellett = Rahó, Göm., Rea., Hm., Rév. Baranya.
 Retteg ss Redeagu, C. Szolnok, Rhadek, Túrve.
 Ridago folyó ss vesd össze a rideg szavunkkal.

Ezen helyneveket én néhai sógorom Incze Györgytől kaptam, ki ilyeneket nekem nagy mennyiségben ígért, a mit azonban halála megakadályozott.

Ezekből látható az, hogy az Európába törő hun nép nagy területről gyűlt össze, hogy azok a vándorlásra előre fel hívta és felkészülve valának, különben akkora területről összegyűlni se tudtak volna és végül látható az, hogy a hun népárban más nemzetiségűek is vettek részt, mert ezen területek egy részében, ha ne talán hunok hatoltak volna is oda be, más nemzetiségűek laktak.

Mínthogy ekkora területről az összegyűlés maga hosszabb időt vett igénybe, abból következik, hogy a hunok nem külső nyomásnak engedve indultak a rroditó hadjáratokra, hanem saját belső elhatározásuk alapján, mire Kézai szerint a szűk haza esztekélte, hol a nevezett író szerint úgy el voltak szaporodva, mint a tenger fővénye.

Ezen elhatározásra bírhatta továbbá a kikémlett területek incselkedése, a nemzetfőnek Bálemirnek alkalmas személyisége és hadvezéri hírneve és terméketlen évek sanyarúságai, a melyek egy új éos jobb haza szerzésére és szerezhetésére alapos reményre jogosították őket.

A hun nép tehát hon szerzésre indult és erre teljesen fel volt készülve, úgy, hogy családját, marháját és ingó-bingó jószágát magával vitte. A szkiithák szava kamara, mely alatt a lakásul szolgáló szekeret értették, a hunoknál is megvolt, mit igazol a kamara szó mai értelme a Székelyföldön. Sz.-Udvarhelyen a ref. kollégiumban a lakásul szolgáló szobákat ma is kamarának nevezik és a Székelyföldön azon raktárt is, hol a gazdasszonyok élelmi szert és egyéb a háztartáshoz, szükséges dolgokat tartanak, szintén kamarának nevezik. Ily kamarákon, vagy is födeles szekereken, melyek gyékénnyel és vászonnal, esetleg bőrrel voltak behúzza és a melyen a család a marhák között meghált, költözködtek a hunok és még pedig elől a csatározók és utánok a családok marhástól

és vagyonostól, hihetőleg népek, nemzetiségek és törzsek szerint.

Az előkészületet eléggé igazolja továbbá a főnök Bálemir neve, a mely tisztí név és isteni urat jelent, minthogy Bál = a nap isten volt, a mint fennebb már láttuk; az emír pedig egy ma is használt persa vagy török szó és úr jelentéssel bír. Ezen főnök, kiben a tekintély és tehetség megvolt, kezességül szolgált a vállalat sikeréről. A nagy előkészületet igazolja továbbá a főbíró Kádár, a Turda nemzetiségből, melyről régebbi krónikáink megemlékeznek.

Ezen főbírói tisztnek hatalmáról és jogköréről eléggé tájékozást nyújt azon körülmény, hogy arról a krónikások mind tudnak, a mi egyszersmind azt-is igazolja, hogy az elindulás- előtt valamely országgyűlésen szigorú törvényeket hoztak és azok végrehajtásáról már előre gondoskodtak, különben sem a főbírói tisztségről, sem a főbíró nevé- ről nem tudnak vala a krónikák írása idejében, a mi a bejövétel után csaknem 1000 évvel történt.

Itt meg lehet jegyezni azt is, hogy a főnöknek nemzetiségét a krónikások nem tudják, a míg a főbíróét igen. A Kádár név is, a mint már fennebb megjegyeztem tisztí név és bírót jelent, ily jelentéssel bír a törököknél ma is a Kádi szó, mely bírót jelent, innen Sz.-Udvarhely mellett, hol a székelyek főkámja lakott Kadicsfalva, a mely községnév az országbíró lakását mutatja és innen a sok Kádár nemzetiség a székelyek között ma is.

Főbb vonásaiban azon törvénycikkeknek is, melyeket az őshonban az elindulás előtt hoztak, nagy részét a későbbi eljárásból, kétségtelenül ki lehetne gomolyítani, de minthogy itt én szükségtelenül egy vitát felidézni nem akarok, arról most értekezni célirányosnak nem tartom. Csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a törvények szigorúak valának, a mit a rend fentartása és a hadi szolgálatok teljesítése feltétlenül megkívánt.

Magát a hun nép számát krónikáink 108 nemzetségre teszik és ezen nemzetség mindenike 10,000 harczost tudott sikra állítani, e szerint a harczosok összes száma 1.080,000 lett volna, a mely szám 5.400,000 lelket eszén átlagos számítás szerint.

Ezen szám túlozva nincs, mivel a nyugati és keleti román birodalom azon időben annyi katonát tartott fegyverzetben, így tehát azon népnek vagy nemzetnek ennyi néppel bírnia kellett, minthogy a harczot mindkét birodalommal felvette és folytatta, sőt diadallal végezte, úgy hogy mindkét római birodalom adófizetője volt. Sőt tekintve a római birodalom segélyforrásait, melyek ily erővel folytatott háborút huzamosabb ideig megbírtak, hihetőleg a hunok száma nagyobb volt, különben a kimerülés jelei hamar jelentkeznek vala.

Érthetetlen azon körülmény, hogy a 108 néptörzs mindenike 10,000 harczost tudott síkra állítani, mert a népek szaporulatánál és fogyásánál a szám, különösen háborús időben, nagyon változik és így a 108 ilyen azonos népességű és harczost számláló népet találni mindenha képtelenség lehetett. Ezen okból én a 108 népet nem úgy értem, a mint az írva van, hanem ezalatt azt értem, hogy a hun népvándorláskor 108 hadtest vagy dandár vala, melyekben egyenként 10,000 harczos volt és így a népet nem a nemzetiségi szerkezet szerint osztották külön hadtestekbe, hanem a megalakított hadtestek képeztek egy-egy népet vagy hadat.

Ezen feltevésben megerősít a hun birodalom európai bomlása után tapasztalt elhelyezkedés és az így fejlődött népszerkezet. Ugyanis Jornandes nyíltan kifejjezi, hogy a gepidáktól keletre négy huntörzs telepedett meg; és pedig a bitugorok, a bardurok, az angiscirok, az ulszingurok.

Ezen néptörzseket feltaláljuk a mai Székelyföldön, mert a bitugorokat, a mint fennebb az írásnál felfejtettem-csakugyan megtaláltuk már, a bardurokra emlékeztet Udvar, helyszék egy része és pedig Bardócz fuszék, emlékeztet Mármaros megyében, mely Székely ispán hatósága alatt állott Bárdfalva, sőt emlékeztet még a Congobárd népnév is, az angiscirokra emlékeztet Háromszéken Angyalos és Szöröcs községnév és pedig az angi szóra, mely szerintem azonos a mongol cang = fehér szóval; Angyalos, hol a nép mai nap is fehér és, fekete Forró családot különböztet meg. A vég ol rag a nép neveinél gyakori, mint például az ant-nép Antal, Andal és Vandái, a bolgár eszegel és Eszék város név, a bolgár berzul népnév és

Verőcze megye neve, a bolgár ősz nép és mosul, moz nép név, ilyen a lengyel és lignisok, ilyen a spanyol, Hispánia szótól, mely az ispán szavunkkal azonos, ilyen az angol, hihetőleg az Angyalossal azonosan képződve és azonos gyökből a fehérből, minthogy a britt veres-fehér (germán) szóejtés, mely nyelvben sz hang nem volt és így a birisz-t brittnek kellé kiejteni, így találjuk az uz törzset is osul alakban stb. A scir népeket megtaláltuk a történelemben gyakran úgy Európában, mint Ázsiában és arra emlékeztet Háromszéken Szöröse község név, melyből ször = scir, a cse mongol helységrag, milyen még van Háromszéken is, pl. Kilyén, összevetendő Gelence község névvel, miből kitűnik, hogy ezen község nevek azonosak, Papolcz is lehet ilyen Upolet székely főrabonbántól; de láttunk fennebb még ilyet Tulcsa és Toulouse város nevekben, melyek Tolnamegye névvel azonos gyökből erednek és a toll (székelyesen tullu) hazáját jelölik stb.

Az ulszingur népre emlékeztet Olasztelek Erdővidékén is, emlékeztet Szabolcs népnév és mely ülsz szó a török nyelvben törzsszavunkkal azonos értelmű Vámbéri ur szerint, az ingur szó a hungar, ungar stb. népnévvel, mely alatt ma a magyar értetik, azonos. Azon körülmény, hogy egy hun és egy magyar törzs azonos névvel bir, ez azon rokonságot, melyet krónika Íróink a magyarok és hunok között állítanak, bizonyítja, míg krónika Íróink között egy sincs olyan, ki a magyarok és avarok között a rokonságot állítaná, holott a két népet annyi idő választja el a 4 folyó melletti hazában, hogy lehettek többen olyanok, kik az avar birodalomban születtek és a magyar birodalomban haltak meg, holott lakást sem változtattak.

Hunfalvi Pál ezen ragaszkodást a hun néphez, mit az ingur és ungar is bizonyít, nevetségessé akarja tenni és azon körülményt, hogy a krónika írók az avarokról nem tudnak, tudatlanságnak írja, holott ez, a mint alább jobban ki fog világolni, az ő tudatlanságát és arczátlanságát igazolja.

Visszatérve ezen népnevekre, a Székelyföldön nem ezen népeket találjuk emlegetve a nemzetiségi szerkezetben, hanem a Halom, Eörlöcz, Jenő, Medgyes, Adorján

és Ábrán népet, a mely körülmény a 108 nemzetiség alatt 108 hadtestet késztet feltételezni, mert különben ezen népeket találunk később is a Székelyföldön, hol azok laktak és azok nyomait a fennebbiek szerint ma is megtaláltuk, a míg a nemzetiségi szerkezet ezen népek között más nemzetiségeket mutat fel.

A genus szó alatt csakugyan nem lehetne hadtestet érteni, de minthogy nekem a Kézai krónikája nem eredetiben, hanem a Szabó Károly fordításában van meg magyarul, én még fordítási tévedésre se hivatkozhatom, annyit azonban kinyilatkoztatok, hogy a hunok között 108 olyan tribus, mint a székelyek 6 tribusa, nem létezett és; nem létezhetett. Egyébiránt erről alább a nemzetiségi szerkezetben bővebben fogok értekezni, a hol ki fog derülni, hogy a 108 genus nem a nemzetiségi szerkezetre vonatkozik, vagy ha oda, akkor, ha minden tribusban négy genust veszünk fél, ez 27 tribust tenne olyat, a milyen a székelyek 6 tribusa.

A nemzetiségi szerkezet a nyugati népek közt nem volt meg, az azokban előforduló nevezetek nem találhatnak a latin kifejezésekkel, a melyek alatt mi ismerjük és így úgy a kifejezésben, mint az értelmezésben hibák fordulhatnak elő, a melyre csak külön tanulmány útján jöhetni rá, a mit azonban az eredeti források nélkül nem tehetni meg.

VI. SZAKASZ.

Európa nemzetiségi és államkormányzati viszonyai a hun nép vándorlásakor.

Nem azért veszem a nemzetiségi és államkormányzati állapotot egy kalap alá, mintha a kettőnek okvetetlen azonosnak kellene lenni, mert az nagyon eltérő is lehetne.

Így tudunk a görögök, a rómaiak, a németek és szlávok között elkeseredett harcokat az uralomért, tudunk, a történelemből több alkalmat, midőn ugyanazon nemzet fiai egymással farkasszemet néztek, sőt bokáig gázoltak egymás vérében, sőt sajnos, tudunk esetet, midőn nemzetünk fiai is élet-halál harcot vívtak egymással, így tudjuk az utigurok és kutigurok irtó harczát egymás ellenében.

Mindezek mellett az idő tapasztalatai azon szabályi állították meg, hogy egy idegen hatalommal szemben, a lét felett folyt küzdelemben, ugyanazon nemzet fiai rendszeren összetartok és a vér nem tagadta meg vérért talán soha,

A hun nemzetnek, midőn a Volgát átlépte és európai vándorutjára kelt, ezen viszonyokat ismernie és számolnia kellett azon körülményekkel, a melyekkel találkozand és a melyekkel itt neki meg kellend birkóznia.

„Huh bele Balázs, lovat ad az Isten “-féle terv, vagy okoskodás ki volt zárva, mert egy nemzet vaktában vándorútra nem kel soha.

Tisztában kellett lennie a céljukkal és ez okon tudnia kellett az út irányát, az útban találandott akadályokat és a célpont állapotát és minőségét.

Az út irányát már előre meg kellett állapítania, különben kelet, észak vagy délnek indulnak vala. Nyugaton

ott volt már a kiindulásnál a Volga, melynek átlépése nem olyan könnyű egy nemzetnek és annak áthidalása előleges tervet és annak végrehajtása időt kívánt.

A természeti akadályok mellett számolnia kellett a mesterséges akadályokkal, a melyet az útban találandott népek fognak elejükbe gördíteni és melyeket nekik le kell küzdeniök.

S midőn mindezekkel tisztában voltak, az utrakelést csak akkor lehet meghatározni.

Tudjuk azt, hogy nem idegen nyomás okozta utrakelésüket, hanem arra önként vállalkoztak, mert a népek mind alattvalóik valának a szomszédságban.

Tudjuk azt, hogy az útrakelés már jó előre évekkel el vala határozva, mert különben a messze keletről a népek nem csatlakozhattak volna, a kiknek jelenlétét az elhozott helynevek igazolják, sőt tudták az idegenek is, a mit a perzsa vagy Sapur uralkodó, vesd össze Szopor, az Eufrat vesd össze Fráta stb. számtalan helynevek igazolják.

Hazai krónikáink fenntartották a főbíró nevét, ki hivatva vala az egyesek és a népek között, ha a szükség kívánni fogja, igazságot tenni. Ez Turda nemzetiségből való volt Kádár névvel. Milyen ismerős név és úgy látszik tisztí név (*nomen officii*), mert nyelvünk szerint ez főtörvénytévőt jelentett. Ez egyenes kaszt rendszert bizonyít. T. i. tor, innen torol, a halotti tor, midőn a csatatéri megöletést megbosszulni (megtorolni) vállalkoznak az ismerősök, barátok és rokonok. E szóból keletkezett a törvény, mely a tör = ront-nak képzése. Innen jött a dalnoki erdőterületen Kötörmény Háromszék és innen Csikban Kotormány helység, a Kötörménynek mélyhangu változtatása. A da a mongolban ma is főnök jelentéssel bír és előfordul nyelvünkben a Vajda = harczfőnök, mert vaj vagy baj = harcz, a mint azt a párbaj szó igazolja, előfordul a gazda szóban, mely házfőnököt teszen. Ilyen szó, melyben a hehezet torokhanggá élesedett, elég van nyelvünkben, de találunk régebbi helynevekben is, pl.; Hamar, Komárom, Kemér, Komoró, Szemere, számár stb. heth = törzs név a ketháknál és ettől a neveik, nálunk Kéthely stb.

A főbíró neve Kádár szintén tisztí név. Kádi a törököknél ma is bíró. Nálunk nagyon sok Kádár család, Székely-Udvarhely mellett Kadicsfalva feltalálható ma is.

Ne ütközzék meg az olvasó, ha én mongol szót idézek, mert jóllehet a nyelvtudósok mind tagadják a mongol eredetet és finn-ugornak jeleznek, de én őseinket hunnak tartom, mely nem finn-ugor, nem mongol, nem török, hanem hun és ezen népek szomszédságában lévén, azok tőlük sokat átvettek, mit a szóegyezések igazolnak.

Ily készüllettel indulva útnak, a hun népnek tudnia kellett már az induláskor, hogy hol akar megállapodni és tudnia kellett azt, hogy előbb-utóbb az újhazában kereke a rómaiakkal összeakad, tudnia kellett a roppant római birodalomról, sőt ismernie kellett, hihetőleg persa szövetség alapján, a rómaiak fegyverzetét és harczmodorát is és biztak abban, hogy azokkal is meg tudnak birkózni és készek voltak rá vállalkozni.

Azon időben és még azután is egészen 395-ig a római birodalom még együtt volt és magában foglalta az ismert világot. A libiai pusztától és az Eufrattól nyugaton az Atlanti-Oceanig és a Rajna, Duna és a Kaukasustól Afrika belsejéig minden szárazföld és tengeren Róma volt az ur.

Ezen roppant birodalomról a hun nemzetnek tudnia kellett már csak azon oknál fogva is, hogy a Kaukasusnál csaknem érintkezett a két nemzet, hihetőleg segítették a persákat a Róma elleni hadjáratokban, sőt hihetőleg a germán partnemzet, mely a sziszegőt nem használta, a hunok segítségével változott át persává, minthogy mind a kettő veresét jelent, csakhogy az egyik a persa hunos kifejezés, a part pedig a germános, átalakulva a hun kölcsönszó.

Minthogy tehát a római erőt, fegyverzetet, harczmodort és népességet a hun nemzetnek ismernie kellett és tudnia kellett azt, a mint a megtelepedésükből látható a céljuk, hogy kerekük a nyugaton összeakad a rómaiakéval, számon véve a hatalmukat a rómaival szemben, oly erőt kellett kiállítani, mely amazzal szemben kellő ellen-erőt képviseljen.

Ha a hun nemzet csak magára számít vala, úgy e vállalkozásuk örültségnek lesz vala tekintendő, minthogy egy-két csatát ha megnyertek volna is, kimerültek volna a segélyforrásokból és így veszve lettek volna.

Annyi népe a vándor útra indult hun nemzetnek, bármily számosnak képzeljük azt, bárha a krónikaíróknak a tudósítását, a 108 nemzetiségnek egyenkint 10.000 harcossal felvéve, egészen hitelesnek fogadjuk is el, nem volt, a mennyi ily elhatározás véghezvitelére okvetetlenül szükséges. Ebből az következik, hogy a hunoknak rokon népekre kellett számítani, a kik erejüket hatványozzák, nem elforgácsolják.

Én úgy hiszem részemről a fennebbiek alapján, hogy e rokon népekről a hunok tudtak is, arra számítottak és lehet, hogy segélyezésükről biztosítva is voltak.

Európa népei azon időben négy részre voltak oszthatók. Délnyugaton lakott a római nép maga, délkeleten lakott a görög, mely ezen korban római fennhatóság alatt állott, sőt mondhatjuk úgy is, hogy római uralom alatt volt, bárha azzal már külön miveltsége, nemzetisége, uralmi hagyományai alapján soha összeforni nem tudott volna, északnyugaton lakott a germán nép és északkeleten a szkiitha, vagy getha, vagy góth nép, bármely nevet használjuk, minthogy azok mind feketét jelentenek.

Ezen fekete népek voltak a hunok rokonai, a kikre számíthatott és hihetőleg számított is a vállalkozásában. Ezen korban az orosz még nem létezett, az ha volt is, csak szolgaságban sínlődött, ahoz sem esze, sem ereje, sem akaratára nem volt, hogy önálló ur legyen, de önállóságot nem is igényelt. Az orosz pán szó, a mi urat teszen, alig kétségbe vonhatólag azonos a hun szóval és vagy ekkor vagy még előbb az antoktól keletkezett náluk. Vesd össze pank, pánkó, fánk és vánkos szavainkkal, a mely szók a felnőtt, dagadt, felfuvalkodott, szóval fennlevő uralkodó képzetet fejeznek ki ma is nyelvünkön.

Ilyen rokon népeket, feketéket, mint ők is valának, tudtak s ismertek északkeleten, a hol átköltözendők voltak.

Európának ezen négy népe között, a négy folyó vidékét, a mely ezen négy népszövetség érintkezési pontját képezte, ezen időben a feketék uralták.

Ezen ország, mely a történelem világánál annyi vérontásnak volt a színhelye, azelőtt is ilyen volt, mert ezen terület képezvén a különböző népszövetségek érintkezési pontját, mindenik hatalma és dicsősége idejében itt akarta a lábát megvetni, hogy világalomra törő céljában mindenik a további haladásra itt nyerjen egy biztos kiindulási pontot.

Alig kétségbe vonhatólag ezeket mind jól tudta a római tanács is. Már több mint másfélszáz évtől fogva hallották az Al-Duna népei vész- és segélykiáltásait Hatalmas uralkodók, mint Traján, a négy folyó mellékeit bekebelezték a római birodalomba, de azután hatalmas és dicsően uralkodó császárok kénytelenek voltak ezen pontot ismét feladni, mert nem tudták megtartani az odanyomuló góthoktól.

Aurelianus imperátor idejében, bár ő győzelemmel küzd a góthok ellen, a Dunától délre fekvő Moesiák a góthok gyakori becsapásaitól elnéptelenülnek és a hatalmas Aurelianus feladja Dakiát, a római légiókat és lakosokat a két Moesia közé visszatelepíti és ezen területnek adja a Dakia nevet, mely a római írónál Dakia ripensis néven lesz ismeretes,

A roppant római birodalom hatalma és ereje teljében kénytelen a négy folyó melléki uralmat feladni.

Így volt kénytelen a négy folyó mellékét a török is feladni hatalma és dicsősége fénykorában később, sőt nagyot nem mondok talán, ha azt mondom, hogy itt enyészett el a római császárság és itt e területen szállott alá az ausztriai császárság fénye.

Évezredektől fogva a mi fajunk bírta e területet és ő volt minden, évezredektől fogva minden hatalmas és világalomra törő népáradatnak hullámtörője.

Más uralmat itt a négy folyó mellékén józan ésszel ma is képtelenség képzelni is állandónak, mint a mienk, ezen szabadság szerető és rokon nélküli népé, mely mégis nincs úgy kiteve az ezen területért versengő népek irigységének, féltékenységének és gyűlötségének, mintha bármelyik más bírná.

Római uralom itt ma talán képtelenség is volna, de azt elleneznék a német és szláv. Német uralom képtelen-

ség, mert azt nem engedné a szláv és olasz itt. Szláv uralmat itt nem engedhet meg a német, olasz és még a többi sem.

Hazánk itt oly helyen van, mely ma is a népek bírása törekvési célja. Ha ezelőtt bár másfél száz évvel egy bölcs és előrelátó nemzeti uralkodónk lesz vala, akkor nem mi volnánk az 5-ik kerék ma az európai államgépzetben, de így, az Isten tudja mi lesz. A mi elmúlt, vissza nem jön, s azért már késő bánkódni, hanem messzé előrelátással törekedjünk magunkat fenntartani és erősödni, mert a világtörténelem sokszori ujjszatása szerint a négy folyó mellékén kell a roppant orosz birodalomnak is szétomolnia.

Alapjaiban véve fel, Európa államkormányzati viszonyai azóta keveset változtak a mai napig.

Európa dél- és északnyugatját ugyanazon népszövetségek bírják ma is, mint a hunok bevándorlásakor. Északkelet, mely akkor a leghatalmasabb volt és felvette a keztyüt délnyugat és délkelet egyesült hadaival szemben is, csak uralmat és nevet változtatott, de áll ma is roppant területtel, néppel és hatalommal.

Délkelet elenyészett, mint az olaj a lámpában. A görög népszámban, erőben és hatalomban megfogyatkozott, a helyette jött és ott elhatalmasodott török is elenyészett, a mi lesz ott, annak csak az Isten a tudója.

Végül a központban vagyunk mi. A görög néppel együtt kihalt itt az emléke is annak, hogy itt valaha görög lett volna. Csak azon tudat, hogy a kereskedelmet e század derekáig, különösen déli és keleti cikkekkel, a görögök tartották fenn és némely helységnevek, mint Kőrösbánya a χρῆσθῆς -tól = arany stb. tartották fenn magukat

A római uralomra emlékeztetnek az oláhok, kiket az északi colossus, már az azonos vallásfelekezet alapján támasztandott rokonszenv segélyével, mihamarább el fog nyelni.

A német uralomnak is vannak képviselői e központi hazában, Ezek közül a tiszta németiség a kényszer nyomásának engedve, a magyar többséghez több vonzalommal lévén, eloszolva az idegen nemzetiségek között, elmagyarosodik. A szász pedig csekély száma mellett addig

mindig ellenünk lesz, a míg eloláhosodása okán úgy elapad, hogy ellenállni képtelen lesz.

Vannak még szlávjaink, de azok ma még sokkal kevesebben vannak, minthogy itt az uralom felett csak kérdést is támaszthatnának maguk erején, a külsegítséget pedig nem engedhetik meg a német és olasz sem., különben a szláv erősen a nyakunkra nőne és félhető, hogy a világoralmi rendet erősen megzavarná.

Hogy apróbb részletben, milyen volt az észak-kelet és a négy folyó melléke a hun vándorlaskor, azt alább a hunok csatározásainál meg fogjuk részletesebben látni.

Fennebb jeleztem, hogy a hun népnek a romait ismernie kellett és ismerni kellett az útjába eső népeket, a kiket meghódítani és bekebelezni kellett.

Hogy a római nép mennyire ismerte a hunt, arról bővebb tudomásom nincs, de annyit tudok, hogy az is némileg tisztában volt ellenfele erejéről, hatalmáról és veszélyességéről, miről meggyőződhetünk ha olvassuk az egykorú Amm. Marcellinust, a későbbi renegát Journandest és elgondoljuk, hogy mily hamar kinevezték Uldint római hadvezérnek és adtak neki tetemes évi díjját, miből látszik, hogy a római tanács a hun vezéreket jobbnak és tanácsosabbnak tartotta megnyerni, habár vásár vagy vesztegetés útján is, mint a leverésüket megkísérteni, a mely a tanács bölcs belátása szerint kedvező eredményt alig ígért. Talán a hunokkal kezdődik azon későbbben általánossá váló gyakorlat és melyet előbbi időkből csak Deceballal tettek meg rövid ideig, hogy jónak találták a békés szomszédságot pénzen is megvásárolni.

Így közeledett egy harcziás nép Európa szívébe, hogy ott megfészkelve magát, más államkormányzati viszonyokat teremtsen.

Ekkora szerepet szánt neki a meghódoló észak-kelet és észak-nyugat, ekkorát szánt neki a békét megvásárló dél-nyugat és dél-kelet.

Ha azon kérdést teszem fel magamnak, hogy mi birta Európa harcziás, nagy, népes és vitéz nemzeteit, egy úgy szólván ismeretlen nép előtt ily rögtönös feltétlen megadásra, még kísérlete nélkül is annak, hogy azt eltávolítsák maguktól, vagy éppen le is verjék? Arra

nekem a feleletet a menekülő népek rémes előadása adja meg.

A vandálok, majd a vízigothok, azután az osztrogothok stb menekülő csapatjai kézzelfoghatólag beigazolták a rómaiak előtt azt, hogy azon nép, melyet a hátukon visznek és mely őket hontalanokká tette, minő lehet.

Ezen előadásokból megtanulta a római önérzetes vitéz és harcias nép azt, hogy legjobb lesz a békés szomszédságot megvásárolni tőlük. Még nálunk is él e közmondás: „futni szégyen, de hasznos“, így vagy talán még inkább időszerűvé válhatott Rómában és ezen közmondásunk van megalapítva Amm. Marcellinus és Jorandesnek ma is olvasható műveikben és lehetett még több írott és számtalan szóbeli előadásban, melyek időfolytán elenyésztek.

Ezen korban keletkezett népnevek.

A hun nép vándorlásával új népnevek tűntek fel, olyanok, melyekről vagy milyenekről azelőtt szó sem volt és minőket az azelőtti földrajzi Íróknál hasztalan keresünk. Ezen népnevek végragjai ur-gur-ral végződnek és mutatják azt, hogy ezen végragok egy önálló szót képeznek és egy más szóval vannak összekapcsolva.

Ilyen népnevek:

Songár

Bokhar

Hunugor

Avar

Utigur ezek utrigur, kutrigur, uturgur és kuturgur

Kutigur alakban is előfordulnak.

hungor, hungar, ungar, unger stb vengerek

bitugor

alszingur

bardur

bolgár stb.

Ha a földrajzot megtekintjük, ezen népneveket azon területen találjuk mind, a hol a hun nép vándorútjában

megfordult, miből kétséget kizárólag következtethetjük, hogy ezen népnevek a vándorlásaikkal vannak kapcsolatban és jelentésük is valami hun fogalomnak felel meg, mely a jövevény szónak megfelel és vele azonos értelmű.

Mínthogy ezen népnevek a hunok vándorútjában vannak mind és egyebütt írmagul sem találhatóak? mínthogy ezen népnevek a földrajz- és törtenelemíróknál csakis az ázsiai hun birodalom szétomlása után kezdenek feltűnni, mínthogy belőlük többen egyenesen és bizonyíthatólag hun fajú népeket jeleznek, ebből talán kétséget kizárólag következtethetni, hogy ezek hun népek valának és a nagy hiungnu (a sinaiaknál) nép szétforgácsolt részei.

Egyszersmind ezen népnevek nyomán, a hun népvándorlás útja kétséget kizárólag kijelölhető ma is.

A mi magát a szó értelmét teszi, én mint székely, ki a hunok egyenes utódai közül valónak tartom magam, az alábbiakban fejezem ki.

Ár, például e szavakban árvíz, népár stb. sok jövevényt tenne; háruul, hárit mozgásba jött vagy mozgásba tettet jelent; jár. jer, gyere a mozgások kifejezői; gurul, gördül, kerül, kering stb. mind mozgást jeleznek; parittyá, háritó (villám), mozgásra kényszerítő eszközök; gyarmat, harmat stb. szavaink értelmezésében a mozgás, a jövevény, szóval a vándorútra kelt hun nép állapotának kétségtelen kifejezését megtaláljuk és ha e szókból a különböző szóképzők lefejtetnek, akkor az gar, gur stb. szavak maradnak az értelem alapkifejezőiül.

Ezek szerint kisértsük meg a fennebbi népnevek megfejtését nyelvünk alapján, mely nyelv alig kétségbevonhatólag a hun nyelv egyenes utóda, a mint az már több fennebbi állításokból kitűnik.

1. Songár. Songárország, vagyis nyelvünk ismerete alapján Szongár- vagy Zongárország az altai hegységénél van ma.

Mínthogy az Ind folyó Szind (indus)-nak is mondatik az ott lakók által, mínthogy a Szin, a vízszínén úszik, vagy szintig töltsd a poharat kifejezésekben, a mint a hun értelmezésénél láttuk, felső részt, területet jelent és maga e szó a hunok kifejezésére hazánkban is használtatott,

például az idegenek közt Torda-Aranyosmegyében *Szind* község név, de már Ázsiában ott vannak a Szunda szigetek, melyek ind, Hindosztán mellett, melyek hunokat jelentenek, egyenesen hun birtoklást igazolnak, az első szótag Szón — hun értelmű, gar pedig jövevény. Szongár = hun jövevény.

7 Azon kérdésre, hogy honnan mentek oda a hunok, mikor azelőtt is ott laktak, szolgáljon feleletül az, hogy jöhettek azok messzebb keletről oda, de jöhettek azok nyugatról is, midőn az elkallódott utasok ott ismét összegyűltek, hogy az elhagyott hazában, egy zugban, mely vagy hozzáférhetetlen, vagy nincs az idegen népek nyomásának erősen kitéve, ismét hazát alapítsanak és azt összetömörülésükkkel megoltalmazzák a támadások ellenében.

2. Bokhár. Ez jelentheti a bukott jövevényeket. A hun birodalom szétomlása után, a bukott rész indult vándorútra. Ez azokat jelentheti, de jelentheti azokat is, kik az útról leterelődtek, s czéljukban elbuktak.

3. Hunugor. E népnévben a hun és gur már értelmezve van és hun jövevényt jelent. A közben levő n megfelel az új szónak s azonos az ujjurral és így hun új jövevény, Az új i-vel is van kifejezve, pl.: Ilók Horvátországban = Újlak. Iharos-Berény és Igar a Tisza mellett szintén új jövevények, melyekről azonban alább még értekezem.

Itt e népnévben feltűnhetik az új kifejezés és mint-hogy azt még alább is látni fogjuk, már itt értelmezzük e szót.

Azon kérdésben, hogy ha a hunok új jövevények, kik akkor a régebbi jövevények, csak is azt felelhetjük, hogy a fekete hunok régebbi jövevényei a Herodot melan-klén-jei vagyis fekete ruhásai, a kik kétségtelenül a finnek.

Ezen két nép valahol érintkezett és ott megkülönböztetésül a régi hunoktól (finnek) nyerték a hun új jövevények szót elnevezésül s a valóságnak megfelelően az ujon jöttek, de ily régebbi hunok lehettek az antok is.

A történelem nem ér vissza tudomásával arra, hogy a történelem előtti korban is voltak hun vándorlások, de a nyomorodás beigazolja azt, hogy a finnek, vendek, antok,

sziithák, skótok, vagy gethák vagy góthok mind ugyanazon fekete népeknek a történelem előtti korbóli kiáradásai.

Hunugor tehát hun új jövevény ezen régi feketékkel szemben.

A finnugor, minthogy finn új jövevény nincs és régebbi sincs, ezen elnevezés egy ostobaság, mert finn van, de finnugor nincs, finnugor pedig képtelenség.

A finn egy hun jövevény népnek egy régi kari elnevezése, de minthogy a hunok újabbkori áradása hun névvel van mindenütt jelezve, a finnugor szó képtelenség éppen úgy, mint az indogermán, melyről fennebb szoltam.

Ezen elnevezések nem léteztek a valóságban, nyelvészetileg képtelenségek és csak az illető használó nyelvési butaságot árulják el.

A finnugor szó csakis a finnek között lenne feltalálható, megkülönböztetésül a régebbi finnektől, de azok nem oda költöztek.

4. Avar. Ezen nép nyelvünk tanúsítása szerint fehér jövevényt jelent, mert az av = fehér, innen fehér, mint a hó, lásd a színeknél; az pedig = jövevény. E népről alább külön is fogok írni és ott a jelzése bizonyíttatni fog.

5. Utigur, kutigur. Ezen népnevek két utolsó szótagját már a 3 folyószám alatt leirt hunugor népnévnél kifejtettem. Ugor, igur, valamint Újlak és Ilók a helységnevekben azonosok és új jövevényt jelentenek. Ilyen alakú helynevek hazánkban is vannak, pl.: Igar és Jharos-Berény. E helységnevekben is az új jövevények megjelöltetnek, a régebbi itt lakó, azonos népek helységneveitől.

Az út és kút szavak megfejtését, a törzs szerkezeten jelépült nemzet használta és így könnyen érthetőek és én azokat öt és hattal fejtem meg és éppen úgy és azon alapon keletkeztek mint a tetraxit vagyis négy sziitha hetu moger =, hét magyar. Az utrigur, kutrigur, uturgur; és kuturgur elnevezések ugyan e népeket jelzik és ebből láthatólag az elsőeknek az idegen írók által elrontott alakjai, a mit már e népek igazolnak, kik ily hasonló, de mégis ily eltérő nevezetekkel nem illethetők egyszerre, a mi az elrontást kétségtelenné teszi.

6. Hungur, ungur, hungar, hunger, ungar, vengerec stb. Ezek a fennebbiek alapján hun jövevényt jelentenek és bővebb igazolást nem is igényelnek.

7. Bitugor = Betű új jövevény, Ezek az írással foglalkozók voltak, miről már volt fennebb szó és valamint a Turda nemzetiség a törvénytevőket, ez az írókat jelezte. Ezek a kaszt-rendszer bizonyítékai.

8. Ulszingur. Ezen népnév két utó szótagja már értelmezve van és hun jövevényt teszen. Az Ulsz szó előfordul az olasz nemzet nevében is, de nem tudom, hogy azt a góthoktól vagy a longobárdoktól kapták-e? Előfordul a Székelyföldön Olasztelek község nevében, Szabolcs vármegye nevében, mely fehér ules vagy olaszt jelent és előfordul Jornandesnél az ulciagir népnévben, mely szintén fehér olaszt jelent.

9. Bardur = Bár jövevény, mert az ur külön szó, mi Bardócz fuszék Udvarhelymegye egy része és a longobárd népnévből kitűnik. Ezen bárdok a fekete hunok egy törzsnépe valának Bardócz fuszékben, — mi az ottani folyó és községnevekből ma is látható. Maguk a longobárdok is Brandenburgból költöztek, mi szintén fekete vagy barna = bara. A longó-lunka szó, ma sik helyet teszen lanka, előfordul Háromszéken Markos község alatt Lunka néven és a Jablunkai kárpáti-szoros nevében.

10. Bolgár = bolgai jövevény, kik nevüket csak a hun vándorlás után kapták, mert azelőtt a Volga más neveken neveztetett.

Ezekből kétségtelenül látható, hogy e népek a hun nép vándorló részei, nevükben benne van a jövevény kifejezés és a hun vándorlás útját kétséget kizárólag kijelölik.

Azon népszövetség, mely a négy folyó mellékén ma él, az is nevében hordja a gar-gur szót, tehát az is jövevény, neve: magyar.

Alább midőn e név felvételét s annak körülményeit adandóm elő, akkor ezt bővebben tárgyalandom.

Korábbi népár-ak maradványai.

Azon úton, melyen az ar, gar, gur végzetű hun nevek toluultak a nyugat felé Európába s azon is át toluultak ilyfajta népek a történelmi kort megelőzőleg is.

Azon népek, melyek egy törzsből szakadtak ki, még

általunk is felismerhetők, részint a neveikről, részint a harcsmódokról, részint szokásaikról.

Ezen népek gomolyodása más, részint fajtájukbeli, részint idegen és másfajtabeli népekkel nem valamely megállapítható szabály szerint, hanem a harcok szerencsés vagy szerencsétlen kimenetele szerint történt és így Hunfalvinnak a népek ülepedési szabályait tárgyaló nézetét, az merőben önkényesen és megfontolatlanul s a valósággal ellenkezően lévén felállítva, az alábbiakban úgy hiszem teljesen hitelesen is megczáfolhatom.

Nagyobb népek, mint a feketék is, a történelmi kort megelőzőleg gyakran bocsátottak ki rajokat kebelükből. Ily rajokul tekinthetők a szkiithák, melyekkel azonosok a gethák, góthok és skótok, ilyenekül tekinthetők a hunok, melyekkel azonosok a finnek, antok és vendek, már a nevüknél fogva is,

De ily rajokat bocsátottak ki nyugatra a fehér vagy germán népek is, melyeknek csak a feketék által uralt észak-keleti és Közép-Európában vagyis a négy folyó mellékén az alábbi nyomaikat fedezzük fel, a történelmi korban.

így a Volga mellett a Jornandes idejében laknak az ulciagirok, melyek már az agir = fehér nevüknél fogva a fehér-germán népek közé sorozandók. Ezen fehér népek itt éltek századokon át, a míg a megfogyatkozott feketéket letépervén, ők jutottak uralomra és agacir vagyis nyelvünk szerint a kozár nemzetet alkották, melynek fővárosa neve Sárkel, vagy az arab írók szerint Sarasén volt. Ezen sárkel = fehér vár, mert szár nyelvünk tanúsítása szerint fehér, pl. szárhegy és szárcsi ló = fehér lábú. Kel — ma akol nálunk — a törököknél kula pl. Jedikula = hét torony, tehát sárkel = fehér vár. A kel szó a fehér bolgároknál is előfordul mind Sába Kula kétségtelenül = fehér vár, mert Sába = fehér lásd fennebb a színeknél fehér mint a hó. A hazánkban levő Kula helységnévről alább szólok. (Bács-Bodrog.)

Az Ibu Dasta által említett Szara Sem szóban a Fiorenza = fehér vár kifejezést találjuk, hol ens - sen vár jelentésű. Ibu Dastánál Hab-Nela a bolgároknál ebben a Hab szintén fehér.

A fehér és feketéknek az uralom feletti harczeit eléggé nyilvánossá teszi a fehér és fekete kozárok, a fehér és fekete bolgárok elnevezések.

A fekete Bolgárországot említi Constantinus a bíborban született ἡ μαύρη Βουλγαρία.

A kozárokról említi Zeus a fekete kozárokat, Oureley is említi fekete kozárokat és az arab írók is különbséget tesznek köztük.

Ez világosan kitűnik a bíborban született Constantin feljegyzéseiből, midőn írja; „Tudni kell, hogy az úgynevezett kabarok a kozár nemzetből valók. Lázadás történetén egyszer az uralkodás miatt, eme belháborúban a régi hatalom győze; a lázadók egy része leváगतék, másik része a türkökhöz meneküle és azokkal egyesült“. Ezek a fekete kozárok közül valók voltak.

E fejegyzés eléggé igazolja a fehér és fekete népek vegyes lerakódásait és azoknak az uralom feletti harczeit.

Ezen kozárok már t. i. a fehérek és a fehér bolgárok, hihetőleg ugyanazon törökfajú fehér nemzet. Ibu Fozlan arab író a nyelvünket azonosnak is tartja és annyi legalább kiviláglik tudósításából, hogy alapjaiban azonos és főrészen egyező vala.

A felső Dnieper körül a nagy orosz síkságon több kozár nevű helység van. Ezen helységek egykori kozár birtoklást és uralmat igazolnak.

Tovább nyugatra Erdélyben már Herodot tud az ágathirsekről, kiknek uralmát Kocsárd (székely) kozárvár és Kozár igazolják. Úgy hiszem, hogy fennebb meggyőztem a szíves olvasót, hogy az agathirs név Valamely oly germán szolgától származik, kinek nem volt meg a sziszegő hangzója és így a Dnieper Tiras neve is egyenlő a cir-rel, az as végrag görög hozza toldást. Ezen Tiras cir eredetijét a Dnieper mellett ma is meglevő kozár nevű helységek kétségtelenné teszik és igazolják.

A bihari kozár birodalomról tud a névtelen jegyző és hogy ez létezett, azt a bihar = fehér terület név a bihar vár Belgrád változtatása is igazolja, mely fehér várat jelent.

Ezeken kívül a Don és Duna nevek igazolják a fehér nemzetek létezését e téren, mert e folyó nevezések

habár feketét jelentenek is, csak fehérektől (germán) eredhetnek.

Maga az én szülőföldem Háromszék, hol a mint fennebb kimutattam ma feketék laknak, egykor a fehérek hazája volt, mit az alszékek elnevezései is igazolnak például:

sepsi = az ab, eb, lásd fennebb fehér mint a hó

kezdi = a kesely töve helyraggal

orbai = a fehér hangtanilag, megfordított szótagokkal.

De Udvarhelyszéken ott van ma is Oklánd

Marosszéken a vele egyező Ikland községek, melyek a Kankaland (Hochland) további igazolásai (Amm. Marcell).

A Rika hegységben ott van br. Orbán Balázs szerint a kakas borozda, ki ne látná ebben a felírtos római kő Cancasus-át és a kankaland egy elnevezését.

Fekete néprajok a skótok, a Fricsek és a poroszok is. Ezekből úgy hiszem eléggé látható, hogy a népek letelepedése semminemű szabály alá nem sorozható, de a Hunfalvi alap kiindulása a kelták vagyis a gallok alig kétségbe vonhatólag már feketék voltak és a Halle, Hallstadt és Hallein nem a keltáktól származik, hanem a fehérektől (germán), kiknek a sziszegő hangzójuk azon korban még nem volt meg, hanem csak azután a fekete (szkiitha) fajú népek nyelvének behatása folytán lett átkölcsönözve.

A népek vegyületének elég csattanós példáját található a szláv nyelvben, melyben nemcsak a sziszegő hangot, hanem csaknem ezer szavat található, melyek nyelvünk kifejezéseivel megegyezők.

Midőn Hunfalvi a szláv hatást keresi nyelvünkben, akkor nem is gondolja mily képtelenséget keres, de a legnagyobb keresés után is a szláv írók maguk se tudják megállapítani, hogy ezen kölcsönszok, melyik szláv nyelvből valók, mely természetes is, midőn azoknak a gyökerét a mi nyelvünkben, a feketék nyelvében kereshetni, csak, kik azon területen évezredek át uralmi állásban voltak és kiktől a szolgaságban levő fehér (germán) népek kölcsönözhettek, kölcsönöztek és kiktől kölcsönözniük is kellett. (Ab oportere ad esse, valet consequentia).

Így összeolvadva, így elegyedve, a nyelvekben az

idegen hatás könnyen felismerhető és azon körülményben, hogy nyelvünknek csaknem mindenik szava a világegyetem valamely nyelvében feltalálható és nyelvünk csaknem minden nyelvvel a világon igen sok szavában megegyezik, nem az következik, hogy nyelvünk azokat kölcsönözte, hanem az, hogy azok tőlünk vannak kölcsönözve, mert ha mi ma 2400 tőszóval bírunk, akkor kétségtelen, hogy mi mintegy 30,000 szavat nem kölcsönözhattünk, mint a mennyi nyelvünk és más idegen nyelvek között részint felderítve, részint még felderítetlen megegyezik.

Egy igen furcsa eset is tolul a kutató szeme elé, midőn a népek eredetét keresi, az t. i., hogy a meghódított népek, a hódítóknak a nevét, de még a viseletét is átveszik. Ilyen esetet említ Warne Fried Pál (Paulus diaconus Warnefriedus) a longobárdok történetének a megírója, midőn azt mondja, hogy a hunok a saját uralkodóikról avaroknak neveztetnek (hunni qui de rege proprio avaros apecati sünt) ilyen az, midőn fekete Kunországban azon részében, mely ma Moldova, t. i. Romániának kelet-északi része, a fekete kunok maradványai csángóknak neveztetnek ma is; ilyen az nálunk, kinek ősei mind magyarok voltak, de ő Bécsben nevedvén, az anyai nyelvet se tudja és mi is németnek tartjuk.

Sőt éhez hasonló a székely, jász, kun, palóc stb., kik ma is magyaroknak neveztetnek.

Az uralmon levő nép neve igen sokszor el lesz fogadva a meghódított nép által, bárha az nyelvében és viseletében különbözik is.

Magam ismertem Zürichben egy Goldschmied neyü urat, ki magyarnak tartotta magát, úgy ismerték a városiak, bárha egy szót sem tudott magyarul.

Ily okok miatt a népek származását, ha nem részletezem is, annyi már a Don, a Duna, a Fekete-tenger stb elnevezésekből kétségtelen, hogy itt sokáig a fekete népek voltak urak, azoknak itt maradványainak kellett lenni és midőn tehát a fekete hunok Európába törtek, akkor több azonos rokon, de minden bizonynyal velük egy eredetű népet találtak, kik habár fegyveresen ellent állottak is, a leveretes után meghódoltak és a hunok seregét szaporították, sőt közéjük is olvadtak.

Midőn Jornandes azt mondja a hunokról, hogy honjukba visszatértek (in sedes proprias remearunt) akkor ez alatt mindenki azt érti és csakis azt értheti, hogy a Fekete-tenger mellé visszahúzódtak, de nem azt, mintha ők Ázsiába visszaköltöztek volna. Ez pedig a fekete népek hazája volt, a Fekete-tenger neve tanúsítása szerint is és így honjuk a fekete hunoknak is.

A népek össze voltak keveredve, össze voltak gomo-lyodva, de a hunok megjelenésével a láthatáron, már midőn a Volga mellékére költöztek, a fekete népek újból erőre kaptak és talán a római hódítást is megboszulandó, már ekkor úgy nyomulnak arra, hogy 215—220 körül kezdődőleg az Al-dunáról a vészkiáltás soha meg nem szűnt és ezen kor után a római birodalom visszaszoríttatik lépésről-lépésre, míg Attila alatt úgy a nyugat, mint a kelet adófizetőjévé is lesz.

VII SZAKASZ.

Kun vándorlás.

A Volga és Jajk vagy Ural folyók között lakozott hun nép hazájában lakhattak vele idegen nemzetek is.

Herodot az argippok hazáját egy nagy hegy alá teszi, Ha az argippok alatt a fehér lovasokat értjük, akkor a mint fennebb megjegyeztem azok a szárma néppel azonosok voltak, mert nyelvünk tanúsítása szerint az is fehér ló jelentésű. Ezen szármák Herodot után tovább nyugatra költöztek és itt a Volgamellékén már a Jornandes idejében az ulcziagirok laktak, azaz fehér ulszok.

Minden hihető'ség szerint ezen ulcziagirok utódai a fehér agacirok, kik egy pár száz évvel később itt egy nagy birodalmat alkottak.

Ha azon területeken, hol a kozárok nyomát felfedezhetni ma is, valaha egy összefüggő kozár birodalom létezett, akkor az az egész észak-keletet és a Közép-Európát magában foglalta egykor, mely időkor azonban több mint két ezer évvel megelőzi időszámításunkat.

Ezen fehér törzsek a Volgától keletre meghódoltak volt a hunoknak, a Volgától nyugatra pedig a szármáknak és pedig az alánoknak.

Midőn 374-ben a hun nép a Volgát átlépte, akkor ezeket találta ott, kik rövid idő alatt meghódoltak és harczosaikat a hunokéval egyesítvén, velük tovább utaztak.

A krónikák az alánok uralkodóját Dula-nak nevezik, mely kétségtelen tisztí név, mint a Székelyföldön a dulló (azonos hatáskörű a szolgabíróval) és Attila neve, mely ab-dilla = földül ló-ból alakult össze, szintén tisztí név, de megtaláljuk ezen tisztí nevet a bolgár nyelvemlékek

közt, hol az dúló és dilu alakban szintén uralkodót jelentett, pl.: „Avitoc hol zil let 300 rod jemu Dulo a let jemu dilum tuirem“. Ezt így érthetni: Avitochol (főtököli) született 300 rod (vitéz) nemzettsege Dula (uralkodó) vala lett nemzettsége Dúlok törzse. Ezen nyelvmélekekben az *altem vecem* meghalt és magja veszett jelentéssel bír.

Az alánok több csatát veszítve, meghódolnak a hunoknak. Hun fejedelmi ifjak elvették az alán Dula leányait és a két nép úgy összeolvadt, hogy a hun birodalom szétomlása után is megtaláljuk őket a hunok között. *Jornandes cap 50. (Sciri verō et Satagarii et caeteri Alannorum cum duce suo nomine Candax Scythiam minorem inferioremque Moesiam acceperē).*

A scirek és sateigarok és a többi alánok Kandax nevű vezérjük alatt Kis-Skiithiát (az Al-Duna észak felőli részén) és alsó Moesiát (a mai Dobruđa) foglalták el.

De maguk a Háromszékre jött hunok között is voltak alánok, mit Zalán község név igazol, mely az alán szóval azonos, mert nyelvünkben a sziszegő előhang felvétel gyakori, a mint az a színeknél 1. „fehér mint a hó“ elégszer látható, de előfordul acskó = zacskó, ászló = zászló, ápor = zápor, habar. = szapora stb. szavainkban, melyeket ma is hallhatni mindkét alakban.

Az alánokkal szaporodva vándorútra kelt hun nép a Donon át az osztrogóthokra vetette magát, azt talán mondani is felesleges, hogy a roxolánok szintén alánok, csak veres alánok, s a rox = veres, piros nyelvünkbeli nem fehér (germán) szó, kiknél a sziszegő nem lévén roth, innen az orosz ruthen.

Az alánokkal is szaporodott hunok elől menekültek a góthok és egymást nyomva tolultak a Dunára és kéredzettek azon át a római birodalomba, földet és védelmet keresve. Bárha az osztrogóthok birodalma e korban nagy terjedelmű és népes vala, az nem tudta a hunokat feltartóztatni.

Az osztrogóth birodalom ez időben a Dontól a Neszterig és a Fekete-tengertől a Keleti-tengerig terjedt. Hermanarik 110 éves uralkodó, ki ezen korban betegen feküdt sebeiben és valami okból a vízi góthokkal feszült viszonyban élt (*Jornandes a quorum societate jam Vesegothae*

quadam inter se contentione seiuncti habebantur), bárha ő a birodalmát erősen kiterjesztette és sem erejében, sem vitézségében hiány nem volt, körülményei miatt is nagyobb ellenállást kifejtteni nem tudott.

Betegsége onnan származott, hogy egy szökevénynek nejét, minthogy férjét nem büntethetné és meg nem íogathatá, lovakkal széttépette.

A nőnek bátyjai ezt megbosszulandó, Hermanarikt orozva meg akarták gyilkolni. A 110 éves fejedelem megsebesült ugyan, de életben maradt és midőn az így kapott sebeiben feküdnék, támadták meg, hihetőleg 375-ben, birodalmát a hunok.

A sok, nemrég Hermanarik által hódított, népség elszakadt Hermanariktól és azok és a góthok meghódolnak Balemirnek, Hermanarik pedig elkeseredésében a kardjába ereszkedik.

Népének egy része futásban keres menedéket, a meghódolok pedig nemzeti főnökeik alatt a hunok alattvalói lesznek

Hihetőleg 376-ban a hunok a Neszteren átlépve a vizigóthokra vetik magukat.

Athanarik ellen akar állani, de nem tudja azokat feltartóztatni és így kénytelen a mai Erdély bércei közé vonulni, mely országot akkor Kankalandnak neveztek, legalább annak keleti részében. (Amm. Marcellinius).

Athanarik a hunokat a hátán vitte be Erdélybe a mai Ojtozi-szoroson, mely szoros nyelvünknek azon kori kifejezése szerint, ma Ajtó volna kisebbitve a vég sziszegő vei, minek ma a vastag sziszegő cs felel meg és így ma a szokásos kettős kisebbitővel ajtócskát mondanánk.

Ezen szoros ily jellegző kifejezést az elnevezésben a hunoknak ezen első megjelenésével kapott és azt megtartotta máig.

A szoros belső oldalán ma Bereck szabadalmas mezőváros van, mely a Székelyföldön ma is használt eresz szavunknak felel meg és talál vele Vereczke-szoros név, melyről alább többet.

Ezen eresz szó alatt a házépületnek azon, a benyílonál levő előszobáját értjük, melyből a szabadba nem

nyíló elő- és hátsó szobába nyíló ajtó van és mely a lakás szakaszaiba beereszt.

Minthogy a háznak egyedüli bejáróját az eresz ajtó képezi, ez rendszeren nappal tárva van és így a fecske ott napfolytán nyitott bejárást kap, minek folytán keletkezett e népdal:

„Eresz alatt fészkel a fecske“.

Meg kell még röviden emlékezni arról, hogy Amm. Marcellinus, ezen korbélíró mai író, az ostrogóthokat *grentung*, a vízigóthokat pedig *terving* néven nevezi. Ezen elnevezésben azonnal feltűnnek a végtagok, melyek: az elsőben ung v. ö. a hun, hunok szóval, a másodikban ving, ezt v. ö. a magyaroknak az oroszoknál ma is használt nevével vengerec, mely a hungar, hunger-nek felel meg és melyben a ven hunnal azonos, mit már a vendeknél megjegyeztem, melyek Vendec elnevezése szerint a mai Franciaországban, az Atlanti-Oceánig száguldoztak, a mit a gyalogos, felsőbb hadtudományt, vezérlő képességet és vállalkozó szellemet nélkülöző oroszokról vagyis helyesebben szlávokról feltenni sem lehet és mely név úgy maradt a tovább költöző vendekről a szlávokra, mint a mai nemzetek között: a longobárdokról a preus (veres) a németekre; a bolgárokról és gethákra a név a szlávokra; az erdélyi nemtelen megszökött rabszolgáktól, a római uralom idejében, kiknek ma sincs egy városuk, kik alig alkottak falut, hanem azon korban hozzáférhetetlen erdőségekbe menekültek, mit a havasok gyakori oláh elnevezése igazol, kiket az akkor Erdélyben lakó germán népek Wallachnak neveztek, mely a német nyelvben ma is nemtelen, és kiktől e nevezetet a hunok is átvették és így iett az oláh név, a latin balaccus, valacus nevek az okmányokban: a romai név; így örökölhették a cigányok is a romé = római nevet.

Ezen elnevezések alatt egy-egy nemzetiségéből kihámlott nép lappang, mely névtelen lévén, rá volt utalva, hogy mai nevét felvegye, megtartsa és talán azon önzés is ösztönözhetette erre, hogy e név alatt több tiszteletben és megbecsülésben részesül, szóval azt hitte, hogy az elnevezéssel az agiója emelkedik.

A lakásaikból kitúrt nemzetek e korban össze-vissza tolongtak, különösen a 4 folyó mellett és rontottak a római birodalomba, mihelyt a betörhetésre némi rés nyílt.

Ezen tolongó nemzetek közt, midőn az egész észak és kelet rontott délre, midőn egy-egy nemzet ma feltűnt és már egy néhány év után se híre se hamva nem volt található, a kor szerinti változásokat világosan feltárni képtelenség és ha mégis egy fejezetet arra szánok, azt tulajdonítsa a szíves olvasó annak, hogy szeretném, ha valaki ezt világosabban feltárná egy munkában, a szíves olvasó pedig arról némi fogalmat alkosson magának, a mit egy pár forrás után én szerezhettem.

A négy folyó melletti hon.

Szkiitha országnak azon részével, melyen a hunok eddig áthaladtak, nem sokat bíbelődtem, mivel ott a nemzetiségi viszonyok egyenlők valának és az országkormányzati viszonyok is a rokon népek között hasonlatosak.

Szkiitha, gétha és góth azonos nevek és feketét jelentenek és annyira azonosak, hogy Jórlandes őket össze is keveri és a géthák birodalmát, melyet a nyugati írók dáknak neveztek, góth-nak írja.

A régi írók szerint a szkiitha, gétha, góth, az illír, thrák, a dák, a sarma, alán, roxolán, jazyg és még többen, mind egy népfajnak az alkatrészei. Az én felvételem szerint ugyan e néphez tartozott az ant és vend is. Nem is ismerek még egy író se, a ki az ant = vandal népet valaha szlavnak állította volna; de olyat sem, a ki a franciaországi vendeket szlavnak állította volna. Az antokra azonban, már így kiejtve is Anti-vári város a fekete hegyek között már kettős bizonyítékot ad, mennyiben a szónak a szokott véghangzós alakja, a várrali összekapcsolása és a fekete hegyek közötti fekvése többnemű bizonyítékot nyújt.

Az Antal, Andal, Vandal elnevezések pedig tökéletesen nyelvünk szokásainak és a nép nevezések alakulásának felel meg.

A négy folyó melletti terület Európában, a négy

nagyobb nemzet között már fekvésénél fogva ki volt téve a terjeszkedni vágyó népek bírvágyának.

A négy folyó melletti terület minden vándorútra kelt népnek útjában volt, melyet kikerülni sem igen lehetett és így ezen terület a különböző időkben, különböző népeket uralván, nem csoda, ha ezen területen a népek lerakódásai, leülepedései egymás mellé és fölé halmozódnak, itt egy nemzetiségi és uralmi zavart találunk a történelmi korban is.

Legrégibb tudósítás róluk a Herodoté, élt 450 Kr. e., mely szerint Erdélyben az agathirok laknak Ezen agathirseket legalább a nevükben, minthogy e név alatt agacir (kozár) értendő, mivel a Herodotot utasító szláv vagy germán rabszolgának sziszegő hangzója nem volt és így cir-t tir-nek ejtette és ejthette ki. Ilyen a Deneper lolyó Tirás neve is, mely szintén cir volt, mit a mellette, „ma is feltalálható kozár helységnevek igazolnak. Ezt különben Schaffarik is igazolja: „Die slavische Sprache in allén seinen Mundarten“ című művében. Herodot, ki a Dárius Szkiitha hadjárata után élt mintegy 50 évvel, az Istert (Duna) úgy írja le, hogy az a keltáknál (fekete hegy forrik, azután keresztül foly Európán és a Szkiitha ország oldalait mosván, öt ágban szakad a tengerbe. Ebből látható, hogy a Szkiitha ország azon korban a Duna északi oldalán terült el, hol később a géta, majd a góth birodalom állott, minden ismert népvándorlás nélkül.

A Duna mellékfolyói ezen időben a Szkiitha ország felől: Porata vagy Pyretus (talán a Prut), Tiarantus (hihetőleg a Szeret) Ararus, Naparis, Ordenus, Ardis, Olt, (Olt ma is), Szül és Sil (Zsil ma is ezek közül az egyik).

Szkiitha országnak ezekből a kezdetét és nyugatra terjedését látjuk és így tudhatjuk, hogy a 4 folyó melléke e korban sem tartozott Szkiitha országhoz.

Tovább menve nyugatra a Marist említi meg, mely az agathirsektől foly a Dunába.

Az agathirsekről megjegyzi, hogy azok kényes emberek, igen szeretik az aranyat és thrák szokásokat és törvényeket tartanak.

Ha ezen elnevezéseket gondolkodóra vesszük, feltűnik az, hogy e folyók közül a Porata, lehet Baraut és

ebből lett később a Prut, egy oly folyó név, mely nyelvünkön barna víz, jelentéssel bir, egy ilyen folyó név van ma is Háromszéken, Erdővidéken a Bárót vize.

Ott van az Olt, mely máig is megtartotta a nevét és minthogy az agacirok hazájából (mint a máris) foly, hihetőleg az aga = fakó színt fejezi ki és holt, halt színt fejezi ki, mint az arany törökül altun, németül gold elnevezése, melyeknek a halt, vagy holt színük után lett a nevük.

A Zsil is megtartotta a nevét.

Megtartotta a nevét Maris, mely ma is Maros, mert ez foly az agathirsektől, — kik az arany vidéket bírták — a Dunába, bárha a Tisza is Maros a forrásánál és innen van a Mára és Maros elnevezésektől a forrásánál Mármaros megye név. Én ugyan úgy hiszem, hogy a Mára és a Mármaros neveiket később a magyar honfoglaláskor szereplő székelyektől kapták, kiknek a közszerzeményből az őket megillető részt, a mint majd akkor látni fogjuk, ki kellett adni. Ezen feltételt a Szatmár nevében levő már is igazolja, a mely mutatja, hogy az nincs a Tiszához kötve azon vidéken.

A Maris tehát a Maros folyó volt és így nevezték akkor az alsó Tiszát is.

A Maros szó értelmét, minthogy a mint jelzem Mármarosnál is előfordul, előfordul Szatmarban, mely nevek a magyar honfoglaláskor keletkezettek, a mint fent a színeknél a barna színnél láthatni, könnyű érteni.

Ily nevű barna vizek vannak még Erdélyben a Homoród nevezetű vizek, melyekben az utótag viz értelmű, a homor, hamar, számár, komor stb., a mint már emiitettem, barna értelműek. Homoród van Udvarhelyszéken és Fogarasmegyében Szunyogszék mellett, de van még más is, mert magában Udvarhelyszéken van Nagy- és Kis-Homoród, Hunyad és Szebenmegyében is.

Ezek tanúsítása szerint itt egy oly népnek kell lenni, mely e neveket fenntartotta máig, az pedig csak az lehet, mely e folyók nevének az értelmét ma is tudja, azt érti és akkor is fenntartotta, midőn időközben több nemzedéken át, itt idegenek uralkodván, e folyóknak idegen nevet adtak, például a Maros, a római korban Tivis

(Τῆσιπυρρῆ) volt a Ptolemaeus tanúsítása szerint és mégis e hosszú köz (170 év) után is visszakarta a nevét és bárha itt úgyszólván csaknem minden nép elenyészett nevestől, e folyó a nevét megtartotta.

Csodálkozom Hunfalvin, ki a szkiitha, a gétha nyelvet nem tudja, de jól tud góthul (már t. i. az ő esze szerint), ki tudja a szláv nyelvet tudományosan és tudja, hogy itt azelőtt ezek laktak, tud magyarul, kik e hont a szlávoktól elfoglalták, vagy beleültek a 13-ik században, ezen elnevezéseket meg nem fejtí, pedig birtokában van minden szükséges tudománynak, a mi éhez kell szerinte.

A mi magát a népek nemzetiségét illeti, Herodot annyit tud róluk, hogy a szarmák nyelve szkiitha és hogy Agathirs, Gelon és Szkiitha a Herkules fiai és hogy ezek egy nőtől származnak. Ezek tehát mind atyafias nemzetek.

Nem tudom, hogy az ezen korbéli írók a thrák nemzet alatt a mai nap töröknek nevezett népeket értették-e! de annyit tudok népünk szokásaiból, hogy őseink a törököt rokonnépnek tartották, u. i. az bőven igazolható ma is, hogy nemzetünk az idegen nemzeteket egy-egy lealacsonyító jelzővel illeti, pl.: bü vagy бүдös oláh, tetves rác, koszos német, a cseh csaló, mert a mi hamis, az minden cseh, pl. cseh arany stb., morva - marha, a görög egyenesen csaló és innen csaló görög stb., de a török nevében a tör. a ront ige gyöke van, a mely nemzeti fogalmaink szerint nem sértő, mint például bárki kisértse meg és nevezze nemzetünk tagjait betyár vagy zsvány vagy haramiának és az nem fog nagyon haragudni; de mondja csak: „te gyáva, te tolvaj, te czudar, te rongyos“ akkor azonnal дühös.

Az ebből jövő tanúság szerint sem tudom, hogy a török fehér, vagy fekete nép-e? Minthogy Thrakiában bessek (Bessi) is laktak, kik határozottan fehérek és alább velük többször találkozunk, ezt biztosra eldönteni nem tudom, mert nincs elég bizonyítékom arra, hogy bár merre dönthessem.

A Herodot tudomása szerint Agathirs testvérek, kik egy apától és anyától származnak, már pedig az kétség-

telén, hogy Szkiitha fekete és Agathirs fehér, így tehát nem testvérek.

Ha Herodot tudomása a valóságnak megfelelt és ő jól volt értesülve, akkor az következik ebből, hogy az erdélyi agathirsok oly hosszas ideig laktak a szarmák mellett és velük közösen, hogy nyelvüket eltanulták és a magukét elfeledték. Ezt látszik bizonyítani a Maris íolyó név is, mi kétségtelenül feketét vagy barnát jelentett, a mely elnevezés valódi Agathirseknél (kozár) képtelenség. a mi azt is bizonyítja, hogy hazánkban a kozárok már a Herodot idejében beolvadtak volt a szkiitha törzsekbe, ellentétül a Volga melléki kozár birodalomtól, melyben a kozár népek még a 9—10-ik században is egy török nyelvet beszéltek.

Az Olt is fehér, illetőleg sárga színt jelentett eredetiben és valójában ezen fehéreket, mert a sárga is a fehérnek csak egy alakja, még a hun honfoglaláskor is megtalálhatjuk. Ezt bizonyítják Háromszék alszékeinek a nevei pl. Sepsi v. ö. fehér mint a hó, a színeknél, Kezdi v. ö. kesely a színeknél, Orbai v. Ö. a fehér, árva, árpa stb. alakokkal.

Ezt igazolja az Amm. Marc. kankalandja, ezt Oklánd. Iklánd községek a Székelyföldön, ezt az Oklánd melletti Rika hegységben elvonuló kakasborozda (l.br. Orbán Balázs. A Székelyföld leírása. I. kötet 68, 209, 232 és 235 lapokat).

Ezen Rika hegység volt hihetőleg a Kaukázus, miről egy római feliratos kő is megemlékezik és a mely nevét azután kapta Hunfalvi szerint a szlávoktól, kikenél Rika patak értelemmel bír és a hegyet mi s a szlávok pataknak hívtuk. (Ilyet csak Hunfalvi az oktalan tud kigondolni.)

A Kankaland (Amm. Marcellinus) a Caucasus, a kakas borozda, Oklánd és Iklánd községnevek kétségtelenül a Kankalandot Hochlandnak jelölik, mely terület ezen elnevezésének meg is felel.

Az idézett szavak egy részének torok előhangja van, a más részének nincs, a mi a valót kétségtelenül a lehelleiben, a hehezetben állapítja meg, mely aztán Hochlandnak felel meg, a mi egy fehér, germán szó és felföldet jelent.

A germánoknak itt létét bizonyítja még Segesvár. Az köztudomású dolog, hogy Segestan, Szakistán azonos élne-

vezések ma is Ázsiában és ez Szaka isztina Szákaország-
nak felel meg és azt is jelenti.

Hogy ezen szaka vár vagy szakás vár, fehérés várat
jelent, azt talán a fennebbiek után szükségtelen bizo-
nyítanom.

Ebből következik, hogy a Székelyföldön és még tovább
nyugatra, a hunok bejövetelkor fehérék, azaz szakák lak-
tak. Azt talán szükségtelen bizonyítanom, hogy ezen fehé-
rekről, nem a szászokról lévén szó, a kettő sehogy össze
nem zavarható.

Kőhalom szász neve Reps, Udvarhelyszéken volt a
Rabszonné vára (1. b. Orbán Balázs A Székelyföld leírása
I. kötet. 136—139. 1.) Ezen elnevezések között a kapcsolatot
lehetetlen fel nem *fedezni*. Ezen elnevezés a hun Kőhalom
nevet megelőzi, mert ha a Reps név a szászoktól száрма-
zott volna, akkor nem származhatott volna ettől a Rabszonné
útja és vára, mely helynevek a szászok bejövetelét megelő-
zik. Ha Kőhalom szász nevét Repseta szászok adták volna,
azt értenők ma is, de nem értjük azt szászul sem, mert
nem tőlük származott. Ezen elnevezések is e germán néptől
származnak.

Ezek a szakák fehérék és nem szkiithák, a mint azt
Hunfalvi állítja és hazugság Hunfalvitól az is, hogy a
persák a szkiithákat szakáknak nevezték. (A székelyek 66 l.)

Azt már láttuk, hogy a szkithákról tett idézete Hun-
falvinak nem áll, midőn Plinius H. N. IV. c. 12. §. 81.
idézi. (Scytharum nomen noque quaque transit in Sarmat-
tas atque Germanos, nec aliis prisca illa duravit appellatio,
quam qui extremi genium harum ignoti prope ceteris
mortalibus degunt“. Magyarul: „A szkiithák neve mos-
tantól kezdve átszáll a Szarmatákra és Germánokra s máso-
kat nem illet meg ezen régi elnevezés, mint ezen nem-
zeteknek azon végső ismeretlenjeit, kik más halandók
mellett nyomorognak.

Pliniusnak ezen állítása nem áll, mert akkor Szita-
Bodza, Zeiden (Feketehalom), Sztás-Keresztur (Székely),
Zsögöd, Süker és Süke stb. helységnevek nem állhatná-
nak meg, mert azok itt Plinius után századokkal a hunok-
tól vették elnevezéseiket, már pedig a hunokat germánok
előzték meg, a mint éppen itt kimutattam és azoktól e

nevek nem eredhettek, mert germán szkiitha nem lehet és nem is lehetett, hanem szaka, a mit Segesvár is igazol a germán földön a hunokat megelőzőleg keletkezett és. az a szkiitha ellentétje volt, mit igazol Dr. Nagy Jánosnak az Aurelius Viktorból vett idézete. „Quippe (Trajanus) primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciám Dacorum pileatis Sacisque nationibus Deceballo rege ac Sardonio Aurelius Victor“. „Minden esetre (Traján) első és egyedül költöztetett át római férfiakat is a Dunán túlra, a dákok tartományába, a kalapos és szaka nemzeteket Decebal és Sardonio király alatt legyőzvéen.

Ezen mondat oly tiszta, hogy azt nem érteni rövid belátást mutat. Ebben ki van mondva, hogy Traján győzte le Decebalt és Sardoniót, tehát két uralkodót, melyekkel két nemzetet is kell érteni és ezek a kalaposok és a szakák, a mondatban világosan kifejezve. Hogy akar itt nyilvánosan megnevezett két uralkodóból és két nemzetből Hunfalvi egyet csinálni, az nagyszerű. (Lásd Székelyek 66 l. Hunfalvi.)

Szerinte itt hiba van, mert Aurelius Victor nem azt állítja, a mit ő akar és e miatt tudatlan is.

Az, mintha a szakák a persáknál a szkiithák neve volna, nem áll, azt nem is állítja egy író sem, az csak Hunfalvinak az agyréme és okatlan költeménye.

Tehát (írja Hunfalvi) Aurelius Victor szkithákat tudna, (Székelyek 66 l.) a kikkel Trajanus hadakozott. Hol van e mondatban egy szó is a szkiithákról? Vagy álmot lát?

Honnan veszi azt Hunfalvi, hogy a dákok Pileati (süveges) és Comati (üstökös) rendűek valának? Azt nem tudhatom.

A dákok igen is Pileati (kalap viselők) voltak, de az üstökükről én nem tudok, míg a szakák Pileati (kalap viselők) nem voltak, de talán befűlt üstökviselők még kevésbé, hanem széteresztett hajúak.

A kalap viselés — a pileatus — egy biztos ismerve annak, hogy az illető, a mi nemzetünkhöz tartozott, míg a hajadon fővel levő nép egész az újabb korig biztosan a fehér (germán, vagy szaka, vagy sváb = svéb)-hez tartozott, egyszóval a fehérrekhez.

Az üstök viselésről nincs ennyi ismeretem, de annyit tudok, hogy a hunok befont üstököt viseltek sokan, azt viseltek a székelyek is, de hogy egyetlen egy fehér (germán vagy szaka vagy sváb) illet viselt volna, arról nincs tudomásom.

A mit Dio Cassius LXIII. 9. Decebalról mond, hogy az előbb üstökös követeket küldött, azaz kisebb rangúakat, azután kalaposokat, azaz tekintélyeseket (Dierauer) az állhat, de azok az üstökösök nem dákok voltak.

Ha a dákokat a provincia-ra vonatkoztatjuk, a mint ezt rendesen értelmezték eddig, akkor a mondatot így kellene érteni: vires romanos propagavit in provinciam Dacorum, azaz: római férfiakat költöztetett a dákok tartományába. Miből kiviláglik az, hogy a szakák, Sardonius alatt, a dákok alattvalói voltak, mert területük' dák tartomány volt.

Ezt is mutatják a talált régiségek, mert Háromszék szaka (fakó = fehér) tartomány volt, de azért itt is vannak római régiségek. Így Sepsi-Szentgyörgyön találtak római sirokat, melyek cserepei a székely nemzeti múzeumban megtekinthetők. Komollon a vár maradványnál talált Hadrianus-féle pénzt én láttam ügyvéd Sylvester Dávidnál.

De ha a dákokat a süvegesekre vonatkoztatjuk is, akkor is ilyen értelme van, pl.: domitis dacorum pileatis et sacis, vagy sacisque, azaz meggyőzvé a dákok süvegeseit és a szakákat. Ebből az világlik ki, hogy a dákok süvegesek voltak, de a szakák nem, a mely alapjaiban a fennebbi szókötéssel azonos értelmet ad.

Csakis így és ez érthető a Dio Cassius munkájából is. Minthogy azonban a latin nyelv szokás szerint a dacorum a provinciára vonatkozik, mert különben dacis pileatis állana e helyen, a pileatis szó a sacis-sal van ellentétbe állítva, a mi a fennebbi értelmezést vonja maga után.

Bármelyik állitmányi igevei (verbum régens) kössük azonban a dacorum-ot össze, az alapértelem nem változik.

E mondatban én hibát nem találok és azt úgy hiszem más sem. E helynek férczelője, nem férczelői mint Hunfalvi állítja, Aurelius Victor, ki éppen oly hiteles, mint Dio Cassius és mi is éppen olyan hitelesnek tart-

hatjuk és maga az állítása a Dio Cassius é mellett jól megfér a nélkül, hogy legkisebb ellenmondásban lennének.

De vizsgáljuk meg a Dio Cassius állítását: Δεκέβλιος ἐπετρόμψαι οὐκέτι τῶν κομητηῶν ὄδους πρότερον, ἀλλὰθ τῶν πύλοφρων τῶν ἀγρίων.

Itt Dio Cassius csak azt állítja, hogy Decebal többé nem az üstökösökből küldött követet, mint azelőtt, hanem a legjelesebbeket a kalaposokból.

Dirauer nem jól érti, midőn az üstökösök alatt alsóbb rangút ért, mert Decebal elébb sem küldött oda kanászokat vagy libapásztorokat, hanem előkelőket, csakhogy (mint a szász, azaz fehér — német) valának, míg ekkor kalapos, azaz dák, getha vagy szárma követeket küldött.

Én Rómában a Trajan oszlopát nem láttam, de annyit merek állítani azért, hogy az azon kimetszett kalapos és üstökös emberek, mind előkelők, de különböznek a viselkedésükben és még az arcukban is, a mint azt a valóságban a kétféle nemzet tagjaitól várni lehet, ha a metsző ennek a feltüntetéséhez értett valamicskét.

Ha Traján az oszlopon fel van vésve, ő maga is csak üstökös, hajadon fejű pedig alig hihető, hogy nálánál sokkal előkelőbbet akart volna a metsző azon az alapon és azon alkalomra feltüntetni, de ha akart volna és ezt meg merte volna tenni, valami ne mulass-féle következett volna^ utána biztosan.

Én elfogadom hitelesnek Dio Cassiust is s állításában azt ídezem fel, hogy Decebal a hódolt szakák közül küldött követeket egyelőre, hihetőleg nagy ígéretekkel, de azon czelzattal, hogy azt nem fogja megtartani és ha e miatt kellemetlenség vagy nehézség lenne, akkor azt a szakákra toltta volna, úgy azon gyűlölséget és bosszút, a mi e miatt kitöröndett, de minthogy ígéretei készpénz gyanánt nem fogadtattak, küldött aztán kalaposokat, azaz saját nemzetelieket.

Ítéljen az olvasó a szövegek felett.

A fennebbiek kétségtelen tanúsítása szerint, a dák birodalomnak azon részében, mely ma Erdélynek keleti felét teszi, a hun hódítást megelőzőleg fehér, azaz germán vagy szaka nép is lakott, szóval egy német nép.

Az oláh nemzet nevét a Wallach-ot, a mi nemtelent

jelent a németek között, szóval olyat, a kinek nincs nemzetisége, azaz neme. Csakis a német adhatta, mert más nyelven a szónak értelmezése képtelenség.

A némettől vettük át mi a szót és alkottuk át oláhvá, a némettől vette át a görög is a vlach-ot, a miből lett később Vlachia, tartományuk.

Az oláh tehát nemtelen, vagyis olyan a kinek nincs nemzetisége és az sem római, sem dák, sem getha, sem száрма.

A német a nevet a Balkánban nem adhatta, mert ott olyan nem volt, hanem a mai Erdélyben, a hol akkor is volt német és talán bőven; az a német, a melyből a gepidák erőt merítettek az Attila öröksége egy részének az elfoglalására és a Gepidaország megalapítására.

Itt közöttünk éltek az oláhok, mint az Attila idejében a hunok között, a havasokon. Az erdélyi havas elnevezések ma is majd mind oláhok, a míg oláh város név egy sincs, valamint városuk sincs, ma is ezen országban.

Hogy az oláhok két helyen erednek, azt a kenyér elnevezésük is igazolja, a melyet az erdélyi oláh tyite-nek nevez, míg a többi puine-nak nevez

Hogy mindkét helyen az oláh nép a mi rokonainkból eredett, azt a kettős hangzóink a nyelvünkben kétségtelenül igazolják, mert azokat még egy nyelvnek összes nyelvkinézése sem tudta a nyelvből kiirtani, de kétségtelenül beigazolja azt az Ungro Vlachia elnevezése országunknak, a mely hun Oláhországot jelent a byzantinusoknál és végül kétségtelenné teszi azt a mauro vlak görög elnevezés, a mely fekete alakot jelent. Már pedig az összes oláh korban fekete nép csak a hun törzsek voltak Európában és így a fekete jelző is hun értelemmel veendő.

A vérünket soha se tagadjuk, ez pedig tény és való igaz. Sajnálom, hogy nem tehetek egy tanulmányt arra nézve, hogy mivé alakult a római nyelv Franciaországban a rokon góthok száján és akkor a kettőt összehasonlíthatnám.

A történelmi valóság előtt, minden más dolognak vissza kell vonulnia. A valóságot tagadni lehet, de ellenbizonyítékokat nehéz találni, mert azok mind sánták lesznek.

A későbbben eloláhosodott hunok, a kik a törökös ur, gur elnevezés nyomán ma kozsánoknak neveztetnek, úgy az eloláhosodott bolgárokról, a kik az os bolgár törzsből származnak és innen mócz, mosul, mokán-nak neveztetnek, későbbben még szólhatok. Annyit azonban mondhatok, hogy azokból is az előkelő osztály a hunfaju kozsán és az alábbvaló a kieresztett ingű mókán, mely eredetét a bolgároktól vette. Azon körülmény, hogy a köznép általában hosszú, kieresztett ingben jár, még a köztük lakó hun fajú magyar is, kit a tartomány egykor uralkodott népe alapján csángónak nevezünk, lelje abban a magyarázatát, hogy ott a bolgárok és besszek egy fél évezredig uralkodtak felettük, a melynek ezen viselet természetes következménye.

Én csodálkozom azon, hogy ily kézzelfogható dolgot a magyar írók észre nem vettek eddig.

Az oláhok között kritikai históriát még nem is írhattak, hisz most gyártják a históriához a forrásokat; de ezeket sok magyar írónak tudnia kellett volna és még sem írják meg.

A XVI-ik században Moldovában még a mi nyelvünkön ment a kormányzat, maga Háromszék, hihetőleg a Rika hegység politikailag is, egyházilag is hozzájuk volt csatolva. A Rikán belőli egyházmegyék communitás név alatt napjainkig II-od fokú egyházi hatóságot képeztek, a mi kétségtelenné teszi azt, hogy a kormányzat még a a reformatió után is a milkói püspökség és a moldovai vajda alatt állott, a mi, ha az magyar nem lesz vala és ha az nem a mi nyelvünkön folyt volna, képtelenség lett volna.

A kutzo vlah szintén törökös hun valach elnevezés. A mauro vlach, a görög fekete oláh, mely csak a fekete hunoktól eredhetett.

Megismételve azt, hogy a szakák nem szkiithák, kijelentem, hogy annak a persák sem neveztek a szkiithákat, a behistuni szaka felirat nem szkiitha nyelven van, mert még a persa is sokkal közelebb áll a szkiithához és maga Baotra sem volt szaka tartomány, nem volt bekebelezve Persiába és azt nem is persa satrapák kormányozták, hanem Persiának csak egy kapcsolt tartománya volt.

nemzeti fejedelem fennhatósága alatt. Ezeket, bár ide egyenesen nem tartoznak, azért hozom fel, hogy a szíves olvasó az általam merített meggyőződést tudva, az igazat magának felderítse és a szerint állapítsa meg az állításait a nemzetek eredetét keresve és ne legyen könnyelmű, hogy az okadatolatlan állításokat készpénz gyanánt azonnal elfogadja, habár azt a világnak minden németje és munkája állítaná is, hanem keressen önálló meggyőződést.

A négy folyó melletti ország többi részét rokon elődeink bírták.

Azon nagy birodalom, melyet a római írók Dakiának neveztek és melyet a sarmák és gethák alapítottak, a többi részében rokon népekkel vala benépesülve.

Midőn Traján a veres-toronyi szorosnál Ἰστρον melyet Jornandes taba (per tabas) nevez, Decebalt megveri és az, a szövetséges népeivel is elveszte a csatát és a másik római sereg is közeledik a székvárosa felé a vaskapunál, Decebal békéért könyörgött és azt kemény feltételek mellett meg is nyeri

Úgy látszik, hogy e veresége után saját népei is felmondották a szolgálatot neki, mert a jazygok ellen fel kellé lépnie.

Ezek panaszára Traján ismét fegyvert ragad, Decebalt leveri és országát részben elfoglalja.

Elfoglalja a temesi tartományt és abból lesz provincia Apulensis, elfoglalja Erdély déli nagyobb felét és Moldovat és abból lesz provincia Porolissensis és elfoglalja Havasalföldet és abból lesz provincia Malvensis és bekebelezi ezeket a római birodalomba. Ezen neveket csakugyan csak Antonius Pius alatt kapják a tartományok, mert Traján csak két részre osztotta, u. m.: Felső- és Alsó-Daciára Ptoszriereus. Dacia folyói közt a Tifis-t Rabont és Aluta-t nevezi meg

A Tifls kétségtelenül a Maros, mit Tövis helységnév és az ott létezett római város Tibiscum (Τιβίσκου) igazol, miből következik, hogy a Maros volt a Tifis.

A Rabon — a Nagy-Küküllő (Ραβων) és ettől vette nevét a székelyek közt, a csiki székely krónikában említett tisztí név rabonbán, melyek közül a legfőbb a Küküllő mellett Székely-Udvarhelyen (egykor Telegd) lakott (székelt),

de itt laktak a nagy és kis rabonbánok is, kik az országot és nemzetet kormányozták. Künn a székely székekben a kormányzást a horkáz (méltóság, a csiki krónika szerint dignitas). Mint főtiszt teljesítette. A főtiszt nevet azért írom, mert a nép 1848 előtt mindig így nevezte és sohasem a hivatalos főkirálybíró néven.

Itt hivatalos igazolást nyer azon székely szokás, mely szerint a lakást, az életet, a működést mindig a folyókhöz köti. így mondja: „Különb legény nincs a Feketeügy mellett“, „leggazdagabb az Olt mellett“ legszebb leány a Homoród mellett stb.

Maguk a főbb helyek is mind folyóvizek mellett vannak ma is, voltak eddig is és a horkáz méltóság név is egy-egy elsőrangú borvíz kút nevében maradt fenn Kovásznán Háromszéken horgácza alakban. Hogy ezen horkáz nagy hatalommal bírt, mutatja ezen ijesztő mondat: „Vigyázz mert hurokra kerülsz“, mely fény égést én már sokszor hallottam és alatta kétségtelenül a horkáz működéséről van emlékezés.

Ezen folyók melléke képezte a római Dakiát és nem több, mert akkor arról Ptolemaeus megemlékezett volna.

A Szamoson túl nem terjedt a római uralom, mit Kolozsvár és Kolos helységnevek igazolnak, melyek a latin Clausa szótól vették nevüket, a mi pedig nyilván véghelynek a latin elnevezése.

Erdély északán a szarmák nem voltak a római birodalomba bekebelezve, sőt a nagy magyar Alföldön lakó jazygok, a kik a szármája nemzetiséghez tartoztak, szintén nem voltak bekebelezve, a mit önállóságukból bizony lehet tudni.

Hogy ezen szarmák és a rómaiak között valamilyen szövetséges állam létezett, azt a rómaiaknak több alkalommal kötött békeszerződéseik igazolják: így, kikötés alakban előfordul, hogy Comodus római imperátor a Quadokkali szerződésben kiköté, hogy csak a vandalokat és a jazygokat ne háborgassák.

A jazygoknak azon ország részében, a mely a Duna Tisza között fekszik, Pannoniából két római ut vezetett át Dákiába, a mi szintén szövetséget mutat, különben idegen területen ez képtelenség lesz vala.

Constantius római imperátor 359-ben az előkelő jazygokat, kik ellen a szolgák fellázdáltak és kiket üldöztek, országukba visszahelyezi és közülök Zizaist tévé fejedelemmé.

A szövetségi szerződést nem ismerjük, de annak létele kétségtelen. A római dakianak tehát a nagy magyar alföld részét nem képezte, Dakianak keleti határát a Hierasus Ptolem. szerint, Gerasus folyó Amm. Marc. szerint képezte. Ezen folyó alatt a Szeretet érthetjük és hihetőleg a só kedvén tolta ki eddig is Traján, hogy itt Oknát, valamint északon Tordát és Kolost bekebelezhesse, így a határait. A déli határt a Duna képezte. Hogy ezen határ a Hierasus (Szeret) beszakadásig tartott-e? azt nem tudom, de alig hiszem, hogy az már Dakianak a felosztásánál fogva oda le nem rúgott volna; mert Dakianak provincia Malvensis, részét másképp érteni nem lehetne és a felosztás is hiányos lenne.

Ezen részéből a keletnek, a fekete népség elköltözött visszább fajrokonokhoz és az üresen maradván, kellett azt benépesíteni. így tehát ott, a hol a római városi élet felvirágozott, lakott Dakiában a gétha nép azelőtt. Ez pedig a temesi tartományt és Erdély délnyugati felét képezte.

A római Dakiának a sóbányák és lehet az aranybányák is a főértékét képviselték és e pontok hadászati és kereskedelmi utakkal el lettek látva és ezen utak úrálomásokkal, megálló helyekkel biztosítva, miből a római Dakiát ma is meg lehet ismerni.

Azon részében Dakianak, a mely ezen érdekerületen kívül feküdt, a dák nemzet is megragadhatott és nyugodtan elviselhette a római igát, mert az őrhelyek és utak biztosítása, a kormányzáshoz szükséges hatóságok elhelyezése és biztosítása, a római légiók erő és munkaképességét annyira igénybe vette, hogy többre nem jutott, nem telt.

A Duna az ezenkori római íróknál csak a vaskapuig Duna, azon alól Ister. A görög földrajzíró Strabó szerint, ki 26 körül élt Kr. u. a kataraktáig, már t. i. a míg Ister nevet viselt géthák és azon túl dákok laktak mellette, így írja Ptolemaeus is. A gétha és dák, Strabo szerint, egy nép, mert egynyelvűek.

Már Plinius az idősebb, ki 70-ben Kr. u. a Vezúv tűzhányásában halt meg, azt írja, hogy a Fekete-tengertől nyugatra csupa szkiitha népek laknak, kik hol géthák, hol szármák, hol alánok és roxolánok.

Itt ismét figyelmeztetem a szíves olvasót, hogy a szkiithák és géthák azonosságát Plinius is említi, de ez Herodotból is kitetszik, ki Szkiithia leírásában a Tyragéthákat, és Trussagétákat, a szkiithák hazájában, mint Szkiitha népeket említi, miből az azonosság kétségtelenül kitűnik.

Maga Jornandes munkájában „De rebus Geticis“ a hunok, a szkiithák, góthok, géthákat tárgyalja, mj által kimutatja, hogy ő ezeket azonosnak tekinti, sőt egyes kifejezéseiből világosan kitetszik, hogy ezeket őseinek tekinti, sőt később Procopois úgy említi a massagéthákat, hogy azt a hunokra is, a góthokra is egyenlő biztonsággal értheti.

Mínthogy már ezen Íróknak működési ideje ezer évnél több, én e nemzetek nemzetiségének azonosságát tovább bizonyítani nem látom szükségesnek.

Ugyanezt azonban egy és más tekintetben sok más író is így értelmezi, a mit műveikből megláthatni.

Képzelnem sem lehet józan ésszel, hogy egy ilyen nép nyom és maradék nélkül elenyészhessen. Thukydidesz, Herodotnak csaknem kortársa, a szkiithák népességére és harciasságára vonatkozólag megjegyezte, hogy lehetetlen miszerint Európa népei velük meg tudjanak mérközni, sőt Ázsiában nincsen oly nép, mely egyedül a szkiitháknak ellentállni képes volna, ha azok egyetértének, sőt okosságban és a dolgok megfontolásában minden más népet felülmúlnak.

Utána Isverates és Ephorus ugyanígy nyilatkoznak.

Clearchus azt hagyta fenn róluk emlékbem, hogy a szkiithák népe. volt az első, mely közös törvényekkel élt.

Ha a számerő elenyészett volna is., de a műveltségüknek, a mi itt fennebb igazolva van, nyomának kellett-maradni

Még Ovidius is, a ki 1—17-ig Tomiba vala számúzve, mely város a mai Bolgárországnak a Fekete-tenger

melletti partján feküdt és a ki a gétha nyelvet nemcsak beszélni tanulta meg, hanem azon költeményekét is irt,, azt írja:

In francis remanet Grajae vestigia linguae,
Hacc quoque jam Getico barbára facta sono.

Trist. liber V. Elég. 7.

Magyarul: Csak alig maradt meg a görög nyelv lát-szata, ez is már a gétha hangzással elparasztosodott (barbár).

Azt a történelem elégszer megmutatta, hogy a keve-sebb művelt nép is képes a nagy tömeg műveletlent idő folytán beolvasztani, de megfordítva nem igen történt meg.

Ez a szkiithákkal sem történt meg és ha nyelvünk egyenes úton alig kimutatható is, kerülő úton egész bizonyosan.

Honnan talál a göröggel annyi szavunk, mint a mennyit Szabó István kimutatott? Én más utat, mint a szkiithák és punok közvetítését kigondolni sem tudok.

Honnan talál úgy a déli, mint az északi szlávval annyi szavunk, mint a mennyit Miklosich kimutatott? Én más utat, mint szkiithák, géthák, góthok, hunok azonos behatását kigondolni sem tudok, sőt előttem nagyszerűen nevetséges, midőn a szláv tudósok azon törík a fejüket, hogy kimutassák ezen egyező szavakat, melyek a szláv nyelvüket vették? No az aligha fog sikerülni.

Hunfalvi ugyan kimutatja a szláv szókat és így a Rika hegységet a szláv rikapataktól eredezteti, szóval eltalálja a szarva között a tögyét és ezen úton a szláv tudósoknak is sikerülhet az, hogy oly szavakat, melyek a szláv nyelvek eredetének törvényeivel is ellenkeznek hangtanilag, magukénak állítsák, de ebben igaz nem lesz semmi, hanem összes tudományuk lehetetlen feltételen fog alapulni.

Én őseinknek a szlávokkal való elegyedését azonban nemcsak a szóegyezésben látom, hanem sok egyéb dolog-ban is és még Olaszországban is jártam úgy, hogy az orosz magyarnak ítélve, az utczán megszólítottam és még a felfedezett csalódásnak is alig tudtam hinni.

A gétha nyelv azonos a szarmával. Ezt Herodot állítja.

Egyébiránt ez kitűnik Ovidiusból is, ki e nyelveken beszélni tudott, a mi kitetszik. Trist. V. liber, 12 v. 53.

Jam dedici Getice Sarmatique loqui.

Magyarul: Már megtanultam géthául és sarmatául beszélni.

Ha a két nyelv különbözött volna, azt Ovidius bajjal tanulhatja vala meg, mert Tomi körül géthák laktak, de Szármák az én tudtommal soha, különben is ezt talán megjegyezte volna.

Maguk a szármák *Heroáoton* elkezdve e körig az Ural hegységtől Dakiáig vonultak, de a Dunán túl még megtelepülve nem valának sehol.

A dák birodalom gétha és száрма volt, mit nemcsak a székváros Zarmisegetusa bizonyít és ez Sargatia patak mellett feküdt, mely szóban szintén ezt látom kifejezve, hanem lakók is, kik az Ister mellett szkiithák, a Duna mellett géthák és a nagy magyar alföldön Erdély északi részében, hihetőleg Gácsországban a Xészterig Szaunák, úgyhogy a Kárpát hegységet a római dák birodalom fennállása idejében Szárma hegységnek nevezték Ptolemaeus szerint, holott azelőtt Plinius szerint a Hercijniai erdőség volt.

Ez azt mutatná, hogy a szarmák birodalma azon túl is terjedt.

Ezen szarmák hihetőleg Beorovist idejében, időszámításunk előtt mintegy 60-ik évvel körül-belül, költöztek ide, Strabo az időre nézve így nyilatkozik: „valaha“, mert azelőtt (Strabo szerint) a Parisos (Tisza, mely a skordiskoknál szakad a Dunába) választotta el a dákokat a bojoktól, a hol a római korban a ja'zyg-szarmakat találjuk s ez a Sorgetia patak mellett feküdt, mely szóban szintén azt látom kifejezve.

Midőn tehát Ovidius a gétha és száрма nyelvet tudta, ez alatt egy és azonos nyelv értendő, melynek nevét ő s gétháktól így ismerte, mert különben a száрма nyelvről beszélni sem lehet vala akkor még Dakiában sem.

Hogy melyik esztendőben verik le a szarma-jazygok a kelt-bojokat és mi lesz a bojokból és hová tűnnek el, mindőn az én Ítéletem szerint a gallok is a szkiitha népekhez tartoztak, azt talán Tacitus figyelmes áttanulmányozásából is meg lehetne tudni, de én ahoz most rest vagyok.

Áttérve már most a dákokra, bárha ezen népeket a római írók dák és a 'görögök dák és dav néven emlegetik, én nevük értelmezéséhez elfogadható magyarázatot nem tudok adni. A görögök között a dák név századokon át használatban volt ép azzal ezen szkiitha népeket, kik szarmák és gethák voltak, nevezték. Ha e név a görög *δακός*-tól származott volna, akkor maró, csipős szóval, veszedelmes jelentéssel bírna.

Azon körülményt, hogy a dák a getha és szarmatával ugyanegy nép, azt a régi írók elég világosan kifejezik, így Pansanius liber LII, Strabo, Plinius, Dionysius, Justinus, Ptolemaeus stb., melyek Írásából erről meg lehet győződni, kik közül többen egész határozottsággal is nyilatkoznak e kérdésben.

A fennebbiek nyomán, habár a lakosság általában nem vala is a 4 folyó melletti hazában szkiitha, de a sik róna helyeket ezek bírták szakadatlanul a római hódítás előtt, sőt azt főrészen még az alatt is megtartották és csak a rómaiak által jobban betelepített helyekről vonultak vissza. Ezen főbb helyekről azonban úgy elköltöztek, hogy a római uralom 170 év múlva megszűnván, a dák birtoklás emléke már ki vala halva, sőt az új beköltözők a római hagyományt se tartották fenn tovább, minek bizonyára az az oka, hogy a beköltöző nép egyikhez sem tartozott, vagy ha tartozott is, ezen új, elhagyott területen olyat nem talált, a ki a hagyományt átadja neki.

A dákok között lakó népek közül a kaukoenseket már láttuk, a karpok és kostabok-ok nemzetiségét alig lehet megtudni.

Ha megfontoljuk, hogy a római dák birodalom fennállása idejében a mai Erdélynek nyugati havas-lánczolatát nevezték Kárpátoknak, alig kétségbe vonhatólag a Karpoktól, akkor ezeknek a nemzetisége meg van adva, mert ezek a Herodot agathirs népe helyén laktak, ott mindig germán népek laktak, különben is a hegyeket mindenütt inkább germán fajú népek lakták, a gethák a rónán tartózkodtak inkább s így a karpok a mai Erdélynek nyugati részét foglalták el.

A kostabok-okról nem tudok semmi alapost mondani, haneha azok Erdély déli részeit lakták.

Visszatérve a Kárpát hegységre, az a római korban Dakia határainak leírásánál fordul elő, talán Ptolemaeusnál, kinek leírásából azt is határozottan lehet ebből tudni, hogy a Tifis alatt a Marost és alsó Tiszát érti, mely keletre fordultában a Kárpát hegységéből jön,

A mai Kárpát hegység nála Szármát hegyek és Erdély északi részét is azok birván, a Tifis = Tibiscus alatt a Tiszát sehogy sem értheti.

Hol kezdődtek e korban a bastarnei alpok, azt bajos meghatározni, de vagy azokból, vagy a szármát hegyekből jön e korban a Tisza és nem a Kárpát hegységéből.

A jazyg-szarmaták és a többi erdélyi szarmatáknál a határolásnál a Szármát hegyek, talán szintén Ptolemaeusnál előfordulnak és ott nyilván a mai Kárpát hegylánczot érti alatta.

A Kárpát név, hihetőleg a Karp nemzettel együtt a hun vándorlaskor vándorolt át a felsőmagyarországi havas lánczolatra és e percztől e nevet máig megtartotta. A szepességi más felsőmagyarországi németek eredetét itt találhatni meg.

Szarmatország.

A már tárgyalt Dakiánál láttuk, hogy a szarmák lakták Erdély északi részét, azt Traján nem foglalta el, hanem hihetőleg a békekötéskor egyezségekre lépett velük.

Ezen szarmát népek lakták a nagy magyar Alföldet is, hol ők hol jazyogoknak, hol szarmatáknak neveztetnek a római írónál.

Ide költözésük időszámításunk előtt 60—100-ban történhetett, azelőtt ott a bojok, a gall (kelta) nemzet tagjai laktak. A bojoknak itt egy nagy birodalmuk volt a történelmi kort megelőzőleg, a mit Bajorország (Bojoraria) a Fertő-tó mellett a deserta bojorum helynév (Plinius szerint) és Csehország, Bojiemon (*Βουζυμιον* Strabo) ma latinul Bohemia nevek igazolnak és Strabo megemlíti azt is, hogy a Duna Tisza közét valaha bojok lakták. Ezen bojok nemzetiségének meghatározására felhozhatom, mint általában a gallokéra, hogy már csaknem 400 évvel

időszámításunk előtt, midőn egy hadsergük Rómát is meglátogatta, Livius szerint, a vezérük Brennus nevet viselt.

E tiszti név, mint helységnév, sok helyt előfordul hazánkban, de nemzetünknek több népénél is.

A magyar nemzet korában e tiszti név nem vala használatban tudomásunk szerint, így hát azelőtti korból való. Ilyenek e sok közül a Fertő melletti Berény, a hol a góth Theodemir, a halhatatlan Detre lakott, Sopronnál ma is Brenberg hegység. Ilyen Jász-Berény, Mező-Berény, a hol a névtelen tanúsítása szerint székelyek laktak és ilyen a Barczáságon Botfalva, szászul Brendorf, mely szász nevében tartotta fenn ősi székely nevét és a mint már fennebb írtam, egy székely széknek, Miklósvárszéknek és éppen Miklósvár ma Földvár, az azon korbéli székhely mellett feküdt és úgy a Botfalu, mint a Brenndorf neve székely ősi eredetét bizonyítja, mert a német Brenntőli származása képtelenség, különben is a szászok nem bren-t hanem brant használnak az égés kifejezésére.

Annyi Berény helységnév van még hazánkban, hogy jut abból a galloknak is, sőt jutott a magyaroknak is, mely tőlük az Iharos (új jövevényes) jelzöt felvette.

Felhozhatom, hogy a Gál sok-sok családnak ma is neve nemzetünk közt, felhozhatom Gáld, Gáldtő helységneveinket, felhozhatom a kalmük nemzet nevet, felhozhatom Kaldeaország nevet, mely a persa öbölnél volt és hol a nyelvünk életben volt az ékiratokban, miről lásd Csengeri Antal Történelmi tanulmányok.

Felhozhatom Herodotot, ki szerint a Duna a keltáknál (gall) ered, s valójában ott van a Schwarzwald (magyarul Fekete-erdő) a mi bizonyítja, hogy ott fajunkbeli, azaz fekete nép lakott, s hol Pinduros szerint Apolló tisztelői laktak, mely alatt Bál népünk főistene értendő, felhozhatom a galloktól hazánkig levő Vend nevet különböző helyeken, mi hunt jelent, felhozhatom Attila hadjáratát, ki ingyen oda egy nagy hadjáratot nem indított és végül felhozhatom a gall nemzetnek míveltségét, harciasságát, a mi Július Caesarnak a galliai hadjáratát tárgyaló művéből kitűnik és a melyet azon korban csak a fekete népeknél találunk, a másoknál az államalkotási tudomány ekkor vévén csak kezdetét Európában.

Talán szükségtelen is a fennebbiek után hivatkozni, hogy úgy a görög, mint a latin istenkör csak nyelvünk ismeretével fejthető meg és hogy maguk az írás és számjegyek a hun szkiiitha írás és számjegyeken alapulnak, a mit gondos összehasonlítás útján kimutathatni és végül úgy hiszem, hogy az alphabet nevek megfejtése, mi csak idő kérdése, ezt még világosabban ki fogja tüntetni. A fekete népek míveltsége volt az emberiség tudományainak az alapja és így maga a míveltség és a tudomány is az őskorban a nemzetiség megfejtésére egy ismérv.

Ezek alapján láthatjuk, hogy a Dunán innen, mint tul egykorban, népünk lakta hely volt a történelmi kort megelőzőleg és ha például a Dunán innen, a történelmi kor kezdetén, mely időszámításunk kezdetével összeesik, fehér, azaz germán népek laktak is általában, a mi Casar, Plinius és Tacitus műveiből kiviláglik, azok között népünk maradványai feltehetők, sőt fel is található, mint a bojok Csehország nevében, a longobárdok Brandenburg nevében, mely maga a nevében bara — barna és burg, burok szavunkat hordja, a Zig nevű városnevekben, melyek szék szavunknak felelnek meg, mint Leipzig, Danzig stb. és a Fries népnévben, mely a germán nyelvben Friet volna, mint a minő Bretagne és Brittonia nevekben, melyekben a tanya szavunkkal azonosok és mely szó országot jelentett, mit az Ázsia országnevek isztina alakja, mely oly nagy területen es annyi ország és hely, mint Behisztun stb. névben fordul elő, hogy eredetét kétség alá sem húzhatni, minthogy ekkora területen t. i. Koreatói Asztrakanig és az északi Jeges-tengertől a Szunda szigetekig csak a hun (huingru) nép uralkodott és csakis egy ily nagy és uralkodó nemzet elnevezése vállhatott általánossá és maradandóvá.

A Dunától délre eső népek nemzetisége már kétségtelenül rokon volt a mienkkel. Már a kimberék és tentonoknak harczaiban a rómaiak ellen egy oly szövetséget érthetünk, melyben az egyik fél a Kimber, láttuk fennebb a Kemser népet, Kémer, Komárom, Komoro helynevek, szamar, szomorú stb. szavaink a szó fekete színét eléggé igazolják. A Krími félsziget neve is a Kimeren alapszik. Közvetett úton, a német nyelvnek a mienkkeli összeha-

sonlításából népünknek és nyelvünknek hatása a németre világosan kitűnik.

Ez tudtommal még feldolgozva nincs és azért mutatóul felhozhatom csak a színekből, melyek elnevezése ősrégi, mivel azok egy széttekintéssel már láthatók és az arról szerzett képzet és fogalom a nemzet gyermekkor idejére esik.

Német roth, — magyar piros, a németnek nem volt az őskorban szíszegője.

„ weiss — magyar kesely, mész stb., csak az előhang különbözik.

„ schwarz

braun barna, kara, moro, csoro stb.

Rövid idő alatt egy szótárból százanként vethetném fel az ily szókat, de ilyenek, már a nyelvből előzőleg mondtakban is már csak az ak, ek gyöknél igen sok található.

A pannóniai népeknek a nevét vizsgálva, ott is találunk olyanokat, kik neveik után is hozzánk tartozóknak mutatkoznak. Ilyenek Ptolemaeus szerint Felső-Pannoniában laktak, a már említett bojokon kívül, kikre a deserta Bojorum elnevezés a Fertő mellett emlékeztet és kik, a mint említém, a gall népnek egy törzse valának.

1. A látobik-ok. A mint a színeknél említettem bik fekete, ilyen bik nevű népet láttunk már Ázsiában a a derbik nevű névben, melyet más írók massagetháknak is neveznek. Már a neve, neve változtatva és azon körülmény, hogy elefántokkal harcoltak, mutatja, hogy azok a hun nemzet valának. Hihetőleg a lato szó azonos a Balatonnal és ez annak csak egy képzése. A ba előhangra nézve lásd fennebb a színeket, különben a Ladány tiszti név is. Fogarasmegyében Vledény és Veledény képpen kimondva egy község nevében él ma is. A viktoálok Amm. Marc. szerint a temesi tartományban szintén fekete népek.

2. A jászok, a jazyg és jásszal összevetendő. Majd alább még többet róla.

3. A varkiánok, Párkány nevében él ma is. Pannoniában volt Budaha nevű város is. Ha a ha latin kicsinyítő ragot elveszük, marad Buda, a mely név határozottan őseink áldozati helyére mutat.

Alsó-Pannoniában már a skordisk-ok is laknak, kik

az említett gall népek közül valók voltak. Ezek a mai Bács-Bodrogyejevel szemben laktak a Július Caesar tudósítása szerint. A Strabo tudósítása szerint a dákok a skordiskokkal örökké barátságos viszonyban éltek. A skordiskok hazája a Dráva, Száva melléke és a mai Szerbia és Bolgárország egy része,

A bojok hazáját a Duna mindkét felén Dunán innen és Dunán túl és a Duna-Tisza között, Strabo szerint, a dákok magukénak tartották, pedig az Alsó-Tisza (Parisos) elválasztá őket. A dákok a bojakat és a tauriskokat meg is hódították és ez időben kezdnek a gallok hanyatlani és hatalmuk megszűnni.

A mai Balkán államok helyén már ősidőkben a gethák birodalma terült el. Ezen gethákat a gallok beköltözésével némileg északra nyomták azok, de azért itt később is feltalálhatók voltak.

A többi ott lakozott népeket is, mint az illírieket és thrákokat már Herodot szkiitha népeknek lenni állítja, mivel úgy hiszem eléggé igazolva van azon erő, a mit a szkiitha népekről Thukydides állítása szerint keresnünk kellett és mely csakugyan a római birodalmat a maga tönkretételével felozlásig vitte.

Midőn a hun vándorlás tehát nem állapotott meg a Don és Duna közötti területen, a honnan a góthok nagy része tovább vándorolt, ebből láthatni azon czélt, hogy a hunok a római birodalom megtörése czéljából vándorbotot a kezeikbe s velük szemben a már ismert csatavonalba húzódtak fel a négy folyó melletti hazába.

VIII. SZAKASZ.

A hun nemzet.

A négy folyó melleti hazába vonulás.

Hihetőleg 376 késő őszén vonultak be az Ojtozi szoroson a hunok Balemir vezetése mellett és itt teleltek.

Fennebb az ojtozi szoroson való bejövetelet tárgyaltam.

Az időt mutatja azon körülmény, hogy a hátráló vizigóthok és Kaukoensek a Rika hegységben, a hunok feltartóztatására a kakas borozdát húzták, míg ha itt nem teleltek volna, arra időt nem nyerhettek volna.

Hogy ez volt a főserég és Balemir uralkodó ezen seregnél volt, azt mutatja az ő megállapodása.

Egy más hadtest a vereckei szoroson vonult be és így keletkezett a Verecke helységnév, mely a Háromszéki Bereck helységnévnek felel meg és az eresz, ereszke értelemmel bírt.

Hogy a vereckei szoroson is jött be egy hadtest ekkor és ezen helység nem a későbbi magyar bejövetelek nyerte az elnevezését, azt igazolja a Torna név, mely a hun nyelven átjáró helység értelemmel bírt.

A magyaroktól a Torna név nem származhatott, mivel azok Munkács felé vették útjokat, úgy a csiki, mint a magyar krónikák szerint.

Ha Háromszéken Zabola alatt a nagy halom kurgán volna, miről ásás útján meg lehetne győződni, akkor ezen kurgán, a hunok honfoglalásakor az Ojtozi szorosban vívott harcokban elesett valamely hun fővezér sirja volna, mert ekkora halmot csak egy itt veszteglő hadsereg emelhetett

Ezen itt telelő hadsereg, fővezér és uralkodó hozta

ide a Zágon község és ott a Mete és Láhó helyneveket, melyek együttesen különben nem maradtak volna fenn. Minthogy Mete és Láhó ázsiai hun uralkodók voltak és ezen hun vándorlás előtt századokkal éltek, alig hihető ezen korban annyi történelmi ismeret, hogy a hunok csak úgy vaktában ezen elnevezéseket megtehették volna. Hihetőleg az itt telelő Balemir és környezete adta e nevet azon helyeknek, úgy a Zágon nevet is, mely e szerint az ázsiai hun birodalom székhelye volt és azon helynevekkel együtt jött ide.

Hogy Balemir itt telelt, azt mutatja a Zágon és Fel-Doboly között, a Mete hegy mellett levő Telek nevű hely neve is, a hol a Balemir telke lehetett, minthogy a teleld nevű helységek a székelyeknél mindig az uralkodó lakát jelölik.

A telek mellett levő Cseremás nevű helyen találtak az erdőirtáskor bronz régiségeket. Ezek egy része a székely nemzeti múzeumban ma is látható.

Az ottani leletben több nagy vasrúd is volt, melyek 1½ méternyi hosszúak, gömbölyűek, seprűnyél vastagok voltak és egyik végük hegyes, a más lapos és kordéd volt.

Ezen lelet hun régiségekből áll, már a fennebbiek nyomán is.

Nem merem határozottan állítani, hogy azon bronzcsákányok hadi fegyverek voltak, de azok hun eredetét és viselési szokását elég jellegzetesen igazolja a népdal e kifejezése:

Rójjá fel a rézfokosom nyelére,
Hány icze bort ittam én meg hitelbe.

Későbbi korban, a magyarok bejövetelekor is, a kardviselés volt már szokásban, a mely a fokost használatban ölte és abból ki is szorította, a kiktől tehát ezen fegyver nem az eredetét, sem használatát, sem az elterjedését nem is vehette volna és így az mint népviselet csakis a hunoknál keletkezhetett, terjedhetett és vállhatott népszokássá és juthatott oly általánoságra, minőt az idézett népdal keletkezése feltételezni kényszerít. Érdekes, hogy ezen cseremási lelet is oly távolságra találtatott a telek helyétől, mint a Háromszéki Besenyőn a Forró Móricz úr, öcsém istállója

építésekör talált sok réz-csákány helye fekszik az ottani telek nevű helytől, t. i. 2—3000 méternyire.

A cseremás laposán a lelhelyen az irtás előtt a föld hápa: hupás volt, a mi emberi lak maradványainak mutatkozott.

Hihetőleg ott a hegytetőn volt a Balemir fő-őrsége, a hol az őrség számára a földbe ásott kunyhók voltak és a hápa-hupa ezen kunyhó-gödrök maradványa volt.

A cseremás nevét a felválltott, azaz felcserélt öröktől kaphatta még akkor.

Hogy ezen lelet hun, a fennebbieken kívül igazolják a benne talált vasrudak is, mert különben a tiszta bronzkorban, a mi azelőtt lejárt, a vasrudak nem létezhetek, így tehát ott együtt nem is találhattak volna.

Azon körülmény, miszerint ezen helynevek megtartották az akkori elnevezéseket, az megvan a csiki székely krónikában is, a hol ki van mondva, hogy a székelyek a hunok első bejövetele idejéből valók és még akkor megtelepedtek itt.

(A primo eorum ingressu in Pannoniam propagati; csiki szék. krónika).

A cseremási leletben bronz-sarló is volt akkor, a midőn ezen leletben három vasrúd is találtatott, tehát egy bronz gazdasági eszköz akkor, a midőn a vas már ismerve volt. A három vasrúd nem képezhetett fegyvert, tehát a hunoknál elég bőven volt vas és mégis bronz gazdasági eszközt használtak akkor, e kétségtelenül hunlelet tanúsítása szerint. Hihetőleg a bronz-sarlót régi korból fennmaradt szokás tartotta használatban a vasnak elterjedése után is sokáig.

Az itt telelt hunok közül sokan itt meg is maradtak és azok tartották fenn az elnevezéseket. A csiki székely krónika is ezen első bejövételtől eredezteti a székelyeket és nem a hun birodalom szétomlása után ide menekülttől.

„A Pannoniába lett első bejövetelükkel szétterjeszkedtek és a havasi országot saját erejükkel megszerezvén, azt a népek, a népek nemei és a nemek fajai szerint megosztották és egész Árpád koráig a legfőbb rabonbánnak, az egy szívvel, lélekkel választott kormányzónak vetették alá magukat.“

(Csiki székely krónika: „A primo eorum ingressu in Pannoniam, propagati, Terramque Alpestrem propriis Marté aquisitam inter se per Tribus distribuere, atque Tribuum generationes, atque Lineas generationum usque ad tempora Arpadii se submittebant Rabonbano Supremo, Rectori unanimiter electo“.

Ez leendett az új haza, a hol a megtelepedés kezdetét vette, a mi igazolja, hogy a hun nép a négy folyó melletti hazába törekedett.

Éppen így a Vereckei szorosnál is, hol e szoros neve, a Torna név, mely útjok irányát jelöli és Lőcse helynév, mely a színeknél a lécz-nél mondtak szerint, feketét vagy veresbarnát jelent, rájuk emlékeztet. Lestyán, luc, lécz, csihán stb. Azon körülmény, hogy e helységek neveiket máig megtartották, azon korbéli megtelepedést igazolja és kétségtelenné teszi.

A következő tavaszon a hun hadsereg Torja felé tovább ment, mely szintén az útjokat jelöli.

A kakasborozdát hamar átléphették és csak napok múlva megérkeztek oda, hol az uralkodó is megállapodott.

A gétha hagyomány fenntartotta a dák birodalomnak az emlékezetét, tudták a székváros emlékezetét és helyét és Balemir a hun uralkodó is oda vonult a dák főváros Zarmisegethusa szomszédságába, ugyanazon megyébe, a változott körülmények, az államkormányzat és hadtudomány által kijelölt góczpontra, Balomirba. ott megállapodott és e községnek nevet adott.

Ha a dák székváros helyének a kiválasztását a mai államkormányzati, hadászati, kereskedelmi, közbiztonsági, élelmezési stb. tudomány szerint alig érthetni, a Balemir választása, a mai tudomány és ismeretek szerint is észszerű és annál alkalmasabbat ma is alig és csakis annak a szomszédságában kereshetne egy uralkodó Erdélyben.

A Balemir elnevezés a hosszú idő folytán alakult Balomir-rá át, úgy hiszem azonban, hogy e változásnak természetességét szükségtelen igazolnom és az azonosság kétségtelen.

Ezen korbéli lehet a Berény helységnév is, melyről fennebb más helyeken említést tettem és melyhez most csatolom azt is és itt e helyen lévén a székhely, e környék a hunokról a nevét „Hunyad“ a mai napig megtartotta.

Hunyad, hun véghangzóval = hunu, mint a sinai írónál = hiunghu, olvasd = hiunyu és vég d helyhatározó, mint sok más szóban és különösen helységnevekben hazánkban.

A ,hunoknak ezzel a megtelepedése bevégzett ténynyé vallott és ők már a római birodalommal szemben csatárláncban voltak felvonulva és egyedüli gondjuk a megtelepedés, a népeik elhelyezése, az állam megalapítása, a kormányzat, kereskedelem, ipar és földművelés megkezdése, szóval egy az azon korbéli fogalmak szerint egy fejlett államélet útba indítása és csak azután jöhetett a további teendő kérdés alá.

Az idő messzesége miatt minden kérdésre megfelelni nem lehet, de azok tisztázása és megfejtése nem lehetetlen, csak tenger dolgot ad, a mi alig fizeti ki magát másnak is.

Balemir a főszeregek egy részét, a mint Tordára megérkezett, Toroczko felé nyugatra küldötte, hihetőleg azért, hogy ez egyesüljön a Vereckei szorosban bejött hun hadsereggel és végezze be azon környék meghódítását és a más részével Tordos felé vonult a leendő székhelyére, mely irányba őt csakis a gétha vagy szármát szájhagyomány terelhetette.

Bámulatos, hogy az ezen korbéli hadászati utak mily összhangzóan ugyanazon helyeken vonulnak el. Csaknem egy évezreddel később egy tatár serget Toroczkonál vertek meg a székelyek.

A négy folyó melletti haza megalapítása után a székhely változott, mert az ezután jövő hun uralkodók azon koczkába vonultak, melyet a Maros, a Tisza, a Kőrös és a Kárpát hegylánc öveznek és mely terület leendő nemsokára a hun birodalom székhelye

Hogy minő körülmények javasolták a székhely áttételét, azt én ma határozottan nem tudom, de több ismeretekkel, mint a mennyivel én bírok, ezen ok is kinyomozható és a hadtudományt és államkormányzatot teljesen bíró ismeretekkel biztosan megállapítható.

Nem célom e jelen munkában, mely már tárgyánál fogva vitairatnak van szánva, oly dolgok körülményes és terjedelmes magyarázatába ereszkedni, melyek csak

egyenesen történelmi czélra vannak írva, hanem én csak azon dolgokat említem meg, melyek a hunokat velünk utódokkal kapcsolatba hozzák és kimutatják azt, hogy vannak itt szerteszt e hazában sok helyen olyanok, kik a hunok viselt dolgait, helység és helynevekben és hagyományokban a mai napig fenntartották épségben, a miből látható az, hogy itt egy oly néptöredék él e hazában, mely magát velük kapcsolatba hozza, azon időtől fogva máig itt lakik és azon korban keletkezett helyneveket és hagyományt, mint sajátját éberem őrzi, bárha Hunfalvi és a mennyi német és muszka van a világon, ezen helyneveket németnek és muszkának állítja is és mely kegyelettel őrzi hagyományait, tiszteli régi krónikáit, megbecsüli legféltettebb kincsét, a nyelvét és nem osztogatja azt apró részletekben szét senkinek, hanem mint egy igen őskorbéli kincsét nemzetének, még a szél fuvallatától is védi és mely erről egy-egy örültnek oktalanságán alapult nézeteiért és a világon senki szép szeméért le nem mond.

Már a behódítás mutatja azt, hogy a szarmák, kik Erdély északi részét bírták, önként behódoltak, mivel magukat a hunokkal azonos vagy közel rokoni nemzetnek tudták. Önként meghódoltak a nagy magyar Alföldön lakó szarma-jazygok, kik úgy beolvadtak, hogy nevük sem maradt fenn, sehol egy néptöredék nevében sem. Önként meghódoltak a temesi tartományban lakó Thervingek, Victoalok és Taiphalog. (Ehthropnis. Dacia provincia trans Danubium facta, in his agris, quos nunc Taiphali habent, Victoali et Theringi . . .)

Ezen népeknek a szarmakkal és hunokkai rokonságát igazolja az is, hogy a szolgálta-jazygok által elűzött urak, a Victoalokhoz menekülnek. (1. Amm. Marcellinus. Midőn Constantinus római imperátor a jazyg és Quad-ok ellen háborút folytat.)

Különben is Thervingek alatt, Ammanius Marcellinus szerint, a vízigothok értendő, kiknek rokonságáról a hunokkal már szólottam. A Victoal népnév hihetőleg szintén a vízigothoknak egy törzse és ebben a vic = bikk (lásd a fekete szint fenn) szintén fekete értelmű. A Taiphal nép szintén a vízigothok egy törzse lesz.

A római dák birodalom szétomlása után a róna területet, a mint látszik ismét fekete (góth) népek foglalták el, talán éppen azok, a kik azelőtt a getha-dák birodalmat alkották, mert ezen góthok a hunok elől menekülő vizigóth Athanarikkal nem azonosok, nem vele jöttek ide és hihetőleg nem is távoztak el vele, hanem ezen lakhelyeiket, melyet régebb idő óta bírtak, a hun birodalom megállapítása után is megtartották.

Az itt fennebb elősorolt nemzetiségi feloszlás a négy folyó melletti hazában okozhatta legfőképpen azt, hogy a Balemir által választott székhelyet az utódok otthagyták, mivel hihetőleg a mint azt már fennebb a kaukoens és karp nemzetnél előadtam, Erdély hegyeit németek lakták és így Hunyad megyét is, míg a nagy magyar Alföldön az azelőtti népség is a szarmák, a jazyg-ok, a góthok fekete népek és így rokonok valának és ha nyelvük nem éppen az vala is, de alapjaiban az is az, vagy nagyon hasonló volt.

Igen sokan a nemzetiségi fogalmat csak a legújabb kornak tulajdonítják, de nincs igazuk, mivel az azelőtt sem aludt soha.

A papok működésének tulajdonítható az is, hogy a vallás czége alatt a nemzetiségi fogalmat el tudták altatni, de nemzetünknel, mely túlbuzgóságban nem igen tűnt fel soha, ez a működés sikerhez soha sem vezetett tudtommal.

Maga a felekezeti harczokban is együtt érzettek e nemzet különböző felekezeti tagjai és maga Pázmán Péter, a túlbuzgó felekezeti ember, az ellenreformatio vezére, ő maga is a nemzetiségéből nem vetkezett ki, a mi kitűnik, ha működését higgadtan bíráljuk.

Nagy megnyugtatónkra szolgálhat egy napjainkban lefolyt eset is, midőn a nemzetiségi és felekezeti szellem szembeállítottak egymással kormányzatilag és a kath. főpapságnál annyi behatással volt a nemzetiségi eszme, hogy nem ők állottak az ellenzés élére, hanem átengedték e dicsőséget más nyomorékoknak és maguk szeméremmel kullogtak utánuk, mely eljárásukkal a józanon Ítélok nagy tiszteletét maguknak kiérdemelték.

Azon korban állandó hadsereg nem volt sehol az északi népeknél és így az uralkodó védelmére csak a szolga személyzete szolgált, mely Attila idejében ugyan jó nagy lehetett, de azelőtt alig lehetett akkora, a mekkora szükséges ahhoz, hogy egy uralkodót idegen fegyveres nép között, minden felől jöhető megrohanás elől megvédelmezhesen.

Azon korban bármely idegen nép, bármikor fegyverbe szállhatott és megtámadhatott egy államot is, nemcsak egy uralkodót, mert a honvédelmi kötelezettségre a míg a nép begyűlhetett, addig az uralkodónak százszor is pipjét lehetett venni.

Ezen ok vezérelhette még talán magát Balemirt is, de az utódait általánosan mind, arra, hogy lakást a Maros, Tisza, Körös és a Kárpát hegyláncz által övezett róna területén válasszanak, hol azelőtt is a rokon szarmat-jazygok laktak, kik a mint már kimutattam a fekete népek közül valók voltak.

A hunok fekete ruházatának az okát Ammianus Marcellinus nem tudta és a szint szennynek tulajdonította, mely a festésbeni tökéletlen eljárást is igazolja, de talán elégségesnek tartották a hunok a barna szint is, mint most a székelyek, kik a barna gyapjat is elhasználják és e miatt ruházatja szenny színű.

Nem tudom, hogy Jornandes a hunok eredeztetésénél nem-e a fekete vagy sötét szint értette, mert én akkor mikor őt tanulmányoztam, a származtatási elméletet nem értettem meg, de arra, hogy eredetüket a góthokéval összekapcsolja, határozottan emlékszem és bárhogy csürjék-csavarják a Jornandes állítását, az feltétlenül áll.

Sajnálatomra én azt úgy, a mint Jornandes állítja, nem idézhetem, mert én tanyán lakom, a jegyzeteim között sem találom és nekem a Jornandes műve nincs meg, sőt azt sem tudom, hogy jelenleg honnan szerezhetném meg; de azt tiszta lelkiismerettel állítom, hogy rám Jornandes műve azon benyomást tette szintén, hogy a gethák, góthok, szkiithák és hunok ugyanazon egy fajta és így rokon népek, feketék mind, mert ha ezzel csak egy állítása ellenkezett volna, azt én felfedezem vala a tanulmányozásomkor. Ha netalán mégis ellenkeznék

Jornandes ez elméletemmel, akkor is nem sok lesz, a mit átalakítsak tudom és akkor én is úgy jártam a Jornandes munkájával, mint Hunfalvi az Aristoteles logikájával, az orgánummal, hogy vagy nem értettem, vagy félre értettem.

Jornandes, ki maga is getha vala és ki őseiről irt, azokat és így a hunokat is alább alázni a rómaiak előtt nem akarhatta, mint a mit megérdemeltek és ha valamiben őket sértené is, azt az általa ismert igazság követelte meg. A ki Jornandest másképp ismeri, az velem nem egyképpen érti meg és azzal már a fordításánál különbözőnézettel birunk.

Mindazokat, a kik Jornandest másképp értik, felkérem, hogy vegyék elő Jornandest és a szöveget maguk tekintsék meg és ne fogadjanak egy fordítást se el, hanem fordítsák le maguk maguknak és meggyőződnek arról, hogy a szövegben semmi alázó vagy sértő tényleg nincs, még a hunok eredeztetésénél sem.

A négy folyó melletti hazában megtelepedett hunok, egyelőre az északi tartományok és népek behódításánál valának elfoglalva és bár ekkor akár a keleti, akár a nyugati római birodalomra vetik magukat, az menthetetlen elvész vala, ők a megtelepedéssel és az új haza megalapításával úgy elfoglalták magukat, hogy a szétzilált és a tolongó népektől nyüzsgő római birodalomnak nyugtot adtak.

A róluk Ammianus Marcellinus által nyújtott kép némileg ellenkezik azzal, a mit róluk Priscus, a követési tudósításában élénkbe tár, azért a hunok anyagának és lelkének megismerésére törekedve, lássuk meg e tudósításokat és azokat nyugodt tárgyilagossággal elbírálva, alkossunk magunknak egy oly képet róluk, mely a forrásmunkák állításával megegyez ugyan, de az azokból levont következtetéseket, egy új, higgadt bírálattal, a valónak inkább megfelelően, igyekezik felállítani és mely maga magával nem jön ellentétbe, a mint az a Thierry Amadé művénel, bár az is elég tárgyilagossnak mondható, akárhány ismérvnél kétségtelenül kimutatható, különben is nekünk talán könnyebb lesz holmit megérteni, mint egy idegennek, ki egész ellentétes ismeretekkel indult, a tárgy felderítésére.

A hun nemzet ismertetése.

Azon korból, midőn a hun nemzet feltűnt Európában, egy tanúja Ammanius Marcellinus, ki ilyet saját szemével látott vagy inkább csak láthatott a Duna partjain, az alábbiakban ír le egy hunt.

Igaz, hogy Amm. Marcellinus katona volt, az is igaz, hogy ő a Duna partjainál járt, de azt alig hiszem, hogy ő a Dunán átevezett volna, hogy hunt lásson, másfelől pedig a hunok sem igen szólottak át e korban a római partra. Képzelnem sem tudom, hogy miként találkozhattak, de azért elfogadom állításait, mert azokat akkor szemtanutói nyerte, vagy nyerhette.

A hun nemzet 108 nemzetisége közt sok mindenféle fajú nép lehetett, ezeken kívül sok meghódolt és szövetséges vala a hun táborban, a kik Amm. Marcell, előtt mind hunok voltak és így ne vegye zokon a szives olvasó, ha én e leírást is észrevételekkel kísérem, bárha Amm. Marcellinus jóhiszeműségén nem is kételkedhetem.

„A hunok“, mond ő, „mindent felülmúlnak, mit legbarbárabb és legvadabbnak képzelhetünk. Csecsemő gyermekeik arczát mélyen behasogatják, hogy a forradások a szakáll szőrszálaikat elfojtsák, valóban álluk késő vénységökig csupasz és szőrtelen, mint a herélteknek. Alacsony természetűek éktelen felső tagjaikkal és aránytalanul nagy fejükkel szörnyeteg tekintetet ad, kétlábú vadállatoknak vagy durván faragott faképeknek mondhatnátok, melyekkel a hídkorlátokat szokás díszíteni. Különben is ezek oly lények, kik emberi alakkal baromi állapotban élnek. Étkeikhez fűszer és tűz használatát nem ismerik, eledelök vad növények gyökereiből és czombjaik és lovuk háta közt megpuhított húsból áll. Ekével bálni nem tudnak, nem laktak házban vagy kunyhóban, mert falak közé zárkózni előttük sirnak tetszik és fedél alatt nem hinnék magukat biztonságban. Mindig bolyongva a hegyek és erdők közt, szállásaikat szüntelen cserélik vagy inkább szállásaik nincsenek is és gyermekségöktől fogva hozzá vannak törődve minden bajhoz, hideghez, éhséghez, szomjúsághoz, követik őket költözködéseikben barmaik és vontatják szekereiket, melyeken családjaik tanyáznak.“

„Itt fonják és varrják a nők a férfiak öltönyeit, itt fogadják férjeik öleléseit, itt hozzák világra gyermekeiket és nevelik fiatalságig. Kérdjétek ez embereket: honnan jönnek, hol fogantattak, hol születtek és nem fogják megmondani, nem tudják. Öltözetök vászonköntösből és nyestbőr mentéből áll. A köntös barna színű és testükön rohad el: nem váltják fel, míg le nem szakad róluk. Lapult süveg és szőrös lábszáraikra tekergetett kecskebőr egészsíti ki viseletüket. Idomtalan és roppant lábbeliök annyira terhökre van, hogy nem gyalogolhatnak, miért is teljességgel alkalmatlanok gyalog csatára, ellenben azt hinnéd, hogy rá vannak szegezve kicsiny, csúnya, de fáradhatatlan és szellőgyors lovaikra. Lovon töltik életüket, részint lovagosan, részint oldalt ülve, mint az aszszonyok; lóháton tartják gyűléseiket, lóháton adnak-vesznek, lóháton esznek, isznak, sőt lovaik nyakára hajolva alusznak is. Csatában rend és terv nélkül rohannak különkülön főnökeik buzdítására és rettentő ordítással ütnek az ellenségre. Ha ellentállásra találnak, elszélednek, de csak hogy szintoly sebességgel térjenek vissza, útjokban mindent összedöntve és tiporva. Mind e mellett sem erősség ostromához, sem sánczolt tábor bevételehez nem értenek. Nincs fogható azon ügyességhez, melylyel bámulatos messze lövik csonttal hegyzett nyilaikat, melyek oly kemények és öldöklők, mint a vas. Közelről egyik kezükben karddal, másikkban pányvával harcolnak, melyet ellenségekre hurkolnak, míg a csapásaik elhárításával foglal kozik.“

„A hunok állhatatlanok, hitetlenek, minden széllel változók és egy pillanatra feldühödők. Mi illendő, mi nem, éppen úgy nem tudják, mit az állatok. Nyelvük homályos, csürt-csavart, képes kifejezésekben gazdag. A mi a vallást illeti, vallásuk nincs, vagy legalább mi szertartást sem követnek; uralkodó szenvedélyük arany . . .“

E fordítást Thierry-ből Szabó fordítása szerint vettem át.

Szabó Károly rá azt a megjegyzést teszi, hogy: „sok sajátságot, szokást és jellemvonást találunk e rajzban, melyet a régi, sőt ngy részben a mai magyarban is kiismerhetünk. Így a valóban lóra termett és némi töre-

dékében és máig is csaknem pusztailag élő alföldi magyarságnál a féloldalt ülve lovaglás (fél farcsokos ülés. Szerző) a csikósoknál a pányvavetés máig is divatos; a prém a magyar öltözék fődíszét tette és teszi, a hideg, meleg, éhség, szomjúság könnyen tűrés, heves és bátor roham a magyarnak, mint katonának, máig is jó tulajdonai közé tartozik; valamint a vérmes reményű, könnyen jobbra-balra hajtható, hirtelen haragra lobbanó, de éppen ily hamar és minden közbenjáró nélkül kiengesztelő hunok jellemvonásait, mintha a magyarokról látnók vétetve“.

A Szabó Károly észrevételeit elfogadom és osztom, de ezeken kívül én még az alábbiakban kísérem ezeket észrevételeimmal.

Azon szokásuk a hunoknak, hogy csecsemő gyermekeik arczát mélyen behasogatják, hogy a szakáll gyökereket kiirtsák, ma nincs ugyan gyakorlatban, de maga a szakáll nem viselés ma is általános szokás a székely és a magyar népnél is, csakhogy a mai előhaladott korban a borotvakés készítése könnyű dolog és így nincs a nép arra a kínzó eljárásra egyenesen ráutalva.

Attila, Jornandes szerint, szakállat viselt, a mely eset e feltétel ellen bizonyítana; de én ezen eltérő körülményt annak tulajdonítom, hogy Attila a papirendből való volt, a mit apja Bendegúz (bendő jós) neve, melyet már fennebb tárgyaltam és a bitugorok és a Turda nemzetiségnél a kaszt rendszer beigazolása bizonyítanak. Azon körülményt, hogy a papirend szakállat viselt, a későbbi görög keleti papok mai napig és a régi róm kath. papoknak is az arczképjei igazolnak, a mit még imitt-amott feltalálhatni, sőt ezt viseltek a vezéri emberek is hazánkban a régi korban, úgy a királyok is, kik e szokást öröklöttek. E szokás megszűnési idejét meg lehet utánjárással határozni, de keletkezési idejét alig és így az, mint annyi állami dolog, a mikről fennebb értekeztem, eredetét hihetőleg a hunoknál találja meg s e kortól máig gyakorlatban van.

Feltűnő, ha a szakáll szót gyökereire elemezem, éppen ezen eljárás tűnik elénk és ez voltaképpen szakálltalanságot jelent; Hunfalvi szerint hihetőleg a szlávoktól vettük ezt is.

A szakáll szó első tagja ma is e szavakban:

szakács = vágó, valamint a szabó is nem varró, hanem vágó, a mi e szó ős régiségére mutat, midőn a bőr kiszabása sokkal terhesebb és művészebb eljárást követelt, mint annak összeaggatása

csákány — egy vágó szerszám.

szekercze — egy kisebb vágó szerszám, melyet zsindelezők használnak.

szakad mind egy tökéletlenebb szerszámmal vágás műtétjét fejezik ki ma is.

szegat vág, innen megszegte a kenyeret (lásd a bibliát Job. péld. Ezékiás, Esaias, Pál Korinth. I. 10. 16. stb.)

szegak bevágás, innen szakát vet az abroncs, szakát vágni rajta. Maga a kés szavunk is, hihetőleg a szak szavunkkal azonos és azon korban keletkezett, midőn a szavak fordítva is azonos értelműek valának stb.

Az áll, áll ma is, a mikor szakáll éppen a szakálltalanságot, a bevagdalt állat jelentette eredetileg.

Az Aram, Marcellinus szavaiba a felső állat nem lehet belemagyarázni, mert azt ajak-kai fejeznők ki, a hol a hunok sem semmisítették meg a szakáll növést vagyis a szőr növést, mert itt azt nemzetünk mindig használta, sőt éppen a bajusz, mint egyik fő ismertető jel, magyarra vall és az nemzeti sajtáság.

Tagadhatatlan, hogy nemzetünk egyes egyedeinél a szőrnövést az arczon egészen elmarad, így ilyeneket én is ismertem, de a nagy átlagnak szakáll a nőne és bajusza van és maga a gyér bajusz a köznépnél, mely a három ige bajuszú (9 szál fonál a matollán) legényekről megvetőleg nyilatkozik, a mi a baz kellékét eléggé igazolja, így bizonyít. A szakáll egyszerű bevágást is jelent, mint a szakállas horog, szakállas szigony s a pincze és más ablakokba korlátvasat ma is megszakalozzák, a mi alatt bevágásokat értünk.

Az alacsony termetről már szólottam, de a nagy fej is eléggé megvan nemzetünknel. Magam ebben a tekintetben elől járok, kinek 62 cm.-es kalap kell és így fejem körmérete a régi hosszmértéket, a singet éppen kiadta.

A mit a táplálkozásuktól mond, azt már Priscus meghazudtolja, a ki az Attila asztalánál evett és különben

is a Priscus által leírt követség, midőn éjszaka a faluba menekült, ott a vész kiabálásukra előjövő hunok meggyújtott nádkévékkel világot hoztak magukkal, a mi, minthogy akkor a hideg ellen a tűznem vala szükséges, az ellenkezőt bizonyítja, mert a tüzet a háznál csakis sütni főzni tehették. Lehet, hogy Amm. Marcellinus a költözködő hunokról tudott csak, de a megállapodottakról, a megszállottakról nem és így állítását csakis arra a körülményre vonatkoztatva érthetem.

A külsejüket oly ijesztőnek Amm. Marcellinus előtt csak a félelem rajzolta, mert Priscusékat a falu úrnője szép nőekkel akarta ellátni, a mi e szörnyeteg faj közt képtelenség lett volna, ha az Amm. Marc. szavai valók volnának. Nyelvünkön e közmondás: „az alma nem esik messze a fájától“, kétségtelenül alapos, így tehát a Priscus szép női, szörnyetegtől nem származhattak.

Különben is ezek oly lények, kik emberi alakkal baromi állapotban élnek. Amm. Marcell, e szavait a hunok erkölcsösségére vonatkoztathatom csak. E kérdésben is nyilvánosan csalatkozik Amm. Marc, mert, minthogy a hunok is a feleséget vették, a mit már azon körülményből lehet tudni, hogy a feleséget a nyelvünk szerint ma is veszik, a pénzzel vett jószág pedig soha sem volt a Csáki szalmája és így a hunok feleségei sem. Ha azonban én a székelyekről a hunokra következtethetek, a mire a már előadottak alapján jogot követelek, akkor megvallom őszintén, hogy a székely köznépek még férjnél nem levő nőszemélyei olyas felfogást árulnak el, hogy róluk ilyes feltehető, így e közmondás: „azt én nem mák mérni tartom“, majd: „ez még az enyém és erről én rendelkezem“, majd: „azt teszek vele, a mit akarok“, majd máskor: „abból nem parancsol még nekem senki“, majd: „ha én őt szeretem, kinek mi baja vele“ stb. stb., azt igazolják, hogy a köznépek a lányokról csakugyan ilyes felfogása van és azt ők ki is nyilatkoztatják. Minthogy életem a köznép között foly le, én elégszer halottam magam is ezt: „nem az a kurva, a ki a szegény legényt megszanja, hanem az, a ki a jó gabonából rossz kenyeret süt.

Hogy a hunok ekével bánni nem tudnak, azt Amm.

Marcell, szintén csak a költözőkre mondhatta, hisz ő mondja, hogy vászonruhában járnak, már pedig a kender állandó lakást, földművelést és sok szerszámot igényel a feldolgozásáig, a melyeket egy szekérben nem lehet megtenni. Maga a szövetig való feldolgozás többnemű mesterembert igényel, a mi egy szekérben lakó népnél fel se tehető, de nem is kereshető.

Maga azon szekérnek a készítése, a melyen költözők mentek, több fajta megtelepült mesterembert igényelt. Igás marha pedig csak földművelő népnél képzelhető és pedig ilyenekkel vontatták a szekeret. A Priscus-féle követség a tó mellett hun falut talált, mely falu állandó szállást, földművelést igazol, mert a költözők nép tanyán lakhatik, de községben nem, mert a marha állománynak nagy tér kívántatik.

Igaz, hogy Attila csak húst evett, de azért a másoknak kenyér volt rakva, különben ezt Priscus megjegyezte volna és ezt, mint különöst nemcsak Attiláról állította volna. Mit mondana most bárki, ha valaki az orosz czárt valahol fogadtatni látná és ebből azon végeredményre jutna, hogy a czár kenyérrel és sóval táplálkozik.

A hunok földművelését a földművelő eszközök nevei és a gabona nemek nevei igazolják. Zab, bab, nevét vesd össze fehér, mint a hó-val, pedig a zab neve csaknem minden európai népnél e névnek felel meg. Árpa, nevét vesd össze a fehér, árva szavakkal, ros, a pirossal azonos gyökből keletkezett, a germán népeknél a sziszegő hang nem volt meg és ez okon ez Roggen, mint a piros — roth. A búzát sem vehettük a német Waizentól, hisz abban is sziszegő van, tehát nem német, hanem a német vette tőlünk és nem a török bogdájából, honnan mi se vettük.

Oly kifejezések, melyek az árjáknak nem általánosan elfogadott kifejezéseik, árjáknak nem vehetők, sőt még általánosan elfogadott szók sem, mint zab, vagy az atya szavunk, mely az apa és atya összetétele az árjáknál és így páter, de keletkezése és értelmezése, a gyökre elemzés szerint lehetetlen és így kölcsönvétele kétségen kívüli.

Hogy az Ázsiából költözködő hun, minden pihenésénél nem szántott vetett, az kétségtelen, hogy minden pihenésénél nem épített, az is kétségtelen, de sok oly község neve, mely a messze Kelet-Ázsiából lett ide hozva, elég világosan bizonyítja, hogy a hun nép állandó szálláson tartózkodott és így tehát földet művelt.

Érthetetlen Amm. Marcellinusnak azon kifejezése, hogy fedél alatt nem hinnék magukat biztonságban és falak közé zárkózni, előttük sírnak tetszenék. Azt, hogy egy hazulról távozó családfő apró gyermekeit a párén biztosabbnak gondolja a vadakkal szemben, mint egy épületben, azt csak Amm. Marcellinus az ő római eszével gondolja. Alig hiszem, hogy a rómaiak azt a sok erősséget és várdát azért építették volna, mert féltek abban lakni és az erősségben sokkal nagyobb félelemmel voltak, mint azokon kívül. Arra senki sem kényszerítette, hogy abba beüljenek. Nem is gondolhatom, hogy Amm. Marcellinusnak tovább azon állítása, hogy a hunok erősség ostromához és sánczolt tábor bevételehez nem értenek és az, hogy fedél alatt nem hinnék magukat biztonságban, egy kalap alatt hogyan fér meg.

Én ilyen következtetéseket látok Hunfalvitól, de én nem akarom megtanulni, ezt hagyjuk az Aristoteles tanítványainak.

Amm. Marcellinus, mint katona a sátor alatt, írhatott röptében olyanokat, a mik megfontolhatok, sőt meggondolhatok sem voltak, irt az eszmének felfogása pillanatában lett benyomása szerint, de az szent írásnak nem vehető, azonban értékes. Én az ő jóhiszeműségét kérdés alá sem vonom, csak azért irtam ezt is, hogy őt kijavítva, az eljárásomat igazoljam.

Öltözkük vászonköntösből és nyestbőr mentéből áll. No, itt Szabó Károly fordított egy kissé igen szabadon, azonban a fő, a vászonköntös áll. Az kétségtelen, hogy azon korban egy nép, mely nyárban vászonköntösben járt, az a posztó és bőr viseletet ismerte és használta is, miből földművelés és szövő-fonó ipar létezése igazolva van. Itt már nem mulaszthatom el, hogy Hunfalvit, illetőleg a követőit ne figyelmeztessem arra, hogy az osztováta vagyis a szövőszéket szerintük a szlávoktól ismerték

volna meg a hunok és alig hiszem azt is, hogy Hunfalvi csak egy lelket is gondoljon olyat, a ki elhigye neki, hogy a szlávok Ázsiába járogattak a hunokat a fonás, szövés és hímzésre megtanítani. Előttem, a ki előtt a hun hímzések, némileg az utódoknál látva ismeretes, nagyon nevetségesnek tűnik fel, midőn látok hímzési mintákat lenyomva, és azokra ilyen ismertető jelt „O-szláv hímzési minta“. Hihetőleg Hunfalvi úgy képzei a dolgot, hogy midőn Attila neje Réka vagy Rika Priscust fogadta, ezt ő a hímzési ipariskolában tette, a hol szláv nők a királyné társalkodónői és barátjai tanították a hímzést szláv arany és szláv selyem szálakkal a hun nőknek és azon korban terjesztették a hunok közt a szláv viseletet, a mely ily hímzést és ilyen díszítést megkövetelt, mint ma is.

Ily nyilvános történelmi bizonyítékok mellett is, én magyar nyomdából kikerülve láttam, magyar aláírással a megnevezést: „Ó-szláv hímzési minták“. Nem is tudom, hogy ezt tudatlanságnak, ostobaságnak, bolondságnak vagy szemtelenségnek nevezem, mert nem ismerem a szerzőt, de lehet mindez is együttvéve.

Ha a szövést ismerjük, tudjuk azt, hogy az abból áll, hogy a melyik szálakat a nyüst segítségével elosszuk és a mindenkori változtatásnál az ontokkal a csót a vetőlő segítségével átlökjük.

Ezen eljárásnak leírása, magyarázata ki van fejezve e szóval osztó-vető, ez pedig hanghasonulással osztóváta. Szeretném tudni, hogy Miklosich, Hunfalvi és társaik, miképpen eredeztetik ezt a szláv szót a szláv nyelvből?

A köntös barna színű, ennek okát már fennebb a fekete népeknél a szkiitháknál láttuk, a kik, valamint a hunok is a fekete ruháról neveztetek fekete hunoknak és szkiitháknak vagyis feketéknek. Jornandes a „pavenda nigredine“ és Attiláról a „teter colore“ kifejezések alatt ily feketét érthetett és maga a hunok eredeztetésénél is én ilyen fogalmat vettem ki az ő írásából.

Ma a fekete szín, az ünnepélyes ruha, a tisztelet kifejezése az egész műveit világon és ez őseinktől a fekete hunoktól lett átvéve, kiknél a különböző nemzetek követjei gyakran megfordulván, úgy viszont ők is a

különböző udvaroknál, az udvarok közötti érintkezést, mint míveltebb nemzet, gyakorlatba hozták, a midőn ezen szokással, a ruha szokott színe is használatba vétetett a más idegen fehér és piros népek által is, úgy lassankint a saru és főbéli is, a hun szokással a hun viselet, a hun szin és hun gyakorlat és a követekkel szemben a hun vendégszereteti elbánás aztán általános szabály, törvény és szokás lett.

Hogy a ruha testükön rohad el és fel nem váltják, míg le nem szakad róluk, azt *egy* útban levő népről elhiszem, de a megvallottakról nem így ír Priscus és Attila maga igen tiszta volt. Azt tudom, hogy a havason nyaraló juhászok vászoningeiket akkor, midőn a havason mennek tavasszal, vajban megfürösztik és át meg át-itatják. Midőn aztán ezt a por meglepi, az egy sötét vízhatlan szövetté válik és így ők a nyári zivatarokat átázás és betegség nélkül ki tudja állani, mely gyakorlat ma is életben van. A mi azonban a felfogást illeti, előbb egy nép tisztátalanságára következtetni nem lehet, hisz itt a vasutak építésénél összegyűlt néba Európának minden nemzete és ezt mindenik így tette. A sok közül csak egy munkás se volt, az alföldi magyart kivéve, mely változót hozott volna, hanem a rajta levő változóban eltöltötte az időt őszig, mikor haza ment. Én is ide tehetném, hogy az olasz porcellán nadrág leírhatatlan színné változott át.

Az ily munkások, ha idejük engedi, vasárnaponkint maguk megmossák változójukat és a gyepre kiterítve a napon megszáritják, ha az idejük nem engedi, vagy az időjárás rossz, marad minden a régiben, pedig ezek közszállításán a férgek hemzsegnének, s a tiszta változó elkerülhetetlen volna, A szegény ember bocskorban keres és csizmában költ és minthogy ide keresni jöttek, egyebet és más ruházkodást nem is várhattunk tőlük józan észszel.

Süvegük lapult. Minthogy süvegük csak a fekete népeknek volt e korban, mert a mások hajadon fejjel jártak, a süveg különböző alakú lehetett már e korban a külön nemzetiségek és kasztok között. Ma lapult süveget nemzetünknek egy része se visel, de ilyet visel az orosz káskét név alatt, a mely a fennebbiek szerint a szokásban, az anyagban és az alakban kölcsönzött. Ily lapos süveget

visel az oláh egy része Havasalföldön, melynek egy pálinkafőző üst sisakja az alakja. Ezen süvegeket a székely ember kacsula és kecsula névvel jelzi, a mi a bolgárok-
nak az arab íróknál fennmaradt kelensuva-ja (iram szarvas süveg) elromlott alakjának tűnik fel. A bolgároknak egy része fehér, egy része fekete volt. Úgy látszik, vagyis én úgy gondolom, hogy ezen süveget a fekete bolgárok viselték és valójában e szó suva része és süveg szavunk testvér-atyafias kifejezések. A bolgárok Havasalföldön urak voltak a 13-ik századig, a mit Brassónak Bolgárszeg külvárosa bizonyít, mely nevét a 13-ik században épült úgynevezett fekete templom építésekor a szomszéd Havasalföldről hozott munkásoktól nyerte, a kik ekkor még bolgárok voltak és ekkor tájt lesz Kunország és hihetőleg a német lovagrend működése, a tatárjárás, Kunország önkéntes meghódolása és az ezután következő római hit változtatta át őket oláhokká.

Idomtalan és roppant lábbeliök lehetett, mert egy lovas népnél ilyen kell a téli időre, különben a lába lefagy. Ezen lábbeli a ma csepőknek nevezett lábbeli fajta lehetett csak, mert a csizma nem hun és nem is magyar viselet, az csak a törökvilággal jutott hazánkba. Az 1638-ik esztendőben a provinciális zsinaton ilyen rendeletet adott ki Geleji Katona István püspöksége alatt, Erdélyben: „Ezután a papok tsizmát ne viseljenek, sub poena Elsőben flór. 6, azután flór. 12., tertio deponáltatik. A Deákok pedig és oskolamesterek skatuliás süveget ne viseljenek, se gombos mentét, se pedig leppentős ujjú mentét.

Ha a mesterek le nem teszik, a senioroknak legyen hatalmok reá, hogy levonják rolluk. A Deákokról a főpapok praemissa azért admonitione. A Miziri gallért is a dolmányról és mentéről letegyék sub poena eadem“.

Bod Péter, a szent Polikarpus című művében, mely a múlt század dereka tájt nyomattathatott ki, ily magyarázatot csatol e végzéshez: „Tsuda, melly sokat változik az emberek között a köntös állapotja: a tsizma a törököktől jött a magyarok közé, az előtt viseltének sarut. A skatuliás süveg a fekete süveg mely csakóra vagyon vágva (ez most az osztr. tábornokok pofon csapott föbelie, szerző). Gombok helyett a mentén, dolmányon kap-

csókkal éltek, leppentős ujjú, melynek a hajtókája nem volt levarrva, hanem elé lehetett fordítani a keze fejére.

A Miziri gallér egyáltalában horvát gallér, mivel a magyarok a horvátokat régi nevezetekről Mysi populi, Mizer nemzetnek hívták.“

A hunok ezen sarujához, télben elkerülhetetlen volt a szártekerő, a mit azonban úgy látszik, nyárban is viseltek, mert Amm. Marcellinus egy nyárban költöző hunt ír le. Ezen szártekerő szőrös kecskebőr volt, a mit a lábszárra tekertek, azután mint most a bocskorosok szíjjal vagy pórázzal megtekergetve megerősítettek. Ma a köznép a szártekerőt posztóból teszi, mikor bocskort köt, de ez csizmához szükségtelen, a cipőket pedig csak nyárban használja ma népünk inkább és télben csak akkor, ha nem tud legalább egy fejelés csizmára szert tenni, míg a bocskor nagy hidegben és az erdőben kipótolhatatlan és egyébbel nem helyettesíthető és pótolható.

Sydonius Apollinaris költő, Amm. Marcell, után csaknem egy századdal, 468-ban rajzolt a hunokról egy képet, melyet az Amm. Marcellinuséval érdekes összehasonlítani, ki 376-ban írhatta munkája fennebb idézett részét és ebből meggyőződhetünk, hogy a nyugatiak, vagyis az európaiak hasonlóul fogták fel ekkor is a hunokat.

A fordítás a Szabó Károlyé, melyet Attila fiai és utódaiból írta Thierry Amadé, fordította Szabó Károly, vettem és mely így hangzik:

„Ez a borzasztó nemzet kegyetlen, telhetetlen és kimondhatatlan vad és barbárabb magoknál a barbárok-nál. Teste és lelke irtózatot gerjeszt. E nemzetnél még a gyermekek ábrázatjára is, mely rendesen oly szelíd, a borzalom bélyege van nyomva. Csúcsban végződő kerek tömeg, a homlok alatt két mély üreg, melyekben az ember a szemet alig találja és azután pofacsontok között. egy idomtalan lapos dudorodás, ím ez a hunok feje.

A világosság alig bír e szűk rejtékbe hatni, melyekben a szem azt mintha kerülné és mégis oly átható pillantások lövelnek ki e szemekből, melyek a legnagyobb távolságot is messze bejárják. Azt mondhatná az ember, hogy minél mélyebben fekszenek a szemek, mintegy két kut fenekén csillogó fénypontok, világuk annál erősebb.

Az orrczimpák laposságát a polyák eszközlik, melyekkel az újdonszülöttek ábrázatát leszorítják, hogy a sisak, az orrban akadályra nem találva, jobban odaálljon az arc-hoz. Az anyai szeretet így torzítja el és így képezi a háborúra a gyermeket. Többi testök szép, mellök tág, válluk széles, hasuk kicsiny, termetük a középszerűnél kisebb, ha gyalog vannak; és nagyoknak látszik, ha lovon ülnek.

Mihelyt a gyermek anyjától elvállhatik, rögtön lóra ültetik, hogy gyenge tagjai jókor képződjenek azon gyakorlatokra, melyeket egész életen át folytatni fog. Vannak közöttük nemzetek, melyek lóháton kóborognak, lóháton laknak. A hun roppant íjával és hosszú nyílveoszőjeivel soha nem téveszti célját; jaj annak, a kit célba vett, mert lövése halállal jár.

Ezen megemlékezéseket összehasonlítva, feltűnik, hogy a költő a vadságot, kegyetlenséget és barbárságot felemlíti ugyan, de nem teszi őket vadállatokká, mint Amm. Marcell., ki tőlük még a hadviselésben is, a mely mégis csak mesterségük volt, minden ismeretet megtagad. Azt írja: „csatában rend és terv nélkül rohannak külön-külön főnökeik buzdítására . . . elszélednek, de csak hogy szintoly sebességgel térjenek vissza, útjokban mindent összedöntve.“ stb.

Ha rend nélkül és terv nélkül rohannának előre, akkor midőn e rendetlen horda megfordul, az hányat homlok menekülne, de minthogy még a megfutas után is visszafordulnak, ez világosan mutatja a rendet és a tervet és e visszaforduló had képes még mindent összedönteni. Én e fogásukban nemzetünkkel az azonosságot kétségenkívülinek tartom, mert a mint csekély tapasztalataim után és hallomás után az eddig lefolyt ütközetekről értesültem, én úgy tudom, hogy Európában nemzetünk egyedül az, a sok vitéz nemzet között, melyet akkor is, ha már egyszer megfutamodott vissza lehet fordítani, vele elkeresedett harczot folytatni s győzni vagy halni; míg más nemzetek ivadékai, ha már egyszer megfutamodtak, többé azon alkalommal vissza semmikép sem fordíthatók és velük többé a harcz nem folytatható és meg sem kísérelhető. E tulajdon minket teszen egyenesen utódaikká a hunoknak, mert ezzel más nemzetek nem bírnak. Ez a magyar hadviselésnek egy önálló tulajdonsága ma is.

Mind e mellett sem erősség ostromához, sem sánczolt tábor bevételehez nem értenek Amm. Marcell. Az tagadhatatlan, hogy egy lovas nép nem erősségbe vagy sánczolt táborba való, mert a lovak táplálása nagy területet igényel; de mégis láttunk annyit, hogy ők minden értelménküliségük, állhatatlanságuk mellett és fegyver nélkül, mert a csonttal hegyezett nyilakat talán más sem tartja valami kitűnő fegyvernek, ők mégis a római hadseregeket, a sánczolt táborokat és az erődített helységeket nagyon hamar felverték, a mit Attilának egy-egy hadjárata után felsorolt romba dőlt városok, levert és meghódolt népek hosszú lajstroma igazol.

De hadtudományukról még fényesebb tanúbizonyságot tesz az, hogy a hunoknak megjelenése után Európában, úgy a nyugat, mint a keleti római birodalomban keresettek voltak a hun hadvezérek, azokat első helyekre azonnal alkalmazták a hadseregben, maga Attila nem győzte a hosszú tekercsről felolvasatni azon íorangu hunok neveit, kik elcsábítatva nagy Ígéretekkel átszöktek a római birodalomba és kiket ő, mint sajátját visszakövetelt. Amm. Marcell, szerint az egyik kezükben karddal, másikban pányvával harczolnak. E fegyverzetet találjuk meg a székelyeknél, kiknél a horkáz, egy főtisztviselő, egy méltóság s kiknél ezen horkáz helynévben (Kovászán egy I-ső rangú borvízkút) és ezen közmondásban: „Vigyázz, mert hurokra kerülsz“ a mai napig emlékezetben van a hunok hurokfegyverének emléke.

Azon kijelentés, hogy a hunok nem tudják mi illendő, mi nem, igazolva nincs, míg ők arra a görög császárt tanították rá, így az Attila ellen tervezett orgyilkosság felfedezésével, Attila a görög császár szeme közé vágható alávalóságát, de azért ezen alávalóság őket vissza nem tartá, hogy tovább is így ne tegyenek, mert Attila hirtelen halála akkor, midőn éppen a keleti birodalomra akart halálos csapást mérni, ezen alávaló tervnek ismétlését és sikerültét igazolja, vagy azt nagyon is hihetővé teszi.

Vájjon mikor a görög császár az Attila írnokának, Constantinusnak, egy gazdag nőt ígért és ezt be nem tartotta, úgy hogy Attilának Maximinus követ által kellett megizenni, miszerint Constantinusnak a császár ígéretében

csalatközni nem szabad, mert császárhoz hazudni nem illik, vajjon ekkor az illendőséget ki tudta?

Ilyeneket a hun királyról még az ellenség sem jegyezt fel, mert az az illemet és becsületet tudta és megtartotta, míg mások nem. Az általa használt és használtatott fekete ruha azért maradt máig a tiszteleti ruhának, mert bármit fogtak és foghattak rájuk a rómaiak, de azért felsőségüket magukban beismerték, s az általa behozott gyakorlatot a hun birodalom szétomlása után is megtartották, mint követendő példát

Ha egyebekről némi ismeretet nyerünk is a hunokról a fennebbieken, a hajviseletet e leírásokból rendesenk ítélnéljük. Minthogy azonban a hun birodalom szétomlása után, mintegy száz évvel egy követ, Kandikh nevű, jelent meg Konstantinápolyban, ki bár más nemzet tagja és képviselője, de a konstantinápolyi udvar ítélete szerint, hun viseletben, hosszú hajfonatot (befont üstök) viselt és nyelve is hun volt, mert a rendes tolmács vele értekezni tudott, (Theophanes Chonogr. és Corippus s Landatio Justini Minoris) azon kétségtelen körülmény áll elő, hogy a hunok egy része befont üstököt viselt.

A hun népnek sok törzse volt és bár Attila idejében ilyen hosszú hajúak és befont üstökűek nem szerepeltek a követségekben, de már akkor ilyenek lehettek. A csiki székely krónika comcattak kifejezése hibás írásból keletkezett és kome-atto-ból lett elferdítve, mely összetett szó a görög nyelvben üstök viselőt tenne, a vég k a magyar többes rag. Ezekből én azon meggyőződést merítettem, hogy a hunoknak, hihetőleg a Sina szomszédságából jött része, befont üstököt viselt, míg a nagy többség nem.

Ezen fennebb említett követ egy törzsfőnök volt,, mit a Kan név igazol, mert a dikh egy az értelemre alig befolyó szó, a mint azt kisdég v. ö. kissel sivatag v. ö. siva-val, temérdek v. ö. temér-rel, mely talán a tömörrel azonos, stb. szavaink igazolják.

Végül a csúcsos koponyára nézve azon észrevételem van, hogy ilyet ma is találhatni a Székelyföldön. Hogy ezen koponyaalakulás természetes-e, vagy mesterség szülte, én azt nem tudom, de ha mesterséges műtéttel

állott elé, akkor az az Attila s a hunok idejében sokkal gyakoribb volt, mert annak képződését az orr pólyája nagyban elősegítette.

A fennebbiek nyomán a hunokról magának ki-ki egy fogalmat alkothat. A mint én ezek alapján magamnak egy hunt képzelek, az éppen olyan lehetett, mint nem rég Kovásznán Deme Gábor közsékely, ki egyházfi is volt és kinek a kinézését én sógorommal is közöltem és ezt ő is helybenhagyta, valamint a sógorom mongol kifejezését arcz és testben. Különben a fenyő alatt, a tönkhasogatók közt, ilyen székely ma is elég található, s a csiki idősebb asszony nép e fogalomnak még inkább megfelel.

A hunok működése az új honban.

Thierry-nek azon állítása, hogy a hunok nemhogy földet műveltek volna, de még azon kevés műveltséget is lerombolták, melyet találtak, nem élhettek, hacsak a rómaiaktól gabonát és pénzt nem kaptak, vagy tartományaikat nem rabolták“, a valóságnak nem felel meg.

A hunok hosszas ideig, a míg benn állandóan megszállottak, a római birodalom felé sem tekintettek. Mit is csinálhattak volna egy oly tartomány nyal, a melyet az ott keresztül-kasul tolongó népek, a melyek előlük menekültek és melyek a Duna árjaiban védelmökre a hunok ellen egy védgátat tudtak, kiettek, felpredáltak és tönkretettek.

Azon korban és azon kor közlekedési eszközei mellett a gabona szállítás különben is képtelenség lett volna, de ellene mondanak ennek más ellenbizonyítékok is, így: a Maximinus követségének, Priscus szerint, kölesből állott főként az eledelök s azt nyújtottak és a meel-en kívül egy árpából főtt italt ittak, melyet a nép a kalanzok rendelkezésére szolgáltatott nekik. E szerint a kölest természetették és abból kását törtek, mely ma is főeledel a székelyeknél, az árpát természetették és aból főtt italt, a sert itták és végül kenyérük volt, mert különben azt Priscus megjegyzi vala,

Ha a tudósítás e részét elbíráljuk, a köleskása ma

is csaknem mindennapi eledel a közszekelyeknél, az árpából készült italra vallanak a 16 és 17-ik századból fennmaradt Írásbeli megemlékezések a Székelyföldön a serlakóról, azaz korcsma vagy vendégfogadóról, a melyet a főtisztek a vizsgálatokon, valamint a mészárszékeket is nyilvántartották, a méth-nek nyilvános ismertetője Kecskeméül város neve, a miből látszik, hogy az nem méhser és hogy az tejből készült és ez lehetett azonos a tatár kumisszal és a ser kám neve.

Attila Theodosiushoz küldött Edék és Orestes nevű követeinek az egyik követelésük az volt, hogy a Dunától délre 5 napi járó föld, melyet Attila elpusztított az övé lévén, a közös vásár Xaissusnál (Nis) legyen stb. és ha a rómaiak ezen területen, mely a hunokra szállott, a földet mivelni merészelnék, újra kezdi a háborút.

Ha a hunok a római gabona nélkül nem élhettek volna, akkor e követelésüket érteni nem lehetne, de a hunok földművelő népek voltak, mit a fennebbieken elég bőven kifejtettem és így arra semmi szükségük sem volt, sőt azt be is tiltották a rómaiaknak.

A hunoknak a rómaiakkal szemben hosszas ideig semmi összeütközésük sem volt és talán még érintkezésük sem és jól éltek a rómaiak nélkül mindaddig, valameddig a rómaiaknak nem tetszett őket zsoldjukba fogadni a köztük és rajtuk gázoló népek leverésére. E szövetség kezdetét én nem tudom, de az 5-ik század első éveiben már létezett, mert Uldin hun uralkodó Arkadiusnak jól bepolálva megküldé az ellene fellázadt Gainasnak, — ki születésére góth és a császár tábornoka volt és ura ellen fellázadván, a Dunától északra menekült, — a fejét.

Majd 405-ben Radagaics csapata ellen harczol ezen Uldin a császárnak segítve és Fiorenzánál (Florenc) könnyű lovasságának a rohamával a győzelmet megszerzvé.

Nem ismerjük azon szerződést, melynek szellemében ezenképp működött, de hogy azt ingyen nem tette, az kétségenkívül áll. Ha a római politikának oly sokszor követett útját látjuk itt alkalmazva, akkor Arkadius ajándék, évi segélypénz, ingerlés és minden igénybe vehető eszközzel és Ígérettel megnyerte a hun uralkodót, hogy birodalmát annak segélyével valahogy fenntarthassa.

Ezen Uldin-ra emlékeztet a hun uralkodók székhelyén, a Tisza mellett és azon a Boldi név, mely már a 2-ik honfoglaláskor ezen néven létezett. A b előhang gyakori és a vég n is, mint kis, kicsi = kicsiny, piczi = picziny, pára = parány és parányi, váz = vézna stb. a b-re már fennebb sok eset említettett a színeknél.

Azon évi pénzek, melyeket a rómaiak a hunoknak fizettek, azokat a becsapásoktól visszatartotta, de a rómaiak az nem volt elég, hanem az északi népeket egy más ellen is ingerié, ajándékozta és fizeté, a mely eljárással ezen népeket alávalóságáról meggyőzvé, a fegyverüket maga ellen irányoztatá, ki miatt békében a népek nem lehetének.

Alább majd jönnek esetek, midőn a hunok a rómaiak ellen fordítják számonkérő fegyvereiket és meghálálják az alávaló csalárd római politika által okozott kárukat.

Nemsoká egy Oktár nevű hun főnököt találunk, ki a Felduna mellett lakó népeket hódítgatta be és ki a burgundok elleni táborozásban dobzódva, töltvén az éjt, meghalt. Ezen Oktár az Attila atyjának Mundzuknak volt a testvére. A hun székhely területén rá emlékeztet Iktár község Temes megyében, mely vele azonos, mint a Székelyföldön azonos jelentésűek Oklánd és Ikland községek.

Iktár község neve kétségtelenül az Oktár emlékét őrzi és nevét az Oktár ott lakásától vette, mit a mellette levő Budina községnév is igazol, mely helynév köztudomás szerint a fő áldozati helynevek elnevezéséül szolgált.

Holta után Ojbars és Rof testvérei közül, a fiatalabb Rof következett az uralkodásban. Hunfalvival nem vagyok egy nézetem, midőn ő e névből Rua, Roas, Ruga és Rugila-t kész faragni, csakhogy a Szabó Károly fordításába beleköthessen. Ha minden más esetben igaza lenne is, e névnél én Szabó Károlylyal egy nézetem vagyok és azt Rof-nak olvasom. Priscusnál e név Ρουα és Ρουαυ alakban, tehát két esetben fordul elő, mikor az alanyeset Ρουαυς alakban kell hogy legyen. Ha a görögös vég ας ragot elhagyjuk, mely a szavak és neveknél mindig előfordul, akkor Ρου marad, mely csakis Rofnak olvasható, mint ρυ = af, ευ = ef helyesen. Nem tudom az okát, de

az én időmben a magyar collegyumokban az $\alpha\upsilon = \text{aü}$, az $\epsilon\upsilon = \text{eü}$ -nek olvastuk, holott ugyanazon időben a brassói szász gymnasiumban ezeket af , ef -nek olvastuk. Hogy a brassói szász gymnasium olvasása helyes, arról többször meggyőződtem a magyar collegyumokban, mikor a vers lábak szerint, ezeket a brassói módszer szerint kellett, eltérőleg a rendes tanítástól, olvasni,

Ha a Tiszaparti Rof helység nem utalna azon a helyen, hol a hun uralkodók laktak, a Rof olvasására s az ő emlékezetére, akkor is azt tartanám helyesnek, sőt nem is képelem, hogy Hunfalviak a Rof-ot, hogy tudnák másképpen leírni görög betűkkel.

Visszatérve e szó és szótag olvasására, én a brassói olvasási módot azért is jobbnak tartom, mert azon időben Brassóban a görög szertartású keleti egyház létezett, a hol az Athosi kolostorokból hozott görög papok lelkészkedtek. Alig kétségbe hozhatólag e papok adták az utasítást a tanároknak, kikkel baráti viszonyban éltek és a vizsgákra is eljárak. Nekünk ugyan a faggatásaikért kedves vendégeink nem voltak, de a jelenlétükre azért mindig bizton számítottunk és féltünk tőlük.

Rof a testvére Oktár halála után, teljesen ismerve az uralkodói teendőket és abba beavatva, másfelől összeköttetései lévén a nyugati birodalomban, minthogy a később szereplő Aetius is nála, mint kezes tartózkodott, több határozottsággal lépett fel.

Ő Rof rövid idő alatt a keleti császárral II. Theodommisssal 350 font arany évi adót adatott magának és a béke pontokban hihetőleg ki volt kötve, a jó szomszédi viszony is.

A konstantinápolyi udvar cselszövényei közé tartozott az, hogy a népeket egymásra uszítsa. Ekkor is több, a Dunától északra lakó nép véd és dacszövetséget kötött az udvarral.

E szerződészegés volt, mit Rof kifogásolt és háborúval fenyegetődött. Két consulságot viselt férfit küldött a császár, hogy ezen eljárását és annak eredményeit az ingerültséget, elsimítsák és elboronálják, de Rof ezalatt azon követelését, hogy minden föld és nép, mi a Duna északi partján van, a hunoké és abba nincs joga senki-nek beleavatkozni, hangoztatva a bekealkudozások között

meghal 434 körül és az utána következő Attila és Blitre hagyja a béke-szerződés megkötését, mely feletti meghasonlást a görög udvarral hamarjában kiegyenlíteni nem lehetett.

Attila.

A Rof halálával megüresedett trónt Attila, a kisebb fivér örökölte, hun szokás szerint nem lévén szokásban az, hogy egyszerre két uralkodó legyen a hunoknál. E közmondás: „Két dudás egy csárdában nem fér meg“, hihetőleg még ezen korban megvolt, mert újabb időben, midőn dudás nincs is, nem keletkezhetett.

A hunoknak ezen örököségi szokásuk utódaiknál, a székelyeknél máig is fennáll, midőn az atyai laktelket mindig a kisebb fiú örökli. Én, mint a ki nem Vagyok törvénytudó, a rá vonatkozó törvényczikket nem tudom hol keresni, de a gyakorlatból tudom, mert magam is azon gyakorlaton örököltem az ősi belsőséget. A székely nemzetnek régi szokásos törvényeit a székely nemzetgyűlés összeírta és azokat Kendi Ferencz és Dobó István erdélyi vajdának bemutatta és ezek által az 1555. april. 28-án Székely-Udvarhelyt megerősítettetett. (Sz. Oklt. II. köt. 119 1.). Ennek 22-ik pontja így hangzik: „Valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjukról maradt örökség egyaránt illetik őket, de úgy, hogy a kisebbik választhasson a lakóhelyben . . .“ stb.

Kétségtelen már ebből is, hogy ezen elv a fiaknál is keresztülvitetett és ezen elv volt a gyakorlatban. Egyébiránt egy más hun népnél, a magyaroknál, ezen szokás az Árpád és Zsolt örökösödésénél szintén előforduland alább, a hol ezen elvnek azon korbani fennállása be lesz bővebben igazolva és ezen hun nemzeti szokás, tehetni fel e korból is, midőn a trónöröklés is a fiatalabb Attilát illette. Az idegen Thierry már észre vette, hogy tényleg Attila uralkodott, bár a közügyek kezelésében, bátyja Blitnek is tetemes befolyást engedett.

Hihetőleg bátyja túllépte azon határt, a melyet a kormányzásban neki öcsce engedett, lehet alattomban tört is vetett az öcscsének, elég az hozzá, hogy Attila

bátyját megölte. Thierry csodálkozik azon, hogy e tény közfelindulást nem idézett elő, de nem tudja azt, hogy Attila eljárása jogos és törvényes volt, már pedig egy törvényes és jogos eljárás soha forradalmat még fel nem idézett sehol.

Hazai krónikásaink, kik az Árpád és fia Zsolt örökösödését tudva, ezen örökösödési törvényt már kitalálhatták volna, olyat is állítanak, hogy a hun birodalmat elosztották és Budának (Blit) a Tiszától a Dómig területét szabta ki (1. Kézai krónikája) öcscse osztályrészlül. Eltekintve attól, hogy ezen területet lakták a hunok, hogy ezen területen rokon népek laktak, a kiknek erején alapult a többi népek leigázása és féken tartása és egy ily osztály képtelenség lett volna és ezt egy legalább is 35 éves ember el sem fogadhatta volna, nem hogy ő a saját akaratából ilyet tegyen és azt a maga jószántából átadja a bátyjának, az osztály képtelenségén kívül, ezen képzett felosztást maguk a krónikások is csak az Attila jó szándékának és testvéri szeretetének tulajdonítják, midőn azt mondják, hogy a Buda osztályrészt Attila szabta ki. Egyenjogú felek közt az ilyen osztály nem osztály, hanem kegyadomány nevet visel ma és hihetőleg viselt akkor is. Már pedig olyan használatra adott kegyadomány vissza is szívható.

Attilát a történetirat úgy lerajzolja, hogy őt ma is magunk elé állíthatjuk testben és lélekben és azon gyanúnak, mintha őt a hunoknak bármely része a testvér gyilkosságért félté vagy gyűlölte volna, még csak árnyéka sem illetheti, pedig, ha a hun szokás és törvény ellen cselekedett volna, azt kikerülni nem lesz vala képes.

Ő, ki a szerződéseivel indokolta és minden lépésének jogszerűségét állította és a ki erre annyit adott, hogy felfogása szerint, a mint azt a Constantinus írnok eseténél már láttuk, Theodosius eseténél már láttuk említve is, már a pusztá ígéret egy császárnál oly kötelezettséget ró rá, hogy abban csalatkoznia nem szabad senkinek, — egy ilyen ember — egy ember, kinek a Vigil orgyilkos szándéka el van árulva, de ő hónapokig tud várni, hallgatni és magának parancsolni addig, míg a bizonyítékokat mind beszerzi, egy ilyen ember

ki a testvérének is részt adott a kormányzásban, bárha erre sem törvény, sem szokás által kényszerítve nem volt, a testvérét ártatlanul ki nem végezhetette, arra kétségtelenül nagy okának kellett lenni, a mit mi ugyan nem tudunk, de tudta azt az ő kora, mely előtt ezen eljárás oly szükséges és természetesnek tűnt fel, hogy abból ellene fegyvert, vagy gyűlölséget, vagy lenézést és megvetést nemcsak az ő nemzetének fiai, hanem a rokon osztrogóthok és a teljesen idegen gepidák sem kovácsoltak.

Azon korban, midőn a bokrot is ütték, nem csak a nyulat, a testvére felesége nyugodtan élt, nem messze az ő lakától, a birodalmában, a mint azt Priscus követségi tudósításából láthatjuk, sőt azon körülményből, hogy Attila arra felé vadászott, legyen szabad következtetnem arra, hogy azt, mint rokont, még meg is látogatta, annyi azonban feltétlenül áll, hogy egymást nem kerülték, holott, ha az Attila gyilkossága a testvérével szemben nem a legszigorúbb törvényszerűséggel lesz vala végrehajtva, mindez nem így, hanem másképp lett volna.

Attila különben is egyenes lelkű volt még az ellenségeivel szemben is, hogy úgy a nyugati, mint a keleti birodalom császárainak hadizenetképpen előre megizente: hogy építsenek neki palotát és várják, mert ő megy. A történelmet végig tanulmányozhatja bárki és ezen kort megelőzőleg nem talál esetet rá, hogy egy uralkodó hadat izent volna az ellenségének. A diplomatai összeköttetés, a követek általi gyakori érintkezés általa lelt Európában gyakorlatba véve, nem csoda, ha a ruha fekete színe is átöröklődött az ő követjeiről az egész művelt világra és ez ma is a tiszteleti ruha.

Attilát a történelem úgy állítja elénk, hogy alacsony termetű, széles vállú, nagy fejű, apró mély szemű, gyér szakállú, lapult orrú és sötét arcszínű volt. Fejét hátravetve hordozta körül tekintetét, a mi magatartásának parancsoló és daczos kifejezést adott (lásd Jornandes). Ez volt Jornandes szerint az a férfiú, ki a népek rettentésére és a világ megrendítésére született.

Ha a lapult orron a Sidonis Apollinarius által említett orrpólyázás eredményét találjuk és ezen pólyázásnak a koponyacsont alakulására befolyása volt, akkor Attila-

nak is csúcsos koponyája volt, a mi mesterségesen lett előidézve.

Attila, Bendegúznak volt a fia, a ki fia előtt uralkodott; Oktár és Rof testvére volt. Azon körülményben, hogy Bendegúznak, Mundzuk neve is előfordul, annak bizonyítékát találjuk, hogy a Bendegúz név, tiszti név, {nomen officio) még a Mundzuk a rendes név, Bendegúz annyi mint Bendő jós (haruspex). A jós szónak guz írását, a gyos ma is használt alakja indokolja, a mint már fennebb előadtam, egyébiránt Strabo szerint Dekaeene (Δεκαίνεος) a gethák jós (γῆρας) vala és e szót már Strabo is is g-vel írta, mivel hihetőleg a ma is használt gy volt akkor is. használatban, mint gyógyhely, gyógyszerár, gyógyít és a gyavas népies kifejezés a javas vagy jós asszonyokra. A Mundzuk szónak Vámbéri Ármin szerint zászlógömb az értelme a törököknél. Ilyen alakban“ a nyelvünkben ma nem fordul elő, de macsuka alakban a bot bütykét nevezik a Székelyföldön ma is és a macsukás pálcza ma is szeriében használt kifejezés, mely a csordapásztoroknál a főkönyvet helyettesíti, mert azon van a marnák után felszedett bér, s a csordába hajtott marha szám a pásztor által nyilvántartva ma is. Ezen mint egy 120 cm. hosszú kemény bütykös (macsukás) pálcza nyolcz szegre kifaragva helyettesíti ma is a deftert és rovásokkal lesz ott a pásztor minden számtani dolga felróva.

Ezen nyelvünkön ma is érthető Bendegúz, vagy Mundzuk fiai Attila és Bleda.

Klaproth azt állítja, hogy idejében a kaukázusi népek között az Abdila (Attila) név használatban van. Ha ezen hangösszeolvadás által keletkezett nevet eredeti alakjában = Abdilla veszem, akkor azt már a nyelvünk törvényei szerint is értem és ekkor az egy tiszti név (nomen officii) és fődulló jelentéssel bír. A dulló tiszti név a Székelyföldön napjainkig fenntartotta magát és csakis a 70-es esztendőben lett, a vármegyei szokásnak megfelelően és az egyesülés (unoi) nagyobb és erősebb végrehajtása czéljából és a beolvadás elősegítésére a szolgabíró elnevezéssel felcserélve. Ezen dulló név előfordul a hazai krónikásainknál az uralkodók elnevezésénél is, mint például az alánoknál és előfordul a bolgár nyelvemlékek közt dula

és dila alakban. Szintén az uralkodó tisztí nevéképpen Az ab, apa annyi mint fő, melylyel hangtanilag is meg-egyezik és így Attila földullo értelemmel bírt nyelvünkben s így tisztí név. Ha az Attila tisztí név, mi lehetett a rendes neve? Erre az alábbiakban keresem a feleletet, mert a nevet az Atel, Etel, vagy Ideitől származtatni nem tudom, azon felvétel pedig, hogy ő talán ott született volna nem állhat meg és képtelenség, mert ő csak 400 körül születhetett. Ha Balemir, ki a Maros mellett a hunyadmegyei Balomirban lakott, a mint azt e község neve bizonyítja, akkor igen könnyen születhetett Attila, a hagyomány szerinti N.-Enyeden, mert a mint már láttuk eddig, az uralkodótól nem messze, az uralkodói székhely közelében, laktak az uralkodó család tagjai.

E kérdésre szintén csak a hagyomány felel és az a szerint Isten ostora lenne. Igaz, hogy e név ily alakban sem a hunoknál, sem a székelyeknél nem szokásos, mert a nevek mind egy vagy két tagúak, de e kifejezést visszaterelve eredeti alakjára, lehetett az „villám“ is. Ennek feltevésére engem az Attila bátyja neve vezetett, kit a görög író *Blith*-nak ír. Ha e szót elhagyva a görög ag ragot, eredeti alakjára visszavisszük Blith marad. A Bleda és Buda nevek későbbi olvasás és hagyomány alakjai, így tehát a Blit az eredeti. Ezen Blit-et vedd össze a német Blitz mai szóval és ott van az Isten ostora név. Azon körülményre, hogy két testvér azonos nevet kapjon, szolgáljon bizonyítékul Sicilai Diodor, ki szerint a szkitha király fiai Pál-ra és Nap-ra kereszteltettek s a phoeniciai királynév is, volt Belus, éppen a Didó apja. Azon körülményre, hogy a hun fiú német nevet kapjon, az esetek végtelensége ad példát minden nemzetnél és minden korban, midőn a gyermek idegen nemzetnél dívó és megfejtető szóval kereszteltetett. Azon körülményre pedig, hogy a Blit nem Blitz, nyugtasson meg az, hogy a germán nyelvben régen sziszegő nem volt, mit bőségesen igazolhatok bármikor pl. roth = piros, rogen = ros, Halbe, Salz stb. stb. A germanos elnevezésre pedig a nagy-enyedi születés éppen kijelölt hely, mert Nagy-Enyed azon korban germán fészek volt. Alig hiszem, hogy a cancoensek birtoka idáig terjedt, de itt volt a

kap-ok birtoka, melyről még Ptolemaeus idejében az erdélyi nyugati havasok Kárpát nevet nyertek, de lehettek a Kositab-ok is. A kolozsvári hostat, a kostát nevet fenn tarthatta máig, midőn a kostáb kostát helyett íratott tévesen. Hogy N.-Enyed az itt lakozott szakák, vagyis germánok által lakott hely volt, azt igazolja a hegyek közé benyúló, tehát régebbi városrész, Varczogás neve, a mi nyelvünkön Fekele-utcának felelne meg, mert az a német Schwarzgasse elromlott alakja. A város német eredetét igazolja a városnak a később téresebb helyen épült része is, melyet ma Magyar-utcának neveznek, kétségtelenül megkülönböztetésül a német résztől.

Ezen város, nem volt soha a Királyföld része, ide szász nem települt soha, attól különben sem maradt volna a varczogás szó hátra, mert azt máskép nevezi vala, vagy más magánhangzóval és az hihetőleg a kifejezésben idegenebb lesz vala, mert

a schwaiz vesd össze bara, barna

nyelvünk képződései

a grosse vesd össze utr, ultza

s különben is a fekete elnevezés már a fekete hunokra is utal, azokon az itt vegyesen lakó nép között a germán elnevezés Blit indokolt és így hihető is, a fekete elnevezés máskülönben Alsó-Fehérmegyében létre se jöhet vala.

Az itteni németség létezését eléggé igazolja az is, hogy a hun birodalomnak Attila halála után lett szétomlása után itt egy német birodalom keletkezett, a gepidáké, melyről alább lesz még alkalmam többet is írni és vele hosszasan foglalkozni.

Ha a fennebbiek szerint Attila bátyja neve Blit volt, a Niebelung énekben Blödin, melyben az in nem bír értelmet változtató hatással, a mi nyelvünk szerint, a mint már többször kimutattam és ezen név a mai Blitz német szónak megfelel, akkor úgy hiszem, hogy a Geissel Gottes, Flagellum Dei-t nyelvünkre lefordítva: Attilának a testvérének egyrangú nevet adva, a nevét Villám-nak bátran meghatározhatjuk. Ezen valószínű állításokat, nemileg történelem és szájhagyomány is megerősíti.

Attila uralkodása.

Az uralkodást örökölvén, a rendes neve helyett felvette a fődullo = Abdilla nevet, mely a hangoknak összeolvadásával és lágyulásával, melyek nyelvünknek szokása ma is, Attila lett, mert a nehéz kiejtésű szavakat és a mássalhangzók feltornyosulását nyelvünk ma se szereti és ha lehet kerüli.

Attila, a mint már e név mutatja, azon világos akarrattal lépett a trónra, hogy a rokon népeket, a saját főnökük elismerésével, egy nagy szövetségbe összevonja a saját maga fennhatósága alatt és így a roppant római birodalomnak ellensúlyozásul felállítsa a roppant hun birodalmat. S valójában, ha az ismert s a történetírók által felsorolt tényeit tekintjük, ez neki sikerült is, mert egy oly birodalmat alkotott nem hosszú uralkodása alatt össze, mely a mint a példák igazolják, erőre nem engedett a római birodalomnak és melylyel ő a szerződéseinek, a görög császárság álnok politikája mellett is a görög csalfaság, vesztegetés, irigység keltés, szóval a pénzzel és szóval szított alattomos lázítás, sőt a felbérelt orgyilkosság és más meg sem nevezhető aljas eljárással előidézett zavarok mellett is, mindig érvényt tudott szerezni.

Már mint ifjú be lett vezetve a kormányzás mesterségébe. Ő nagybátyja! Oktár és Rof után következett az uralkodásban és azelőtt is az udvaruknál többször megfordulván, be lett avatva azoknak eszméibe és céljaiba.

Kormányzásában látjuk, hogy a nagybátyja Rof által megkezdett eszmét, mely szerint minden föld és nép, a mi a Duna északi partjain van, a hunoké, miképpen a déli részen fekvők a rómaiaké, ő is megvalósítani törekedett első fellépése óta, a mi bizonyítja, hogy a hun kormányzás nemzedékeken át ugyanazon alapon nyugodott és a kormányzókat ugyanazon elv vezérelte és eljárásukat ugyanazon nyíltsággal hírül adva, ugyanazon erkölcsi szabályoknak hódoltak.

Kézai Simon krónikájában feljegyezte, hogy az Attila családja az Érd nemzetségből való volt. Előttünk bizonyos, hogy egy néhány személy életén át e nemzetiség kormányzott. Nem állíthatom egyenesen azt, hogy csak

ez volt az uralkodó nemzettség és másból az nem lehetett volna, de ha nyelvünknek egyes szavait tekintem, mint pl. érdem, értelem stb. akkor hajlandó vagyok azt állítani, hogy az uralkodás és uralkodhatás egyenesen ezen nemzetiséghez volt kötve, a melyet arra úgy az értelménél, mint érdeménél fogva legillekéesebbnek tartottak.

Ezen Érd nemzettség neve fennmaradt máig a Duna mellett azon területen, a hol a százalmi csata lefolyt, Érd község újabb nevén, Hamzsa bég nevében, Székes-Fehérmegyében. Százhalom (a névtelennél centum montes) Érden alól a mai Batta falunál feküdt nevét, bizonyosan a hun temetőhely sok sírhalmától nyerte. Oklevelekben nem maradt fenn e nemzettség neve, de mi maradt egyéb nemzetünknel, mint a szájhagyomány, a nyelv és a ténykedéseikre emlékeztető és az utódoknál megszentített helynevek? a melyet felkeresni és alkalmazni a mi dolgunk. Ezen helynevekben nemzetünknek sok dicső és nagy tényét megőrizte a kegyelet, igyekezzünk ezen történelmet, melyet a nemzet oly hosszú időn át napjainkig fenntartott és melyet a megsemmisüléstől a kegyelet őriz ma is, leolvasni és az utódoknak tovább hagyni. En megvallom ezeknek inkább hiszek, mint a Hunfalvi és Schlözer feneketlen okoskodásának, kik a történelmet gondolják és írják, vagy talán nem is gondolják, hanem képzelik és írják.

A byzanti udvarral egy néhány nép, mely a Dunától északra lakott, véd- és dacz-szövetséget kötött még a Rof idejében. Ez ellen erélyesen tiltakozott Rof és háborúval fenyegetődött. A görög udvar turpissága napfényre jövéen, annak jóvátételére két konzulságot viselt férfiút küldött. Már ezen konzulságot viselt férfiak kiküldésében látszik az, hogy a görög udvar csalárd úton járt és rajta kaptván, a gyalázatossága nyilvánossá lett és ezt jóvá tenni ily tekintélyes követeket választott. E közben Rof meghalt és trónja unokaöcscseire szállott. Attila és Blit a bátyja fogadták a követtséget és léptek vele alkudozásba.

Az értekezlet és alkudozásuk a Duna mellett, attól jobbra a görög parton, a mai szerb Morava folyó besza-

kadasánál, közel a római Margus városhoz, egy síkon folytak.

A hunok lóháton jelentek meg és minthogy nem akartak arról leszállani, a római követek is kénytelenek voltak lovon maradni, hogy méltóságuk nehogy kisebbitést szenvedjen. A görögök csalárdsága által felizgatott hunok, itt oly hangon beszéltek a követekkel, a mely a jövő iránt a legnagyobb nyugtalansággal töltötte el őket.

Attila az alábbi békepontokat terjesztette elé:

1. A Dunától északra lakó törzsekkel a szövetség azonnal felbontandó.
2. Mindazon hunoknak, nagyoknak vagy kicsinyeknek kiadása, kik fegyvert viseltek vagy menekültek a keleti birodalomba.
3. A váltság nélkül megszökött római foglyok visszaszolgáltatása, vagy mindegyikért nyolcz darab arany fizetése.
4. Azon kötelezettség felvállalása, hogy egyetlen egy barbár népet sem fognak a hunokkal szemben segíteni és végül
5. az évi adónak 350 font aranyról 700 fontra emelése

Ezek voltak azok a pontok, a melyek mellet' a hunok készen voltak egyezsége lépni, ezen feltételek böi nem engedtek semmit és ha ezen kiszabott feltételekre legkisebb ellenvetést tettek, felvilágosítás nyerés címén az alkudozást halasztani, húzni akarták a követek: az Attila egyetlen válasza, a felelet *háború* volt.

Ha a hunoknak ezen szerződési feltételeit megtekintjük, azokból világosan kitűnik azon eljárás, amit a keleti udvar követett velük szemben, látszik, hogy miben látták magukat megcsalva akár korábbi szerződés, akár két állam viszonyának megbeszélése folytán és végül látszik az, hogy Attila a birodalma kormányzásába be volt vezetve és annak titkait ismerte és napfény tisztatudta a keleti udvarnak csavaros és őket kijátszani megkísérlett eljárását.

Látszik, hogy a szerződési feltételek szükségesek az önfentartáshoz és végül abból, hogy semmi engedékenységet sem tanúsítottak látszik az, hogy a két állam között a viszonyok, a keleti udvar csalfasága folytán el

voltak mérgesedve és azok azért szigorúbbak voltak az előzőnél, hogy a vett s már kapott sérelmeikért a súlyosító körülmények elégtétel adásában kerestek kárpótlást a célzott háború helyett.

Mínt hogy a hunok semmit nem engedtek, a byzanti követek pedig fel voltak hatalmazva mindent tenni, a háborút kivéve, a feltételeket elfogadták, a kikötött követeléseket megígérték és mindkét fél a saját hona szokása szerint a hitet rá letette.

Ezen pontok képezték ezután a két birodalom egymáshoz viszonyának szabályozási törvényét, erre hivatkozódik Attila mindannyiszor, mikor a két birodalom között nehézségek támadnak és ennek be nem tartásáért indít mindig háborút. Azon számtalan követség, mely a közhely között időfolytán váltatott, mindig ezen szerződés valamelyik pontjának elhanyagolása miatt indult ki hunoktól és mindig mentegetődéssel, takargatással, kenődéssel érkezett hozzájuk és ezen szerződés kijátszásáért hej! de sokszor kellett a hun királyt ajándékkal, pénzzel, szép szóval lecsendesíteni; míg az a keleti udvart csalárdságáért oly sokszor alázta még szóban, megvetésben és háborúban. Úgy látszik, hogy a becsület még azon korban is kifizette magát és e közmondás keletkezésére: „többet ér a becsület, mint a szalonnás káposzta“ a görög udvarnak valamely ilyen megleckéztetése adott alkalmat.

A margusi szerződés alig köttetett meg, a görög csalfaság már ellene dolgozott. A byzanti udvar abban fáradozott, hogy az akacirokat, egy a hunoknak hódoló nemzetet, mely a Volga mellékét bírta, a hunoktól el és magához csatolja. Ezen akaczir nép, a mint neve már igazolja, a fehér (germán) népek közül való volt, mert aka = fehér vesd össze a fakóról mondottakról a színeknél, tehát fehér cir értelemmel bír. E nép itt tartózkodott már a Herodot idejében, kinél *καταρσοι* név alatt a pontus felett tartózkodó egy nép említettik. Ezen *καταρσοι* kozár nép a mint fennebb is előadtam, valaha a Dneper mellékeit is bírta. A Jornandes korában később mintegy 100 évvel Jornandes őket ulcziagir néven említi, mely szó fehér törzset, talán fehér népet jelent, míg később itt ezen kozár

nép nagy birodalmat alkot, melyet majd a magyarok költözésénél fogunk tárgyalni, sőt Erdélyben is, úgy Herodot, kinél agathir, mint később a névtelen tud róluk, kinél kozár név alatt említettnek a magyarok honfoglalása idejében.

Ezen,, a mint látszik, egykor nagy területen eltűnt nép nem a feketék, hanem a fehérek közül való és így a fekete hunok ellen, mint idegen nemzetiség, felingerelhetőnek véleményeztetett a görög udvar által és Theodosius nem késett ebben működni.

Azon körülmény, hogy ezen akacirok alatt a közép Don és Volga melléki akacirok értendők és -nem az Erdélyiek, bizonyítva van Ardariknak, ki egyedül lehetett az erdélyi és bihari akaciroknak a fejedelme, ezen kori magaviselete által Azt, hogy ezen akacirok közé a fehér bolgárok beszámítandók-e, nem merem állítani?

Theodosius követjei, a kik ezen akacirokat fellázítandók voltak, a küldött ajándékokat nem megfelelő sorrendben osztották ki, hanem kuridáknak, ki talán idősebb, hatalmasabb és tekintélyesebb volt a többi főnököknél, egy másodrendű ajándékozásban adták át a császár küldeményét és nem elsőbben, a mint ő arra magát érdemesnek tartotta.

Kuridák ezt szándékosan elkövetett sértésnek vévén, a dolgot megjelentette Attilának, a ki a nagyobb fiát Ellákot és a hun vezért tetemes sereggel oda küldvén, azokat leverte és a főnököket kivégeztette.

Itt nem mulaszthatom el, hogy a kuridák nevénel elkövetett eljárását Szabó Károlynak, ne helytelenítsem. Szabó Károly ezen idegen nevet is magyarosítani akarja és abból Korda-t állit elő, holott azt az egykorú Priscusnál *Κουρίδαχος* alakban találjuk, a mely az os görög rag elhagyásával Kurithach-nak felel meg. Dr. Nagy János a M.-Vásárhelybe beolvadt Gordásfalvában akarja ezen akacir fejedelem nevét feltalálni.

Theodosius az által, hogy e néppel fel akarta a hunokkali szövetséget mondatni és azokat magának megnyerni, a Margusi egyezséget felbontotta, mert Attila ezen szerződészegést annak vette, bár őt a byzanti udvar megnyugtatni törekedett.

A szerződészegést megboszulandó, Attila a Dunától délre a Pannoniakban lakó és Rómának hódoló góthokra vetette magát. Hazai krónikáink szerint itt vívták talán a hunok legnagyobb harcaikat, midőn az összes keleti góthok, a római hadak és szövetséges német hadak ellen kellett vívnia, a római hadakat Macrimis, a góthokét a berni Ditrik, Thuróczi szerint a magyaroknál halathalon Detreh, vezényelte. Újabb időben a krónikáink hitelét ezen berni Ditrik névvel akarják hitelükből kiforgatni és ezen személy alatt a ravennai Theodorikot Veronainak téve érteni, a ki Attila halála után született, holott ha a berényi Theodemir-t értjük e név alatt, akkor a halhatatlan Detreh személye és tényei mind igazolást nyernek a krónikák és bekövetkezett események által.

Ezen háborúban az első, az úgynevezett tárnokvölgyi ütközetnek, ma is megtaláljuk az emlékeit helynevekben és emlékekben. A Kézai által említett kő völgye az ő leírása szerűn Cuve azoa, azaz: kő asszója, mely szó völgyet tett nyelvünkön, a mit Hosszúaszó község, a Küküllo mellett Erdélyben, németül Langenthal és Lokaszó. Csíkban a tavaly épült határszéli vasút vonala a Lok völgye, melyben Felső-Lok, Alsó-Lok és Gyimes-Lok községek vannak, bizonyítanak. Ezen kő aszó helynevét tartja fenn máig Kajászó-Szent-Péter község neve, hol az elesett vezérek eltemetve vannak.

Ezen a római ut mellett — mely ott vonult el — emelt emlék, melyről a kő völgye nevét nyerte, egy hun vagy kun szokásra emlékeztet, mely szerint a Fekete-tenger északi partján lakó kunoknál még a XIII-ik században is szokásban volt a sírokra kőszobrokat állítani. Ez kitetszik a Rubruquis tudósításából, mely szerint a kunok a halott fölé nagy halmot hordanak és annak arczczal kelet felé fordult és kezében köldöke előtt csészét tartó szobrot emelnek. A százalmi sírokból, a melyek a mai Batta-falu mellett Sz.-Fehérmegyében vannak, 1847-ben Érdi (Luczenbacher) János többeket felásatott és azok minde-
 nikében szénre, hamura fegyver és cserépdarabokra talált, a mi a halott égetést igazolja, valamint nyelvünk több kifejezése ma is.

Ezek, valamint a szobor, a tőle nyert kővölgyben, a krónikáink által fenntartott Tárnokvölgyi csatára emlékeztetnek, mely ezen időben történt.

Egy második ütközet a krónikák szerint Cesunmaur, hihetőleg a régi római Cetii murus, Zeiselmauernél, Alsó-Ausztriában Sant-Pöltenhez nem messze, a Dunától egy negyed óra távolban történt.

A hunok ezen csatát is megnyervén, a Dunavölgyet elfoglalták felfelé délen is, mi által nyugatra a birodalmuk messze földre kiterjesztett és a fajukbeli góth népek fennhatóságuk alá jutottak.

A berényi (bern) Detreh ezen ütközetben nyíllal homlokba lövetvén, a nyilat bizonyosságául a nagy viadalnak, a homlokában a római udvarba vitte, a miért a halhatatlanság hírébe jött és a magyarok nyelvén Halathalon Detreh névre tett szert. (Thuróczi Chron I. rész 12. fej.)

Ezen időben történhetett, hogy egy alkalommal egy hun gulyás valahol a Fekete-tenger mellett, hol mindig a szkiitha faj uralkodott, egyik marháját a lábán erőssen mégsérülve sántítani és vérezni látván, a vér nyomán annak okozóját keresvén, egy hegyes vasra akadt a fűben. Ezen vas mellől a földet elásni és azt eltávolítani, első gondjai közé tartozott. E vas egy a földbe ásott kardnak volt a hegye és minthogy népünknel az így kitett hegyes vas még ma is babonás czélzattal ruháztatik fel, mert jég eső esetében, ma is a fejszét a földbe vágják, hogy az megszűnjék, a gulyás ezen babonás kardot Attilának vitte.

Attila örömmel fogadta ezen kardot, mely az ég ajándékának tetszett, s azt mint uralmának jelét, melyet a végzet neki adoít és mely neki a világ minden népei felett az uralmat megszerezni segítségére leend, a harczisten kardjának lenni állította. A rómaiak e kardnak, a Mars kardja nevét adták és minthogy Mars, a görög Ἄρης a népünk harczistene és ezen neveket is őseinktől vették át e népek az istenkörükbe, így azt leginkább így fejezhetem ki.

A régi szkiithák a harcz istenét egy a földbe ásott csupasz kardban imádták, a melynek csak a hegye állott ki a földből. S midőn a gulyás ezen így talált kardot Attilához vitte, a harczisten imadásának e tárgya, az

Attila kezében imádat tárgyává vállt újból és azon megnyugvást és biztosítást nyújtotta viselőjének, az ők ítéletük szerint, hogy azt a harczistene megsegíti és annak viselője ez által győzhetetlenné válik. Ezen felújult hitet lerontani sem Attilának, sem környezetének célja nem lehetett és így ő, mint győzhetetlen, a harczistenének egyedüli és egyenes pártfogoltja, ezen közhíthez mérte szavait és cselekedeteit és úgy beszélt és tett, mint a világura és a népek fejedelme, a kit ezzel a hatalommal a harczistene, e kard jelvényében felruházott.

Az északon és nyugaton e hit elterjesztése nem került nagy munkájába, a hol a népek már is neki hódoltak s már délre fordult, tehát a görög birodalomnak.

A margusi békét a görög birodalom az akacziroknak tett ajándékokkal és azon eljárásával, hogy azokat az Attila szövetségétől el és a magáéhoz akarta csatolni megszegte és már Attila sem talált semmi akadályt céljának, mely szerint első sorban a rokon népeket akarta jogara alatt összeszedni, véghezvitelében. A harczisten kardjába vetett hit megadta teendő lépéséhez a bizalmat.

Ha hinnünk lehet a római Írónak, ezen háború úgy kezdődött, hogy 441-ben a határszéli várak egyikében, melynek neve sincs még, *egy* vegyes vásáron, a melyen a hunok is megjelenni szoktak, ez alkalommal azok nagy számmal és rejtett fegyverrel mentek el. Vásár közben a hunok fegyverre kaptak, megrohanták az áruló és vásárló tömeget, a kereskedőket kirabolták és a helynek urai lettek. A felvilágosítás iránt Konstantinápolyból tett kérdésre, Attila azt felelte, hogy ez a megtorlása annak, hogy a margusi püspök a királyok sírboltjaiba belopózkodván, annak kincseit elrabolta.

E királyok sírboltja alatt, minthogy a hunok az ők szokásuk szerint kurgánok alá temetkeztek, a góth királyok sírboltja értendő, hihetőleg azon cubitularium, a mely Pécsen ma is létezik még, mert ezek keresztényekké vallván, a temetkezésük is ily szokás szerint történt. A Lampe Egyháztörténelme szerint ott ez időben a keresztény vallás rendezve volt és Strigonban (ma Esztergom) püspöki székhely létezett, de létezhetett Pécsen főbb egyházkormányzat is, mert ezen helyet találjuk később

a frank uralkodása idejében, a legterjedelmesebb egyháznak, hol csak templom öt volt, a mit az akkori latin neve *Quinque Ecclesiae* bizonyít, holott a templomok ily nagy száma más kormányzói székhelyen sem fordul elő egyben sem azon korban.

Minthogy a IX-ik században ad *Quinque Basilicas* néven is említettik, ezen görögös nevét kétségtelenül e korban kapta és e korból maradt az hátra, mert a frank korban csakis a latinos *Quinque Ecclesiae*, vagy a frank *Fünfkirchen* nevét kaphatta volna csak. A történelem nem mutat fel más időt, midőn ide öt egyházat építhettek volna és így e korból származik az, midőn Valemir góth uralkodó székhelyének kellett lennie.

Ezeket csak a magyarázat kedvén adtam elő, mert én, a mint fennebb előadtam, más okot gondolok. Ez okon kártérítést követelhet vala, de nagyobb foglalást nem, pedig Attila ilyenre indult, midőn ez alkalommal a Duna mellékén kirabolta a nyílt városokat és lerombolta a várakat. Bevette *Viminaciumot*, *Felső-Moesia* nagy városát is.

A római író szerint *Margus-t* a bevádolt püspök játszotta a hunok kezébe. Már pedig ha a háború miatta indult volna meg, alig hiszem, hogy a hunoktól ő visszamehetett volna *Margusba*, hogy azt feladja, inkább hiszem, hogy azonnal felmagasztaltatott volna.

Különben is az okát Attila bőven adhatta eljárásának, mert késett az adófizetés, majd meg a szökevények nem lettek híven kiszolgáltatta stb. Ezen utóbbi ok mindig létezett, mert a byzanti udvar soha sem szűnt meg a törzsfőnököket ajándékkal és ígérekkel Attilától magához csatolni és ha Attila egy ilyennek neszét vette, az csak abba a birodalomba menekülhetett, a honnan aztán a birodalom barátját azért is restelték kiadni, mert féltek, hogy ha kiadják, a többi főnökök ezután ígéreteiknek, csalogatásaiknak nem nyitnak fület. Az Attila írnoka által leolvasott tekercsen sok ilyen volt feljegyezve, a mi igazolja a byzanti udvar politikája erkölcsseit és igazolja azt, hogy Attila hadjáratának oka bőven volt. A háború okának világosabbá tételére megjegyzem azt, hogy a hosszú tekercsről leolvasott nevek, nem valami szegény nyomorult búj-

dosók nevei, mert az ilyeket egy királyi irodában sem tartanak nyilván, hanem előkelő, fejedelmi és nagyhatalmú személyek, a kiknek nagyobb lefolyása lévén, üldöztetésük természetes vala. A margusi egyezés megkötésekor kiadott Mama és Attakám fiai is királyi vérből való ifjú fejedelmek valának, a kiket Attila az őket oda vivők szeme láttára, a római területen, Carsussal a Duna melletti Thrakia egy erősített városával szemben, sebtlen keresztre is feszítettetett.

Attila bevette Ratiaria nagy és népes városát, Singidunumot romba döntötte, bevette Sirmiumot is, Pannónia régi fővárosát, innen délnek fordult és bevette Kaissust (ma Nis) és Konstantin szülőhelyét, lerombolta, Sardicat (ma Sofia) felégette.

Ezen alkalommal megelégedett e városok és vidékeik felprédálásával és egy néhány évig nyugtot hagyott a római birodalomnak, mert hihetőleg egyebüttl vala dolga és az itt megközelített célját félmonya derekában kellé hagynia.

446-ben nyert a hadjárat folytatást. Két év lefolyása alatt két megsemmisített római hadsereg, 70 feldúlt város és a vidéknek a Thermopilákig lett bebarangolása jelezte az Attila működését. Theodosius kimerülve a harczfolytatásban békét kért és Attila adott fegyverszünetet azon feltétel alatt, hogy a hadi költségei kárpótlásául kapjon azonnal 600 font aranyat és ezen kívül kapjon évenként 2000 font arany adót és a római terület a hunok előtt kivétel nélkül örökre zárva legyen, meiy utóbbi kikötés ezen háború valódi okát kétségtelenné teszi.

A feltételek megtartásának és a fizetendő összeg behajtásának ellenőrzésére és hogy annak a kezeibe szolgáltatást biztosítsa, a vezérének testvérét, egy Csath nevezetű tisztjét küldötte Konstantinápolyba. Priscusnál e név *Σκόττας* alakban van írva. Ha az as görög ragot elhagyjuk, marad *Σκόττ*. Szabó Károly a Borsódmegyei Csáth mezővárosban hiszi e név emlékezetét, a mit én ugyan nem tagadok, de állítani sem merem.

Itt megemlítem, hogy a Csáth testvére, Attila főembere Priscus szerint *Ἰουζήσιος* volt. Már a név hosszúságánál fogva hajlandó vagyok Szabó Károlynak azon állítását,

hogy ez egy tiszti név elfogadni. A görög ἡγήσιος szó vezért jelent, akkor az Ὀν csakis hunt jelenthet, mert a hon szó képtelenség, mennyiben ekkor e névben egy hun és egy görög szó volna összekapcsolva. Ha az ἡγήσιος görög akkor az Ὀν is csak az lehet és így hun vezér alakban az első tisztviselet találjuk e névben, mint a török nagy vezérben. E férfi csakugyan Attila után a hun birodalomban a legmagasabb állású és a legnagyobb befolyású, szóval az állam legelső hivatalnokja volt. Ily vezérek lehettek még a más népek között is az Attila birodalmában, ilyen lehetett Ardarik, ki gépid vezér, ilyen lehetett Valimir, ki góth vezér nevet viselhetett. Igaz ugyan, hogy e szó Ὀνιγήσιος; alakban írva van, számárhajtást teszen a görög nyelven, de tekintve az állását csakis hun vezérnek fordíthatjuk. Ὀνιγήσιος; alakban ennek felelvén meg.

A feltételeknek, a mennyiben lehetett Theodosius eleget tett. 449-ben korán két hun követ érkezett Konstantinápolyba, Edék született hun és egy pannonai születésű Orestes nevű, hunná volt római. Edék Priscusnál Εἰέκων-nak írva a görög ων rag elhagyásával csakugyan Edék és én hiszem Szabó Károly állítását, hogy Szabolcsban a Tisza mellett levő Egyek helység nevében ezen hun emlékezetét találjuk megőrizve.

Ezen követek vitték az utóbb lefolyt harcznak, melyet fegyverszünettel megállítottak, a célját és melyért folytatva lett a feltételekben, melyek elfogadásával a béke véglegesen megkötethetett — a feltételek,

1-szor. A hun birodalom határa állapíttassák úgy meg, hogy az legyen a Dunától délre öt napi járásra és a közös vásárok helyéül állapíttassák meg Naissus (Nis).

2-szor. követekül hozzá a legelőkelőbb, consulságot viselt férfiak küldessenek és ne küldjenek minden jöttmentet, a mint eddig bátorkodtak ezt tenni, mert ő azokat nem fogja elfogadni.

3-szor. A szökevények iránt a fegyverszünetkor kikötött kiadatási egyezséget megújította.

Kinyilatkoztatta a levélben, hogy ha a szökevények kiadásával késnek, vagy a Dunától délre öt napi járóföldön, a mit a hunok elfoglaltak, a római alattvalók

földeket merészelnének művelni, ő akkor újra kezdi a háborút.

E feltételekben látjuk Attila célját, a miért e háborút folytatta. A szökevények kiadása csak ürügy volt, mert a mint ő már tán régebben is, de nemsokára határozottan kinyilatkoztatta, hogy ő azokból nagyot nem csinált, mert azok őt céljai kivitelében megakadályozni úgy sem tudják. A célja az volt, hogy ezen területet birodalmába bekebelezze és ezért pusztította el a városokat, mert azok a római és görög uralmat tartották fenn, míg a vidéken hihetőleg sok hun fajú szhiitha, gétha vagy góth, vagy más nevű nép lakott még ez időben is.

Ekkor történt, hogy a keleti birodalom szorultságában, kimerültségében, elaljasodásában, nem bírva tovább fizetni a hunoknak a népet kifosztogató roppant járandóságot és nem tudva a szerződés szerű fizetési illetőséget sem halasztani, sem fegyverre támaszkodva visszautasítani, azon mentő eszméhez folyamodott, hogy Attilát, a hunok uralkodóját, orgyilkos kéz által megsemmisítse és így a meg nem bírt teher alul megszabaduljon.

A mentő eszmét Priscus, ki a dologba beavatva nem volt, a császár fő tanácsadójának, a kormányzás vezetőjének, Chrysaphius heréltnek tulajdonítja, de be volt a titokba avatva Theodosius császár és Martialis főudvarmester is, a kik azt nem akadályozták meg, sőt nem is elleneztek, hanem akarták.

A dolog véghez vitelére Edéket, a hunt szemelték ki, a ki az Attila testőrtisztje volt és így a tény véghez vitelére nagyon alkalmasnak látszott.

Chrysaphius őt másnapra ebédre hívta magához és Vigil tolmács segélyével a szándékot tudtára adta és ígért mennyet földet Edéknek, ha a tényt véghez viszi. Edék rövid habozás után késznek nyilatkozott a vállalkozásra, de egyelőre nem fogadott előleget sem, nehogy a hun király gyanúját magára felkeltse, hanem, ha Vigil is elmenne vele a hunok országába azon ürügy alatt, hogy a szökevényeket kísérje vissza, midőn a kivitel ideje megérkezik, akkor tőle tudósítást küld, hogy miként juttassák kezéhez a szükséges összeget, a mely a kivitelhez elke-

rülhetetlen és melynek nagyságát ötven arany forintban állapították meg.

A császár, hogy még a gyanúját is elhárítsa magáról a bűnrészességnek, a követség fejévé nem Vigilt tévé, hanem egy becsületességéről és nyíltságáról általánosan ismert és több fontos hivatalt viselt tisztviselőt Maximinust, ki egyenessége miatt közbecsülésben állott és a ki már több országos kiküldetésben részt vett.

A követ utasítása azon hitben, hogy Attilától nem sokára nem lesz mit tartani, nagyon fennhéjázó volt. Az Attila levelére azt válaszolták, hogy: tartózkodjék a római területnek a szerződés elleni minden megtámadásától és a császár visszaküldi neki mind a tizenhét szökevényt, a kiket képes volt az egész keleti birodalomban összeszedni. Ez volt az írott válasz. Az Edék megbízatásának többi pontjaira, a válasz megadására a szóbeli utasítás úgy hangzott, hogy a császár nem ismeri el Attilának azon jogát, hogy konzulságot viselt követeket követelhessen, miután elődei a szkiiitha királyok mindig megelégedtek egy egyszerű küldöttel, egy hírnökkel, vagy egy vitézzel és végül ajánlotta, hogy a követek fogadására Sardicaba elmegy, nem egyéb túrhetetlen gúnynál. Látszik-e még Sardica? Van-e berne kő-kövön? és nem Attila rombolta-e le?

A hun követek utolsó fogadásánál a császár Edék irányában feltűnő hidegséget mutatott és azt izente a hun királynak, hogy ha igazán szíven fekszik a köztük levő viszály kiegyenlítése, küldje hozzá Onigisioszt, kinek bíróságát Theodosius régebb elfogadta.

A követségben a két megbízatás a Maximinus-é és a Vigil-é egészen ellentétes volt, de Maximinus nem tudta, hogy Vigil is megbízatásban fáradozik. Maximinus maga mellé társul vette a görög történet író Priscust, kinek köszönhetjük ezen útleírást, az V-ik század történetének és a hunok és Attila történelmének legalaposabb forrását.

A két követség egyszerre indult és együtt utazott és elhivatásuk volt egymást kalauzolni és pedig a rómaiaknak a birodalom határáig és a hunoknak a Dunán túl. Sardikában megállapodva, Maximinus a hunokat meg-

hívta ebédre és ebéd után két fővendégét egy-egy hímzett és indiai gyöngygyei kivarrt szép selyem öltönyvel ajándékozta meg. Orestes meg volt lepve és midőn az Edék távozását látta, így szólt Maximinusnak: „látom, hogy igazságos és okos férfiú vagy, okosabb mint a császár némely más miniszterei, kik Orestest megvetették, Edéket egyedül híván meg ebédre és csak neki tartván ajándékaikat“. Mit akart ezzel az Attila titoknoka mondani, azt Maximinus nem értette meg, mert nem volt értesülve azon körülményekről, melyek kineveztetését megelőzték és midőn tudakozta, hogy hol és miként tisztelték meg az egyiket és vetették meg a másikat, Orestes egy szót sem szólva távozott.

Másnap útközben a követ hívatja Vigilt és felvilágosítást kíván a tegnapi Orestestől hallott szavakról; ez a valót eltagadva, azt felelte, hogy Orestes, ki utoljára is nem egyéb, mint írnok és szolga, nevetséges érzékenységet mutatott egy jeles vitéz, egy oly nemes hun ellenében, mint Edék; azután lovát az utóbbi felé irányozván, őt hun nyelven megszólítja s vele hosszasan beszélgetett. Edék megütközöttnek látszott és ingerülten beszélt. Vigil azt mondta a beszélgetésről Maximinusnak, a mit akart, azt pedig, hogy Attila titoknokának szemtelen követelései hozták oly nagy ingerültségbe a nemes hunt, hogy nagy bajjal tudta tartóztatni.

Innen Naissusba érkeztek és ebből északnyugatra e város és a Duna közt egy síkon kellett keresztül menni a kis csapatnak a Dunáig.

Ezen utazás kétségtelenül a mai szerb Morava folyó síkján történt, így tehát a Dunán a mai Temes és Torontál megyék határai körül keltek át.

A Duna partján hun révészeket találtak egyetlen fa derekából kivájt sajkákkal. A hunok felőli part borítva volt ily sajkákkal, a melyek a mint látszott egy hadsereg átszállítására voltak szánva. Valóban a rómaiak megtudták, hogy Attila a szomszédságban táborozik és egy nagy vadászatot rendez a Dunától délre eső tájékon, a birodalom azon tartományaiban, melyeket mint hódítmányt sajátjának tartott.

A Dunának a hunok felőli partján csakhamar elvált

a követségtől Edék, a kire pedig a rómaiak számítottak, hogy az országban kalauzokul és Attilánál bevezetőjükül fog szolgálni, eljárásának azt adván okául, hogy szándéka e^y mellékuton, mely az általuk követett országutnál sokkal rövidebb, a táborhoz és királyhoz csatlakozni.

A rómaiak az Edék által ott hagyott kalauzokra szorítva, folytatták útjokat több napon át, míg végre egy este alkonyat tájban lódobogás üti meg füleiket és hun lovasok jelentik, hogy Attila vár rájuk a táborban, a melyhez nagyon közel voltak. Másnap csakugyan egy emelkedettebb halom tetejéről megpillantották a hunok sátrait, melyek roppant számban terültek előttük és ezek között egy dízsátort, melyet fekvéséről és alakjáról a királyénak gondoltak. Szükségesnek tartom, hogy csaknem szórói-szóra kövessem Thierryt, mert itt elszalasztani bármit is véteknek tartanék.

Maximinus itt lerakatta a podgyászt és már verni kezdtek a czövekeket és karókat, hogy sátort üssenek, midőn egy csoport barbár megeresztett kantárral és emelt lándzsával oda vágtatott: „Mit csináltok?“ ordították fenyegető hangon, „talán bizony sátraitokat halomra mernétek ütni, midőn Attilaé síkon van?“

Ezen pontra már hivatkoztam, midőn a Székelyföldön a sok egyházat mind dombon épülve látjuk és a tenger apró hegyi várat, kút és forrás nélkül, a melyek csak Isten imáadásra lehetnek alkalmasak, mert ezen nyilatkozatból az tűnik ki, hogy a hunok a hegyeken és a halmokon csak Istennek lakát tűrték, a hol még Attila sem igényelt magának lakást, az embereket csak a völgyben alant illetvén meg a lakás, vagy szállás.

A rómaiak hirtelen összeszedték sátorfáikat, fölrakódtak újra öszvéreikre és oda mentek megszállani, hová őket ezen emberek vezették. Már a megtelepedéshez láttak, midőn véletlen látogatást kapnak, melyen nem kevéssé ütköztek meg; Edék, Orestes, Csata és más előkelő személyek voltak, kik kérdezték mit akarnak és mi célja követségöknek? A követek ezen elálmélkodva, tanakodva tekintettek egymásra, midőn a hunok azt sürgetőleg megújítva: „feleljetek“, mondák a követeknek.

Ennek felelete az volt, hogy fölvilágosítással csak a királynak tartozik és azt egyedül a királynak fog adni. Erre Csát megsértettnek látszott. „Nem jöttem“, válaszola haraggal, „magam jó kedvéből s nem teszek egyebet csak uram parancsát teljesítem“. Maximinus szabadkozott, hogy ha magától Attilától jőne is a parancs, még sem fogadhatná el törvényesnek, mit tőle követelnek. „Egy követ“, monda szilárdan, „nem tartozik küldetéséről számolni, csak annak, kihez fejedelme küldötte, ezt tartja a nemzetek joga és a hunok ezt jól tudják, kik annyi követiséget küldtek a rómaiakhoz.“

A látogatók eltűntek, de néhány perez múlva ismét visszatértek Edeken kívül mindnyájan. Elmondván ekkor szóról-szóra Maximinusnak a neki adott utasítás tartalmát utánvették, hogy ha semmit egyebet nem hozott, nincs más mit tennie, mint rögtön visszautazni.

Ez Maximinus és Priscus előtt mind homályosabb rejtvény volt; alig hittek füleiknek és meg nem foghatván, hogy a követ lelkiismeretére kötött érdekek, a birodalom legszentebb titkai, miként terjedhettek így el ellenségeik között némán állottak, mint a kit erőszakos csapás elkábít. Maximinus végre e bámulatból kiócsudva fölkiálta: „utasításunk akár ez, akár más, egyedül uratok tudhatja meg.“ „Tehát távozzatok“ viszonzák. A rómaiak távozni készültek. Mialatt rakodáshoz láttak, Vigil nem fékezhetette tovább rossz kedélyét, szidta a hunokat és ócsárolta a követ magaviseletét. „Nem jobb lett volna-e“ monda „hazudni, mint mitsem végezve csúfosan visszatérni? En felelnék Attiláról, ha csak egy pillanatra láthatnám, mert vele Anatolius követségekor nagyon jó ismeretségbe jutottam^ különben is Edék jó emberem“.

A tolmács nem akart tágítani és mindenképpen Attila elébe kívánt jutni, azt nem hitte, hogy el van árulva. Ő csak a saját ügyével és szerencséjével volt elfoglalva, mely a rögtöni elutazással füstbe menendett, nem törődött a követ jellemével, a mit kész volt bemocskolni is, nem kiméit semmit, minthogy életét is a merénnyel veszélyezteté. Azt nem vette észre, hogy el van árulva. Lehet, hogy Edék nem esküdt össze komolyan az ura élete ellen, lehet, hogy a Chrysaphius ígéretei pillanatilag

elcsábították ugyan, de azután magába tért, lehet, hogy Orestesnek a Sardicai ebéd után mondott rejtélyes szavai meggondolásra bírták, észre vette, hogy vizsga szemek kísérik minden léptét és félt, hogy már gyanús és őt elárulják, ezt megelőzendő sietett az ura elébe és mindent felfedezett az előtt.

Attila e kedvező alkalmat nem akarta elszalasztani, hogy Theodosiust a bűnön rajta kapva, szégyennel halmozhassa, s azért ellenparancsot küldött a rómaiakhoz izenve; Attila nem kívánja, hogy idegen létükre éjjel ismeretlen földön veszélynek tegyék ki magukat. Ugyanekkor hajtottak a hunok egy ökröt és hoztak halat a király részéről, ebből állt a követség vacsorája. „Majd hozzá látunk és alszunk rá holnap reggelig“ monda Priscus,

Napkeletkor Priscus, ki hihetőleg a hun királyt megismerni szerette volna, vesz maga mellé egy tolmácsot, nem Vigilt (volt a követség önkéntes kíséretében bizonyos Rusticius, ki a hun és góth nyelvet folyvást beszélte) és felkeresi Csatot, ki erősen ígérkezett, hogy Attilánál részükre kihallgatást eszközölné, minthogy Priscus őt és testvérét a leghizelgőbb kifejezésekkel illette és kérte legyen rá közbenjáró. „Csat vállalkozott bemutatni, hogy ő is van oly befolyásos személy, mint testvére és így szólva „ne kételkedjete, hogy csak annyit szólhatok és tehetek mint testvérem“ eltávozom. Alig telt bele egy óra és Csat befolyásának bizonyítására lóhalálában visszanyargalt jelenteni Priscusnak, hogy szerencsével járt A rómaiak elmentek vele. A királyi sátor eleje, midőn magokat ott jelenték, egy csoport testőrtől volt elállva, kik mintegy körfalat képeztek. A követek a kihallgatást Csat közbenjárásának köszönhetve, azokon keresztül hatoltak és a sátor közepében találták Attilát, ki rájuk, egy fa karszéken ülve, várt.

Priscus, Vigil s az ajándékokat hozó rabszolgák tiszteletből az ajtó küszöbénél megálltak, Maximinus előlépett, üdvözölte a királyt és átnyújtván neki Theodosius levelét, monda: „A császári Attilának és övéinek egészséget és hosszú életet kíván.“ — „Legyen úgy a rómaiaknak is, mint nekem kívánják“ válaszolá ez röviden és

kitörő haragja jeleivel Vigilhez fordulva „gazállat“, monda „hogy mertél te hozzám jönni, ki tudtad Anatoliussali egyezségemet a béke iránt? jól tudtad, hogy a rómaiaknak nem kellett volna hozzám követet küldeni mindaddig, míg náluk nemzetemből egyetlenegy szökevény létezik“. A mint Vigil erre azt felelte, hogy ezen feltétel híven teljesítve van, minthogy visszahoztak tizenhét szökevényt, a mennyi összesen található volt az egész keleti birodalomban. Ezen elbizakodott hang, Attilát magánkívül látszott hozni „E pillanatban karóba húzatnálak“, ordítá roppant hangon, „étkül vettetnélek a hollóknak e szemtelen szavaidért, ha a követi jogot nem tisztelném“; azután egyik titoknoka intésére egy hosszú tekercest bont ki, melyet felolvastatni parancsolt. Ez azon szökevények névsora volt, kikről azt hitték, hogy még mindig a római területen tartózkodnak. A felolvasás végével Attila kinyilatkoztatja, hogy azt kívánja, menjen vissza Vigil rögtön tisztjei egyikével Elassal és jelentse meg részéről Theodosiusnak, hogy vissza kell szolgáltatni kivétel nélkül minden hunt, bármily rangúak és bármennyien legyenek, kik Carpoleon, Aetius fia, kezessége óta mentek át a rómaiakhoz. „Nem fogom túrni“, monda büszkén, „hogy szolgálaim fegyvert fogjanak ellenem, bár jól tudom, hogy azok javára, kik őket felhasználják, mit sem tehetnek. Mely várost, mely várat menthetnének meg ezek kezeimtől, melyet bevenni és lerombolni elhatároztam? Azért menjetek, tudassátok ottan határozatomat, jöjjetek vissza és jelentsétek, ki akarják-e adni a rómaiak a szökevényeket vagy a háborút választják“. A távozás iránti parancs csak Vigilt illeté; Attila felkérte a követet, maradjon nála átvenni a választ, melyet a császár levelére adni szándékozott. Nem feledé el e mellett követelni a neki szánt ajándékokat. Ezzel a kihallgatásnak vége lőn.

Ha e kihallgatás lefolyását körülményesebben elbíráljuk úgy találjuk, hogy a követ üdvözetére adott válaszban már benne van az orgyilkossági szándék tudata, ő is csak azt kívánja, a mit neki kívánnak, szóval itt látom. Attilában a népünk vendégszeretetének felragyogását, midőn ő e rongy Vigilt látva és így beszél és

éppen e szókkal és hogy azonnal ráförmed, az kétségtelessé teszi, hogy ő teljesen tudja a dolgokat és azt is, hogy Vigil van csak a tervbe beavatva. Én azonban úgy látom most is, hogy a szökevények fessegetése csak ürügy és midőn Vigil jelenté, hogy mind visszahozták, akkor mérge még inkább kitör, mert az ürügytől esik el azzal. Mit neki az a 17 nyomorult ember, neki az ürügy kell és annak nem létezése, méregbe hozza.

A szökevények neveinek felolvasása a hosszú tekercsről, a hun írás létezését és Attilánál rendes iroda létezését igazolja, mikor tudtommal a Dunától északra sem Európában, sem Ázsiában, egy nép se tudott más írni.

A karóba húzatnálak kifejezése, mutatja azt, hogy ő fajunkbeli. A Csiki Székely Krónikában a kőszer 6-ik pontja is így büntet, midőn mondja „per média viscera transfigatur“, de most is hallani e fenyegetést elégszer „nyársra húzlak forgós teremtette“.

A hollóknak vettetének étkül, szintén nemzetünknek egy szokott kifejezése és talán a holló az őskorban szent állat volt, melyet tartottak. Én ma is hallom elégszer: „a holló vájja ki a szemedet“ nem tudom, hogy más nemzet éppen mindig a hollóval kötné össze az ember elpusztítását és azért feltétlen ősünknek lenni állítom. A Vigilhez adott társban Eslásban én hajlandó vagyok Eslár-t találni, mely nevet a Tisza melletti község tart fenn a mai Szabolcsmegyében. Lehet könnyen, hogy másolási hibából ered e név elváltozása, mert itt csakugyan egy betű különbség van csak és minthogy az Attila idejében szerepelt többi hun nevet megtalálhatjuk ma is örökítve egy-egy község nevében, én ezt is ily névnek tudom.

A rómaiak a kihallgatás hatása alatt felizgatva, a fogadtatásról beszéltek, a míg a szállásaikra értek és annak okát keresve, Priscus azt a sardicai ebéden Vigil által mondott meggondolatlan szavak hatásának tulajdonította, midőn Vigil azt mondta akkor, midőn a hunok Attilát és a rómaiak Theodosiust magasztalták, hogy nem igazságos embert Istenhez hasonlítani, mely kifejezésben Theodosiust értette Istennek. A hunok e szavak által

már ekkor felizgatva ordítottak, kiabáltak és alig voltak lecsendesíthetők, s Maximinus és Priscusnak minden tehetőségét fel kellett használniuk, hogy a hun vendégeket lecsillapíthassák. Ezt hitték az Attila méregokozójának, de Vigil fejét rázta és úgy látszott nem volt róla meggyőződve, nem hitte, hogy a követek ezt elbeszélétek Attilának.

E közben jön Edék és Vigilt félre vonva, a történetek felől megnyugtatta és elmondva, hogy minden csodálatosan dolgozik az összeesküvés sikerülésére, jelenleg már mer arról felelni is és ezen út Vigilnek nem reménylett alkalmat szolgáltat Chrysaphiust a dolog folyamáról értesíteni és a pénzt, a melyre szükségük van elhozni.

A tolmács ezen felüdülve, a nyugalmát egészen visszanyerte, s midőn társaihoz vissza ment, a kérdésekre, melyeket azok hozza intéztek, csak annyit mondott, hogy Attilát a szökevények ügye hozta indulatba, ki is kétségtelenül háborút indít, ha neki elégtételt nem adnak.

E közben küldöttek érkeztek a követség szállására s egy tilalmat hirdettek a királytól, hogy római, bárki legyen is, se lovat, se marhát, se barbár rabszolgát, se keresztény foglyot, szóval mit se merjen venni a hunoknál multhatatlan élelmi szereken kívül, mindaddig, míg a két nemzet közt függőben levő viszályuk ki nem egyenlítettnek. A tilalom a követeknek a Vigil jelenlétében adatott tudtára. Ez mint könnyen kigondolható, Attila csele volt, hogy előre elvegyen a tolmácstól minden ürügyöt nagyobb összeg pénznek országába hozatalára.

Attila e jelenet után lemondott pannóniai vadászatról, miután más, érdekesebbre akadt. Vigil nyomait elfogulatlan követni és a követ lépéseit kénye szerint szemmel tartani, kit ideiglenesen kezesül őrzött, lett a fő dolga és e célból két nappal később táborát felszedi és megindult rendes laka Hunnia székhelye felé. Megízente a rómaiaknak, hogy legyenek készen őt követni és ezek a kitűzött napon külön kalauzaikkal a hun tábor utócsapatjához csatlakoztak.

Még nem igen messze haladhattak, midőn kalauzaik irányukat hirtelen megváltoztatták és a tábort a maga útján hagyva, egy kevésbé járt útra tértek, ez eltérés

okául az utazóknak azt mondván, hogy a szomszéd községben bizonyos ünnepély van készülöben, melyen jelen lenniök nem szabad. Ez a királynak egy új lakodalma volt. Attila számtalan nejei mellé új nőt vett, egy Eszkám nevű országnagy leányát.

Ezen Eszkámról eszembe jut, hogy a Székelyföldön ma is, midőn két fiatal egymásnak holmiját mutogatja, egy fontosabb és becsesebb tárgyat így mutat be egyik a másiknak: „Neczkám“ vagyis ne eczkám.

A vidék, melyen Maximinusnak és csapatának át kellett menni, lapályos, könnyen járható, de felette mocsáros volt.

Több folyókon kellett átkelniök, melyek közt Priscus említi a Dreko, Tigás és Tiphisas nagyobb folyókat, a melyeknél mindenütt kompokat találtak vagy csónakokat a parti falvakból a lakosok szekereken szállítottak nekik. A Tiphisas után egy néhány megnevezhetetlen kisebb folyón átjutván, érnek Attila palotájához, a melynek környékén se nagyobb fa, se kő nincsen és ezen építő anyagokat egyebünnen kell ide hozatni.

Élelmük útközben főként kölesből, melyet a kalauzok rendeletére a nép szolgáltatott és két sernemű italból állott, melyek egyikét mét-nek hívták, a másik árpából készült és ezt a hunok kámnak nevezték.

A köleskása ma is csaknem mindennapos eledel a székely köznépnel, a mét nevű italt tejből készítették és innen ma is Kecskemét város neve és nem a germán meth, mead = méz-tői, mert a hunoknak a sziszegő hangjuk megvolt és a germánoknak nem; és így tehát a germán méth-tel nem jöhet egy tőből. Hogy a hunoknak a sziszegő hangjuk megvolt, azt sok hun név igazolja.

A kám sernév ugyan ma nincs meg, de gyermekkoromban még minden sátoros ünnepre főztek az apám házánál is sert, melyhez a szaladot árpából készítették vagy vásárolták, mert akkor azt a piacon is árulták, a további anyag búza volt. A lustrák alkalmával és a főtisztek vizsgáló kiszállásaiknál ezelőtt, a mint azt okmányokkal igazolhatni, e kérdés tétetett fel: mészárszék, serlakó van-e? E serlakó szó ezen italnak nagyobb használatát igazolja ezelőtt a Székelyföldön, mint az ma

szokásban van. Kétségtelen, hogy sok idős asszony a Székelyföldön ma is tudja főzni a magyar sert, mely édes, míg a német ser keserű, mit most használnak.

Ha itt alkalmoszerűleg felteszem e kérdést, hol volt Attila palotája? Arra az alábbiakban felelhetek.

A hagyomány Dombegyházán, a mai Csanádmegyében tudja ezt. Ha a Priscus leírását figyelemmel vizsgáljuk, az ezen hagyományt megerősíti. A követség a mai szerb Morava mellett halad a Dunához, a melyen ott a mai Szendrő (Semendria) körül kelt át. Itt nemsokára megtalálja az Attila táborát. Ezzel több folyón megy keresztül, melyek közül megnevezi a Dreko, ma Temes és a Tigas, ma Béga nagyobb folyókat. Ezeket csolnakokon kelnek át, a mi azt mutatja, hogy utjuk a mai Torontálmegyében haladt felfelé, mert Temesben gázlót találtak volna és nem kell vala csolnakokat vitetni szekereken az átszállásra. Azután átmennek a Tiphisis-on, a mely nyilván a Maros, a mint azt már fennebb előadtam. Ez ugyan a neve az alsó Tiszának is, de a leírás szerint, ha az alsó Tiszán kelnek vala át., az ut irányának változását Priscus megjegyzi vala és így érnek több megnevezhetetlen patakon áthaladva a székelyhez.

Minthogy Priscus járt útról, szóval országútról beszél, az ut irányát és helyét még körülményesebben meghatározhatjuk, mert a mint fennebb már előadtam, a hunok egy-egy helyre úgy odatoppantottak, hogy nyomaikat még az örökkévalóság se lesz képes letörölni. Ugyanis, ha Torontálmegye térképét nézzük, ott találjuk Idvor helységet. Ez egy oly helység, melyet a mint neve a helyes szófejtés szerint kétségtelenül igazolja, viz vesz körül. Ilyen erődített hely pedig csakis egy fő útvonal mellett gondolható. Idvor körül van a Temeshez az Antalfalvai járásban, itt elhaladtak. A Nagybecskereki járásban van Torda, a mely a mint azt már előbb igazoltam, főátjárót jelent, tehát e mellett vitt el az út. Innen valahol Aradon alól átmenve a Maroson a mai Aradmegyén át a csanádmegyei Tornya községnek mentek, mely szintén nevében hordja az út, vagy járóhelység elnevezést és innen mentek Dombegyházára. Minthogy több Dombegyháza van, helyszíni tanulmány lenne szükséges a helynek pontosabb

meghatározásához, úgy az útvonalban említett több pontoknak biztos megállapításához.

Szabó Károly Jász-Berélynél, a tőle nyugatra eső Kerekudvar nevű pusztára helyezi az Attila lakát, de tévedj én beismerem Szabó Károlynak egészséges észjárását, de őt bizonyosan azon tévtudomány vezette félre, mely szerint a Tiphisas a Tisza, holott az kétségtelen, a Maros és az Alsó-Tisza. Priscusék a Maros (Típihisas)-on mentek át; A jászberényi helyszíni tanulmány, még több okot is adna ki, a miért az ottani lakása képtelenség.

Az Attilához vezető útvonal mentén még egy pont meghatározható Priscus irataiból, a mely így szól: „A nap lehanyatlott, midőn sátrainkat egy tó partjára ütöttük, melynek vizét jónak gondoltuk, miután egy közeli falu lakosai oda jártak meregetni; azonban alig hogy letelepedtünk, roppant szél támadt, a villámlással és záporral vegyes zivatar sátrainkat és podgyászainkat össze-vissza sodorta és a tóba hömpölygette. A levegőben czikázó villámoktól és a velünk történt szerencsétlenségen megrettenve, nyakra-főre odahagytuk e helyet, mindegyikünk vaktában futva a szakadó záporban és a legsűrűbb sötétségben. Szerencsére minden ut, melyeken indulánk, a faluba vezetett és néhány perez múlva ott ismét összetalálkozunk. Ekkor neki estünk segítségért kiáltozni. Lármank nem volt hiába, mert láttuk, hogy a hunok egymásután előjöttek kunyhóikból, kezeikben fáklyák gyanánt égő nádcsóvákat tartva; kérdéseikre kalauzaink elbeszélték az eseményt, mely bennünket szétszórt; ezek azonnal kunyhóikba hívtak bennünket és legelsőbben is néhány marok nádat vetettek a földre, melynek lángjánál megszáritkozáink. Ezen falu Blit egyik özvegyéé volt, ki is megérkezünkéről értesítve, szállásunkra, melyet elfoglalánk, azonnal enni valót és mulatásunkra igen szép hölgyeket küldött, mi a hun nemzetne! nagy megtiszteltetés és jól fogadtatás jele. Mi elfogadtuk az eleséget és a hölgyekről leköszöntünk; azután eltörődve egész reggelig aludtunk, Napkeltével első gondunk volt podgyászunk megkeresésére indulni és azokat szomorú állapotban találtuk; egy rész tanyánk helyén szétszórva, másrészt a tó hosszában, a többi a vízben hevert, honnan azt kihalászgattuk,“

Minthogy a kijelölt útban bizonyára nincs oly sok tó, erről e tanya helyét meg lehet határozni. Itt nem hűimi selymek vagy mocsáros helyről van szó, hanem olyan tóról, a melynek a vizét itálnak használták és mely a legszárazabb őszön is bő vízzel birt és melyből a holmit ki kellett halászni.

A faluban a vendégszerető fogadás, a tűzcsóvákali világítás, az ételleli ellátás a királyné által, minthogy szegény helyen szállottak meg, a tűzgödör, székelyesen göcz, hol a nádat tüzelték a szoba közepén/ a szép hun nők, melyekről szintén szóltam, úgy a lányok erkölcséről, miről egyébiránt az uraságnak a legújabb ideig léteztetett első elháiási joga (jus primae noctis) is kellő bizonyosságot nyújt, mind székely szokások is, úrbéres községekben alkalmasint a hadi foglyokból csinált jobbágy gazdák estek e kötelezettségbe és azt békén viselték a napjainkig, én legalább a miatt panaszt nem hallottam sem az apától, sem az anyától, sem a leánytól, sőt még a vőlegénytől sem, bár ritkán nyoma is maradt.

Hihetőleg, hogy az özvegy királyné laka Idvor-on volt. Ha innen Tbrda egy biztos pont, a hol ezen fő közlekedési ut elvonult, attól Székesut község nevéhez vezet a helység neve, hol a fő útvonal elhaladt, már a község neve szerint is.

Keresve az átszálló helyet a Maroson, azt Pécska helységnévben találom fel, mert a hun nyelven ez vagy révet, vagy valamilyes átszálló készüléket, talán még hidat is jelenthetett.

Ezen szó kihalt ugyan azóta nyelvünkön és így értelmezéséhez kerülő utón kell jutni.

A Tisza mellett Ó-Becse, Török-Becse, a Duna mellett Becse és Duna-Vecse, Tápió, Bicske, sőt Háromszéken is Köpecz ily átjárót jeleztek régente. Sőt maga Bécs is ily átszálló hely volt és nevét és nagyságát annak köszönheti kezdetben.

Maga a Bácska elnevezés is ezt fejezi ki, de ilyenek Vác, Pozsony, Pócsmegyer, Bazin stb.

Ha én a becs, becs, vécs, bics, peer, bács kifejezés értelmét keresem, minthogy ezen szavak azon alapulnak, mert a ka csakis kicsinyítő lehet, minthogy több helység

nevében meg sincs, akkor nyelvünk a következő útbaigatást adja:

Bica = szőlő indája

biceg = ingadozik, talán a hajó ingásától

biszke = a hajósok kankós rúdja, melylyel a hajót vagy tutajt a parthoz húzzák, piszka néven is fordul elő

bocska = víztartó edény fából, hordó vagy tömlő is, melyre palókat rakhattak

böczek = tuskó, tőke

böczög = tántorogva megy

böcső vagy bölcső = a csecsemők háza vagy ringatható ágya

buczok, buczka. buczkó = bütyköfile csomó, dudorodás

bucska = pálinkás kis hordó

peczkelődik = valahova csipeszkedik és hegyesen rátartóan viseli magát, innen a paczkáz szó is

peczek = valamely tárgyban egy mozgatható összeköttetés, így a csatt peczke, a hurka végét összefogó faszeg, vagy a nyúl felvágott hasát befűző tövis

Ide számíthatom a nemző részeket, hol szintén a víznek révét jelentheti, úgy a picsa, mint a pecs szóban és még a bicska szót is.

Én ugyan az átszállás mikéntjét nem tudom ezen szavakból kétséget kizárólag megállapítani, mert mint a viskó szó igazolja, mely kis lakot jelent, az hajón is történhetett, de híd, sőt tömlőkre kikötött hajóhíd is lehetett ott az átjárás szolgálatára, de hogy ott rév és átszálló hely volt, az előttem kétségtelen.

Hihetőleg, hogy magában Torontálmegyében azon községek, melyeknek a neveiben e szótag benne van, ily átszálló helyek voltak:

Breszlovác

Tomasevác

Jarkovác

Vojovicz ily rév átjáró helyeket jelölnek a folyókon

Verbicza, sőt

Ecska is *

Ilyenek a Bácskában is többen vannak, melyeket én említeni sem akarok, de lehetetlen, hogy Bács és Vajszka, továbbá Petrovác és Péterváradot fel ne hozzam, melyek

feltételemet szintén megerősítik, Verbác és Verbicza elnevezések összevetendők.

Ha azon hun szokást tekintem, hogy a szavak megfordítva is azon értelemmel bírnak, így is van bizonyíték a Tisza mellett Csépa és vele szemben Alpár, talán a talp (vesd össze a névtelen tontbon kifejezésével) szóval, mely ma tutaj és azzal a tutajos lenne mondva, szintúgy a Dunán a Csepel-sziget és rajta Csép helység, melyek ily átszálló révet jelentettek.

Ezen utóbbi átjáró helyet a hunok idejében a hunok csatája, Százhalom és Kajászó-Szent-Péter is igazolják.

E szó értelmezéséhez felhozhatom a zsidó jeres = rév szót is, mit ők a hunoktól a punok révén vettek át.

Minthogy az útvonalon megtalálták az átszálláshoz szükséges átszálló készüléket, ilyes pedig mindenütt nem volt és nem is lehetett, ez a rendes főutoni haladást igazolja.

Különben is, hogy átszállító készülék lehetett a pécska, igazolja a bicska szavunk, megbicskáz, azaz meghasogat és a kihalt bis tisztí név. Több helyen Albis község, Barabás azaz barna bis családnév, a Basa, Potya, Bucsi, Busi stb. családnevek és a magyar koronán is Geobic eléggé igazolják a kőszer hatodik pontját (per média viscera transfigatur) azaz felnyársaltassék és hogy a pécska szóban a Pécs átszálló, átúszó, a vizet hasító készülék volt.

Pécskából Tornyai helységnek vezetett az út, mely azt már a nevében hordja, hogy ott átjáró hely volt. Itt kellett találkozni a két római követségnek, melyet Priscus leir. Ily találkozás Jász-Berélynél, hol Szabó Károly hiszi az Attila lakását, képtelenség, mivel ott a két követség ellentétes irányból menvén, csakis a helyszínen találkozhatott volna. Tornyáról úgy mentek Dombegyházára.

Rég volt, midőn én ezen kérdést tanulmányoztam és Priscus műve kezemnél volt, de biztosíthatom az olvasót, hogy megállapodásomban nyugodtan belenyughatik, ámbár én ezeket nem a némettől vettem, kiktől megtudhattunk mi holmit Attiláról a Hunfalvi szemtelen gúnyolódása szerint.

Hogy Attila laka a hagyomány szerinti Dombegyházán volt, azt annak szomszédságában levő több Kovács-

háza nevű helységek is bizonyítják, a hol azon korban mind fegyver-kovácsok laktak, kik az Attila hadjárataihoz a szükséges fegyvereket készítették, a melyből csakugyan sok kellett. Azon helységek nem nevezettek falunak, mert nem folyó mellett feküsznek és így annak nem neveztetettek, de tényleg azok voltak számos lakossal. Ámbár a fémeket és vasat messziről kellett odahozni, még is ott voltak az Attila laka közelében. Úgy ott volt az a néhány Iratos nevű község, a hol az Attila rendeleteit, a roppant birodalomba leendő szétküldés végett, leírták a szükséges példányokban.

Ezen helységneveken nem lehet fennakadni, mikor azt is tudhatjuk a Szent-Gellért legendájából, hogy Marosvár — akkor Morosvár — a mai Csanád helyén már a magyarok hódítása és ottani szereplése előtt megvolt és melynek neve csakis a hun korból maradhatott fenn, vagy azok adták azt neki, mikor azután építették.

Hogy Attilának több laka lett volna, az képtelenség, mert itt lakott a fővezér, itt lakott neje Réka, itt laktak a fiai, a mi mindezen állandó lakása mellett bizonyít. Azt, hogy több helyt volt birtoka, a hol megfordulhatott, vagy voltak még oly helységek, melyekben a kormányzási teendők megszorodásával, a közelség miatt hetekig tartózkodott, az ugyanis hihető, sőt ha elgondoljuk, hogy ezelőtt a bírósági teendők végett a tisztviselő ki szokott szállani, a miért ő ellátási díjat szedhetett, a mi a fizetésnek egy neme volt, a mit különben oklevelek bőven igazolnak, az kérdés tárgya sem lehet, hogy ő imittamott udvart tartott. Így tarthatott a góthok között is Szönyben vagy Szevényben, a mi Kézai krónikájából kitetszik (*tandem in Szeven curiam solemnem celebrare procuravit*), tehát esztendőnként egyszer ott udvart tartott vagyis törvényt szolgáltatott ki, a mely kifejezés ezen szokást igazolja, de teljességgel nem lakást jelent, legfennebb csak tartózkodást.

Ezen kérdésnél azért időztem hosszasan, mivel ebből az is kitűnik, hogy Attila a góth nyelvet beszélhette, különben ott évenként törvényt nem szolgáltatott, nem szolgáltatathatott volna ki. Midőn Attila a keleti és nyugati birodalomba, a galliai hadjárat előtt góth követe-

ket küldött megizenni a háborút e szókkal: „Készítsenek palotát és várjanak, mert menyek“ akkor kétségtelennek tűnik fel a szőnyi évenkénti törvénytevés és azon körülmény, hogy ő ott gyűjtötte össze az indítandó hadsereget, mert azon vidék különben is az útjába esett és egy csapással két legyet ütve, ezt is elvégezte. A góth követek a hunokkal azonosok voltak.

Hogy egy és azonos nyelvet beszéltek, az kitűnik abból is, hogy Attila írnokai és tisztjei közt több pannóniai találatott, a kik az ottani góthoktól a góth és a vele azonos hun nyelvet megtanulták. Ilyenek e korban: Orestes, Constantius és Constantiolus.

Állandó laka Attilának tehát egy volt és ez sem Jászberényben, a mi ellen legyőzhetetlen bizonyítékot nyújt a követség további utazásáról tudósítás. A keleti birodalmi követek, a Tiphis-en átszállva, nemsokára találkoztak a nyugat birodalmi követekkel és velük együtt várták Attilát, a kivel aztán egy néhány nap alatt a hun birodalom székhelyére megérkeztek.

Ha, feltéve, de meg nem engedve, Jászberényben lesz vala a székhely, akkor a dél-keletről jövő Maximinusék a nyugat római követséggel, mely dél-nyugatról jött, csak a székhelyen találkozhattak volna és néhány napig együtt általában nem utazhattak volna.

A Maroson (Tiphisas) átkelt kelet-római követség, a Marostól északra találkozott a nyugat római követséggel, mely a Tiszán Szegedtől északra Alpár és Csépánál kelt át, a hol a hun székváros felé az ut vonulhatott azon oldalról és a két ut összetalálkozásánál vagy attól nem messze északra találkozhattak csak, hogy egy néhány napig együtt utazhassanak. Ezen körülmény feltétlenül Dombegyházában bizonyítja az Attila székhelyét létezettnek.

Attila udvara.

Már csak a megszállási szokásoknál láttuk, hogy a hegytetőni lakás csak az Isteneknek volt megengedve. Innen tudhatjuk, hogy Attila laka egy dombon lehet és ha egyházi szertartásra emelt épületük volt, a hegy vagy

domb legtetejét az foglalta el, vagy ha több domb volt akkor a magasabbat.

A többi közül kiemelkedett palota, valamint a királynéé és a hun vezéré is fából volt építve, úgy azon épületek, melyek a sok neje, gyermekei, a testőrsereg és más titkári és írnokei hivatalnokoknak szolgáltak lakhelyül.

Ha az építészeti modorokra kell a felvilágosítást megadni, úgy ott, valamint az egész Székelyföldön két, egészen különböző eredetű építészeti modort és ízlést kell megkülönböztetni, a melyek, bár mindkettő fából van, eredetüket messze Ázsiából vették az ott lakó nemzetektől.

Az egyik építészeti modor olyan ízlésre vall, mint a minőt ma góthnak neveznek és. melyben a sasokba vésett s gyalult deszka, a sasok kiemelkedő vállai, az ablakoknak a sasok közötti hosszú keskeny alakja, az ablak felső körét díszítő lóher ív, a mely csak fából állitható könnyen elo, úgy a fődél szélén felemelkedhető sasok végei egy magas, szegletes és ránézve díszes építészeti ízlést mutatnak.

A másik építészeti modor a könnyű oszlopokon nyugvó és ívezett, könnyebb építési szokás, a melyen hólyagos fedél nyugszik. Ezen könnyebb modorú minták, az úgynevezett galambbúgos kapuk és még nagy ritkán látható ezen mintára készült gabonások. A hólyagos fedelek már kimentek a szokásból, a költségesebb voltak okán, ma csak régi tornyokon láthatók, de gyermek koromban még voltak a kicsi kapuk felett, galambbúgon, tornáczokon és az istállófélének feljárója tetején.

Ilyen hólyagos fedeleket láthatni egy régebbi hírlapi képen, a mely Benarez indiai város pagodait ábrázolja és melyet én rég valahol láttam és a feltűnő hasonlóság azonnal meglepett.

Nekem magamnak Priscus rhetor munkái nincsenek meg, még töredékekben sem és így e tárgynál többet nem időzhetek. Én egy német fordítását használtam régen, de ezen kérdésre nem terjedt ki a figyelmem az©n időben és így határozott és indokolt véleményt nem adhatok e kérdésben.

A hun vezér fürdője, a római hévvizek példájára római építő-mester által emelve, római ízlésben épült, haneha a római, urának kedvét keresve, azt is a hun ízlésre építette.

A fogadás szertartási között Priscus megemlíti, hogy a város hölgyei két sorban állva, fejeik felett egyik sortól a másikig fehér fátylokat tartottak kifeszítve, melyek alatt, mint annyi diadalkapu alatt, egy-egy csoportban hét-hét fiatal lányka lépdelt, a király magasztalására szerzett dalokat énekelve.

Az itt említett fehér fátyol-kendők a Székelyföldön a legújabb időkig használatban voltak. Azokat az itt használt kezdetleges osztovátokon szóni tudták és azokat a fejükre tekerve, az asszonyok használták. A legutolsó, a ki még e szokást megtartotta, az én értesülésem szerint, Al-Dobolyban már néhai Kovács Péter előkelő székely nemes édes anyja volt, a ki e század elején elhalt. Most még lehet ezen szokást oláh asszonyoknál látni, de a Székelyföldön már nem.

A lányok elvonulása és éneklése ma is székely szokás. Énekelnek azok örömben, énekelnek bánatukban, énekelnek dolog között és énekelnek pihenés alatt, énekelnek az úton induláskor és énekelnek megérkezéskor, énekelnek gyalog és énekelnek szekéren. Ezen körülménynek tulajdonítható az, hogy népdalaink egy része szívszaggató szomorú, a más része a tombolásig menő és fékezhetetlen vig és van azok között epedő, bánatos, szóval vissza tükröztethetni azokon minden kigondolható kedélyállapotot.

A hun vezér neje a háza előtt hússal rakott tálakkal és boros kupákkal várta Attilát, a ki nem vetve meg a szívességet, az ajánlatot elfogadta. Négy erős férfi azonnal a lova magasságáig emelt egy ezüst asztalt és Attila a nélkül, hogy lováról leszállott volna, megízlelte mindegyik étket, ivott a borból és ezután palotájába vonult.

A követség másnap a hun vezérnél tisztelgett és a királynénál Réka vagy Kreká-nál, a hova ajándékokat vitt. Minthogy Jornandesbol kétségtelen, hogy Attilának sok neje volt, kétségtelen ez Priscusból is, a ki szerint

ezen követséggel — jövet velük — jövet vett el egy nőt, az Eskám leányát, a nejei közötti viszonyt megállapítani nehéz; de minthogy a halála után kevesen bírnak a jószág felosztásánál jogigénnyel, ebből az látszik, hogy rendes felesége csak egy volt, de ágyasa sok. Az lehet, hogy Réka előtt volt még törvényes felesége, a kitől Ellák és más fiai származtak s csak ennek holtá után vett el mást, Rékát, kitől írnak is származott.

Nem látom az okát, hogy a feleség szónak már ezen korban létezését kétségbe vonjam, mert ha Attilának *egy* felesége volt t. i. Réka, a hun vezérnek is egy, a ki Attilát fogadta, én a soknejűséget fel nem foghatom, de: azt a követség egész útjának leírásából sem vehetem ki, sőt az egynejűség fogalma tűnik elő minden körülmény-nél, a mit én a hunokról tudhatok.

Ha a Priscus követsége az ajándékokat az Eskám leányának adta volna, vagy a bevonulásnál az Eskám leánya szerepelne, hisz mint új feleségnek, neki kell vala a főhelyet adni a bevonulásnál, mert már a közmondás: „új szita szegen függ“ ezt követeli vala meg, akkor a többnejűségről beszélni lehetne, de minthogy ez nem így történt, az Eskám leánya nem is szerepel a bevonulásnál, sőt maga a lakodalom oly suttomban történt, hogy oda tanú sem kívántatott, sőt a követség ott jelen sem lehetett, én mindezekből az egynejűséget határozottan merem állítani. Ilyen házasságai, a mint a székely ember mondja, mikor a fűzfák alatt esküsznek össze, lehettek Attilának, de felesége ezen időben csak egy volt és ez Réka volt és mindaddig míg az ellenkezőjére valamely adat fel nem merül, én ettől nem távozhatom, sem a Jornandes, sem a Priscus állításaiért, a melyek csak értetlenségből keletkezettek. Ha Attila az Eskám leányát, mint feleséget el akarja vala venni, akkor ezt nem suttomban, alkalmoszerűleg, titkolózva a követségtől, teszi vala, hanem nyíltan, nagy fényvel, pompával és hét világra szóló lakodalommal, a hol boldog és boldogtalan legalább *egy* hétig mulat; ott, hol ott van a fia Ellák, ott van a hun vezér és ott a népe előkelői és mely lépésére a római követség már csak a lépés díszéül is elkerülhetetlen lesz vala, hogy urbi et orbi menjen híre a lakodalomnak.

Ha a hunoknál a többnejűség létezett volna, akkor III. Valentinianus nem izenhetne volna a nővérét, Honodat, kérő követségnek, hogy úgy a római, mint a hun törvény a többnejűséget nem engedi meg.

A követség az Attila feleségét Rékát ajándékozza meg, odaviszi Priscus, mint megbízott az ajándékokat, hol őket Réka díszes palotája termében, mely gyapjú szőnyeggel volt bevonva, fogadta; maga vánkosokon ült hölgyei és szolgálói között, kik körötte kört képeztek, a férfiak egy, a hölgyek másfelől. Ezek arany- és selyemszálakat hímzettek a szövetekbe, melyek a férfi öltönyök díszítésére szolgálódtak.

Ezen díszes, kivarrott és sujtásos, zsinóros ruha, a minőt az Attila idejében a nejenél varrottak, ma is él még a használatban, a mennyiben a magyar törzsek díszruhája ma is sok ilyen munkát igényel. A székelly asszonyok bőr mellbundikája és Magyarországon is egy-egy szűr, az ilyen munkát máig megkövetelik.

Az elmúlt századok női kelengyjét olvasva, látjuk, hogy az arannyal, a selyemmel és skófiummal kivarrott ruha és egyéb kelengye darabok mindig használva voltak nemzetünknel.

A követek, úgy a nyugati, mint a keleti birodalom-béliek, Attilához ebédre voltak meghíva és én szükségesnek látom ezt is megismertetni az olyasóval, hogy abból bővebben tájékozódjék. Az ebéd körülbelül délután három órakor vette a kezdetét. Az étterem egy nagy hosszú szoba volt, körös-körül székekkel és sorjába rakott kis asztalokkal, melyek mindegyike mellé négy-öt személy férhetett. Közepén állott Attila asztala és kerevete, melyen ő már helyet foglalt; kissé hátrább állt egy más kerevet, miként az előbbi, fehér szalagokkal és tarka kendőkkel ékítve, hasonló a Görögországban és Rómában mennyegzők alkalmával divatos díszágyhoz.

A követeknek, mihelyt beléptek, a pohárnokok, kik az ajtófélnél voltak elhelyezve, boros kupákat nyújtottak, melyekből a királyra köszöntve inniok kellett; ez kötelező szertartás volt, melyet minden vendég megtartott, mielőtt széket foglalt. A tiszteleti helyet az emelvény jobbján a hun vezér foglalta el, kivel szemközt ült a király két fia.

A követeknek a bal asztalt adták, mely másodrangú volt; itt is előttünk ült egy nemes hun, Berikh nevezetű, tekintélyes férfiú, ki a hun birodalomban több falvakat birt. Ellák, Attila legidősb fia, atyja kerevetén foglalt helyet, de sokkal lentebb, szemeit lesütve és az egész ünnepély folyta alatt magát tiszteletteljes szerényen viselve. Midőn mindenki leült, Attila pohárnoka egy borral telt kupát nyújtott urának, ez azt a tiszteleti vendégre köszönti, ki azonnal felkelt, a háta mögött álló pohárnok kezéből a kupát átvette és visszaköszöntötte a királyt. Ezután a követekre került a sor, kik kupával a kezükben hasonlóan viszonzák a király köszöntését, minden vendég rangsor szerint egy a más után fel lőn köszöntve és mind ugyanazon kép válaszolt; mindegyik mögött tele kupával egy-egy pohárnok állt. A köszöntés végeztével az udvarmesterek léptek be, kezeikben hússal rakott tálakkal, melyeket az asztalokra helyeztek: Attila asztalára csak húst adtak fatálakon, kupája is fa volt, míg a vendégeknek kenyeret és mindenféle ételt ezüst tálakon hordtak és kupáik is ezüst vagy aranyból voltak. A vendégek kényelmesen vehettek az eléjük rakott tálakból, a nélkül, hogy messze kellett volna értük nyúlniok. Midőn az első térietek elfogyott, a pohárnokok visszajöttek és a köszöntés újra kezdődött és ugyanazon szertartással ismét végigment jninden helyen elsőtől utolsóig.

A második teríték után, mely szintoly bő volt, mint az első, de egészen különböző ételekből állt, harmadszori közivás következett, a melyben a már felhevült vendégek kupáikat mind jobban üritgették. Estve felé, midőn már fáklyákat gyújtottak, két költő lépett be, kik Attila előtt hun nyelven önkészítette dalokat énekeltek, melyekben hadi erényeit és győzelmeit magasztalák. Dalaik a halgatókban őrvöngéssel határos elragadtatást idéztek elő, a szemek villogtak, az arcok rettentő kifejezést öltöttek, sokan sírtak, mondja Priscus, az ifjak epedés, az öregek keservnek könyeit.

Vájjon ma, egy székely ünnepélyen, egy kalálkán, egy koszorú hozásnál nem így foly le az ivás. A gazda elsőbben felköszönti az egészszet és majd a mint kezdetben előre isznak, a többi mint szerre egyenkint, a mit a sor

rájuk kerül, köszöntik a gazdát. Az ezutáni pohárköszöntések már mindenütt szokásban vannak nemzetünknel, a midőn a sor csaknem mindenkinek az érdem szerint juttat egy felköszöntést.

A költők művei is nemzetünkhöz vezényelnek, menyiben azok oly őrjöngéssel határos elragadtatást idéztek elő. Ily lelkesedést csak nemzetünk költője tud felidézni, a ki hazáról, szabadságról, önállóságról és nemzetiségről dalol, a melyekről más nemzet költői hallgatnak. Költeményeinkben ma is egy olyan tárgy szerepel első helyen a mit más nemzetek meg sem értenek és arra nem is lelkesülnek. Ezen tárgy egy nemzeti tulajdonunk és ezekkel ma is lehet nemzetünket lelkesedésre lázítani, egy fohászszal hő imára, esdeklésre bírni és önfeláldozásig és halál megvetésig tüzelni. Én ezen tulajdonságot egy nemzetnél sem tudom, pedig több nemzetnek az irodalmával kínoztak fiatal koromban és az ilyennek elmaradni nem lesz vala szabad az iskolai életben. Idézhetnék bőven nemzeti irodalmunkból ilyen költeményeket, idézhetnék a a zeneköltészetből is, de úgy hiszem állításom a nélkül is kétségen kívüli és több bizonyítást teljességgel nem igényel. A hazádnak rendületlenül, a hymnus, a honfidal stb. páratlanul állnak a világirodalomban, az egyedüli lengyel nephymnust kivéve, a melyben azonban magában is olyan motívumok szerepelnek, a melyek különben csak nálunk feltalálhatók még és hihetőleg tőlünk lettek kölcsönözve.

A tárgyi sorrendtől eltekintve és átlépve az időszakai sorrendre, felemlítendőnek tartom e helyen a két t. i. a nyugati és keleti római birodalom követségeinek ez alkalommal együtt folytatott beszélgetését, a melyet ők maguk között, őszintén és a saját tudomásuk szerint egymással folytattak egy alkalommal. A keleti birodalom követjeit Maximinust és Priscust ismerjük már; a nyugati birodalomnak ez időben Attila székhelyén időző követjei valának: Romulus comes, az Orestes ipa: Romanus nevezetű tábornok, Promotus, Pannónia kormányzója és Tatullus, Orestes atyja, mint önkénytes társ csatlakozott hozzájuk, használni akarta az alkalmat, hogy fiát meglátogathassa.

Attila palotájának udvara némi sétatért képzett, hol a követek szabadon járhattak, várva a király vagy a vezér kihallgatására, jöhettek, mehettek, mindig vizsgálhattak, egy ör sem korlátozá őket. Priscus itt szembe találkozik Romulus comessel és nyugati követtársaival, kik Attila két titoknokával Constantius és Constantiolus pannóniai fiakkal és Rusticussal sétálgatták, ki önként csatlakozott a keleti követséghez és nem rég írónak állott a hun király irodájába. „Hogy áll ügyetek?“ Ez volt az első kérdés, a mit egymáshoz intéztek. A beszéd további folyamán, a mit többen a jelenlevők közül a barbár szellem legyőzhetetlen elfogultságán panaszkodtak, Romulus, kinek államügyekbeni tapasztaltságát mindig érdekléssel lehetett hallani, egyet sóhajtván monda: „Igen, a szerencse és hatalom ezen embert annyira elrontotta, hogy nem hallgat többé az igaz okokra, mihelyt azok neki nem tetszenek. De meg is kell vallanunk, soha senki sem Scythiában, sem másutt ily nagy dolgokat ily kevés idő alatt nem vitt véghez; mint egész Scythia ura egész az oceáni szigetekig adózóivá tett bennünket és most még nagyobbakon töri fejét, Persia meghódításához akar fogni“. „Persiához“, vágott közbe a körülállók egyike, „de mely úton juthat Scythiából Persiába?“ — „Igen rövid úton“, válaszolt Romulus. „Media hegyei nem igen távol esnek a hunok végső törzseitől és ezek azt jól tudják. Történt egykor, hogy éhség alkalmával, mely őket megtizedelte, nem hozhatván élelmet a római birodalomból, mivel azzal háborúban voltak, két főnökük megkísérelte azt Ázsia felől szerezni. Pusztaságon keresztül egy mocsárig hatoltak, melyet a Meotis tavának hiszek, azután 15 nap múlva magas hegyek aljához értek, melyeken átkelve Mediában voltak. Termékeny volt a tartomány, a hunok kényökre arattak és már roppant zsákmányt gyűjtöttek, midőn egyszerre a persák megérkezve, nyilaikkal az eget elhomályosíták. A hunok véletlen meglepetve és mindent veszni hagyva, más úton vonultak vissza és ezen az úton is szintúgy hazájokba jutottak. Föltéve most, hogy Attila királynak eszébe jutna e hadjáratot megújítani, a médek és persák meghódítása sem sok fáradságába, sem sok idejébe nem kerülne, mert a

világ egy népe sem állhat ellen fegyverének“. A rómaiak boszankodással vegyes kívánsággal kísérték Romulus comes elbeszélését, ki annyi országot látott és annyi eseményben vett részt. Midőn valaki közbeszólva azon óhajtását fejezte ki, bár Attila ezen távol háborúba keverednék és hagyná pihenni a római birodalmat: „Sőt ellenkezőleg vigyázzunk, monda Constantiolus, hogy a persák meghódítása után, mi neki nem leendne nehéz, urunk és nem többé barátunk gyanánt térjen vissza hozzánk. Még most megelégszik azon arannyal, melyet neki, mint római tábornoki címével járó fizetést adunk, ha majd Persiát eltiporta és egyedül a római birodalom marad vele szemben, gondoljátok, hogy azt kímélni fogja? Már is nehezen szíveli a tábornoki címet, melyet neki azért adunk, hogy a királyi címet tőle megtagadhasuk és lehetett hallani, midőn boszankodva felkiáltott, hogy vannak szolgálai, kik a római tábornokokkal és hun tábornokai, kik császárokkal felérnek“.

Ezen beszéd Attila ismertetéséhez több bizonyítékot nyújt, mint a hogy én ma azt oknyomozatilag kétségen kívüli bizonyítékokkal megerősítve, kiböngészhetném. Másfelől pedig az Attila hunjait, az ázsiai hunokkal, a sinai írók hiungnujaival kapcsolatba hozza, minthogy itt e népnek ázsiai szereplése kétségen kívülé van téve, másfelől pedig még életében köztudat volt, hogy birodalma Ázsiába a Kaspi-tenger túlsó oldaláig elért, a hol éppen úgy megtalálták a hunok hazájukat, mint azon innen menve. Ezekből is látszik, hogy midőn a hiungnuk nyugatra haladva a sinai írók látköréből kijutnak, ugyanakkor feltűnnek a nyugati írók látkörében, hol bebizonyítják erejükkel, számukkal, kormányzási képességükkel, szabad szellemű államformájukkal és katonai szervezetükkel, hogy ők az Ázsiából előjött hun nép utódai-é, a Káspi-tengernek a maig fennmaradt nevét ők adták.

A hunok harcjai.

A 449-iki követségek működése látható eredményeivel nem járt.

A Chrysaphius herélt által tervezett és megkísérlett orgyilkosság nem sikerült, sőt Vigilnek, a fia megmentéseért tett terjedelmes vallomásából napfény tisztán kiviláglott, hogy az összeesküvésnek részese volt maga Theodosius is és részese annak tanácsosai. Az elbocsátott fiúval elküldötte Attila Orestest és Eslást is, részletes utasítással ellátva. Ezek Theodosiusnak aljasságát szemére hányták és követelték a terv értelmi szerzőjének, Chrysaphiusnak kiadását.

A császár birodalmának legelőkelőbb tagjait, konzulságot viselt férfiakat, Anatoliust és Nonust küldötte követeül, kiknek Attila elébük ment. Ezek drága ajándékokat hoztak, hoztak pénzt is sokat és semmi engedményt nem kíméltek Attilától. Attila bár fennhangon beszélt velük, de hiúságát kielégítve találta és így igen sok kérdésben engesztelékeny volt, s bárha kemény és ingerült hangon beszélt a követekkel, a követeléseit összevonta és nem mondott le sehogy Chrysaphius fejeéről.

A nyugat római birodalommal sem voltak az ügyek rendben, mert Attila ettől követelte a Sirmium bevételkor a püspök által Constantius írnokának átadott és általa elcsempészett egyházi edényeket, vagy azok megvásárlóját Sylvanust.

Ily feszült körülmények között mentek át 450-be, mikor értesültek, hogy a hunoknak hódoló nemzetek hadi illetőségei gyülekeznek a Közép-Duna partjain. Végre két góth hírnök jelent meg a hun birodalomból ugyanazon napon és ugyanazon órában Theodosius és Valentianus császárnál és mindkettő előtt megmondták az üzenetet: „Uram és urad Attila parancsolja, hogy készíts számára palotát, mert jó“.

Úgy a nyugati, mint a keleti birodalom népjai szorongva gondoltak a jövőre és nem tudták mi lesz és merre fordul az Isten ostora és minden természeti tüntetésben a veszedelem rájuk zúdulását hitték. Theodosius a nyár derekán lováról leesett és bele halt, úgy Placidia is ezután egy pár hónappal, mi által úgy a keleti, mint

a nyugati birodalom uralkodásában és kormányzásában nagy változás történt.

Theodosius halálát Chrysaphius kivégeztetése követte. Attila szándéka úgy látszik a nyugat ellen volt, mert a keleti birodalomba követeket küldött a rendes adóért; de az új császár Marcianus azt izente, hogy aranya barátjai, de ellenségei számára vasa van. A nyugati birodalomba küldött követek által pedig követelte Honorianak, mint mennyasszonyának kiadatását és a hozományt vagyis a birodalom felét. Honoria ezelőtt mintegy 15 évvel jegygyűrűt küldött volt Attilának, a mit ő megtartott ugyan, de eddig soha erre a sok követség előtt nem célzott egy szóval se, sőt erre nem is emlékezett egy kifejezésben sem.

A követeknek az volt a felelet, hogy testvére már férjnél van, erről tehát szó sem lehet, minthogy a római törvény, mint a hunoké a többnejűséget nem engedi meg, a hozományról és a birodalom feléről meg éppen nem lehet beszélni, mert az nem családi vagyon és különben is ott a nők nem örökölhettek a trónt se. Attila nem neheztelt, sőt még a gyűrűt is visszaküldötte Ravennába és Valentinianussal messzeterjedő szivességet mutatott. Úgy beszélt, hogy a „császárnak nincs igazabb barátja, sem a birodalomnak hódolóbb szolgája mint ő; karja, seregei és egész hatalma a rómaiak szolgálatára áll és nem óhajt semmit jobban, minthogy legyen alkalma ennek bebizonyítására.“

Thierry szerint ezen hadjáratnak több olyan oka volt, hogy azt a déli Rajna felé intézze Attila, így a Neckar mellékén lakó frankok két részre szakadtak és a két örökös egyike a rómaiakhoz, a másik Attilához folyamodott pártfogásért. A rómaiak által pártfogolt kisebb, római segélylyel elűzte a nagyobbat, a ki kétségen kívül Attilánál keresett segílyt. Az afrikai vandálok ifjú királya Hunerik az apja ösztönzésére elvette Theodorikh vizigóth király leányát. Genzerik azon gyanúra, hogy menye őt megakarta mérgezni, annak az orrát lemetszette és visszaküldötte atyjához, így elrútitva. Tudva, hogy ezen eljárása Theodorikot római szövetségre ösztönzi ellene, ő is igyekezett Attilában pártfogó szövetségesre találni és ezt

bőséges ajándékokkal meg is nyerte. S míg más lázongókat is tud Thierry, a kik izgatták Gallia felé Attilát, de én az Attila izenetében megnyugodva, hogy ő a rómaiak ellen nem akart menni, hanem a vízigóthok ellen, más okot nincs miért keressek.

Ezt igazolja Attilának egy új követsége Valentinianus császárhoz, a melyben felhívja, hogy ne avatkozzék az ők viszályukba.

Attila szerint „a vízigóthok a hunok uralma alól megszökött alattvalók, kik feletti jogaikról azonban csak nem mondtak le. Különbén is a góthok veszedelmes ellenségei a birodalomnak stb.“ s Attila magára vállalja azok megzabolázását, a rómaiak s a maga nevében. Valentinianus a követségnek azt felelte, hogy ő nincs háborúban a vízigóthokkal és ha volna sem bízna meg senkit, hogy helyette őket megzabolázza, hogy a vízigóthokat, kik Galliában római vendégjog oltalma élnek, megtámadni annyi, mint a birodalmat megtámadni és hogy végtére Attila ezekhez sehogy el nem juthatna a nélkül, hogy fenekestül fel ne forgassa a római császár tartományait, a kinek szolgájául vallotta magát.

Attila mit se hederítve a feleletre, a góthok ellen indult.

A rómaiak gyűjtötték a hadsereget, mert nem hittek az Attila szavaiban és midőn értesültek, hogy a Rajna felé jár seregével, akkor ők is az összegyűjtött sereggel, a melyben délnyugat képviselve volt, ellene indultak Gallia felé.

Nem akarom követni Attilát állomásról-állomásra, a mint azt Thierry teszi, ki 14 száz év múlva is feltalálja azon nyomokat, a melyeket ott hagyott az útján Galliában és melyeket a mint már megjegyeztem, talán az örökkévalóság sem lesz képes eltörölni. Attila sietett a góthok ellen és igyekezett a Loire vonalat és Orleanst megívni.

Éppen a végső perczben, megérkezett Orleansnak a várt segély, a roppant hadak, melyekről Attilának hallania kellett, a római Aetius vezérlete alatt. Kétségen kívül a hun sereg nem volt összpontosítva Orleans vívásánál, mert itt már az élelmezés fennakadt volna, hanem szét volt terülve az egész Galliában és így Attila kényszerülve

volt visszavonulni és a seregeit egy bizonyos pontra összevonni. Chalons városánál egy síkon, mely a lovasság kifejtésére alkalmas, megállott Attila, hogy a tovább alig halasztható csatát elfogadja.

Lehet, hogy még sokan szertebarangoltak népei közül, lehet, hogy a mint hazai forrásaink említik, a sereg egy része Hispániát is megjárta, lehet, hogy igen sokan hiányoztak még a hun táborból, de Attila a csatát mégis elfogadta. Kézai Simon szerint egy csapat Tolosana városát, a mai Toulouse, Dél-Franciaországban, a vizigóthok királya székhelyét is megjárta, a hol őket a polgárok roppant dicsőséggel fogadták.

A csata roppant erőfeszítéssel mindkét részről megtörtént és állítólag eldöntetlen maradt, legalább a nyugati írók így tüntetik fel.

A vizigóthok királya a csatatéren halva maradt. Ez-e, vagy az, hogy értesültek, miszerint a hunoknak egy csapata hazájukban csatangol, a góthokat visszatérésre birta. Minthogy ő célját érte, mennyiben a góthok elvultak, a római sereg pedig vele nem is mérkőzhetett tovább, de az ellen ezen alkalommal nem is indult volt, ő is visszafelé indult, hogy visszamenő útjában az északi népeket meghódítsa. A dákok (kétségtelenül dánok) Norvégek, friesek, litvánok és prutenok ellen fordult, kiket meggyőzvé, megalázott és meghódoltatott.

A fennebbieken láthatjuk, hogy Attila célja a vizigóthoknak, mint rokon népnek, az ő saját érdekkörébe vonása volt. Hogy rokon népek voltak, azt bizonyítja a nyugati császárnak tett izenete, mely szerint a góthok a hunoktól megszökött alattvalók, de bizonyítja Kézai Simon is, mert a toulousei polgárok máskülönben dicsőséggel alig fogadták volna, de bizonyítja a hunok és osztrogóthok közötti viszony is, mely mutatja, hogy a nép maga a hunokhoz, míg a terület a rómaiak birodalmához tartozott, mely körülményt másképpen megérteni sem lehetne.

Hogy ő ezen alkalommal a góthok után nem nyomult, holott az időből még telt volna, a mint azt az északi hódításai igazolják, az azt mutatja, hogy csakugyan nagy vesztesége volt és nem akarta ezen alkalommal az összes

együttlevő déli sereggel szemben oly nagy távolságra a visszavonulhatását is kockáztatva, a csatát folytatni, vagy a góthok megalázásával ki volt a vágya elégitve.

Az északi népek meghódoltatását eléggé igazolja az, hogy a német hősköltemények az egész német földön még Skandináviában, sőt még Islandban is tartják emlékezetét neki, udvarainak s hadjáratainak.

A római hadsereggel, a mely felhívása ellenére beleártotta a kezét a hunok és góthok közötti viszályba, az elszámolást a jövő évre hagyta, a midőn azok ellen indulva, egyenesen Olaszországba vonult, hogy otthon végezzen velük és ne legyenek kénytelenek az ő felkeresése miatt messze földre elvonulni akkor, a midőn ő kész volt és hajlandó is a rómaiaknak szolgálatot tenni.

Attila még napokig várt, hihetőleg a szanaszét csatangoló hadfiaira és midőn látta, hogy több már nem jön a közelben, megindult északnak, hogy az ott lakó germán népeket meghódítsa.

Attila meggyőzve, a saját tudomása szerint, nem volt. Magok a nyugati írók közül is többen ezt állítják, sőt, ha a visszavonulását nézzük, a midőn ő még sok népet igája alá hajt az északon, sem ijedséget, sem meghunyászkodást, sem megaláztatást rajta észre nem veszünk, hanem azon önérzetet, a mely még a magát teljes erejében érzőnek a tulajdonsága.

A jövő évben Attilát már a juli alpokon át látjuk áthaladni, ki Aquileja faláig semmi ellentállásra sem talált. A dicső római sereg, a mely a nyugati írók szerint és lehet az Aetius hadi bulletinjei szerint is, a múlt évben tönkretette Attilát és a melyet a nyugati írók árulással vádoltak, hogy Attilát magát elszaladni engedte, az nem mert Attila elébe állni a síkon, hanem Aquileja erős falai közt és Róma falai közt húzta meg magát.

Eszembe jutnak a Thierry szavai, miszerint a hunok félnek állandó lakokban tartózkodni, no de a rómaiak mégis e félelmes helyekre vonultak, sőt azokat nagyon erősítették. Aquileja erős tálaival soká ellentállott, de bárhogy nevelték is az ostromlottak a hunok tapasztalatlanságát, utoljára nem ők nevettek és bár Aquileja falai csaknem megvívhatatlanok voltak, az végre is meg-

vívatott és a földdel egyenlővé tétetett. Ezen híres nagy erősségnek és a nevető ostromlottaknak hamva nem, csak a hire maradt fenn napjainkig. Ez három havi fáradtságába került.

Innen feltartóztatás nélkül haladt Olaszország kertjei és városainak. A városoknak sokja romba dőlhetett, sok kiprédáltatott, miőn a közelében levő csapatokat magához vonta, hogy Mantuan alól átlépve, a Pó folyón egyenesen Rómának tartson. Prosper Aquitanus szerint a császár, a tanács és a római nép minden tanácskozása csak oda lyukadt ki, hogy: „legüdvösebb békét könyörögni a vad királytól, készek voltak könyörgéssel, ajándékkal és adójánlássalót visszatérésre kérni^u.

A követség fejévé Leo pápát kérték fel és melléje adtak két híres senatort, A Leo pápa követségében azon indok is szerepelhetett, hogy észrevették, miszerint Attila a főpapok kérésének gyakran engedett Galliában és talán az olaszországi városoknál is, a mit én annak tulajdonítok, hogy Attila maga, a mit már megírtam fennebb, egy bendőjóstól származott és hihetőleg maga is az volt a trónöröklés előtt.

A követek sietve utaztak Attila elé, hogy őt még a Pón átszállása előtt megkérjék és sürgethette őket az is, hogy hihetőleg valamely lovascsapat már messze délen csatangolt zsákmányt gyűjtve, a miről ők tudósítást kaptak.

Attila elfogadta a követeket, maga elé vezeteti és kérésökre, az évenkinti adó megajánlása után, megígéri^ hogy Itáliát elhagyja.

Befolyhatott elhatározására a nyári nagy meleg, mert a béke július 6-án köttetett meg, befolyhatott az, hogy katonai zsákmánnyal meg voltak rakodva és végül betegség is üthetett ki a hadseregben, mely az olaszországi nagy meleget a nélkül alig állhatta ki.

Attila visszajövet nem azon utat választotta, a melyen Olaszországba ment, hanem az Adige folyó mellett felvont és a Noricum-i havasokon átkelve, a Lech vize mellett szállott le, hol katonái Augsburg-ot kirabolták és a Duna mellett vonult haza.

A kaukázusi alánokat, kik ellene fellázadtak volt,

egy néhány csatában megverte és megfékezte őket és ezzel végződött a 452-ik év.

A keleti birodalmi hadsereg ez évet Moesiában töltte, de hogy a béke a nyugati birodalommal megkötött, az ellenségeskedéstől tartózkodott.

Attila ekkor megízente Marcianus keleti császárnak, hogy ha a II-ik Theodosius által megígért adót haladéktalanul ki nem fizeti, a jövő tavaszon a konstantinápolyi palotájában felkeresi.

Attila a telet hihetőleg dombegyházi palotájában töltötte, készülődve a 453-ik évre, hogy a keleti birodalmat, *mely ellene máris fellépni készült, megelőzze és ő legyen a támadó fél.*

Ezen útjából Attila egy csodaszép nőt vitt magával, hihetőleg ezen táborozásban találva fel azt. A források szerint azt vitette később talán a tél folytán. Ezen nőt Jornandes Ildico-nak nevezi, a mint e nevet ő Priscusból átvitte, a magyar hagyomány Mikolt-nak nevezi, a melyből a német Hildegund nevet bonthatjuk ki, a mely név a germán hagyomány Hilt-gundá-nak is teljesen megfelel.

A magyar hagyomány a leányt a baktriai, vagy Kézia szerint a Bractia fejedelem leányának tartja, mely Bracta alatt hihetőleg Prága értendő, mert Kézai szerint azt a helységet a Szvatopluk morva fejedelem birtokában gondolhatni, minthogy Bractat meghódítván, a bolgárok és Moesiaiak felett uralkodott.

A mint fennebb állítottam, a hunok többnejűsége indokolva egy eljárással sincs és így én e leányt is csak Attila ágyasának *képzelmekem*. Lehet, hogy egy királyleányt sértett azon megalázás, hogy Attilának ágyasa legyen, a miről pedig a hun székhelyen meggyőződött; lehet, hogy a keleti birodalom császárától fel volt izgatva és a felbérelt orgyilkost beeresztette éjjel a hálóterembe, szóval sok minden lehet, elég az hozzá, hogy másnap, midőn a hun király késett kijönni és a tovább nem halasztható feltevésnek nem válaszolt, az ajtót betörték, hol a királyt fekhelyén vérebe fúlva találták, gyönyörű szép nejét az ágy mellett lesütött fejjel, hosszú fátyla alatt könyben úszó szemekkel találták.

Rettentő riadás támadt a felfedezésre a palotában és

a gyászuk jeléül némelyek a hajukat vagdalták, mások arczaikat török hegyével hasogatták, hogy a mint Jornandes írja, egy ily férfiúért vérkönyeket sírjanak.

Azon gondos eljárás, hogy a hun főnökök és rokonok be akarták bizonyítani, hogy a királyuk halála természetes volt, előttem csak a hunok egynejségét (feleség) bizonyítja és ezen okon a valódi okot el kellett titkolni, hogy vezérük, királyuk hírnevét semmi törvényellenes tett se homályosítsa és emléke tisztán álljon az utókor előtt.

Jornandesből érthetjük meg ezen ma is használt kifejezést „vérkönyeket hullatott“, mely alatt a legnagyobb csapást érti ma a székely. Itt láthatjuk, hogy ez alatt azon szokás érthető, hogy a hunok a mély gyász jeléül arczukat törrel meghasogatták és tehát *tényleg* vérkönyeket hullattak is. Némelyek „a hajukat vagdalták“ alatt egyebet alig érthetni, hanem azt, hogy a hun székelyek egy része az utóbbi időig befont üstököt viselt. Ezt még fennebb is igazoltam. Ezen szokás nem volt általános a hunok korában sem és hihetőleg azután sem; hanem legfennebb némely törzsnek lehetett a szokása. Az én családom is e törzshöz tartozott és legutolsó, a ki e szokásnak hódolt Ilyefalva falu részében, t. i. a patakon alól, az úgynevezett Bornemissza vendéglő szomszédságában lakó Nagy József volt, az utolsó Nagy József atyja, a ki e század elején halt meg; de már ezen szokás ki volt múlva, mert korában is, mint különcz embert emlegették. Hallomásból az öregektől tudom, hogy a Szörcei Donát család is ilyen üstökviselő volt. Ezen üstököt, már t. i. befont haját, egy ágban befonva és a hát közepén leeresztve viselték. A fonadék hossza, mintegy 30 cm. volt és a haj tömötségéhez képest vastag és bütös. Ilyen üstökviselő család Angyaloson is volt, hol alig tíz éve, egy sírásás alkalmával egy ilyen üstökös férfi hulla kiásatott. Az üstök teljesen ép és fehér volt és a temetéskor a Deák Lina ottani lakos anyja koporsója mellé vissza temettetett.

Üstökviselő talán ma is van Csik-Szent-Domokos körül, én Kászonban ezelőtt mintegy 30 évvel láttam utoljára. Jornandes írja Priscus után, hogy beszéltek misze-

rint az Attila halála éjszakáján Marcianus keleti császár álmában egy széttört íjat látott; ez íj a hunok hatalma volt. Én ebben az orgyilkosságnak látom a bizonyítékát, a mely a jelen esetben a keleti udvarnak sikerült. Azon udvar e tervéről, a mint látszik, azért, hogy az egyszer meghiúsult, nem mondott le. Az eszme, mely ezelőtt egy pár évvel a tanács, az udvar és a császár egybevágó akarata szerint czélarányos volt, az a császár elhunytával nem hunyt el, hanem a többi tényezőnél, mint egyedüli mentsvár, megrögződött. Marcianus császárnak trónra léptével a meglevő eszme tovább élt és ha ezt netalán Marcianus egyenesen nem akarta volna is, de már e közmondás igazságánál fogva „ördögök között, ördöggé kell lenned“, az ár őt is elragadta. A jelen időszakot nem lehetett elszalasztani, mert már megizente volt neki Attila, hogy várja, mert a jövő évben Konstantinápolyban meglátogatja. Hogy e látogatástól mit várhatott, azt ecsetelni nem akarom, de ha a felett kétségben lehetett Marcianus, azt neki a hun követek megmagyarázták. Nyelvünkön igen jól érthető a szándék, mert a kit a sors erősen üldöz és a kit sok szerencsétlenség ér, ma is azt mondjuk, hogy az Isten meglátogatta. Lehet, hogy Marcianus lelkiismerete szabadkozott a tény ellen, de hogy már benne volt, azt az álma bizonyítja, melyben a tépelődő léleknek éjjeli működése tükröződik vissza. Lehet, hogy maga a terv kivitele már előlegesen ezen éjszakához volt kötve, meny nyiben ekkor Attila a környezete vizsga szemei előtt is zárva volt és így a kivitelhez az alkalom önként kínálkozott.

Az én gyenge ítéletem szerint annyi alapos gyanúok terheli a keleti udvart, hogy azt tisztára mosni képtelenség.

A hullát majd egy selyem sátorban a városon kívül helyeztették el kinyújtóztatva, a míg azután azt egy hármas koporsóba helyeztették, melyek belseje arany, az ezt övező ezüst és a legkülső vas volt és azután eltemették. Hol nyugszik Attila, azt megmondani nehéz? Leghihetőbb az, hogy a Tisza vagy Maros folyóban, valahol a meder fenekébe ásott gödörbe temették, mint a góthok Alarikot, hogy a mellé rakott kincsért a sírt ki ne rabolják. A

temetésen dolgozó munkásokat mind leölték, hogy soha senki se tudja meg a hun király sírját és temetkezési helyét, így tehát azt ma hijában vala volna keresni, minthogy azt még kortársai sem tudhatták. A főbb hunoknak kurgánban való elhelyezése szokásban volt, de egy ujjon emelt ily sírt mindenki látott és tudott volna. Minthogy pedig az elégetésen kívül a vízbeni elhelyezés volt szokásban, a milyen a kurgánok is voltak, a sírt kétségen kívül valamelyik folyó feneké képezte, a hol vagy valamely előre kikeresett természetes mélységbe vagy egy a fenekében kotrott sírgödörbe eresztették le. A koporsók elkészültéig és a temetés végeztéig hónapok teltek el, mialatt tág tér nyílt a római birodalom uralkodóinak, hogy a halál által előidézett zavart, a maguk javára felhasználják és azon véletlen esetet, melynek esete (t. i. a trónöröklésre) sem törvény nem volt, sem állandó gyakorlat nem létezett, a zavar tetőzésére fordíthassák, mely zavar a birodalmat összeontandó volt.

A hun birodalom nyomai hazánkban.

A hun birodalom, a mint azt már fennebb kimutattam, a négy folyó mellékén virágzott fel a mai hazánkban, a mint azt az uralkodóknak nevei, a melyek a lakásuk helyén egy-egy község nevében máig is élnek, bizonyítják. Ily helynevek: Balomir Hunyadmegyében, Balemirtől, ilyen Rof a Tisza mellett Roftól, ilyen Iktár a Maros mellékén Oktártól és ilyen sok más község, mint Egyek, Csáth stb, melyek egy-egy hun előkelőnek őrzik a nevét, ha Uldin nevét a böldi révvel nem azonosítjuk is.

Fennmaradtak oly tisztí nevek, melyek csak a hunoknál lehettek alkalmazásban, szintén helynevekben. Ilyenek Berény, mely tisztí név szerte e hazában sok helyen előfordul helység név gyanánt, mint Mező-Berény, Jász-Berény, Vörös-Berény, Iharos-Berény, Berény a Fertő-tó mellett és Berény a Székelyföldön már a 13-ik században attól elszakadva és a nevét Brenndorf alakban, azaz Berényfalva, magyarul Botfalva a Barczaságon a németeknél fenntartva. Ilyen név a Ladány, pl, Jász-Ladány,

Körös-Ladány, Püspök-Ladány és Fogarasmegyében Szunyogszék mellett Vledény vagy székelyesen Veledény felhangu Ladány stb. alakban. Ezen utolsó is a nevét a székelyektől, a német lovagrendnek tett adomány oklevele szerint, a besenyőktől kapta, mert e község a töröcsvári kerülethez tartozhatott, a melyet a székely al-comes birt tiszteleti díjban egykor. Fennmaradtak oly tiszti nevek, melyek a törököknél fordulnak most elé, de a törököktől nem kölcsönözthettek, mivel az úgy a családnévben, mint a helységnévben képtelenség, mivel a helyükön a törökök soha sem bírtak sem területtel, sem személyi joggal. Ilyenek a basa szó helység és családnévben különböző alakokban. A Basa család a székelyföldön, de bás, pl. Barabás, Pocsá, Bucsi stb. és helynévben a bis, mint Albis község Háromszéken és Biharban fordul elő, sőt ezen utóbbi alak a magyar koronán is előfordul Geobic alakban. Bosnya azaz basahelység a Bosnyákország nevében. Az Attila neve a székely dulló névvel azonos és, csak így érthető.

Fennmaradt az ország politikai felosztása székekrea a mely a magyar kort megelőzi. Ilyen székek voltak a székely és szász székek. A szász székek elnevezése a székelyekkel egy forrásból eredett, a mit igazol a szászok adománylevelének e kifejezése: „a székelyek földével“, eredetiben „cum terra siculorum“. Ilyen székek voltak oly helyeken, a hol a magyar megye elnevezést megelőzték: Hontorszék Székesfehérmegyében még a XVI. században is használva. Komjászeg a főváros közelében, Kalotaszeg Kolozs megyében, Báttaszék Fogarasmegyében Szunyogszék, holott e szék maga a XIII-ik század elején a német lovagrendnek tett adományozással már meg volt semmisítve. Kimutattam fennebb, hogy a szék és megye azonos gyöknek az ak-ek-nek két különböző népnél más alakban lett fejleményei. Én e külön fejlődés alatt csakis a hunok és magyarokat érthetem, a kik egy töből származván, ugyanazon töből más-más szót képeztek, a melyeknek egy töbőli eredete csak tudományos vizsgálat és a gyökre elemzéssel deríthető ki.

A községeknek oly nevei maradtak fenn, a melyek már a neveik értelménél fogva a magyar kort megelőző

időre terelnek. Ilyenekül már említettem Ojtoz, Bereck és Vereczke, Torja, Torda, Tordos, Toroczko, Tordátfalva, Tornya, Torda Torontálban, Torna helység- és megye-neveket, amelyeket egy mellettük elvonuló úttól nyertek. E szóknak alakjai Töröcsvár, Besztercze és Besztercebánya, melyeket egy magyar tudós nyelvész nem is ért és szlávoknak állítja lenni, mint pl. Hunfalvi Pál is. Ilyenek Zágon Háromszéken és azon sok községnév Háromszékről és szeite az országból, melyeknek ősi alakját Ázsiában megtalálhatni és melyet más nem hozhatott csakis a hunok és melyet más nép napjainkig eredeti alakjában fenn se tarthatott.

Kézai Simon krónikájában megemlíti, hogy a hun király őrszemeit a világ négy tája felé felállította. Én úgy hiszem, hogy ezen őrszemek egyszersmind egy távbeszélő vonalat is alkottak, a melyen tudósítások az ország minden részébe gyorsan küldhetők voltak. Ezen négy vonalat Kézai Sicambriától vezeti és pedig 1. nyugati Kölnig (Colonia), 2. északra Litváig — hihetőleg Litvánia — a pozsonyi krónika és Thuróczi így is írja, 3. a Don folyóig, 4. Jadra (ma Zára) dalmát városig. Ezen őskori távbeszélő az ázsiai hun birodalomban is megvolt, a mit Tobolszk város neve az Obi mellett igazol, a melynek ősi alakja alig kétségbevonhatólag Tobol volt. Ezen távbeszélő vonalra emlékeztetnek a Székelyföldön, mint pl. Háromszéken, Al-Doboly, Fel-Doboly, Dobolló községnevek és a több helyen előforduló Száldobos község és helynév. A Duna torkolatánál levő Dobruđa neve is ily hirtevőkre emlékeztet, a hol rud, dobok, ma toka állottak. A Boszniában levő Doboj is e működésre emlékeztet.

Attilánál és a hunoknál minden szokásnál külön is megemlítettem, hogy az mily alakban van meg ma is a Székelyföldön, így tehát azokat itt nem is ismétlem.

Hazánknak sok ezerre rug azon helység és helyneve, a melyek csakis a hunokkal hozhatók kapcsolatba; de mindezeknél a legkétségtelenebb bizonyítékot maga nyelvünk adja meg.

Nemcsak a IV-ik századbéli és Faustus Byzantinus örmény író által fenntartott *vadon* szó és a Jornandes által fenntartott *szúr* szó egyedül a hun nyelvmarad-

vány, hanem nyelvünknek ezerekre menő szavai, melyek másunnan nem is eredeztethetők, csakis a hunoktól. Már az eddig tárgyalt szók száma 100-ra felrúghat, de ha tekintetbe vesszük a tanya, isztina, a színeket kifejező ab, ak, coel, persa stb. szavakat, a kald és innen a görög, római és pun istenkörbe átvett isteni nevek, melyek csak nyelvünkön érthetők az ő s kaldeábani felfedezett s nyelvünkkel ma is megegyező szavak, nyelvünknek azon szavai, amelyek a sinai, a mongol, az arab, a persa, a héber s az ind sumirakad nyelvekkel egyezők, csakis a hunoktól maradhattak ránk.

Számtalan azon helységnév, a melyet csakis a hunoktól hozhatunk le és vannak köztük olyanok, a melyek minden írott forrást meghazudtolnak. Így Priscus szerint a hunoknak nem volt vallásuk. Már pedig Mágocs kétségtelenül a mágusokra emlékeztet, ilyenek pedig más európai népnél nem voltak.

Vannak nyelvünknek oly kifejezései, szavai, a melyek habár ilyformán a hun nyelv maradványának nem kétségtelen tanúságai, de tekintbe véve azt, hogy a magyaroktól nem származhattak, mert azoknál nem léteztek, továbbá pedig egy európai nyelvből sem kölcsönözthettek, mert egyben sincsenek meg oly alakban, hogy az a mienkkel egyeztethető volna, a miből kétségtelenül kiviláglik, hogy azok csakis a hunoktól maradhattak ránk. Ilyen szavakat találunk a földművelés, az ipar és a kereskedelem köréből, a melyek minden kétséget kizárólag hun forrásra vezethetők vissza.

Az ezen úton nyerhető bizonyítékok ezerekre rúgnak, a melyeket a legkedvezőbben felvéve is, csak lehetséges (problematicus) körülményekkel nem megegyező, de még meggyengíteni, vagy esetleg megingatni sem lehet és ilyenre csak oly oktalan népség, mint Hunfalvi Pál, vállalkozhatik, csak a kinek hiába mondani, mint a vaknak, hogy megvirradt, mert ő váltig állítja, hogy sötét van és tényleg az ilyeneknek az is van, mert nem csak nem látnak, de nem is akarnak látni. Én sok oly embert ismerek, hogy szeme van, de nem lát; vagy füle van, de nem hall, de azért úgy a látni, mint hallani való létezik és az az ő hiányai miatt meg nem semmisül.

Nem tehetem, hogy minden bizonyítékot kimerítsek, mert azt sem a terem, sem a szándékom meg nem engedi, de ha a benyomások, a melyeket a forrásokból nyertem, mások által is osztatnak és azok mint hiteles bizonyítékok elfogadtatnak, akkor nem lesz nehéz az összekötő kapcsolatokat terjedelmes munkával kidolgozni és azt czáfolhatatlanná tenni, egy vita nemű iratnak ilyes nem lehetvén célja.

Itt még csak a székelyeknél fennmaradt írásjegyekre utalok, a melyek kétségtelenül a hunoktól maradtak vissza. Ezen írásjegyek csakis a nyelvünk hangjainak a lejegyzésére szolgálhattak, a mit az írásjegyek értelme igazol. Nem is tudok sem Európa, sem Ázsia északi népei közt egyet is mást, a melynek írásjegyei lettek volna, de sőt az írás és számjegyeket tanulmányozva, könnyen rájöhettünk, hogy a mienk vala az alap és a többi kölcsönzés és az tovább fejtetett.